PL
234
R38
1893

Reşad, Faik (comp.)
Eslāf

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

CU

FAIK REŞAT

ISLÂF 2 vol.

TERACÜMÜ AHVAL

Reşad, Faik
Eslāf

اسلاف

عثمانلی علما ، ادبا ، شعراسنك متقدمینی تراجم
احوالیله منتخبات آثارینی حاوی تذکره‌

اثر

فائق رشاد

فهرست

اسامی	صحیفه	اسامی	صحیفه
ویسی	۲	حافظ عجم	٦۹
ابن کمال	٦	غزالی	۷۲
خواجه زاده	۱۱	جنانی	۷۵
خضربك	۲۰	جوری دده	۷۸
ابو السعود	۲٤	خیالی بك	۸۱
نوعی	۲٦	مانی	۸۵
قینالی زاده علی	۳۳	عذاری	۸۸
شیخی	۳٦	حسن چلبی	۹۰
علائی قرامانی	٤۰	غباری	۹۲
اسحاق	٤۳	مولانا مصنفك [قصوه‌لی کامل افندینك]	۹٤
احمدی	٤٦	ملاخسرو	۱۰۰
آذری ابراهیم	۵۰	نرکسی	۱۰٦
قاف زاده فائضی	۵۲	حبی قادین	۱۰۹
علی بن صالح (همایونامه مؤلفی)	۵۵	هاشمی	۱۱۲
عزمی زاده حالتی	۵۸	علی قوشچی	۱۱۷
فریدون بك	٦۲	کاتب چلبی	۱۲۳
لامعی	٦٤	طالب بروسوی	۱۳۰

LIBRARY SEP 1 1965
PL 234 R38 1893
100445

اسامی	صحیفه
خیلی بك	١٣٣
والهیٔ ادرنوی	١٣٩
غنیزاده نادری	١٤٣
عبدالغنی افندی	١٤٦
وحید	١٤٨
جنونی دده	١٥٠
علی فناری	١٥٤
نشاطیٔ مولوی	١٦٢
رامی پاشا [مستجابی زاده عصمت افندینك]	١٦٦
بهشتی واعظ	١٧٣
وجدی	١٧٥
ادهم پرتو پاشا	١٨٠
سنان پاشا	١٨٧
سلیمان سالم بك	١٩٤
راشد مورخ	١٩٩
قاره چلبی زاده	٢٠٥
احمد پاشا [معلم ناجی مرحومك]	٢٠٩
باقی (كذا)	٢١٧
بزمی	٢٣٢
منیف (كذا)	٢٣٤

مقدمه بولملو برقاچ سوز

(خزینهٔ فنون) تأسیس اولندیغی زمان محتویاتندن برقسمك ده «تراجم احوال» دائر اولمه‌سی قرارلشدیرلمغله قدمای ادبا وشعرای عثمانیه‌دن بعضـلرینك ترجمهٔ حال ومنتخبات آثارینی حاوی اوتّجه یازدیغم برایکی پارچـه مسوّده‌یی (اسـلاف) عنوانی آلتنده پی‌درپی درجه باشلامشدم.

معلوم اولدیغی اوزره بزده — هرنه‌دن ایسه — عربلرله غربلیلردرجه‌سنده تراجم احواله اهمیت ویرلمه‌مش اولدیغندن [*] یازدیغم شیلر ـ مأخذلرم کبی ـ برقصور اولمقله برابر مطالعه‌سنه تنزل بیورانلر طرفندن فوق‌المأمول اثر حسن قبول کوسترلمش وبوده لزومی قدر توسیعیله برابر یالکز خزینهٔ فنون صحیفه‌لرنده براقلمایه‌رق آیریجه کتاب شکلنده طبع ونشری ایچون موجب شوق وجسارت اولمشدر.

(اسـلاف) من عرب وعجمده وبالخاصه ترکده زمانمزه کلنجه‌یه قدر ظهور ایدن علما، حکما، ادبا،

---

[*] مؤلفات عربیه تتبع ایدلسـه مثلا بر حکیم ایچـون یوزلرجه صحیفه‌لردن عبارت یوزلرجه جلدلر کورولورکه اصحاب تتبع هربرندن — کویا اوحکیم ایله برلکده یاشـامش کبی — معلومات وتفصیلاته دسترس اولور.

شعرادن برچوغنك تراجم احواليله عثمانلى ادبا وشعرا-
سنك آثار منظومه ومنثوره‌لرندن منتخب پارچه‌لرى حاوى
اولمق اوزره وجوده گتيرلمك مقرر وفقط نمونه‌لر
گورلديكى درجه‌ده براقلمايه‌رق بالتوسيع (منتخبات)
ناميله باشقه‌جه نشر ايدلمك متصوردر .

علما وادبايى صنوف سائره مشاهيرينه تقديماً
يازيشمده ايكى سبب وار : برى ادبياته واربابنه اولان
شدت تمايلم ، برى‌ده زمانمزده شعر ايله اشتغال ايدن
ارباب شبابه — « شعر » ديمك كلامى افاعيل وتفاعيله
اويدرمق ، شاعرلك‌ده بونده ملكه صاحبى اولمق
ديمك اولماديغنى وكرچكدن شاعر اولمق — اسلافمز
كبى — عالم ، متفنن ، حكيم اولمغه متوقف بولنديغنى
آكلاتمق مقصديدر .

اوت ؛ اسلافدن هركيمك ترجمۀ حالنه ، آثارينه
منصفانه ومآل شناسانه باقيله‌جق اولسه فضل وعرفانى
تسليم اولنمامق قابل اوله‌ماز .

تعريف مزيتنه ياد نامى كافى اولان فضولى مرحوم ،
شاعرك عالم اولمه‌سى لزومنى ديباجۀ ديواننده — كنديته
مخصوص برادای دلفريب ايله — نه گوزل يازمشدر :

« مشاطۀ همتم روا گورمه‌دى كه مخدرۀ حسن نظمم
پيرايۀ معارفدن خالى منصۀ دهرده جلوه قيله و صراف

استعداد علوّ رفعتم رضا ویرمه‌دی‌که رشتهٔ سلك شعرم جواهر علمدن عاری گردن بنـد عالم اوله . زیرا که علمسز شعر اساسی یوق دیوار اولور واساسسز دیوار غایتده بی‌اعتبار اولور . پایهٔ شعرمی حلیهٔ علمدن معرّا گورمکی اما بیلوب وعلمسز شعردن قالب بی‌روح کبی تنفر قیلوب برمدت نقد حیاتم صرف اکتساب فنون عقلی ونقلی وحاصل عمرم بذل اقتنای فوائد حکمی وهندسی قیلمغین مروراپله لاٰلیٔ اصناف هنردن شاهد نظمه پیرایه‌لر قیلدم وتدریج ایله تتبع احادیث وتفاسیر ایدوب شعره مذمه اسنادی نقض همت اولدیغنك حقیقتن بیلدم ..

(اسلاف) ده هرکیمك ترجمهٔ حالی یازلمق ایستنلمش واکا دائر معلومات لازمه استحصال ایدلمش ایسه یازیلوب برر مقالهٔ مستقله صورتنده غزته‌یه درج ایدلدیکی جهتله بالطبع اسامی وازمنه‌جه صیره گوزه‌دلمه‌دی . آنجق شویله هراون بش فورمه‌دن عبارت برجلد نشر ایدلدکجه نهایتنه حروف هجا ترتیبی اوزره برجدول دخی علاوه ایدیله‌جکندن مطلوب اولان صاحب ترجمه جدوله مراجعتله بالسهوله بولنه‌بیلیر .

(اسلاف) ی وقتمك مساعد اولدیغی ، وسعمك یتدیکی قدر تتبعات اجراسیله یازمقده ایسه‌مده انسان سهو

وخطادن سالم اولەمایەجغی کبی بر محررك برشی حقنده نه قدر اثر یازلمش ایسه جملەسنی کوزدن کچیرمەسی ویا وجودینه مطلع اولمەسی عدیم الامکان اولدیغندن بر کونه سهو وقوع بولور ویاخود صاحب ترجمه ایله آثاری حقنده مؤخراً فضله معلوماته دسترس اولنور ایسه سهویات واقعەیی تصحیح و بو فضله معلوماتی درج ایچون باشقەجه بر « ذیل » یازلمق مصممدر .

کرك بعض اخوان ومحبانمز طرفندن یازیلوب اهدا بیورولان ، کرك — معلم ناجی افندی مرحومك « عثمانلی شاعرلری » ندن ابتدیکمز اقتباس وجه ایله — آثار معتبرەدن عیناً ویا جزئی تبدیل ایله آلنان تراجم احوال خزینهٔ فنونه کچدیکی کبی کتابه دخی کچیریلەجك و یالکز محررینك اسمی جدولك بر طرفنده کوستریلەجکدر .

§

اسلاف ایچنده ادهم پرتو پاشا کبی ، سلیمان سالم وعونی بکلر کبی اخلافه عائد ذواتده کورولور ؛ بونلرك اسلافه قارشدیرلمەسی بقیةالسلف اولمەلری اعتباریلەدر .

اسلاف

اثر

رشاد { فائق }

« خزینهٔ فنون » رساله‌سنه درج اولندقدن صوکره
بوصورتله طبع ایدلدی

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتنی حائزدر

استانبول

(عالم) مطبعه‌سی — احمد احسان و شرکاسی
١٣١١

صاحب و ناشری : عصر کتبخانه‌سی صاحبی کرقور

اسلاف

— ۱ —

ویسی

عصرلرجه مدت عثمانلی اصحاب فن انشاسنك مقام معنوی ریاستنی حائز اولمق كبی برشرف جهان بهایی محافظه ایتمش اولان بوداهیٔ عظیم ، محمد افندی نامنده آلا شهرلی برقاضینك اوغلی وشاعر مقالینك همشیره زاده سیدر . هجرتك ۹٦۹ سنه‌سنده مهد آرای وجود اولمشدر .

مقدمات علومی تحصیل ایتدكدن صوكره صدوردن صالح ملا افندی‌یه بالانتساب ملازمتله كامیاب اوله‌رق ۹۹٦ده آناطولی قاضی عسكری ملا احمد افندینك — اساءت مقابلنده احسان نوعندن اولان — همتی سایه‌سنده مصرده بعض قضالر نیابتنه ، بعده صیره‌سیله آق حصار ، تیره ، آلاشهر ، برحاله فاضیلكلریله آیدین ، صاروخان اموال مفتشلكنه ، برآز صوكره ضمیمهٔ تفتیش ایله سیروز قضاسنه ، اوتاریخده وزیر اعظم علی پاشانك مجار اوزرینه سردارلغی وقوعنده اردوی همایون

قاضیلگنه، وزیر مشار الیهك شهادتندن صوکره معزولاً
استانبوله عودت ایده‌رك ۱۰۱۳ تاریخنده اسکوب قضاسنه،
۱۰۱۹ ده اینه بختی و آغریبوز تفتیش وتحصیل اموال
مأموریتلرینه، متعاقباً ینه اسکوب نیابتنه تعیین اولنه‌رق
۳۲ سنه‌سنه قدر آلتی دفعه — فقط بعد انقضای مدت
ابقا صورتیله — اوراده بولنمش وبر آره‌لق استانبوله
کله‌رك کوملجنه‌یه تعیین اولنمش ایسه ده محل مأموریتنه
کیتمه‌دن یدنجی دفعه اولمق اوزره ینه اسکوبه قاضی
اولمشدر. ۱۰۳٦ ده منفصل اولدیسه‌ده آرتق اسکوب
ویسینك وطن متخذی حکمنه کیردیکندن انفصالندن
صوکره دخی اورادن آیرلمامش و ۲۷ ذی‌الحجه سنك
اون دردنجی کونی آلتمش سکز یاشنده اولدیغی حالده
ارتحال ایله‌مشدر که نوعی زاده عطایی (غزل) لفظنی
تاریخ دوشورمشدر.

ویسینك آثارندن صاحب قاموس فیروز آبادینك
جوهری‌یه ایراد ایتدیکی اعتراضاته جوابی ودقایق
لغات عربیه‌یی متضمن بر کتابی و (درة التاج فی سیرة
صاحب المعراج) اسمیله موسوم اوله‌رق «سیرویسی»
دیه زبانزد انام اولان تألیف بهینی که مکیه ومدنیه‌سی
ایکی جلد اولمق اوزره بالتعیین ملحمهٔ بدری تحقیق
ایتمش ایسه‌ده «سریهٔ عمیر» ی یازارکن عمری تمام اولغله

اكماله موفق اوله‌مامشدز . (دستور العمل) ناميله معنون اولوب شروط خمس اسلاميه‌نك مباهات ومناظراتى مصور والسنهٔ انامده « شهادتنامهٔ ويسى » شهرتيله دائر بر رساله‌سى وفتوح مصرى خاكى غير مطبوع براثر بديعى و (خوابنامه) عنوانلى بر رساله‌سى ومرتب ومكمل برديوان اشعاريله (منشآت) ى واردر .

عطايى (ذيل شقايق) ده ويسينك وصف شاننده شويله يازيور :

« سخنسازلقده علم ، مدعى پردازلقده مسلم ، تصرفات انواع كلامده يگانهٔ عالم ، هرقرينهٔ بى قرينى ابريز خالصدن دو كلمش كبى يكلخت و محكم وجواهر بديعه و تركيبات رشيقه ايله مرصع و معلمدر . بعض ظرفا مراتب حيثياتنى بوكونه ادا ايدرلردى كه علمندن شعرى اولى ، شعرندن انشاسى اعلى ، انشاسندن مصاحبتى راجح اوله »

§

ويسينك — منظوملرندن قطع نظر — يوقاريده تعداد اولنان اثرلرندن بوراده برقاچ مثال ايراد ايديله‌بيليردى . آنجق همان جمله‌سى مطبوع اولدقدن باشقه كرك مشار اليهك كرك امثال وپيروانينك طرز تحريرى

بو كون مهجور اولديغندن موجب كلال اولمامق ملاحظه‌سيله صرف نظر ايله‌دك .

مع هذا شوراسنى سويله‌مكدن كرى طور ميزكه — اصحاب قلمدن بر چوغنك تحت تصديق واعترافنده بولنديغى وجه ايله — محاورات ومخابراتمزده دوچار اولديغمز مشكلات و عثراتك اسباب حقيقيه سندن برى وبلكه برنجيسى مؤلفات اسلافى كلياً نظراعتباردن اسقاط ايله‌مش اولمقلغمزدر . حال بوكه بونلر لايق اولديغى درجه‌ده تتبع ايدلمش اولسه مشكلات مبحوثه‌دن اثر قالمادقدن ماعدا طرز جديد انشامز دها باشقة بر قوت ووسعت ، دها باشقه بر زينت ولطافت پيدا ايدر ايدى . واقعا اكثريتى اعتباريله لفظاً معنىً آلودهٔ غرابت وخلاف حسن طبيعت اولديغى قابل انكار دكلدر ؛ لكن بونلر برطرف ايدلديكى تقديرده اوقدر ظريف ومتين وظرافت ومتانتى نسبتنده مفيد كلمات و تركيباته ، اوقدر معانئ بديعه و تصورات وسيعه‌يه تصادف اولنوركه انتظامى وبناءً عليه هردرلو افاده‌يه قابليتى جهتيله بو كون حيرتمزى موجب اولمقده بولنان السنهٔ حاضره ادبياتنده دخى امثالى نادر كورولور دينلسه مبالغه ايدلمه‌مش اولور .

مقصد عاجزانه‌مز رجحان و لطافتى ميدانده اولان طرز جديد انشامزك تركيله اسلوب قديمك احياسنى

توصیه ایتمك دکلدر ، آثار قدمانی نسیاً منسیا حکمنده طوتیه‌رق آره‌لقده بر مطالعه ایله معقول و شایان قبول کوردیکمز تراکیب ومعانی بی اخذ واستعمال ایتملکمز لزومنی اخطاردن عبارتدر .

— ٢ —

ابن کمال

[کمال پاشازاده سلیمان چلبینك فرزند نجیبی شمس الدین احمد چلبی] . مولدی توقات ، منشائی ادرنه‌در . جدی امراء عثمانیه‌دن ، کندی‌ده اوائل حالنده اوزمره‌دن ایکن آتیده حکایه اولنه‌جغی اوزره طریق علمه داخل وسوق استعداد خداداد ایله نام بااحترامنی صحیفهٔ ایام عالمده ابقا ایده‌جك قدر مکتسب انواع معارف وفضائل اوله‌رق مقام مشیخت اسلامیه‌یه ارتقا ایله‌مشدر .

(شقایق) ده مفصلاً مذکور اولدیغی اوزره مشارالیهك طریق علمه دخولی شو وجه ایله وقوع بولمشدر :

مرحوم کنجلکی زماننده جنت مکان سلطان بایزید خان ثانی حضرتلرینك معیت سنیه‌لرنده متوجه سفر

ایکن بر کون بر محلده بعض امرا ایله برلکده وزیر ابراهیم بن خلیل پاشانك نزدنده بولندیغی صیره‌ده صنادید علمادن مولانا لطفی زیّ درویشانه ایله کلوب امرانك الك ایلری کلنلرندن اولان اورنوس زاده احمد بکك اوست طرفنه اوطورور .

کمال پاشازاده اوزمانه قدر ملا لطفی‌یی بیلمز ایمش . کیم اولدیغنی رفیقلرندن برینه صوروب بروسه مدرسیندن اولدیغنی تحقیق ایدنجه احمد بك کبی صاحب عز واعتبار برامیره بویله نصاب مناصب عالیه‌دن بی نصیب بر مدرسك بلاتردد تقدم ایله‌دیکنه اظهار کمال حیرت و احتمال که غیرت مسلکداشی ایله ملایه حدت ایدرسه‌ده رفقاسندن بر صاحب عقل و ادبك برطاقم مقدمات معقوله ایله رتبهٔ علمك اعلای مراتب و بناءً علیه صنف علمانك صنوف سائره‌دن ممتاز اولمه‌سی لازم و واجب اولدیغنه دائر واقع اولان افاده‌سی چلبینك خزانهٔ فطرتنده مکنوز اولان جوهر قابلیت و علو همتك شعشعه‌نمای ظهور اولمه‌سنی موجب اولدیغندن ذهننده « بنجه احمد بکك مرتبه‌سنی استحصال ممکن دکلدر ؛ اما اقدام و اهتمام ایله شو ملانك درجه‌سنه وصول ، بلکه آکا تفوق قابلدر . انشاءالله سفردن عودت میسر اولورسه اسباب لازمه‌سنه تشبث ایده‌یم » صورتنه قرار ویریر . فی‌الواقع عودتنده

ادرنه دارالحديثنه دوامه وغرائب اتفاقياتدن اولمق اوزره اوصيره‌ده مدرسهٔ مذكوره‌يه مدرس تعيين اولنان مشاراليه ملا لطفينك تدريساتندن استفاده‌يه باشلايه‌رق حواشيسيله برابر شرح مطالعی آندن ، سائر علومی‌ده مولانا كستلی وخطيب زاده ومعرف زاده كبی فحولدن اخذ و تعلم ، يعنی دأب قديم اوزره لوازم طريقی تكميل ايلدكدن صوكره ابتدا ادرنه‌ده طاشلق مدرسه‌سی ، بعده صيره‌سيله حلبی واوچ شرفه‌لی وعثمانيه وسلطان بايزيد مدرسه‌لری و بر آره‌لق اسكوبده اسحق پاشا مدرسه‌سی مدرسلكلرينه ومؤخراً طريق قضا اختيار ايده‌رك ادرنه قاضيلكنه، برمدت صوكره آناطولی قاضی‌عسكرلكنه نائل اولمشدر ،

زادهٔ طبعی اولان :

« نا اهل اولور معارض اهل

هر احمده بولنور ابو جهل »

نشيده‌سنك ناطق اولديغی اوزره بعض ارباب حسدك سعايتيله مسند قاضی‌عسكريدن عزل ايله‌ينه ادرنه دارالحديثی مدرسلكنه تعيين ايدلمش ايسه‌ده انفاس ضايعه قبيلندن اولان بوكبی كفتكولر ملانك آينهٔ عصمتی ژنك دار ايده‌مه‌ديكندن پادشاه قدردان سلطان سليمان حضرتلری ٩٣٢ ده ارتحال ايدن مفتی علی چلبی افنديدن

منحل قالان مسند جليل فتوايى كمال پاشازاده‌نك عهدهٔ استيهالنه تفويض بيورمشدركه امر فتواده آية كبرى وجميع مسائل عقليه و نقليه‌ده خواجهٔ مشكل كشا اولمق مناسبتيله «مفتى الثقلين» عنوان تكريمنى‌ده احراز ايله‌مشدر .

«ارتحل العلوم بالكمال» تاريخنك كوستر ديكى اوزره ۹٤۰ سنه‌سى شوالنك ايكنجى كونى ارتحالى وقوع بوله‌رق ادرنه قاپوسى خارجنده محمود چلبى زاويه‌سنده وديعهٔ خاك رحمت قيلنمشدر .

مزارينه «هذا مقام احمد» ، كفننه «هى آخر اللباس» تاريخ واقع اولديغى كبى حال احتضارنده دهان استغفارندن صادر اولان «يا احد نجنا مما نخاف» جملهٔ دعائيه‌سى دخى بعدالوفاة حساب ايدلدكده تاريخ وفاتى كوسترمشدر .

مولانا كمال پاشازاده‌نك دولت عليهٔ عثمانيه‌ده نظيرى كلمه‌مش بر علامه اولديغى متفق عليهدر .

مرويدركه بر كون علماى عربدن بر ذات كابر . مشاراليهه فنون متداوله وعاليه‌يه متعلق برچوق مسائلى حاوى بر كتاب تقديم ايله حلنى علماى مصر نامنه التماس ايدر . مرحوم كتابى بر كيجه ظرفنده سراپا مطالعه و ايجاب ايدن جوابلرينى مفصل ومختصر كنارينه يازه‌رق على الصباح اعاده ايلر .

هيچ برزمان اشتغالات علميه‌دن خالی قالماز ، هر كون بيك قدر فتوايه امضا نويس جواب اولور ، يوزلرجه طلابه درس ويرير ، برجزء تشكيل ايده‌جك قدر اثر تأليف وتحرير ايدر ايمش .

كشاده رويلی ، لطيفه كويلی دخی جمله‌ٔ مزيانندن عد اولنيور كه فی‌الواقع بعض تذكره‌لرده ، اسكی مجموعه‌لرده بر چوق لطائف وظرائفی مصادف نظر استفاده‌من اولمشدر .

تأليفاتنك عددی اوچ يوزه قريب اوله‌رق اكثری رسائلدن ، باشليجه آثاری‌ده آشاغيده اساميسی مندرج بولنانلردن عبارتدر :

تمامه قريب برتفسير — كشافه ناتمام بر حاشيه — شرح هدايه — متن وشرحی حاوی « اصلاح » و « ايضاح » — كذلك متن وشرحی متضمن « تغيير » و « تنقيح » — سعدالدينك « تلويح » نه حاشيه — علم كلامدن متن وشرحی متضمن « تجويد » و « تجريد » — متكلمين ايله حكما بيننده‌كی اقوالك محاكمه‌سنی حاوی « تهافت » — فن معانيدن شرح ومتنی حاوی « اصلاح » و « مفتاح » — سيد شريفك « شرح مفتاح » نه حاشيه — تاريخ آل عثمان — لغات فارسيه‌نك دقايقنی مشتمل « دقائق الحقائق » — « صحيح بخاری » شرحی — « مشارق انوار » شرحی — « نجوم الزاهره »

فی احوال مصر القاهره » ترجمه‌سی — فن طبدن « رجوع الشیخ الی صباه » ترجمه‌سی — فتاوادن بر چوق مسائل مشکله‌یی حاوی « مهمات » — لغات عربیه وفارسیه ترجمه‌لرینه دائر « محیط اللغه » — شیخ سعدینك « کلستان » نه نظیره اولمق اوزره فارسی‌العباره « نگارستان » .

علامهٔ مشارالیه آره صیره تنظیم شعره دخی رغبت بیوروب عربی ، فارسی ، ترکی اولمق اوزره بر خیلی اشعار ایله « یوسف زلیخا » نامنده بر منظومه وجوده کتیرمشدر .

شعری پك متین ومعنیدار ایسه‌ده شو زمانه کوره خوش کورلمیه‌جك درجه‌ده امالات وزخافات ایله آلوده اولدیغندن نمونه درجندن صرف نظر ایله‌دك .

— ٣ —

خواجه زاده

دولت ابد مدت عثمانیه‌ده ظهور ایدن اجلهٔ علمادن بری‌ده ابوالفتح سلطان محمد خان حضرتلرینك خدمت تعلیمیه‌لریله شرفیاب امتیاز اولان بروسه‌لی (خواجه زاده) مولانا مصطفی مصلح‌الدین بن یوسف بن صالح

افندیدر . بو وجه ایله تلقینه پدرینك تجاردن اولمه‌سی باعث اولمشدر . [*]

مشارالیه برتاجر زاده اولدیغی و ــ آشاغیده بیان اولنه‌جق بر سببدن طولایی ــ بر مدت پدرینك نظر التفاتندن ساقط بولندیغی حالده کندینی علامه‌لك درجه‌سنه ، پادشاه خواجه‌لکی مرتبه‌سنه اصعاد ایده‌جك قدر کسب کمال ایتمه‌سی محضا اقدام واجتهادی سایه‌سنده حاصل اولمشدرکه بو صورت ، فضیلت علمی‌یك آشکار کوستره‌جك موادden اولدقدن باشقه طریق تحصیلده بولنان ارباب شباب ایچون موجب عبرت اوله‌جغندن بر تفصیل حکایه‌سی مناسب کورلدی .

(شقایق) ده وسائر کتب محاضراتده مذکور اولدیغی اوزره مرحومك پدری خواجه یوسف بر کون صاحب ترجمه ایله دها بر قاچ اولادی‌ده یانینه آله‌رق کبار مشایخدن (ولی شمس الدین) نامنده مظنه‌ٔ کرامدن بر شیخك زیارتنه کیدر . شیخ افندی چوجوقلره باقوبده الك کوچکاری اولان مصطفادن ، یعنی مولانا خواجه زاده‌دن‌ماعداسنی ثیاب فاخره ایله‌شاد وممنون ، مصطفایی ایسه پژمرده قیافتله غمکین ومحزون کورنجه سببنی پدرلرندن استفسار ایدر .

---

[*] « خواجه » استاد ، معلم معناسنه کلدیکی کبی تاجر وبازرکان معناسنه‌ده کلیر . ایکنجی معنی زمانمزده مهجوردر .

خواجه یوسف جوابه تصدی ایله اوغللرینك جمله‌سی امر تجارتده کندینه شریك اوله‌رق هر بری تجارتخانه‌نك حسن اداره وتأمین بقا واعتباری ایچون کیجه کوندوز چالیشمقده اولدیغی حالده مصطفانك نه تجارتده، نه باشقه بر شیده کوزی اولمیوب یالکز «علم»، «تحصیل» نامنی ویردیکی بر طاقم اصلسز، فائده‌سز [!] شیلرله اوغراشدیغنی وبو حال ایسه خلاف رضاسی اولمغله بلکه عقلی باشنه آلیرده آنلر کبی اولور ملاحظه‌سیله برادرلرینك نائل اولدیغی التفات وسائر نعمتلردن محروم براقدیغنی سویلر.

حضرت شیخ ایسه چوجوغی نزدینه تقریب وتحصیل حقنده کوستردیکی رغبت وغیرتی تصویب ایتدکدن ماعدا چکه‌سنی اوقشایه‌رق «اوغلم! سن ایشکه باق. کیردیکك یولی براقمه. انشاءالله بوسایه‌ده بك عالی درجه‌لره واصل اولورسکده برادرلرك قارشیکده ال باغلارلر.» دیه برده خیر دعا ایدر.

شیخ افندینك شویولده‌کی تشویق وهمتندن برقات دها غیرته کلان کنج مصطفی آرتق پدرینك ـ مشروع اولمادیغی بوصورتله‌ده ثابت اولان ـ رضاسنی بکله‌میه‌رك جلال زاده خضر بك، قاضی آیاثلوغ کبی اساتذه‌یه انتساب ایله علوم لازمه‌یی اتقانه صرف سعی بی حساب ایله‌دی.

خضر بك خواجه زاده‌یی مكافات استعدادی اوله‌رق فوق‌الحد توجه والتفاته مظهر ایتدی . حتی بر مسئلهٔ مشكله‌ده كندینه مراجعت ایدنلره — خواجه زاده‌دن كنایه اولمق اوزره — « عقل سلیمه مراجعت ایدكز » دیر ایدی . بر آره‌لق صورت مخصوصه‌ده استانبوله اعزام وتدریس و افاده‌یه اولان استحقاقنی عتبهٔ علیایه عرض واعلام ایله‌مشدر . لكن پادشاه حضرتلری اوصیره‌ده متوجه سفر اوله‌رق تلطیفه وقت بوله‌مادقلری جهتله بو خصوصی عودته تعلیق و صوكره بروسه‌ده كائن (اسدیه) مدرسه‌سی مدرسلكنی توجیه بیوردیلر . مولانا خواجه زاده مدرسهٔ مذكوره‌ده تمام آلتی سنه قناعتكارانه هم وظیفهٔ تدریسی ایفا هم مطالعات و تتبعاتنده دوام ایله‌دی .

وقتاكه ذات علمه رغبتی ، اصحابنه نهایت درجه‌ده رعایتی ضرب‌المثل حكمنده اولان فاتح سلطان محمد خان حضرتلری تخت عالیٔ سلطنته زینت بخش اوله‌لرینی متعاقب دنیانك هر طرفندن علمانی ، حكمایی وسائر ارباب استحقاقی دارالخلافه‌یه جلبه تشبث بیوردیلر ، مولانا خواجه‌زاده‌دخی درگاه معلای پادشاهی‌یه انتساب ایتمكی تصمیم و خدمتكارندن استقراض ایده بیلدیكی برمقدار آقچه‌ایله لوازم سفری تتمیم ایده‌رك استانبوله كلدی .

خواجه زاده‌نك ورودی پادشاه انام حضرتلرینك ادرنه‌یی تشریف ایچون حرکت بیوردقلری کونه مصادف اولمشدی . مقدما بینلرنده معارفه پیدا اولمش اولان وزیر محمود پاشانك سوق و دلالتیله مثول شرف عالمبهاسنه نائل ، بعده صادر اولان مساعدهٔ سنیه اوزرینه رکاب همایونده همعنان عزیمت اولان فحول علمادن مولانا (زیرك) و مولانا (سید علی) نك دائرهٔ مباحثاتنه داخل اولدی .

ایلك منزله قدر دوام ایدن شو مباحثه اثناسنده خواجه زاده نك اظهار ایله‌دیکی اقتدار فوق‌العاده نزد پادشاه معارفپرورده تحسین ومشار الیهمانك هر ایکیسی ده جوائز سنیه ایله تلطیف بیورلمش ایسه‌ده هر نصلسه خواجه بوندن محروم قالمش و بو حال ایسه خواجه زاده‌دن زیاده خدمتکار طمعکارك مأیوسیتنی موجب اولمشدی .

برقاج کون دها کیدلدی . برکون بوابین خاصه‌دن بعضلری کلوب خواجه‌یی ، بو حال پریشانیده ، کوره‌رك النی اوپدکدن ، سلام سعادت انجام حضرت پادشاهی‌یی تبلیغ وکندیلرینه معلم تعیین بیوردقلرینی تبشیر ایله‌دکدن صوکره عطیهٔ سنیه اولمق اوزره اون بیك آقچه ، بر اعلی چادر ، برقاج آت وخدمتکار ، برمقدار البسهٔ

فاخره‌یی بالتسلیم حضرت پادشاهك منتظر قدوم اولدقلرینی تفهیم ایله‌دیلر .

نه یه اوغرادیغنی بیلمین خواجه زاده افندی اك اول خدمتكارینك بورجنی كاملاً ادا وكال كرمندن جرائم سابقه‌سنی عفو ایله خدمتنده ابقا ایلیه‌رك بعده برمنطوق ارادهٔ سنیه حضور همایونه دخوله مسارعت واوكوندن اعتباراً ایفای وظیفه‌یه مباشرت ایله‌دی .

حائز اولدیغی كمال فضیلت وفضیلت كمال ایله آز وقت ایچنده نزد شاهانه‌ده كركی كبی شرف تقرب وامتیاز بولمشدی . نه چاره كه ابتدا واسطهٔ ترددی اولان محمود پاشا بو مظهریتی چكه‌مه‌مكله آنك اثر اغفالی اوله‌رق قاضی عسكرلكه طالب وبو تقریب ایله شرف قرب سلطاندن دور اولمشدر .

بری طرفده پدری خواجه یوسف ایسه اوغلنك قاضی عسكر اولدیغنی استبشار ایتمه‌سیله زیارتی مقصدیله ادرنه‌یه كلمكی قرارلشدردی. صورت قرارینی‌ده اوغلنه بیلدردی . برمدت صوكره باباسنك ادرنه‌یه قریب برمحله كلدیكنی خبر آلان خواجه زاده علمادن برجمع كثیر ایله استقبالنه كیتدی :

هر كس اوزرنده آز چوق اجرای تأثیردن خالی قالمیان تقابلات ایامه اسباب احتشامك دخی منضم اولمه‌سی

خواجه‌زاده افندی‌یی کرچکدن طانماز بر حاله کتیرمش اولملیدرکه پدری ابتدای مصادفه‌ده اوغلنی طانیه‌مامش وصوکره اوکرنمه‌سی اوزرینـه اللرینی قالدیروب کریان کریان جناب حقه حمد فراوان ایله‌مشدر .

ابتدای امرده کرك پدری کرك برادرلری تقصیرات واقعه‌لرندن طولانی اعتذار ایتمك ایسته‌مشلر ایسه‌ده

« بوسعت نیابد کسی کام دل
برنج تن افزاید آرام دل »

معناسندن خبردار اولان خواجه زادهٔ کرم کردار « اکر سزك بکا بویولده معامله‌کز اولماسه‌یدی شمدیکی مرتبه‌یه وصولم میسر اولمازدی . اعتذاره لزوم یوق » دیه منع ایله دکدن باشقه بالاستیذان استحصال ایله‌دیکی مساعدهٔ سـنیه اوزرینه پدرینی حضور حضرت فاتحه عرض وتقدیم ایله حق ابوته اولان رعایتنی بوصورتله‌ده اظهار ایتدی .

متعاقباً بونلرك شرفلرینه اوله‌رق بر ضیافت عظیمه ترتیب ایده‌رك اعیان وعلمادن برچوق ذواتی دعوت ایله‌دی .

اثنای ضیافتده پدرینی کندی یاننه آلوب مدعوینی‌ده علی قدرالمراتب برر مقـام مناسبده اقعـاد ایتدیکندن برادرلری کندیلرینه لایق محل بوله‌میه‌رق اوشـاقلرله

برابر آیاقده طورمغه مجبور اولدیلر . سبحان القادر الکریم !..

برادرلرینی بو حالده کورن مولانا خواجه زاده شیخ ولی شمس الدینك مقدما کندیسنه سویله دیکی سوزی تخطر و خلاف مأمول مظهر اولدیغی الطاف صمدانیه یه عظیم تشکر ایتدی !

بر مدت صوکره بروسه ده سلطان مدرسه سی مدرسی ، ٨٧١ ده ادرنه قاضیسی ، ٨٧٢ ده — مشهور ملا خسروك یرینه — استانبول قاضیسی اولمشدر .

فقط صدر اعظم قاره مانلی محمد پاشانك لغرضٍ وقوع بولان عرضی اوزرینه ازنیق مدرسلکیله استانبولدن چیقارلدی .

بر آزه لق علمادن خطیب زاده ایله بعض مباحثات علمیه ده بولنمق ایچون جلب ایدلدیسه ده وزرادن سنان پاشانك اسباب معقوله یه مبنی منع مباحثه ایچون واقع اولان اصراری اوزرینه اعاده ایدلدی .

سلطان بایزید خان حضرتلرینك ابتدای جلوسلرنده سلطان مدرسه سی مدرسلکیله برابر بروسه مفتیلکنه تعیین اولنمش و ٨٩٣ سنه سنده وقوع بولان ارتحالنه قدر او خدمتده قالمشدر . قبری بروسه ده در .

§

اواخر عمرنده ایکی آیاغیله صاغ الی معطل قالمشدی. او حالنده سلطان بایزید حضرتلرینك امریله شرح مواقفه حاشیه یازدی. فقط اکماله موفق اوله‌مه‌دن وفاتی وقوع بولمغله تلامیذندن ملا بهاءالدین طرفندن اکمال ایدلدی. منطقه دائر «تهافت»[*] نامنده برکتابی وهدایة الحکمه شرحنه حاشیه‌سی واردر. متن طوالعه شرح وتلویحه حاشـیه یازمش ایسه‌ده مسوده حالنده قالمش و صوکره بوسبتون ضایع اولمشدر.

خواجه زاده‌نك ادبیات ایله اشتغالی وتذاکر شعراده نام واثری اولمامقله برابر برحجت شرعیه زیرینه امضا مقامنده ارتجالاً یازدیغی آتیـده مندرج ابیات عربیه مشارالیهك شعردن دخی نصیبی اولدیغنی کوستریور:

« ماهو المسطور فی طی الکتاب
صح عندی خالیا عن ارتیاب
مصطفی بن یوسف قد حرره
راجیاً من ربه حسن الثواب
المولی فیـه ممن امره
نافذ والله اعـلم بالصواب »

[*] بواسمده دها برچوق علمانك تألیفلری واردر، جمله‌سنك موضوعی ده بردر.

— ٤ —

خضر بك

مشهور خواجه نصرالدين افنديننك قيزيننك اوغليدر. مولدى (سيورى حصار) در . مبادئ علومى پدرى قاضى جلالدينندن ، علوم عاليه وسائر فنون متداولهيى ده — مؤخراً دامادى اولديغى — (يكان) لقبيله ملقب مولانا محمد بن ارمغاندن اخذ و تعلم ايلهدكدن صوكره سيورى حصارده مدرس اولهرق بر طرفدن افادهيه ، بر طرفدن تحقيق و تتبع ايله استفادهيه حصر همت ايلهمشدر. اما بو تحقيق وتتبعى اويله برقاچ كتاب ايله برقاچ فن دائرهسنده محصور دكل، امكانك مساعدهسى درجهسنده واسع اولهرق اجرا وحتى او زمانهقدر بو طرفلرجه شايع و مسموع اولميان بعض « فنون غريبه » يى ده اربابندن اخذه اعتنا ايله ديكندن يالكز زماننك دكل ، اسلاف واخلافنك بيله فريدى اولمشدر .

(شقايق)ده، بعض تذاكر شعراده تفصيل ايدلديكى اوزره ابوالفتح سلطان محمد خان حضرتلرينك اوائل سلطنتلرنده دارالخلافة ادرنهيه جميع علومده كامل بر فاضل عرب كلير. ارزان بيورولان مساعدهٔ سنيه اوزرينه حضور همايونده بعض علما ايله مباحثه ومناظرهيه كيريشهرك جملهسنى الزام ايدر .

شو حال طبع همایون پادشاهیده موجب حصول ملال اولمغله « خضربك اسمنده برینی خبر ویریورلر ایدی. احاطهٔ کلیه صاحبی بر آدم ایمش؛ برده اوکتیرلسون باقه‌لم » بیوروورلر. بونك اوزرینه درحال سیوری حصاره آدم کوندریله‌رك خضربك جلب ایدیلیر.

مشار الیه مدرس اولمقله برابر منسوب اولدیغی سپاهی طائفه‌سنه مخصوص کسوه‌یی لابس بولندیغی کبی اواثناده هنوز اوتوز یاشنه وارمامش بربایاپکیت اولدیغندن مجلس مباحثه‌یه دخولی جمله‌نك حیرتنی موجب، باخصوص شخص بحاثك مستهزیانه خنده‌لرینی جالب اولور.

اذن پادشاهی ایله باب مباحثه تکرار آچیلیر. اولجه بوقدر علمایی مبهوت ولال ایدن مسائل غامضه یکیدن موقع مناظره‌یه قونولور. خضربك جمله‌سنه اقتضا ایدن جوابلری ویردکدن صوکره:

« عرصهٔ پهنای معنایی قیلار پرزلزله
شهسوار طبعم ایتسه رخش فکری زیر ران»

فسحتکاهنده ترك تازه باشلایان اشهب کلامی حریفك راجل اولدیغی بر طاقم وادیلره سوق ایله‌مش، اوقدر جولانکر لکلر اجرا ایتمشدرکه خضر بك افندی عین‌الحیاة ظفره نائل اولدیغی حالده بیچاره باحث:

« الزام ایدرلر ایتمه سنی التزام بحث »

ظلماتنده دوچار لنکیٔ خسران ومقدما کمان غروردن خندان ایکن شمدی نهایت حجابندن گریان اولور .

پادشاه حضرتلری ایسه فاضل مشارالیهی برچوق تحسین ایدوب مکافات اولمق اوزره بروسه‌ده سلطان مدرسه‌سی مدرسلکنی احسان بیورمشلر .

حضرت فاتح استانبولی فتح ایله‌دکلرینی متعاقب خضربك افندی‌یی قاضی نصب ایتدیلرکه استانبولده اك اول قاضی اولان بوذاتدر . مسند قضا عهده سنده ایکن ۸٦۳ ده رحمت حقه انتقال ایله‌دی . قبرپرانوری شیخ وفا قربنده شاعرنجاتی مرحومك مدفون بولندیغی تکیه درونده‌در .

تاریخ وتراجم احوال کتابلری اسلاف علمای عثمانیه میاننده ملا (فناری) دن صوکره خضربك کبی احاطهٔ کامله صاحبی برکیمسه کلمه‌مش اولدیغنی یازیورلر . وسعت حافظه‌سی‌ده فوق‌العاده ایمش . بوبی قیصه اولمق مناسبتیله لسان خاقده نامی « علم طاغارجغی » دینه آکیلیر ایمش .

السنهٔ ثلاثه‌ده ، یعنی عربی ، فارسی ، ترکی لسانلرنده اشعار بلیغه‌سی واردر . عقائد اسلامیه متعلق عربی

بر قصیدهٔ نونیه ابداع ایتمشدرکه شاعر مشهور خیالی
طرفندن متننك لطافتی نسبتنده کوزل شرح ایدلمشدر.
« عجالة لیلتین » عنوانلی دیکر بر قصیدهٔ عربیه‌سی
وبونك حاوی اولدیغی ابیاتدن :

« لقد زادالهوی فی البعد بینی
و بین البین بعد المشرقین »

بیت ظریفنده واقع « زاد » کلمه‌سی حقنده ملا
کورانینك اعتراضیله مشارالیهك جواب باصوابی مشهوردر.
ابیات ترکیه‌سندن فقط بیت آتی منظورمز اولدی :

« کل لشکری خبرلرینی لاله‌دن ایشیت
کیم شمدی کلدی باق آیاغی توزلودر دها »

§

مشارالیهك شعرده « خضری » تخلص ایتدیکنی
تذکرهٔ شعرا صاحبی مولانا لطیفی یازمش، عاشق چلبی‌ده
مخلصی بو قدر دیمش دیه شقائقده بر « تذییل » کورلدی.
واقعا تذکرهٔ لطیفینك المزده بولنان نسخه‌سنده «خضری»
مخلصلی ایکی شاعردن بحث اولنیور ایسه‌ده ایکیسی‌ده
مولانا جلال زاده خضر بك افندینك غیری اولدقلرندن
قولین مذکوریندن هانکیسنك طوغرو اولدیغی
کسدیریله‌مه‌دی .

— ٥ —

ابو السعود

مفسر كلام ربانی ابو حنیفهٔ ثانی شیخ الاسلام ابو السعود احمد افندی بن شیخ محمد بن مصطفی العمادی . استانبول قربنده (مدرس) کوینده [*] ٨٩٦ سنه‌سی صفرینك ١٧ کونی کهواره زیب وجود اولمشدر .

مقدمات علومی پدرندن تحصیله ابتدا ایله حاشیهٔ تجریدی بالتمام ، شرح مفتاحی ایکی دفعه ، شرح مواقفی اولندن آخرینه قدر آندن قرائت ومتن مفتاح العلومی لوح حافظه‌یه نقش ایتمکه همت ایله‌مشدر .

کمال قابلیتی سلطان بایزید خان حضرتلرینك سمع همایونلرینه واصل اولنجه تلطیفاً یومی اوتوز آقچه « چاپی علوفه‌سی » وپایهٔ عامی احسان بیوردیلر . مشار الیه بو مناسبتیله دور مجالس درس وتحقیق ایله‌یوب بر خیلی زمان صدر الافاده مؤید زاده افندیدن استفاضه ایتدکدن صوکره قاضی عسکر سیدی سلیمان افندیدن ملازمته نائل اولدی .

---

[*] بوقریه‌یه « مدرس کویی » دینلمه‌سی اوراسنك فاضل شهیر علاء الدین طوسی‌یه تملیك صورتیله احسان بیورلمش اولمه‌سندن نشأت ایله‌دیکی فاضل مشار الیهك ترجمهٔ حالی صیره‌سنده یازیلی ایسه‌ده نره‌ده اولدیغی والیوم بواسم ایله یاد اولنوب اولنمادیغی تحقیق ایدیله‌مه‌دی .

٩٢٢ تاريخنده كمال پاشا زاده مشار اليهك كنغرى مدرسه‌سى مدرسلكنه تعيينى عرض ايله‌مك ايسته‌مش ايسه‌ده قبول ايتمه‌ديكندن واو اثناده اينه كولده اسحق پاشامدرسه‌سى منحل بولنديغندن اورايه تعيين ايدلدى .

درت سنه قدر مدرسهٔ مذكوره‌ده بولندقدن صوكره انفصالى وقوع بولمش واون آى قدر منفصل قاله‌رق ٩٢٧ ده داود پاشا مدرسه‌سنه ، بر سنه صوكره محمود پاشا مدرسه‌سنه ، ٩٣١ ده وزير مصطفى پاشانك ككبوزه‌ده بنا ايله‌ديكى مدرسه‌يه ، ٣٢ ده بروسه‌ده سلطان مدرسه‌سنه ، ٣٤ ده مدارس ثماندن مفتى مدرسه‌سنه ، بش سنه صوكره يعنى ٣٩ ده بروسه قاضيلكنه ، آلتى آى مرورنده استانبول قاضيلكنه ، ٤٤ ده روم ايلى قاضى عسكرلكنه ، سكز سنه قاضى عسكرلكده قالوب ٩٥٢ شعباننده مقام جليل فتوايه رونق بخش اولمش وتمام اوتوز سنه او مقام عاليده قالمشدر .

مرويدركه جناب ابوالسعود بعضاً كثرت اشتغالدن اظهار علائم كلال ايله قاضى عسكرلكده بولنديغى زمانى متحسرانه ياد ولطيفهٔ آتيه‌يى ايراد ايلرمش : « قاضى عسكرلكمدن بر هفته اول بر كيجه واقعه‌مده كنديمى فاتح جامع شريفنده ايكندى نمازى قيلار ايكن كورمشدم .

مکر بو رؤیا قاضی عسکرلکده سکز سنه قاله‌جغنه اشارت ایمش . آه ، کاشکی ایکندی نمازینه بدل یاتسو نمازی قیلمش اولسه‌یدق ! »

٩٨٢ جمادی‌الاولاسنك بشنجی بازار کونی ٨٧ یاشنده اولدیغی حالده ارتحال ایله‌دی . جنازه نمازی جامع سلطان محمدده محشی سنان افندی امامتیله ادا اولنه‌رق حضرت ابو ایوب جوارنده کندی بنا کرده‌سی اولان مکتبك ساحه‌سنه دفن ایدلدی .

مشار الیه اوزون بویلو ، یاناقلری چوقورجه ، بوغدای رنکلی ، اوزون آق صقاللی ، نورانی لقا ، وقور ، ادیب ، مهیب ، وجیه ، لباس تجملدن عاری ، همرنك سلف صالحین ، پیرو اصحاب وتابعین ایمش .

ابوالسعود مرحوم دولت علیهٔ عثمانیه‌ده ظهور ایدن اجلهٔ علما وفضلا میاننده کمال پاشا زاده‌دن صوکره برنجی عد اولنور .

وصف حال وشانی حقنده « ذیل شقایق » ده عبارات آتیه کورلمشدر :

« الحق قوانین عثمانیه‌یی شرع شریفه تطبیق ومصالح دینیه ودیوانیه‌یی احسن نظام اوزره تنسیق بونلرك آثار اجتهادی وانشاء صکوك وسجلات حکام واصلاح املاء مناشیر احکام تازه رسم عنبرین سوادیدر . مسائل

فقهیه‌دن ماعدا جمیع مشکلات فنوندن افتا خصیصهٔ خامهٔ عقده کشالری اولوب هر وادیده یك فن اولانلردن فائق وسیاق وسباق مباحثه‌ده قصب السبق اعجازی حائز اولانلر سبقخوان دارالافاده‌سی اولمغه لایقدر . مجموعهٔ فتوالری رشك انداز فصول عمادی ، بلکه موضوعات علوم وفهرست مسائل فنون ودقایق حقایقدن مؤلف اولان هر جواب حبل متین وفصل الخطاب اولوب « خواجه چلبی » لقبنك تأثیریدرکه عصرلرنده استاد ابناء زمان اولدقلری کبی فتوالری ایله مسئله آموز هر عصر واواندر » .

عاشق چلبینك نقلنه کوره مرحوم مشار الیه بر دفعه صباح نمازی وقتندن ایکندی نمازی وقتنه قدر ١٤٠٠ ی متجاوز و بر دفعه دخی ینه بومقدار فتوی امضا ایتمشدرکه اربابنجه تصدیق ایدیله‌جکی وجه ایله حقیقةً اقتدار بشر خارجنده کورونور .

« ارشاد العقل السلیم الی مزایا القرآن العظیم » اسمیله مسمی اولان تفسیری ٩٨٢ تاریخنده سورهٔ شریفهٔ صاده قدر یازدقده طرف اشرف حضرت پادشاهیدن استعجال بیورلمه‌سیله درحال تبییض ودامادی معلول زاده افندی واسطه‌سیله حضور همایونه عرض ایتمش و برسنه صوکره دخی تمامنی عرض ایده‌رك انواع تلطیفات سنیه‌یه مظهر اولمشدر .

ابوالسعود مرحومك السنهٔ ثلثه اوزره غایت نفیس وسلیس اشعاری واردر . اشعار عربیه‌سنك اشهری :

ابعد سلیمى مطلب ومرام
ودون ذراها موقف ومقام

بیت عاشقانه‌سیله مصدر اولان قصیدهٔ میمیه‌سیدر . مخادیم کرامندن برینك وفاتنده مرثیه کونه انشاد ایله‌دیکی منظومه‌دن منتخب اولان شو بر قاچ بیت‌ده پك دلسوزدر :

« کل ای خجسته خصال وملك جمالم کل
توکندی حسرت ایله طاقت ومجالم کل
سنی بقاده قویوب بن فنا بولەم دیردم
وجود بولمادی اندیشهٔ محالم کل
سنکله ملك وجودم تمام عامر ایدی
ییقلدی جملهٔ اولدی خراب حالم کل
بوروزکار ایسه ای ابر ، ایدن یاشك سیلاب
نیده آغلادان اولدر کل آغلاشالم کل »

— ٦ —

نوعی

[يحيى بن پيرعلی بن نصوح] شاعر مشهور باقی ايله هم عصر ، برشاعر مقتدردر . ٩٤٠ سنه‌سنده معلقره‌ده دنيايه كلمشدر .

٩٥٧ ده طريق علميه كيره‌رك بر خيلی مدت قاره‌مانلی احمد افنديننك — كه « اخوين » ديمكله مشهوردر — دار الافاده‌سنه ، بعده صحن مدرسی اولان برادری محمد افنديننك درسنه دوام و تحصيل علم و هنره اقدام ايله‌دی .

تذاكر شعراده محرر اولديغی اوزره نوعیننك تلميذلكی اثناده مشاراليهله برابر باقی، خواجهٔ شهرياری سعدالدين افندی ، رمزی زاده ، خسرو زاده ، اسكوبی والهی ، قاره‌مانلی محيی‌الدين ، مجدی ، جوری ، جامجی زاده جامی كبی اون درت شاعر مدرسهٔ مذكوره‌ده مجتمع اولديغندن باقيننك :

« كيمسه كورمشمی اوله بحری حباب ايچره نهان »

مضمونی عيان اولمشدر .

خواجه محمد افندی ٩٦٢ ده ادرنه‌ده‌كی بايزيد مدرسه‌سنه ترفيع اولنديغی زمان نوعی‌ده برابر كيتمش

و ٧٣ ده بعدالعوده کلیبولیده کاتن بلبان مدرسه‌سنه ، ٧٥ ده ینه کلیبولیده مسیح پاشا مدرسه‌سنه ، ٧٩ ده استانبولده شاه قولی مدرسه‌سنه ، ٨٨ ده جعفر آغا مدرسه‌سنه ، ٩١ ده‌ادرنه قاپوسی جوارنده کائن مهرو ماه سلطان مدرسه‌سنه ، ٩٥ ده مدارس ثماندن چنارلی مدرسه سنه مدرس و ٩٨ ده بغداده قاضی اولمشکن بر آی کچمه‌دن شهزادکان حضراتنک خدمت تعلیملریله تکریم اولندی .

بش سنه مدت بو خدمت جلیله‌ده برقرار وبوسایه‌ده شرف مصاحبت سنیه‌ایله‌ده رهین عزواعتبار اولمشدر .

١٠٠٣ تاریخنده سلطان محمد ثالث حضرتلرینک جلوسلرینی متعاقب خدمت مذکوره‌دن محروم قالمش ایسه‌ده خواجه‌لکه مخصوص معیناتی ابقا اولندقدن باشقه قاضی عسکرلك تقاعدی و بر آز صوکره دخی قاین پدری نشانجی محمدبك مدرسه‌سی ضمیمهٔ مراتب قیلندی .

١٠٠٧ ذی‌القعده‌سنک سلخی اولان چارشنبه کونی وقت عصرده ارتحال ایله‌مکله جنازه نمازی جامع سلطان محمدده‌ادا اولنوب شیخ وفاجامعی خطیره‌سنه دفن ایدلدی .

وفاتنه اوغلی عطایی :

« جنان کلزارینی جا ایتدی نوعی »

تاریخنی بولمشدر .

مشار الیه عصری شعراسی میاننده باقیدن صو کره برنجیلردن صاییلیر . اکثر اشعاری ساده وتصنعدن آزاده اولمقله برابر متین و عاشقانه‌در . نته‌کیم بوراسنی :

« بو ساده نظمی اهل صنایع بکنمه‌سه
نوعی نه غم بزم سوزمز عاشقانه‌در »

بیتیله کندی‌ده تصدیق ایله‌مشدر .

آثار علمیه‌سندن اولمق اوزره علم کلامه متعلق (محصل الکلام) اسمنده بر رساله‌سی ، فناری‌نك «رسالهٔ قدسیه » سنه شرحی ، سورهٔ شریفهٔ ملکه تفسیری ، خواجه زاده‌نك « تهافت » نه و « هیاکل النور » ه و اوائل مواقفه حاشیه‌لری ، « تلویح » ه « هدایه » یه ، « فصوص الحکم » ه تعلیقاتی واون ایکی فنی حاوی وموزون اوله‌رق (نتائج الفنون) ی ، (ترجمهٔ عقائد) ی (رسالهٔ منطق) ی ، (نوای عشاق) ی و خواجهٔ جهانك منشأتی ترجمه‌سی ایله دها برچوق رساله‌لری ومرتب دیوان اشعاری واردر .

اشعارندن منتخب بیتلر :

بیلیرلر جوهرندن خنجری ، آبندن الماسی
سوزندن سن‌ده آنکه طبع نوعیٔ سخندانی

—

مایهٔ نقد حیات اولسه اگر دیداری
اولومدر بنم اغیار ایله کورمك یاری

—

مجاز قنطرهٔ عالم حقیقت ایدی
کچلسه اول صنمك طاق ابروانندن

—

دل صفحه‌سینه باقدم اطرافی جمله مشروح
بیلدم بو نسخه چیقمش بر ذو فنون الندن

—

وصلنده‌یم هجران ، هجرنده محنت جان
درد فراق بویله ، وصل کنار بویله !

—

خوبلرده سن پری پیکر ملك منظر کبی
جان عشاقه کورنمز بر بلا کوردکمی هیچ

—

نوعی قاچارمی کشتهٔ پامالك اولمه‌دن
اولمك سنك یولنده سعادت دکلیدر

— ٧ —

قینالی زاده علی افندی

علوم عقلیه ونقلیه‌نك كافه‌سنده حائز نصاب اختصاص وسیّما فنون ادبیه وحكمت عملیه‌ده مخترع طرز خاص اولمق حسبیله عصرینك علامه‌سی عد اولنان بوذات فاضل، ابوالفتح سلطان محمد خان غازی حضرتلرینك معلملری مولانا عبدالقادر افندینك ولد رشیدیدر .

٩١٦ سنه‌سنده اسپارته‌ده تولد ایتمش وپدرینك خضاب حنا ایله مشهور اولمه‌سی « قینالی زاده » لقبیله تلقیبنه باعث اولمشدر .

صدوردن قدری افندی ایله قرابتی اولدیغندن ٩٣٨ تاریخنه ، یعنی یكرمی ایكی یاشنه قدر مشارالیهك حجرهٔ تعلیم وتربیه‌سنده پرورده اوله‌رق طریق علمه داخل ومعلول امیر افندی ، قاره صالح افندی ، مرحبا افندی كبی اساتذهٔ كرامدن صیره‌سیله استفاده ایله‌دكدن صوكره اوزمان روم ایلی قاضی عسكری بولنان مولانا ابوالسعود افندی مرحومه ملازمت وآنلرك دلالتیله ابتدا ادرنه‌ده حسام‌الدین مدرسه‌سنه ، ٩٥٣ده بروسه‌ده حمزه بك مدرسه‌سنه ، ٩٥٥ ده ینه بروسه‌ده شاعر مشهور ولی الدین اوغلی احمد پاشا مدرسه‌سنه ، ٥٧ ده

رستم پاشانك كوتاهيه‌ده يكى بنا ايله‌ديكى مدرسه‌يه ، ٥٨ ده مشاراليهك استانبولده دخى انشا ايتدرمش اولديغى ديكر مدرسه‌يه ، ٦٠ ده خاصكى مدرسه‌سنه ، ٦٣ ده ثمانيه‌يه كلوب ٦٦ ده سلطان سليمان خان حضرتلرينك احيا كرده‌لرى اولان چفته مدرسه‌نك برينه مدرس و ٧٠ ده شام ، ٧٤ ده مصر ، بعده بروسه ، ٧٦ ده ادرنه قاضيلكلرينه ، برمدت صوكره آناطولى قاضى عسكرلكنه پيرايه بخش اولمشدر .

سلطان سليم مرحومك ادرنه مشتاسنه وقوع بولان تشريفلرى اثناده موكب همايون ايله برلكده عزيمته مأمور اوله‌رق فقط ذاتاً مرض نقريس ايله معلول اولان آياقلرى شدت شتا سببيله بوسبتون حركتدن قالمش وروايت اولنديغى اوزره تداويسنه مأمور اولان طبيب نادانك سوء تدبيرى علتك تشدد وتوسعنى موجب اولمه‌سيله اونخل كرانبار فضل وعرفان ٦٣ ياشنده اولديغى حالده « صرصر بيخ افكن قنادن زبون ودرد پاى خاطر فرسادن سايه كبى سرنكون » اولمشدر . جنازه‌سى احتفالات لازمه ايله قالديريلوب خارج سورده استانبول رهكذارى اوزرنده « ناظر مزارانى » ديديلان مقابر مسلمينده وديعهٔ خاك رحمت قيلندى .

مشاراليهك آثار علميه‌سى « تجديد » و « مواقف »

حاشیه‌لریله « درر » و « غرر » ه یازدیغی حاشیه‌لردن ، « هدایه » نك کتاب کراهیه‌سنه تعلیقندن ، وقفه متعلق ایکی رساله ایله « اسعاف » نامنده ینه وقفه متعلق بر رساله‌دن ، علم تفسیره دائر بر رساله ایله « قلمیه » و « سیفیه » طرزنده ایکی رساله‌دن [*] والسنهٔ ثلثه اوزره تنظیم ایله‌دیکی اشعار بلیغه‌دن عبارتدر .

اشهر مؤلفاتی حکمت عملیه‌یه دائر و حاوی اولدیغی فرائد فوائد ودقایق حقایق جهتیله مثل سائر اولان (اخلاق علائی) کتابیدرکه تعمیم فوائدی ملاحظه‌سیله کچن سنه طرف عاجزانه‌مدن بعض مباحثی زمانمزك شیوهٔ کتابتنه توفیقاً یکیدن قلمه آلنه‌رق (مکتب) رساله‌ٔ موقوته‌سنك ایکنجی سنه‌سی نسخه‌لرینه قونلمشدی .

§

مشارالیهك بعض ابیات منتخبه‌سی :

کفتم سخنی کوی مرا ، کفت : دهن نیست
ابرام نکردم چه کنم جای سخن نیست !

—

[*] قدمای ادبادن برچوغنك سیف وقلمك یکدیکره اولان رجحان وتفاوتی حقنده ومناظره طرزنده بر رساله‌لری واردر .

ملايمت قوچولوركن اوشوخه لازم اولور
نصل كه شمعى قوسهڭ قوينكه ملايم اولور

—

اگرچه خانهٔ پرنقشدر بناى جهان
ولى كتابه‌لرى «كل من عليها فان»
زمين محل بلا وزمان مدار عنا
بودر بو دير جهان نقشنه زمين وزمان

— ٨ —

يشجى

اسمى (سنان) در. كوتاهيه‌ليدر. شعرده باقى زماننه قدر دوام ايدن طرز تنظيمك مخترعلرندن. بناءً عليه — احمدى كبى، نجاتى كبى — طبقهٔ اولى شعراسى پيشوالرندندر.

يدنجى عصر هجرى اواسطنده نشأت ايده‌رك مشار اليه احمديدن وسائر علماى عصردن فنون لازمه ايله برابر طبى دخى تحصيله همت ايله‌مشدر.

كتب تاريخده مفصلاً حكايه اولندیغى اوزره هجرتك ٨١٨ نجى سالده چلبى سلطان محمد خان حضرتلرينك انقره‌ده بولندقلرى هنگامده مزاج شريفلرينه عارض

اولان انحرافك ازاله‌سی امرنده حذاقتی مشهود اولمغله مكافاةً طبيب خاصلق خدمت جليله‌سی توجيه وعطايای سنيه ايله‌ده تلطيف بيورلمشدر .

سلطان مشار اليهك ارتحالندن صوكره تقاعد اختيار ايده‌رك وفاتنه‌قدر موطن اصليسنده قرار واصح روايته كوره عطارلقله امرار روزكار ايله‌مشدر . اما بو عطارلی — زمانمزده اولديغی كبی — خرده فروشلقدن عبارت ظن ايتمه‌مليدر . بزده ياقين وقته‌قدر عطارلق برنوع اجزاجيلق ايدی . اوزمانك حالی ، باخصوص شيخينك طبيبلكی تأمل اولنورسه عادتا براجزاجی دكانی آچه‌رق اجرای طبابت ايله‌ديكی آكلاشيلير . هرنه ايسه ،

« طبيب يداوی الناس و هو مريض »

مفادی اوزره بزم طبيب شاعر مزمن بر مرض عينه مبتلی ايمش . بركون دكاننه كوزی آغرلقلی بر آدم كلير . كوزينی معاينه ايتديرير . ترتيب اولنان علاجك پاره‌سنی ويره‌جكی صيره‌ده برده باقاركه حكيمك‌ده كوزلری بوزوق . همان پيشتخته اوزرينه بر اوقدر دها پاره قويه‌رق :

— شو ، بزم علاجك پاره‌سی . بونی‌ده سز آلكزده كندی كوزكز ايچون علاج پاره‌سی ايدكز .

دیر . بوسوز شیخنك او قدر خوشنه کیتمش که عمری اولدیغی مدتجه اونوتمامش وهر نه زمان عقلنه کله جك اولسه قهقهه‌لرله کوله‌رك حریفك ظرافتنه آفرین دیر ایمش .

مشار الیهك — بروجه معروض — اسمی سنان ایکن (شیخی) نامیله اشتهاری شاعرلکندن ، بو وجه ایله تخلصی دخی حاجی بیرام ولی قدس سره الجلی حضرتلرینك مستخلفلرندن بولنمه‌سندن طولاییدر .

مرتب دیوان اشعاریله « خسرو وشیرین » اسمنده برمنظومه‌سی واردرکه الحق مطالعه‌یه شایان و ادبیات حاضره مزجه‌ده موجب استفاده‌در . بومنظومه‌یی اتمامه موفق اولمه‌دن وفاتی وقوع بولمغله آلت طرفنی همشیره زاده‌سی (جمالی) یازمشدر .

§

عالی تاریخنده شیخینك ترجمهٔ حالی یازلدیغی صیره‌ده طرز قدیم شعره دائر برفقره درج ایدلمشدر . مناسبتنه وفائدهٔ زائده ملاحظه‌سنه بناءً فقره‌یی بروجه آتی عیناً نقل ایله‌دك :

« اوزمانده جاری اولان ترکی لسان کویاکه سمت بلاغتدن هراسان ، داخل نظم قیلنمه‌سی آسان ، برغریب لغتله نمایان ایدی که شاهد معنی شول حسندار دلبر

عذرا عذار كبی نزاكت وظرافتدن بری . خصوصـا لباس مستعاری مرقع لباسه . بلكه جامهٔ پلاسه بكزه‌یوب روح كلام هنروری زیب وزینت محسـناتندن عری ایدی . اكرچه شعره اومرتبه‌ده لازم اولان بكر معنی ولباس ادادن صوكره توریه واستعاره وایهام محسـناتی ایدوكی ظاهر وهویدا ایكن اوعصرك شعراسنه یابودركه اول اعتبارات ثقیل كلیردی ویا حسـن ادایه قادر اولمادقلرینه بنـاءً كویاكه قبیـح عبـارات كندیلرینه جمیل كورونوردی .

بكر سخن مرام ایسه اوّل ادا كرك
بعد از كلاه وجامهٔ منقش ردا كرك

« فی‌الواقع اول عصرك شعراسی عموماً حسن ادایه مقید اولمازلردی . كرك شیخی كرك احمدی كرك برایكی قرن صوكره كلن احمد پاشا ونظامی فصاحت وبلاغت نه‌در بیلیرلردی ؛ حالاكه عمله كتیرمزلردی . فاما نجاتی آنلره نسبت حسن ادایه مقید ایدی . نهایت جواهرك نظامی جسبان اولمامغله كویاكه لطافت لسان بدیع وبیان لباسـندن مجرد ایدی . بالجمله مولانا شـیخی عصرینك سرآمدی واميرالكلام مؤیدی ایدی »

(خسرو وشیرین) ندن :

کونش کیم نور اعظم پرتویدر
همیشه مسکنی درویش اویدر

—

جهان محتاج ایکن مه پرتوینه
کاپر عار ایله‌مز درویش اوینه

[بو منظومه‌ده (فرهاد) لساننده اولمق اوزره:

« کیم یوق بو دیار ایچنده دیار
وار ایسته که یاردر نه کیم وار »

ترجیعنی حاوی بر توحید باری درج ایتمشدرکه کرك قیمت ادبیه‌جه کرك حاوی اولدیغی معانیء علویه و حقایق حکمیه‌جه الحق توحیده متعلق شمدی‌یه قدر یاپیلان منظومه‌لرك کافه‌سنه فائق و سخن آشنایانك جمله‌سی بو بابده متفقدر .]

— ۹ —

نظامی

شاعر مشهور ولی‌الدین اوغلی احمد پاشا ایله معاصر وقوت طبیعتجه‌ده آکا معادل قونیه‌لی بر شاعردر . احمد پاشا کبی بونك‌ده پدرینك اسمی ولی‌الدیندر .

هنوز اون سکز یاشنده بر جوان و :

« منتشردر شعر غراسی نظامی شاعرك
هر سوزی اقطار عالمده بوكون مشهوردر »

بیتی ناطق اولدیغی اوزره آوازهٔ شهرت شاعریتی ضنین انداز مسامع عالمیان ایكن وفات ایتمشدر .

ابوالفتح سلطان محمد خان حضرتلری نظامینك بوقدر شهرتنه وباخصوص وزیر محمود پاشانك « نظامی ، احمد پاشادن دها ایی بر شاعردر ؛ شعرندن باشقه مزیاتی‌ده واردر » یولنده واقع اولان توصیه‌سنه بناءً استانبوله جلبنی فرمان بیورمشلر ایدی . تذكرهٔ لطیفینك بیاننه كوره بوكنج شاعر ، احمد پاشایه غلبه ایتمك املیله مشارالیهك « لعل » و « كونش » و « قصر » قصیده‌لریله یدی دانه مقبول غزللرینه « دقیق خیاللری وزقیق صنعتلری » حاوی نظیره‌لر یاپمش حاضرلامش ایدی . لكن نه چاره‌كه اثنای راهده بر موت ناكهانیله منظومهٔ حیاتنك نظامی بوزلدیغی كبی شهنامهٔ اقبالی‌ده بر مطلعدن عبارت قالدی .

(شقایق) محمود پاشانك حضور پادشاهیده نظامی ایچون « احمد پاشادن ایی بر شاعردر » دیدیكندن بحث ایتدیكی صیره‌ده دییوركه : « الحق ، ایكیسی دخی فن شعرده ماهر و كمال حسن نظمه قادر ایدی .

ایکیسنك دخی ابلق طبع چالاکی حرکات فکر وانتقالات شعریه ایله میدان نظمده بری برندن قالماز ایدی . امّا مولانا نظامی سرقات شعریه وادیسنه اوغرامیوب کیمسه‌نك معناسنی آلماز ایدی » [*]

شو بیتلر نظامینکدر :

قیلمه‌دن سیل فنا عمر دیارینی خراب
خذ من العیش نصیباً ومن العمر نصاب

—

قامتم اول داله دونمشدرکه درد آلتنده‌در
کوزلرم اول عینه بکزرکیم عذاب اوستنده‌در

—

ساقیا ساغر بلوّره دوك اول یاقوتی
که تنك قوّتیدر ، روح روانك قوتی

—

جان ویردی مکر سروسهی قدی بولنده
ایلر باشی اوستنده فغان مرغ سحر خیز

نظامینك ترکجه‌دن ماعدا فارسی وعربی اشعاری دخی وار ایمش . خواجه حافظ شیرازینك بعض غزللرینی تخمیس ایدرك لفظ ومعناسنه اوقدر حسن

[*] احمد پاشانك اشعاری یاری یارینه عرب وعجم اشعارینك ترجمه‌سندن عبارتدر .

ارتباط ویریر ایمشکه بر طبیعت محصولی اولدیغنه حکم ایدیله‌بیلیر ایمش .

§

پدری مولانا ولی‌الدین — که قونیه‌ده واعظ ومدرس ایدی — سبب نظام زندگانیسی اوغلی نظامینك وفاتندن صوکره غایت پریشان حال ومشتت البال اولدیغندن اثنای وعظده ، مقتضای مقام اوزره ، اوغلنك بعض ابیاتنی آغلایه‌رق اوقور ومستمعینی‌ده آغلادیر ایمش .

— ١٠ —

اسحاق

[مولانا اسحاق چلبی بن ابراهیم] اسکوپلودر . مولانا قاره (بالی) دن تکمیل تحصیل ایتدکدن وبر مدت ادرنه‌ده ، بروسه‌ده ، اسکوبده ، ازنیقده بعض مدارس عالیه‌یه مدرس اولدقدن صوکره ٩٤٢ ده شام قاضیلکنه تعیین اولنمش وبر سنه مرورنده [٩٤٣] اوراده ارتحالی وقوع بولمشدر .

مشارالیه علمای شعرادن ، محقق ومدقق ، خلوق وصدوق ، ظریف ونطوق ، لطیفه‌گو وخندان رو

بر ذات جامع المحسنات اولەرق باخصوص تواریخ واخبار امم واشعار لطیفهٔ عرب وعجم نقشگیر حافظەسی اولدیغندن هرهانکی مجلسده بولنسه اوراسی ، الی نهایه تمادیسی آرزو اولنەجق ، بردارالصفا حالنی کسب ایدر ایمش .

مدت عمرنده تأهل ایتمەمش .

انشادەکی اقتداری درجەسنده انشاده دخی مهارتی وار ایمش . حتی سلطان سلیم خان اول حضرتلرینك ابتدای جلوسلرنده وقایع سالفەلرینی متضمن برکتاب بدیع تألیف وتقدیم وبوتقریب ایله :

« گهی زنظم نمایم بشعر سحر حلال
گهی بنثر فشانم زلفظ درّ ثمین »

مدیحەسنه لیاقتنی تفهیم ایتدیکندن مظهر عاطفت حضرت پادشاهی اولمشدر .

مشارالیهك اکثر اشعاری مبنی علی‌الحکایه ، یعنی کندی ماجرای عاشقانەسنی حاکی وحالات عشق ایسه همان هرفردده سیاناً متجلی اولدیغندن غزللری :

« غمگسار عاشقان ومونس دلخستگان »

مضموننه ماصدق واقع اولمشدر .

مرتب دیوانی اولدیغی معلوم ایسەده شمدی‌یه قدر

منظورمز اولمادیغندن فقط تذاکر شعراده مندرج،
ابیات آتیه‌نك نقلیله اکتفا ایله‌دك :

زادمز غصه وغم ، درد وبلا راحله‌مز
کعبهٔ کویکه عزم ایتمه‌ده‌در قافله‌مز

—

باده‌کیم نوش ایدرم آیری دوشوب یارمدن
قطره قطره دوکولور دیدهٔ خونبارمدن

—

بوچشمم چشمه سارینك عجب خونین آقار یاشی
مکر وار ایسه اول عینك جکر طاغنده‌در باشی

—

منع ایله‌سه اشکم رخ جانانی کوزمدن
جوهرسه‌ده بالله آتارم آنی کوزمدن

—

هر مو سرمده باشلادی یر یر آغارمغه
فصل خزانده آچیلیر اولدی بهارمز

—

سینهٔ کل چاك چاك وجان بلبل دردناك
باغ دهرك مبتلاسی کلمیدر ، بلبلمیدر ؟

—

کون یوزك کورمیه‌لی کوندوزمز شام اولدی
آی افندم دها کلز میسك آقشام اولدی ؟

کوکل آینه‌سی صافیدر اما
تماشا بونده بر اهل نظر یوق

— ١٢ —

احمدی

شعر عثمانی مؤسسلرندن معدود اولان بو ذات یدنجی عصر هجری اوائلنده اماسیه‌دن ظهور ایتمشدر . بعض فضلادن علوم لازمه‌یی تعلم ایله دکدن صوکره فنون عالیهٔ حکمیه‌یی دخی تلمذ ایچون مصره کیتمش و برای تحصیل اوراده بولنان مولا فناری ایله حاجی پاشا‌یه شریك درس اولمشدر .

مرویدرکه بر کون اوچی برلکده کبار مشایخدن برذاتك نزدینه کیدرلر . شیخ افندی قوت کرامتله هر برینك احوال آتیه‌سنی کشف ایده‌رك احمدینك « شعره حصر اشتغال ایله تضییع اوقات ایدر » برشاعر ، ملافناری‌نك برعالم متبحر ، حاجی پاشانك بر طبیب ماهر

اوله جغنی سویلر . فی الحقیقه ، جمله سی ده شیخ افندینك دیدیکی کبی اولور .

« کنه الاخبار » صاحبی عالی دیورکه :

« احمدینك نظم بی حالانی وتصوف وتصرفدن خالی کلماتی ، خصوصا مفصل ومطول مثنویاتی ، حلاوت و سلاستدن مبرا عباراتی تضییع اوقاته ، بلکه تصدیع اشراف وساداته علت مستقله اولمشدی . اما محاوره سی شعر کویلغنه غالب ومجلس صحبتنه ملوك و اکابر همواره طالب ایدی . »

هر نه ایسه ، احمدی دیار مصردن عودتنی متعاقب کرمیان اوغللرندن میر سلمانه مناسبت پیدا ایده رك ابتدا آکا ، بعده ییلدیرم بایزید خان حضرتلرینك اولاد امجادندن سلیمان چلبی یه معلم اولمشدر .

سلیمان چلبینك شعره وشعرایه اولان کمال رغبت واعتباری جهتیله احمدی مشارالیه نامنه اوله رق (اسکندر نامه) عنوانلی معظم ومطول بر مثنوی وبی حد وبی شمار قصائد واشعار نظم ایتمشدر[*] . اسکندرنامه ده ریاضیاته ،

[*] تذکرهٔ لطیفیده اسکندر نامه نك میر سلمان نامنه اولدیغی کوستریلیورسه ده علی العموم تاریخلرله تذاکر شعراده سلیمان چلبی نامنه اولدیغی بیان ایدلمشدر .

علم طب، حکمت طبیعیه یه دائر برچوق مباحث مندرجدر.

— استطراد —

کرك شوصوك جمله یه کرك شمدی یه قدر اسلافدن بعضلرینك یازدیغمز ترجمهٔ حاللرینه نظر امعان ایله باقلسه کورولورکه «شاعر» نامنی آلان قدما زمانمزده اولدیغی کبی یالکز افاعیل وتفاعیله مطابق سوز سویلهمکه دکل، ادبیاته وفنون متداولهٔ سائره یه بحق واقف ایمشلر. شونیده عرض ایدهلم که ترجمهٔ حال یازمقدن مقصد — بعضلرینك ظنی کبی — یالکز فلان آدمك فلان تاریخده طوغدیغنی، فلان تاریخده اولدیکنی یازمق دکلدر. «بیوغرافی» دینیلن و ترجمه «تاریخ حیات» دیمك مناسب اولان فن مخصوصك — که تاریخ انسانیت و مدنیتك برمهم شعبهسیدر — حقیقتده مطلع اولانلره کوره تاریخ ولادت، وفات ایکنجی درجهده قالیر. اصل نظر اعتباره آلنمق لازم کلن جهت احوالندن بحث ایدیلن ذاتك اشتهارینه باعث اولان شی حقنده اطرافلیجه اعطای معلومات ایله برابر ایجاب ایتدکجه سرد محاکمات ایلیه رك اصحاب مطالعه یی متنبه ومستفید ایلهمکدر.

§

احمدینك محاورهسی شعر کویلغندن غالب وهموازه

مجلس صحبتنه اعاظمك طالب اولديغنه دائر عالی نك يازديغی سوزی شو فقرهٔ مشهوره تصديق ايدر :

امير تيمور بر كون قرناسيله حمامه كيرر. احمدی ده برلكده بولنور . تيمور لطيفه يوللو شاعره خطاباً « هپمزه بر ر قيمت تقدير ايت » دير. احمدی تيموردن ماعدا جمله سنه بر ر بها بيچر.. تيمور كنديسيچون دخی بر قيمت تقدير ايله مه سنی مصرانه تكليف ايدر . شاعر آكاده سكسان آقچه بها تعيين ايلر . تيمور « بو عدالت اوزره اولمادی . بنم يالكز شو ازارم سكسان آقچه ايدر » دير . احمدی « بن ده يالكز آكا بها بيچدم ! » جوابنی ويرير .

٨١٥ تاريخنده ــ سكسانی كچمش اولديغی حالده ــ آماسيه ده وفات ايتمشدر .

مولانا ابن عرب شاه (عقود النصيحه) نامنده کی تأليفنده احمدیدن بحث ايتديكی صيره ده شويله ديیور :

« اسكندر نامه سندن باشقه مصنفات عديدهٔ كزيده سی واردر . (صرصر) قصيده سی كه حروف هجا عددنجه يكرمی طقوز بيتدر هر بيتی اكسيكسز حروف هجانك جمله سنی متضمندر . بعده بونی تحقيقات نافعه و تدقيقات جامعه ايله شرح ايله دی » .

مشار اليهك مسائل « قانون شفا » يی شامل تركجه بر رسالهٔ منظومه سی ده وار ايمش .

اسکندرنامه‌سندن ـ صفت خزانه دائر ـ برقاچ بیت :

اعتـدالندن عدول ایتدی هوا
کیتدی کلـدن برك ، بلبلدن نوا
لاله وکلدن معری اولدی باغ
بلبلك عشرت کهینی طوتدی زاغ
خار پشـتك خار صاقلار جانی
ترلکی دوکر سموزك قانی

ـ شـاعر (اسهی) بکك روایتنه کوره احمدینك (جمشید وخورشید) آدلی بر منظوم کتابی ده وارایمش .

— ١٣ —

آذری

اسمی ابراهیم در . سـلطان سـلیم اوّل عصرنده صدرالصدور و « معلم‌زاده » لقبیله مشهور اولان مولانا احمد بن شیخ مصلح‌الدین افندینك فرزندی ، نشانجی محمود چلبینك برادریدر .

ابوالسعود افندیدن ملازم اولدقدن صوکره ٩٨٤ ده برادری مشارالیه محمود چلبینك نشانجی [طغرا نویس] اولمه‌سی اوزرینه مسلك کتابته داخل و آز مدت ایچنده

خیلی ترقی و تفیض ایدەرك مغبوط الاماثل اولمشـدی . بعده طریق قضایه سلوك ایدوب تیره ، کستل و امثالی بلده‌لره قاضی اولمش و ۹۹۳ ده سوریه ولایتی داخلنده حما سنجاغی قاضیسی ایکن حمای محرقه‌دن ترك حیـات ایله‌مشدر .

« انتقـال ایله‌دکده تاریخن
دیدیلر : کوچدی آذری چلبی »

تاریخ انتقالیدر [۱]
مزاری بلدهٔ مذ کورەده‌در .
تذکر شعرانك بیانه کوره مشارالیه عالم ، شاعر ، کریم ، مشـفق ، خوش طبع ، خوش صحبت ، پاك مشرب ، ملك خصلت بر ذات ایمش .
مرتب دیوانی و (نقش خیال) اسمنده بر منظومهٔ بلاغت نشانی واردر .
آتیده‌کی بیتلر آذریکندر :

برسرو بسـله‌دم نیجه ییل باغبان اولوب
سرکشلك ایتدی اول دخی دامن کشان اولوب [۲]

---

[۱] بو تاریخ «کوچدی» لفظی «کچدی» صورتنده یازلدیغی حالده تمام چیقار .

[۲] بعض آثارده بونك کمال پاشا زاده‌یه اسـناد ایدلدیکی کورلمشدر .

آقـدی چوق کوکلری مانند جویبار
اول سرو کل عذار کوکلنسه وجهی وار

—

نه اغیـار ایله یاری اختیـاره قابلیت وار
نه پیوند تعلق قطعنه خاطرده رخصت وار

—

صوفی ! تسبیح وعصانی می کلفامه دکش
خرقهٔ زرق وریانی چقاروب جامه دکش

—

کوکلکه غیرت کلوب لطفکله قلبم ییقمادك
واراول ای روح روانم خاطرمدن چیقمادك

—

شعرمه قافیـه ایتسـهم نوله ماهی کاهی
بر بهـانه آرارم آکمغه عبـدالاهی

—

نه غم کر آذری آلودهٔ کرد کناه اولسـه
اولور روز جزاده لطفك اظهار ایتمکه باعث

—

— ١٣ —

قاف زاده فائضی

اسمی عبدالحی در . سلطان احمد خان اوّل عصری
صدورندن قاف زاده فیض الله افنـدینك اوغلیدر .

والده‌سنك پدری ابوالسعود افندینك دامادی مفتی‌الانام معلول زاده امیر افندیدر .

٩٩٨ تاریخنده استانبولده تولد ایتمشدر . ١٠١٣ ده معلم شهریاری مصطفی افندیدن ملازم اوله‌رق ١٠١٦ ده اکمکجی زاده احمد پاشا مدرسه‌سنه ، ٢٢ ده مدارس ثمانیه‌دن برینه ، ٢٤ ده ابوالسعود زاده محمد افندینك برینه اسکدارده کائن والده سلطان مدرسه‌سنه مدرس و ٢٥ ده سلیمانیه‌یه کلوب ٢٧ ده سلانیکه قاضی اولمشدر .

٢٩ ده منصبی شام قضاسنه نقل ایدلمش ایسه‌ده استانبوله کلدیکی زمان منصبی باشقه‌سنه توجیه اولنمغله برمدت معزول قالمشدر .

او آره‌لق ظهور ایدن بر وقعهٔ هائله اثناسنده فوق‌العاده قورقمغله خسته‌لنمش ونهایت ٣١ سنه‌سی رجبنك اواخرنده — ٣٣ یاشنده — ترك عالم فانی ایله‌مشدر .

مشار الیه بولندیغی زمانك برنجی درجه‌ده شاعر ومنشیلرندن اولدیغی کبی حسب ونسب وحسن سلوك ومشرب جهتیله‌ده بین‌الاقران ممتاز اولدیغندن خانه‌سی برمکتب عرفان حکمنده ایدی .

هرشاعر وادیبك همان بالجمله اشعار وآثارینی تتبع وانتخاب ایله غایت مکمل ونفیس بر مجموعهٔ منتخبات

جمع ایله‌مش ایسه‌ده تبییضه و (لیلی ومجنون) و (ساقی نامه) اسمنده‌کی منظومه‌لرینی دخی اکمـاله موفق اوله‌مامشدر . [*]

ابیات آتیه مشار الیهکدر :

هیچ جمعیت خاطردن اثر کوردکمی
بوقدر مجلسه اوغرار یولك ای بادصبا

—

سندن اوزکه کیمسه بیلمز دردمه هرکز دوا
برعلاج ایتمزسه‌ك اما سن بیلیرسه‌ك دلبرا

—

دها بن شمدی بیلدم روزکارك نولدیغن ای دل
بیلنمزمش صفای وصل دلبرله کچن دملر

—

اهل دردك برك سبزندن مزاری بللیدر
بیك بهار اولسه ینه غم سبزه‌زاری بللیدر

—

اورتبه مرتفع بنیاد در قصر تواضع کم
ریاض جنته نظاره ممکندر زمیندن

—

که غبار غم ویریر کهی صونار جام صفا
آدمی که آغلادیر که کولدورر دور زمان

[*] « لیلی ومجنون » ی مؤخراً شاعر مشهور سید وهبی اکمال ایله‌مشدر .

اولمش طوتەلم میوۀ مقصـود رسـیدە
مرغان بلا قورمی آنی ایتمکە چیـدە

— ١٤ —

علاءالدین علی بن صالح

« همایوننامه » اسمیله مشهور اولان تألیف بیوك مؤلفی فاضلیدر . سـلطان سـلیمان قانونی حضرتلری عصری علماسـندن مولانا عبدالواسع افندینك معیدی اولمغله زماننده « عبدالواسـع علیسی » دیه یاد ایدیلیر ایدی . بروسـەدە ، ادرنەدە بعض مدارسـدە مدرس اولدقدن صوکره طریق قضایه سالك اولەرق بروسەیه قاضی و خدمت قضا عهدەسـندە ایکن ٩٥٠ سنەسـندە مدت معینۀ زندکانیسی منقضی اولمشدر .

مشار الیهك مرتبۀ عالیۀ فضل و کمالنه (همایوننامه)دن بیوك برهان اولەماز . طرز انشاسی — اسلوب معهود قدیم اوزره اولمقله برابر — الحق پك دلنشـیندر . محتویاتی وحوش وطیور لساننذن برطاقم مثللردن عبارت اولدیغی حالدە لفظ و معناسـندەکی لطافت وعلویت ؛ باخصوص هر حکایه ذیلندە درج اولنان فکر حکمت وحقیقت انسانی اوقومقله طویامیەجق بر حاله کتیریر .

همایونامه بر تألیف دکلدر ؛ « انوار سهیلی » نامنده فارسی بر کتابك ترجمه‌سیدر . لکن مترجم فاضل برچوق فوائد وحکمت علاوه ایده‌رك اصلندن دها کوزل بر حاله افراغ ایتمش وکویاکه بعض کره فرعك اصله راجح اولدیغنی بونکله کوسترمك ایسته‌مشدر .

§

همایونامه انوار سهیلیدن مترجم اولدیغی کبی اوده « کلیله ودمنه » نامنده هندجه یازلمش بر کتابك ترجمهٔ ملخصه‌سیدر . « کلیله ودمنه » بی براهمهٔ هندیه‌دن (بیدپا) نامنده بر حکیم ملوك هنددن (دابشلم) ایچون تصنیف ایله‌مشدر .

روایته کوره حکیم مومی الیه میلاددن ایکی بیك سنه ، یاخود ایکی بیك یوز اللی سنه اوّل بر حیات ایمش . کتابی ملك مشار الیهه تقدیم ایله‌دکده مکافاةً مرصع برا کلیل ایله وزرات رتبه‌سنه نائل اولمشدر

کتابك مندرجاتی ، بروجه معروض ، وحوش وطیور لساننده بر طاقم مثللری حاوی وتهذیب اخلاق ایله — او زمانلره کوره — امور اداره‌یه متعلق دستورلری متضمن اولوب کرچه بویولده صوکره‌دن هرقوم حکما وفضلاسی طرفندن برچوق کتابلر یازلمش

ایسه‌ده جمله‌سنك مأخذی بودر . بناءً علیه حکیم مومی الیه « الفضل للمتقدم » دیمك لوازم نصفتدن کورلمیدر .

کتاب اون درت باب اوزرینه مرتبدر . ساسانیاندن مشهور (نوشیروان) حکیم (بروزیه) یی هنده اعزام ایده‌رك کتاب مذکوری استنساخ ایتدرمشدر . حکیم مومی الیه بر خیلی مصرف اختیاریله دسترس اولدیغی بو کتابی بعده لسان هندیدن فارسی‌یه نقل ایله‌دیکی کبی ابی جعفر المنصور عباسینك کاتبی (عبدالله بن مقفع) فارسیدن عربی‌یه ترجمه ایله‌دی .

فارسیدن عربی‌یه وبوندن آکا نظماً نثراً ، عیناً وخلاصةً بر قاچ دفعه نقل ایدلدکدن صوکره نهایت (ابوالمظفر بهرام شاه بن مسعود غزنوی) امریله و (ابوالمعالی نصرالله بن محمد) معرفتیله « کلیله ودمنه » دینه مشهور اولان ترجمه میدانه کلدی . فقط بو ترجمه غایت مغلق یازلمش ولزومندن زیاده اطناب ایدلمش اولدیغندن (حسین بایقرا) امراسندن (امیر سهیلی) نامنه اولمق اوزره (حسین واعظ کاشفی) طرفندن تلخیص وتهذیب و « انوار سهیلی » اسمیله توسیم ایدلمشدر .

٣٠٢ تاریخنده مأموراً یانیه‌ده بولندیغم صیرده‌ده

همایوننامه‌یی ساده‌لشدرمکی ، یعنی « خواصه مخصوص » بر کتاب اولمق حالندن چیقاروب خرج عوام بر حاله قویمغی آرزو ایتمش وحتی بر خیلی مقداریی یازمش ایدم . فقط احمد مدحت افندی حضرتلرینکده بویله بر تشبثده بولندقلرینی استخبار ایتمکلکم اوزرینه تأدباً علی حاله براقدم .

مشار الیه بونی اکمال وحتی طبع دخی ایتمش ایسه‌ده نشر ایتمه‌مشدر .

— ١٥ —

عزمی زاده حالتی

شعرای عثمانیه‌نك عمرالخیامی مثابه‌سنده اولان بو شاعر مقتدر اجلهٔ صدوردن پیر محمد عزمی افندینك مخدومیدر . ٩٧٧ شعبانینك لیلهٔ براته مصادف اولان بازار ایرته‌سی کیجه‌سی استانبولده مهد آرای وجود اولمشدر .

فنون لازمه‌یی تحصیل ولوازم طریقی تکمیل ایله‌دکدن صوکره معلم سلطانی خواجه سعدالدین افندیدن ملازم اوله‌رق بعض مدارس عالیه‌ده مدرس وبعده — صیره‌سیله — شام ، مصر ، بروسه ، ادرنه

و ١٠٢٣ ده استانبول قاضیسی ، ٣٢ ده آناطولی ، ٣٧ ده روم ایلی قاضی عسکری اولمش و ١٠٤٠ شعباننك ٢٦ نجی کونی – آلتمش اوچ یاشنده اولدیغی حالده – ارتحال ایله‌مشدر . صوفیلر چارشوسی قربنده کائن خانه‌سی قارشیسنده تعمیر ایله‌دیکی مکتبك ساحه‌سنده مدفوندر .

وفاتنه شعرای عصرندن (اتاجی) مخلص حسین کردی

« روح پاکنه دمبدم رحمت »

تاریخنی سویله‌مشدرکه سنك مزارینه حك ایدلمشدر .

انواع اشعار بلیغه‌یی حاوی مرتب ومکمل دیوانندن ماعدا رشك روان خیام وبنای مربع طرح زیبنده نظامی مذکر معنای « حورمقصورات فی‌الخیام » وصفنه سزا مدون رباعیاتی ، اصولدن (ابن ملك) ه ، فقهدن (درر) ه حاشیه‌لری ، (مغنی‌اللبیب) ه شرحی ، تفسیره متعلق کلماتی ، مستقل کتاب اوله‌جق صورتده (هدایه) و (مفتاح) شروحنه تعلیقاتی ، بر « ساقی‌نامه » سی ، اوزمانك اصولنه کوره ترتیب اولنمش منشآتی واردر .

پدری پیر محمد عزمی افندینك ناتمام قالان « مهر ومشتری » ترجمهٔ منظومه‌سنه بش یوز بیت علاوه ایتمشدر .

قینالی زاده علی افندی استثنا ایدیلنجه زماننده کندیسی قدر تتبع مؤلفات ایتمش . متمادیاً تزیید معلوماته چالشمش جامع الفنون بر ذات کورلمه مش اولدیغی متفق علیهدر . حین ارتحالنده قلمیله مصحح واکثر مواضعی محشی وموشح اولهرق اوچ درت بیك جلد کتاب ایله نوادر آثار وبدایع اشعاری حاوی یوزدن زیاده مجموعه بولنمشدر .

قاضی عسکر اولدیغی زمان بو پایهٔ عالیه وقتندن پك کچ واصل اولدیغنی

« خیلی کچ ویردی بوبیل حکمنی ایام بهار
دیکلنه دیکلنه کلکله نسیم اسحار »

بیتنده تلمیح ایلهمشدر .

تذاکر شعراده کورولن اشعارندن منتخب پارچهلر :
(قطعه) — : ارباب عشق النده رباعیلرم بنم

بزم صفایه حالتیا چار پاره در
کیمدر آنکله قطعهٔ الماسی برطوتان
نقصانی خود یانده ایکن آشکارهدر

—

(دیکر) — : بن اول آتش حسرتله سراپا سوزان
دوراولورخوف ایله سایهم دخی بندن صدمیل

حیف وافسوس که بخت ستم آموز ایتمش
فلك کینه‌وری دعوئ خرمانه وکیل

سر راهنده اکر اولماسه بیك جان نثار
اولماز اول یولده فلك کمره امیده دلیل

چرخدن نیجه شکایت ایده‌یم . ایتدکجه
دوش امیدمه صد بار بلایی تحمیل

—

(رباعی) — : تابرزخ رشکه صالمه‌دن جانانه
آتمه دلی قعر دوزخ هجرانه
ای وای که یار شیشهٔ عکینم
اوغراتدی دلیل بخت سنکستانه [*]

—

(بیتلر) — : بنم ای حاتی اول رندکیم خاك مزارمده
خرابات اهلنك کیمی قدح . کیمی سبو سویلر

—

خیال زلف یار اولدقجه کوزده کریه لازمدر
یازیقدر شیشهٔ بی آب ایچنده اویله سنبللر

—

کوکلده صاقلامغه عشقی قدرتم یوقدر
نه صاقله‌یم کوزلم صبره طاقتم یوقدر

[*] مرویدرکه بورباعی اثر موزون محصول خامهٔ بلاغتیدر .

طعن ایتسه خوبلر نوله اول سرو قامته
منکر دکلدر نجه انسان قیامته

—

فرزانهٔ دهر اولمش ایدم لیك زمانه
کزدردی بنی محنت ایله خانه بخانه

— ١٦ —

فریدون بك

السنهٔ ناسده « فریدون بك منشآتی » دیه مشهور اولان « منشآت السلاطین » عنوانلی اثر معتبرك [*] صاحبی احمد فریدون بك افندی، شیخ الاسلام چیوی زاده محمد افندینك برادری دفتردار عبدالله چلبینك دائرهٔ تعلیم و تربیه سنده پرور شباب کمال اولدقدن صوکره مربیسنك توصیه سیله ٩٦٠ تاریخنده صوقوللو محمد پاشا مرحومك سرکتابتی، ٩٧٤ ده وزیر مشار الیه صدر اعظم اولدقده مکتوبجیلغی خدمتنه تعیین اولنمش و « سکتوار » سفرنده بولندیغی اثناده ابراز ایله دیکی مآثر شجاعت و بسالت کندیسنك یالکز بر

[*] تاریخ ایله توغل ایدنلر ایچون مطالعه سی توصیه ایدیله جك آثاردندر .

دبیر بی نظیر دکل ، صاحب شمشیر عدو تدمیر دخی اولدیغنی کوستروب بو حال ایسه پادشاه قدردان جنتمکان سلطان سلیمان خان حضرتلرینك فوق‌الحد محظوظیت سنیه‌لرینی موجب اولمسیله مظهر التفات بی غایات اولمشدر .

٩٨١ ده نشانجی [طغرا نویس] اولدقده اوزمانه قدر شیرازه بند ترتیب اولمامش اولان مناشیر واحکام دیوان همایون قیودینی احسن نظام اوزره تنسیق ایله‌دیکی کبی ٥٩٨٢ مؤسس بنیان دولت سلطان عثمان غازی حضرتلری زماندن بدء ایله سلطان مصطفی خان اول حضرتلرینك زمان سلطنتی نهایتنه قدر جانب دولت علیه‌دن بعض ملوك وحکامه تسطیر وآنلر طرفندن تقدیم وتسییر اولنان نامه‌لرله سائر محرراتی سالف‌الذکر « منشآت السلاطین » عنوانی آلتنده جمع وتالیف ایله‌مشدر . ٩٨٤ محرمنده نشانجیلقدن انفصالی وقوع بوله‌رق میرلواالقله [متصرفلقله] سمندره ، کوستندیل سنجاقلرینه کوندرلدیسه‌ده ٩٨٩ ده تکرار او مقامه واصل اولدقدن باشقه اوصیره‌لرده وفات ایدن مشار الیه محمد پاشانك حلیله‌ء جلیله‌سی اسمیخان سلطانی تزوج ایده‌رك شرف صهریت سنیه‌یه نائل اولدی .

« نشانك قالدی دنیاده فریدون »

مصراعنك كوستردیکی ۹۹۱ سنه‌سی صفرنده رتحال ایله‌دی . ابو ایوب انصاری جوارنده تربهٔ مخصوصه‌سنده مدفوندر .

مرحومك سلطان احمد جوارنده « آخور قاپو » سمتنده اقامت ایله‌دیکی وقوناغنك مجمع علما وظرفا حالنده بولندیغی تراجم احوال کتابلرینك جمله‌ٔ روایاتندندر .

ذکر اولنان منشآتدن باشقه (نزهة الاخبار) اسمنده بر تاریخی ایله سائر بعض آثاری واردر . اوسط درجه‌ده شعرده سویلرمش . لکن بر تاریخیله مبنی علی الحکایه بر قطعه‌سندن باشقه‌سنی کوره‌مه‌دیکمز کبی بونلری‌ده نقله شایان بوله‌مادق .

انشاسی — شو زمانده‌ده مقبول اوله بیله‌جك درجه‌ده — ساده ، یعنی قدمانك تکلفات منشیانه‌سندن آزاده‌در .

— ۱۷ —

لامعی

[شیخ محمود بن عثمان بن علی] . بروسه‌لیدر . فنون لازمه‌یی مولانا اخوین و حاجی حسن زاده‌دن تعلم ایله‌مشدر .

جدّی نقاش ، پدری سلطان بایزید دورنده دفتردار ایکن بر مقتضای سعادت ازلیه طریقت صوفیه‌یه میل ایتمکله کبار مشایخ نقشبندیه‌دن «امیربخاری» عنوانیله معنون اولان سید احمد بخاری‌یه انتساب ایله‌دی . بعده «حسن ودل» نامیله تألیف وسلطان سلیم خان حضرتلرینه تقدیم ایله‌دیکی کتابك مکافاتی اوله‌رق نائل اولدیغی یومی اوتوز آقچه [*] ایله اختیار تقاعد واوقاتنی علم وعبادته صرف ایلمشدر .

وفاتی ۹۳۸ سنه‌سنده‌در . روایته کوره حین وفاتنده سنی آلتمشی کچمش ایمش . ملا جامینك (نفحات الانس) و (شواهدالنبوه) کبی بعض آثار جلیله‌سنی ترجمه ایتمش اولمه‌سی مناسبتیله کندیسنه «جامئ رُوم» عنوانی ویرلمشدر .

ذکر اولنان ترجمه‌لردن باشقه (فرهاد وشیرین) ، (کوی وچوکان) ، (ویسه ورامینه) ، (وامق وعذرا) ، (شمع وپروانه) ، (ابسال وسلامان) نامنده مثنویلری ، «فوائد علوم دینیه و عوائد اسرار یقینیه» یی حاوی (شرف الانسان) عنوانلی بر تألیف عارفانه‌سی ، (عبرت نما) اسمنده بر مترجم کتابی ، (لطائف لامعی) اسمیله مطایبات ظریفانه‌یی جامع بر تألیف لطیفی ، — اکثری

[*] شمدیکی حسابجه اوتوز غروش ایدیور .

نعوت و قصائد دن عبارت اولمق اوزره — بر دیوان اشعاری ایله منشآتی واردر .

آثار شعریه‌سندن منتخب پارچه‌لر :

[توحیدندن]

ای کمال صنعکه اشکال عالم عین دال
خط دست قدرتکدن نقش آدم بر مثال

مدحتکده عندلیب ناطقه خاموش ولال
فکرتکده شاهباز عاقله بی پر و بال

کبریاکك بحرینه ایرمز قیاس عقل کل
فلك فکرت موج حیرتدن اولور سرکشته حال

عزتك صحراسنك بر منزلن قطع ایده‌مز
شاهباز دل اوچارسه اول هوادە ماه وسال

ابر جودکدن اولور شاخ امل پر برك وبار
مهر لطفکدن بولور باغ عمل فر و کمال

گاه نخله کلدی لطفکدن سنك تکریم حی
گاه نمله ایردی جودکدن سنك تشریف قال

هرنه ذره مهرك ایله پرورش بولمش ایسه
آفتاب هفت کشور درآکا بوقدر زوال

خضروش ایتمز هوای ظلمت آب حیات
آنی کیم عشقك اوندە خاك ایدر شوق وصال

کون کبی روشنسك الآ پرتوکدر کورونن
جان کبی مخفیسك امّا عرض ایدرسك خوش جمال

ماسودادن چونکه تجرید اولدی توحیدك سنك
بو نجه تقییدات ایله یارب نجه کشف اوله حال

ایرمز ذاتك کمالاتنه عقل خرده بین
چونکه واردر دست وپاینده علایقدن عقال

مخنبت آکاکیم دییه قهرك دهانی «انت روح»
دولت آنككیم طویه لطفك زبانندن «تعال»

غلّ وغشدن لامعی پاك ایله دل آیینه‌سن
عکس ایده تا آنده اول نور جمال باکمال

—

حضرت سلطان سلیم خان اول وصفنده اولان (نهال جنان) اسملی قصیده‌سندن :

چونکه دستك ابردر خصمك نیچوندر اشکبار
چونکه دریادر دلك عالم نه‌دن پرماجرا
قابوکه یوز سوردیکیچون بولدی بوقدری کونش
ای کونش خوش سدهٔ عالی‌یه ایتدك التجا
فیض احسانك ایدر درّی صدف ایچره یتیم
نشرِ لطفك کلشن بی‌برکی ایلر پرنوا

سایهٔ عدلکده عالم راحت الاسیم وزر
دست لطفکدن پریشان اولمش ایلر اشتکا

سن محمد آیت وحیدر دلی مدح ایده‌مز
لامعی سلمان دکل حسان اولوزسه خسروا [*]

نوره غرق ایتدکجه دهری مهر ومه شام وسحر
طلعتك آینه‌سندن عالم اولسون روشنا

دشمنك باغرین ارپتسون شمع وش قهرك اودی
دولتك قندیلی ویرسون تا دم محشر سنا

—

منتخب بیتلری :

خشم چشمك دلبرا عین عنایتدر بکا
تیر غمزه‌ك دائما سهم سعادتدر بکا

—

زلف ولعلندن طولوب سودا کوکل، خوناب کوز
اولدی غمدن روز وشب شیدا کوکل، بی خواب کوز

[*] مادح جناب پیغمبری حسان اولدیغی کبی مادح امام علی‌ده سلماندر .

— ١٨ —

حافظ عجم

[حافظ الدين محمد بن احمد بن عادل]. سلطان سليمان قانوني عصرى علماى شعراسندندر. مولدى (بردعى)، منشاى (تبريز) اولمق مناسبتيله «عجم» لقبيله مشهور اولمشدر.

صيت شهرت كمالى

« منم كه همچو صدف از بدايع هنرم
همه مسامع ارباب فضل پر درست
نه آفتابم وليكن فنون دانش من
چو آفتاب بشرق وبغرب مشهورست »

قطعه‌سنه ماصدق اولديغى برزمانده بعض اسباب مكدره‌يه مبنى ترك دار وديار ايله ولايت رومه ارتحال وقاضى عسكر مؤيد زاده عبدالرحمن افندى خدمتنه اتصال ايله‌دى. [*]

مؤيد زاده ايسه قدر شناس، اهل پرور برذات اولديغندن حافظك فضيلت واستحقاقنى سلطان بايزيد خان حضرتلرينه عرض ايده‌رك انقره مدرسه‌لكنى

[*] مؤيد زاده افندى اوائل حالنده ديار عجمه كيده‌رك تحصيل ايچون دخى مدت مديده قالمش اولديغندن حافظك مشاراليه انتسابى اوجه بينلرنده حاصل اولان معارفه اوزرينه اولسه كركدر.

استحصال ایله‌دیکی کبی آندن صوکره مدرس اولدیغی مرزیفوندن انفصال ایله استانبوله کلدکده اوراده ایکن سید شریفك شرح مفتاحی اوزرینه یازدیغی حاشیه‌یی تقدیم ایتمه‌سی اوزرینه مکافاةً اسکی علی پاشا مدرسه‌سنی، بعده آیاصوفیه مدرسه‌لکنی توجیه ایتدر مشدر. آیاصوفیه‌ده مدت مدیده مدرس اولدقدن صوکره اختیار تقاعد ایده‌رك — تاریخ وفاتی اولان ٩٦٧ سنه‌سنه قدر — تألیف وتتبعه حصر اوقات ایله‌مشدر.

تألیفاتنك باشلیجه‌سی شونلردر :

(نقطة العلم) ، (مدینة العلم) ، (فهرس العلوم) ، (معارك الکتائب) ، (سبعهٔ سیاره) ، شرف الدین یزدینك (تیمورنامه) سی ترجمه‌سی.

بونلردن باشقه دها بر چوق رساله‌لری وتعلیقاتی وارسه‌ده مسوده حالنده قالمشدر.

مرویدرکه مدت عمرنده تحریر وکتابتدن، افاده ومذاکرهٔ علومدن، مطالعه وتتبعدن بر آن خالی قالمامش وآقشامدن صباحه قدر یازیله اوقومقله اشتغال ایلیه‌رك اویومادیغی کیجه‌لر بك چوق واقع اولمشدر.

علوم عقلیه ونقلیه‌ده احاطهٔ کلیه‌سی، بالخاصه مناقب اشراف وتواریخ اسلافده مهارت تامه‌سی اولدیغی کبی

السنهٔ ثلثه اوزره برخیلی اشعار بلیغه یادداشتی اولدیغندن مجلس مصاحبتی مروّح روح حکمنده ایمش .

فضائل علمیه‌سندن ماعدا سائر مزیاتی‌ده وار ایمش . از جمله حسن خط صاحبی اولدقدن باشقه فوق‌العاده سرعت قلمیه‌سی اولوب حتی — ایچه جسیم اولان — « صدر الشریعه » کتابنی بر آی ظرفنده وامثالسز بر صورتده کوزل یازدیغی منقولدر .

مشار الیهك فضولی‌یه مانند برشاعر اولدیغنی تذاکر شعراده کوروب آشاغی‌یه نقل ایدیلان سوزلرندن آکلاشیلیر :

فلك آلتون بشکدرکه زمینی آسمانیدر
شه معراجه لایقدر بو خلعت خسروانیدر

—

خوشا که میکده کنجنده بر یاتاغم اوله
الم آیاغم اوله ، بکا سه‌دن فراغم اوله

—

باده حلنده عجایب حیله بولدم کوش ایدك
مست اولك تکلیف ساقط اولسون آندن نوش ایدك

—

فنا عشق ایچره اول بولورکه اسم ورسمی هم قالماز
جنون برله حکایتلر قویوب کیتمك نه شهرتدر

—

از قد همچون کمان آهی چو تیر انداختم
چرخ را کردم مکافات ومعلق ساختم

— ۱۹ —

غزالی

بروسه‌لیدر . تاریخ انتقالندن استدلال اولندیغنه کوره ۸۷۰ ویا ۷۲ تاریخنده تولد ایتمشدر. اسمی (محمد)، مخلصی (غزالی) درکه بو مخلصی اوائل حالنده بروسه‌ده کائن « کیکلی بابا » زاویه‌سنه شیخ اولمق مناسبتیله اتخاذ وحتی شویله بربیتده نظم ایتمشدر :

« کوزی آهولرك آشفته حالی
هوا شوریده‌سی مسکین غزالی »

مؤخراً طریق تدریسه سلوك ایده‌رك بروسه‌ده ، سیوری حصارده ، آق شهرده ، آماسیه‌ده بعض مدارسه مدرس اولدی . لکن مزاجنده تلوّن اولمغله طریق تدریسده دخی ثبات ایده‌میه‌رك ترك جبّه ودستار ایله تقاعد اختیار ایله‌دی . مرویدرکه بر مقتضای مشربه سیوری حصارده‌ده چوق طوره میوب کلدیکنده « نه چابوق کلدکز ؟ » دینلره « اوراسی برسیوری یر ، بر

درلو راحت ایدەمەدم! » لطیفەسنی ایراد ایلەمشدر. [*]
برمدتدە بوحال ایلە کذارندۀ اوقات ولیال ایکن
بعض بدخواهلرینك اثر سعایتی اولەرق حامیسی وزیر
ابراهیم پاشادن کوردیکی ناسزا معاملاتدن دلکیر اولەرق
جانب حجازە رحلتلە جلول اجلنە قدر اورادە مجاورةً
اقامت ایلەدیکی کبی بر باغچە ایلە بر مسجد دخی بنا
ایلەمشدر. وفاتی ۹۴۰ ویا ۴۱ دەدر.

اشعاری نادردر، فقط کوزل قطعەلر، لطیف
تاریخلر سویلەمشدر.

بعض اشعار منتخبەسی:

ایردی خزانی عمرمك وەکە دها بهاری یوق
صبح سرورە ایرەمەدم غم شبنك نهاری یوق

—

چشم پراشکە دمبدم عکس رخی دوشر، ولی
صویك ایچندە کورونن صورتك اعتباری یوق

—

بزم چمندە ژالە ایلە طولدی لالەلر
عشرت زمانی کلدی پراولسون پیالەلر

—

[*] شو فقرەدندە استدلال اولنورکە « سبوری حصار »
« سفر یحصار » دکلدر.

— قطعه —

صاعه‌يك كم ديار غربتده
كشى مسرور اولوب صفا سورمز

دور اولور كرچه كيم احبابدن
هله اعدا يوزين دخى كورمز

مكهٔ مكرمه‌ده‌كى باغچه‌سنه سويله‌ديكى تاريخ :

بنام حضرت سلطان سليمان
زدم مانند زر برسنك سكّه

بكفتم بهر او تاريخ : بادا
تفرّجكاه بى مانند مكّه

[٧٣٩]

مسجدى ايچون سويله‌ديكى تاريخ :

قد بنى المسجد عبدالله
حامداً شاكراً على نعماه

قال وقت التمام تاريخاً
مسجداً خالصاً لوجه‌الله

[٩٤٠]

— ۲۰ —

جنانی

[مصطفی] . بروسه‌لیدر . سلطان محمد خان ثالث عصری علمای شعراسندندر . بعض مدارسده مدرس ایکن ۱۰۰٤ محرمنده عزم جنان ایله‌مشدر .

بر شاعر مقتدر ومنشیء کامل اولوب منظوم منثور برقاچ تألیفی ، السنهٔ ثلثه اوزره خیلی نظم لطیفی واردر . طبعی غایت مزاحه مائل اولدیغندن قصائدینك اکثرینه تحف زمینلر ، کریز کاهلر بولمشدر .

تذاکر شعراده محرر اولدیغی اوزره پادشاه جهان پناه حضرتلری جنانی‌یه نوادر حکایات ونفایس مطایباتی حاوی بر کتاب جمع وترتیبنی فرمان بیورورلر . جنانی یادداشتی اولان حکایانه ، قوهٔ اختراعی حسبیله ، دها بر چوق لطائف وظرائف علاوه ایده‌رك براثر وجوده کتیریر و « بدائع الآثار » تسمیه ایله‌دیکی بوکتابی خوش نویس برکاتبه یازدردیغی کبی تذهیب وتجلید ایچون دخی برمجلده ویریر .

مگر « درویش اکلنجه » نامنده بر مقرّب قصه خوان قصه‌دن آکاه اولدقده بر تقریب دلفریب ایله مجلدی ، کتابی الده ایتدکدن ومحتویاتنی تماماً صحیفهٔ حافظه‌سنه آلدقدن صوکره حضور همایون پادشاهیده

بر بر نقل ایدر . وقتا که تذهیب و تجلید ایشی تمام اولور ، جنانی کتابی آلنجه قاپو آغاسی غضنفر آغا معرفتیله تقدیمه شتابان وامید جوائز بی کران ایله باب همایونده ظهور نوید مسرت بدیده نگران اولور . برده آغا کلوبده « افندی ! طوغروسی بزم درویش اکنجه‌نك مثللرینه خلعت انشا ایله کوزل رونق ویرمش‌سکز ! امّا بوده ایچه بر زحمتدر » دیه جزئی بر احسان ایله مقابله ایتمك ایسته‌مزمی !

بی چاره جنانی نه‌یه اوغرادیغنی بیله‌مز . بمدر دیه یمینلر ایتمکه باشلار . نهایت ایش تحقیق اولنوبده درویش اکنجه‌نك ترتیب ایتدیکی اکنجه میدانه چیقنجه مأمولدن قات قات زیاده نائل احسان اولور .

جنانی ضعف بصره مبتلی ایمش . بر کون ضعف بصرده کندینك عینی اولان شاعر کفه‌لی حسین افندی ایله بر لکده بولندیغی صیره‌ده نصلسه حسین افندینك کوزینه بر چوپ قاچار . حسین افندی بوکا چوپی چیقار- مه‌سنی رجا ایدر . جنانی بر خیلی اوغراشیر ایسه‌ده بر درلو چیقارەماز . نهایت اللرینی کری چکه‌رك « والله افندم ، چوق چالشدم ؛ لکن نه چوپی بوله بیلدم ، نه‌ده کوزکزی : » دیر .

شاعرك بویولده لطائفنه نهایت یوق ایمش .

ایکی صوف جبه‌یه بردن مالك اولمق املیله رجال علمیه‌دن برذاته یازدیغی شو قطعه خیلی لطیفدر :

اولمادی کوندریلان صوفه تمم بر درلو
بزده سزدن سمن آرتقاغنه کلدی وقوف
شبهه‌مز والد ماجد ده‌در آنجق شمدی
آنلرك صوفی دخی اولماز ایسه طالعه یوف !

—

بعض ابیات منتخبه‌سی :

نه عزم ترك دیار ایتمکه مجالم وار
نه قادرم طوره‌یم برغریب حالم وار

—

هانی بر مردم دیدهٔم کبی دملر سورمش
شوق مهرکله سنك یاش یاشامش کون کورمش

—

اولدی دورکده بکا غصّه واندوه حرام
دائم اولسون دمك ای جام مسرت انجام

—

پاشکست ایتدی بنی زام بلای هجران
نیجه کشت ایلیه‌یم دشت غمی بی پایان

—

خبر آل قیسدن صحرای غمده عشق لیلادن
غم شیرینی داغ محنت ایچره کوهکندن صور

—

— ۲۱ —

مهوری

استانبوللودر. اوتنجی عصر هجری عرفای شعراسندن اولان بوذات عالی خوش نویس، سریع الکتابه، درویش نهاد، قناعتکار، اهل تجرید وتجرّد اولمغله خطاطلقله تعیش ایدردی. مدت عمرنده یازدیغی کتابلرك عدّ وحسابی یوق ایمش. یالکز یکرمی ایکی مثنوی شریف ایله شارح مثنوی رئیس الکتاب صاری عبدالله افندینك «فصوص الحکم شرحی» ندن، «اخلاق علائی» دن، «نفحات الانس» دن متعدد نسخه‌لر و— معن زاده‌دن منقول اولدیغی اوزره — «شهنامه»، «کنه‌الاخبار» «وصاف» تاریخلری، بر چوق رساله‌لر، مجموعه‌لر، دیوانلر یازدیغی کبی مشارالیه عبدالله افندینك خواص منسوبیننده‌ن اولمغله بالجمله تألیفاتنی، خصوصا (دره)، (جوهر) نامنده‌کی کتابلرینی تبییض ایله‌مشدر.

«کلّ خطاط جاهل» قاعدهٔ کلیه‌سنك مستثنالرندن اولان بوذات فاضلك «حل تحقیقات»، «عین الفیوض» نامنده ایکی تألیف بهیی — که اولکیسی مثنوی شریفدن انتخاب ایله‌دیکی قرق بیتك ترجمهٔ منظومه‌سنی، ایکنجیسی ده «جزیرهٔ مولویه» نك ینه بویولده ترجمه‌سنی حاویدر —

ایله مرتب — غیر مطبوع — بر دیوانی واردر .
وفاتی ۱۰٦٥ سنه‌سنده درکه بعض شعرا :

جوری‌یی ممنون لطف ایده جناب کردکار

مصراعنی تاریخ دوشورمشلردر .

صاحب تاریخ نعیما دییورکه :

« غرائب احوالندن اولمق اوزره معن زاده نقل ایدردی‌که : بشکطاش وغلطه ویکی قاپو مولویخانه‌لرینه علی‌الدوام ملازمت اوزره ایدی . برکون منقطع اولدیغی یوقدی . غایت وسوسه‌لی اولدیغندن دریادن قایغه سوار اولمقدن زیاده خوف ایدردی ؛ حتی غلطه و بشکطاش تکیه‌لرینه برکون مقدم عزیمت ایدوب یارانی ایله قاره‌دن ایوبه ، آندن کاغدخانه‌یه ، آندن تکیه‌لره پیاده اوله‌رق طولاشیردی . یاران خاطریچون بارکیره‌ده بینمزایدی . »

ثاقب ده‌ده‌نك « سفینهٔ مولویه » سنده یازلدیغی اوزره جوری نك خط دستیله محرر اولان بر مثنویٔ شریفی سلطان سلیم ثالث طاب ثراه حضرتلری شاعر مشهور شیخ غالب مرحومه اهدا بیورمشدرکه شیخ دخی — بعض ابیاتی آتیده مندرج — قصیدهٔ تشکریه‌یی تنظیم وتقدیم ایتمشدر :

بکا سلطان سلیم کامور کام جهان ویردی
بتون دنیا دکر برکنج خاص رایکان ویردی

نه کنج اما که هر بر جلدی بر کردون پر انوار
بو خاك بر قراره نه طباق آسمان ویردی
نیجه ایام ایدی حسرتدم اول کنجینهٔ غیبه
کرملر قیلدی حقا هم کرامتدن نشان ویردی
عجب بر مثنویٔ پربها کیم جوری خطیله
دل عشاق زاره جور کردوندن امان ویردی

§

مشارالیه علوّ حس ، لطف طبیعت، سلاست بیان جهتلریله نائلی‌یی ، نورس قدیمی ، و جدی‌یی آکدیریر.

مست اولدی ینه کوکلم صهبای محبتله
آشفته دماغ اولدم سودای محبتله
که عربدهٔ دلبر ، که اشتلم اغیار
بیلمم نه اولور حالم غوغای محبتله
آلدانماسه اولماز دل اول آفته زیرا کیم
همحال کورور چشمن رسوای محبتله
آدم نیجه میل ایتمز اول غمزه‌یه کیم اولمش
هر عشوه‌سی پرورده معنای محبتله
جوری نکه یاره جان ویرمه‌ده بی‌باك اول
اثبات وجود ایله دعوای محبتله

عالم شکفته ، باغ مفرّح ، هوا لطیف
دللر کشاده ، نفخهٔ باد صبا لطیف

بیك غنجه‌یی کشاده ایدر بر نفسده باد
اولمازمی هیچ بویله دم دلکشا لطیف

اطراف باغه قیلمه‌ده نشر شمیم کل
ایتمکده روحی رایحهٔ جانفزا لطیف

مرآت جویبارده یوق ذرّه‌جه کدر
هر سینه‌دن کورنمه‌ده روی صفا لطیف

مرغان ترنّم ایلمه‌ده هر مقامدن
نقش بهار دلکش وصوت نوا لطیف

ذکر لسان بلبل کلزار « یا ودود ! »
ورد زبان معنیٔ ازهار « یا لطیف ! »

جوری نسیم فیضله اولسه شکفته دل
کل کبی شعر پاکی اولور دائما لطیف

— ٢٣ —

خیالی بك

اسمی محمددر . واردار یکیجه‌سندندر . هنوز یك کنج ایکن شعر ایله اشتهار ایلمشدی . بابا علی مسند نامنده مشایخدن بر ذاتك ، آندن صوکره امرادن

اسکندر چلبینك حجرهٔ مخصوصهٔ تعلیم و تربیه‌سنده پرورده اوله‌رق وزیر ابراهیم پاشایه، مشارالیه واسطه‌سیله‌ده سلطان سلیمان قانونی حضرتلرینه تقدیم اولندی‌که پادشاه انام حضرتلری خیالی‌یی مافوق‌الخیال مظهر انعام، یعنی ندیم خاصلق شرف جهان قیمتیله بکام بیوردقدن باشقه — حسن چلبی نك تعبیری وجه‌ایله — دیوانی الدن، نام جمیلنی دیلدن دوشورمه‌مشلردر.

خیالی حد ذاتنده پك زیاده محجوب بر آدم اوله‌رق مهابت پادشاهی دخی بو حالی برقات دها آرتیردیغندن کندیسنك:

بر بزم خاصه محرم اولوبدر خیالی کیم
آچاماز آنده غنچهٔ جنت حجابدن

بیتنده تصویر ایله‌دیکی اوزره حضور همایونده بولندقجه دائما نظر برزمین سکوت اولدیغی کبی درویشلکی، بناءً علیه مشرب قناعتکاریسی اقتضاسنجه بوقدر انعام و احسانه نائل اولمشکن کافهٔ مطالب دنیویه‌دن، حتی عیال واولاد تعلقندن وارسته اوله‌رق یاشامشدر.

ارتحالی ادرنه‌ده، ٩٦٤ سنه‌سنده وقوع بولدی. شاعر عرشی:

سوزی دلده، خیالی کوزده قالدی

شیری :

خیالی اولدی حیف الحکم لله

تاریخلرینی سویله‌مشلردر .

خیالی اسلاف ایچنده باقی کبی ، امری کبی ، یحیی بك کبی برنجی درجه‌ده عد اولنان بلغای شعرادندر . مکمل ومرتب دیوانی واردر .

تذاکر شعراده منظورمز اولان اشعارندن منتخب پارچه‌لر :

(بر نعت) ندن

عارضك میدن عرقریز اولدی ای حور جمیل
صانیرم جنتده طغیان ایله‌مشدر سلسبیل
آفتابی نیجه تشبیه ایله‌یم رخسارکه
سن سعادت نوری‌سك اول خاکه دوشمش برذلیل
برقدم چیقماز سرکویك قویوب عاشقلرك
طاق عرشه نردبان اولورسه پرّ جبرئیل
طعن اعدادن خیالی چکمه زحمت صابر اول
ایله‌دی حق آتش نمرودی کلزار خلیل

—

آینه هرکون قویار دلداری تنها قویننه
ناز ایله یوسف کیرر کویا ذلیخا قویننه

—

روز روشندن نوله پرنور اولورسه شاممز
مهر عالمتابدن یاقدی چراغی جاممز

—

ایدلدن اوقلرندن دمبدم سوراخلر پیدا
صدای نی کلیر آه ایلهسهم هر استخوانمدن

—

عشق برشمع الهیدر نه پروانهسی
شوق برزنجیردر کوکلم آنك دیوانهسی

—

کوردی مجنون کیم بنی آدمده یوق رسم وفا
واردی اول دیوانه وحشیلرله الفت باغلادی

—

خیالی عشقه دوشدك چونكه صبرایت
كه اولماز عشق بی غم، کنج بی رنج

—

غریبکدر آنی خوش طوت افندم ایشته بن کیتدم
کوکل دیزلر سر کویکده بر دیوانهمز قالدی

—

تجلی ایلهدی سنده جمال نور یزدانی
ولی آینه آسا اول صفتدن بی خبرسك سن

—

اغیار آه ایدرمش اول کل عذاره قارشی
بارد اولور هوالر اوّل بهاره قارشی

—

خامدر میوهٔ وصلم دیمه مبذول اولماز
صانمه ای نخل جفا قورتاره‌سك اول اولماز

—

بن اول باز هما صیدمکه عالم مرغزارنده
نیجه عنقا کبی یاورو اوچوردم آشیانمدن

—

نه‌در جان کیم آنی سن نازنین جانانه ویرمزلر
سکا عاشق اولانلر جان ایله جانا ! نه ویرمزلر ؟

—

جهان آرا جهان ایچنده‌در آرایی بیلمزلر
شو ماهیلرکه دریا ایچره در دریایی بیلمزلر

—

یار ایله هم صحبت اول جسمکده جانك طویماسون
حالت عشقی حکایت قیل زبانك طویماسون

— ۲٤ —

مالی

[محمد چلبی] . سلطان سلیمان قانونی عصری علماسندن وقضاتدن « چالیق » لقبیله ملقب اولان علی افندینك اوغلی ومولانا عبدالرحمن افندینك کوچك برادریدر .

شیخ الاسلام معلول زاده محمد افندیدن — که ابوالسعود مرحومك دامادیدر — احراز شرف ملازمتله بعض مدارسده مدارسه‌یه مداومت اوزره ایکن سردار کوزلجه محمود پاشایه بالانتساب مشارالیهك دلالتیله ١٠٠٧ تاریخنده اردوی همایونه قاضی اوله‌رق روم ایلی طرفلرینه کیتمش و برسنه صوکره یعنی ١٠٠٨ سنه‌سنده ارتحال ایتمکله (هزار غراد) قصبه‌سنده کائن ابراهیم پاشا جامعی خطیره‌سنده ودیعهٔ خاك رحمت قیلنمشدر.

شعرای عصریدن کسبی چلبی:

دیدم کوچدی معانی نقش پردازی ابدی مانی

تاریخ رنکینی سویلمشدر.

مانینك تذاکر شعراده کورولن اشعارندن منتخب ابیات:

طوتشدی برقول اوغلینك رخ پرتابنه دنیا
اوجاقدن بویله یالن یوزلو چوقدن اولمادی پیدا

—

یاره تکلیف وصال ایلمه کلسه تنها
یالکز کلمه‌سی عشاقه یتر مهر ووفا

—

كركسه ذرّه وش خاك اول كركسه مهر عالمكير
ينه اعدا كوزينه كيرمه‌مك اولماز بهر تقدير

—

لعلكه كاه «جام جم»، كاهى «شفا» ديسه‌م نوله
اهل معارف اولانك هر سوزى بر كتابدر

—

قوللغه آلمق ديلرلر لطف ايله مهپاره‌لر
كنديسن آلدرماسونمى عاشق بى چاره‌لر

—

صوردى حيرانلغمك باعثى يار بنم
دها احوالمى بيلمز آ كا حيرانم بن

—

اى زلف سيه عارض جانانه طولاشمه
يوز قاره‌لغن ايله‌مه ايمانه طولاشمه

قطعه

ايريشير ناله‌لرم كنبد كردانه قدر
دوكرم كوز ياشنى هر كيجه دامانه قدر
شعرا فرقتى وصف ايتمه‌ده قاصر درلر
كيمسه وصف ايده‌مه‌دى فرقتى بو آنه قدر
بنم اول جوى كه يوللرده قالوب خاكه كيرر
ايره‌مز ضايع اولور لجّهٔ عمّانه قدر

—

آغوش میانن طلب ایتمه کمر آسا
مانی ! امان اول سرو خرامانه طولاشمه

— ٢٥ —

عذاری

[قاسم کرمیانی] . ترجمهٔ حالی (٨) رقمیله یازیلان شیخ الشعرا مولانا شیخک همشیره زاده‌سیدر . تکمیل تحصیل ایتدکدن صوکره مولدی اولان کوتاهیه‌ده تدریسه باشلامش و آز وقتده شهرت فضیلتی شایع اوله‌رق بوکبی اصحاب فضیلتی مناصب عالیه ومراتب رفیعه ایله تلطیف بیورمق ایسه دأب مستحب سلطنت عثمانیه‌دن اولمه‌سیله ابتدا اماسیه ، بعده ابوایوب انصاری مدرسه‌سی ، آندن صوکره استانبولده قلندر خانه ، ادرنه‌ده اوچ شرفه‌لی وصحن ثمان مدرسه‌لرندن بری احسان بیوریله‌رق نائل عواطف جلیله اولمشدر .

بو آفتاب معرفت کیجه کوندوز نشر انوار فیوضات ایتمکده ایکن ٩٠١ سنه‌سی رمضانک اون بشنجی جمعه ایرته‌سی کونی وقت غروبده متواریٔ افق عدم اولمشدر . قبری صحابیٔ مشارالیهک مرقد مبارکی جوارنده‌در .

مشارالیهك ، اثنای تدریسده اوچ بش سطری بر درس ایدوب ، مناسبت مقام اوزره ، صرف ونحو ومعانی ومنطق وساٸرهدن بر چوق مساٸل مهمهیی تقریر وتوضیح ایله طلبهسنك جهت جهت استفادهلرینه چالشمق. وایام تعطیلده ایسه یازین بعض مواقع دلکشاده ، قیشین کندی خانهسنده مستعدان طلبهسیله طعام زماننه قدر مصاحبات علمیهده بولنمق ، بعدالطعام اکلهرك وقت کچیرمك عادت مستمرهسی ایمش .

شرح مواقفك الهیاتنه حواشیسی ، مولانا لطفینك تعلیقاتندن « سبع شداد » عنوانلی سؤاللرینه جوابی حاوی بر تألیفی ایله متین ، لطیف اشعاری واردر .

اشعارندن بعض پارچهلر :

سرو دیوانه هوای قد دلجویندن
سدره آشفته وحیران کیدهمز کویندن

—

صاقین آهمدن ای نکار صاقین
کینه جودر بو روزکار صاقین

—

قطعه

بر یکا کشتکیر عشق نکار
بر یکا آتش غم دلدار

بیلەمم هانکیسیلە طوتوشەیم
وقنا ربنا عذاب النار

— ٢٦ —

حسن چلبی

ترجمۀ حالی (٧) رقمیلە یازیلان علامۀ بی مدانی قینالی زادە علی افندینك بیوك اوغلیدر. (حسن چلبی تذکرەسی) نامیلە معروف اولان تذکرۀ شعرانك مؤلف فاضلیدر.

پدری بروسەدە حمزە بك مدرسەسندە مدرس ایکن ٩٥٣ دە زینت بخش عالم وجود اولمشدر.

ماصدق « الولد صنو ابیە » اولان بوذات نیە دها اون یاشندە ایکن اظهار استعداد خدا داد ایدەرك علمای عصرندن ، بالخاصە ابو السعود مرحومدن استفاضەیە حصر اشتغال و ٩٧٥ دە یعنی هنوز یکرمی ایکی یاشندە اولدیغی حالدە بروسەدە احمد پاشا مدرسەلکنی استحصال ایلەمشدر.

برسنە صوکرە پدری اذرنە قضاسنە نقل اولندیغی کبی کندینك مدرسلکی دە اورادە «چوخەجی مدرسەسی» دینیلان مدرسەیە تبدیل ایدلدی.

٧٩ ده استانبولده اسکی ابراهیم پاشا ، ٨٤ ده یکی علی پاشا ، ٨٨ ده بروسه‌ده سلطانیه ، ٩٤ ده سلطان سلیم قدیم مدرسه‌لرینه ، ٩٥ ده سلیمانیه مدارسندن برینه مدرس و ٩٩ ده حلبه ، ١٠٠٣ ده مصره ، ٤ ده ادرنه‌یه ، ٦ ده — دفعهٔ ثانیه اوله‌رق — مصره ، ٧ ده بروسه‌یه ، ٨ ده آیدینجغه ، ٩ ده کلیبولی‌یه ، بر آز صوکره ایوبه ، ١١ ده اسکی زغره‌یه قاضی اولدی .

شو صوك مأموریتنده بعض امراض عصبیه‌یه مبتلی اولمغله طلب واقعنه مبنی مصرده رشید قضاسی قید حیات ایله توجیه اولندی . فقط اوراده مرضی اشتداد ایتمکله — آلتمش یاشنده اولدیغی حالده — ترك عالم فنا ایله‌دی .

مشار الیهك درجهٔ فضل وعرفانه تذکره‌سی بیوك دلیلدر . نوعی زاده عطائی بو تذکره ایچون « همایوننامه ایله پدرینك اخلاقندن [اخلاق علائی] صوکره او کتابه نصیب اولان رغبت واعتبار ترکی منشآتدن دکمه بر کتابه نصیب اولامشدر » دییور . واقعا اویله‌در ؛ لکن شو مزیت — اسلوب قدیم اوزره اولان — طرز انشا سنده‌کی لطافتدن عبارت قالیر . تاریخ حیات ومحا کمهٔ آثار نقطهٔ نظرلرنجه — سائر برچوق امثالی کبی — هیچ برفائده‌یی متضمن دکلدر .

مشار اليهك منظورمز اولان آثار شعريه‌سندن بورايه بر بيتك درجيله اكتفا ايله‌دك :

كرك سنك سياه اولسون كركسه اطلس وديبا
غرض بر بالش راحت بولنمقدر سر آلتنده

غبارى

— ۲۷ —

[شيخ عبدالرحمن] . آق شهرليدر . مملكتنده تكميل تحصيل ايتدكدن صوكره مشايخ نقشبنديه‌دن شيخ عبداللطيف افنديدن اخذ دست انابت و بيت‌الله الحرامى دخى زيارت ايده‌رك ۹٦۰ تاريخنده استانبوله كلمش . وشيخ وفا جامع شريفى ساحه‌سنده‌كى حجره‌لردن برنده ساكن اولمشدر .

بر مدت صوكره قافلهٔ حجاج قاضيلكى ايله تكرار جانب حجازه عزيمتله تاريخ وفاتى اولان ۹۷٤ سنه‌سنه قدر اوراده مجاورةً اقامت ايله‌دى .

حجره نشين ايكن شو بيتى كتابهٔ باب ايتمش ايمش :

« سر كوى وفانك خاكسارى
آياقلر طوپراغى مسكين غبارى »

تذاکر شعرانك بیاننه ومآل بیتدن دخی آکلاشیله بیله جکه کوره کندیسی درویش مشرب ، قناعتکار ، متواضع برذات ایمش .

مرویدرکه « اوستنه » ردیفنده بش بیتدن عبارت برغزل یازوب شعرای عصرینك سویله دیکی نظیره لرله برابر تمییز ایچون شیخ الاسلام وسرلوحهٔ شعرای بنام سعدی افندی یه عرض ایله دکده مشار الیه غبارینك غزلنی جمله سنه ترجیح وشو بیت ظریف ایله ده جواب تحریر ایله مشدر :

« زید شاعر دعوئ رجحان ایدرسه وجهی وار
حسن نظمی دالدر زیرا بو دعوی اوستنه »

تذاکر شعراده کورولن اشعارندن :

قطعه

ای غباری بو جهان ایچره بنم
کیمسه اشعارمه توز قوندورمماز
مکر اول کاتب مستعجل کیم
خط شعرم قورونجه طورمماز

بیت

ای غباری اله کیرمزسه شراب ایشته غبار
صو بولنمازسه ضرورتده تیمم جائز

— ٢٨ —

مولانا مصنفك

[علی بن مجدالدین محمد] . علوم عقلیه و نقلیه‌ده زمانه‌نك فریدی اولان بودانشور ممتاز ۸۰۳ تاریخنده هراتده کائن بسطام مضافاتندن (شاهرود) قریه‌سنده زینت ساز مهد وجود اولمشدر .

صاحب ترجمه دهایك کنج ایکن تصنیفه باشلادیغندن کندیسنه — کاف تصغیر فارسی ایله — « مصنفك » یعنی مصنفجك دینلمشدر .

صدیقی نسبدر . صحائف تاریخده سلسله‌سی (علی بن مجدالدین محمد بن محمد بن مسعود بن محمود بن محمد بن محمد بن فخرالدین بن محمد بن مسعود بن محمود بن عمر الشاهرودی البسطامی الهروی الرازی الصدیقی) اولمق اوزره مضبوطدر .

مشار الیه جدّی امام فخرالدین رازی حضرتلرینه نسبتی « تحفهٔ محمودیه » نامیله اخلاقه متعلق یازدیغی کتابده بیان ایله‌دیکی صیره‌ده جناب فخرالدین رازینك زیر و بالای عالمی کشت و کذار ایتدکدن صوکره یراعه‌قون تفسیر حضرت قرآن اولمق اوزره هراتده اختیار اقامتله « شیخ الاسلام » عنوان جلیلنی احراز و بعد زمان اوراده ارتحال ایله‌مش اولدیغنی ، فرزند نجیبی محمد دها یك

کنج ایکن زوجه‌سی حامل بولندیغی حالده عازم دارالقرار اولمغله آندن تولد ایدن اوغلی دخی محمد تسمیه ایدلدیکنی ، محمد ثانینك کهواره پیرای شهود اولان محمود نامنده‌کی نجل ادی تحصیل کمالات ایله‌دکدن صوکره سمت حجازه متوجهاً هراتدن قالقوب (شاهرود) قریه‌سنه کلدیکی اثناده اهالینك وقوع بولان التماسلرینه مبنی — حج شریفدن عودتنده — قریهٔ مذکوره‌ده آرام ومسعود اسمنده بر خیرالخلف ترك ایده‌رك عزم دارالسلام ایله‌دیکنی وموسی الیه مسعودك محمد ، آنك‌ده مجدالدین محمد نامنده‌کی اوغلنك — که صاحب ترجمه‌نك پدر پدر — بو قریه‌ده دنیایه کلدکلرینی یازمشدر .

عربی‌یی وعلم تفسیری علمای خراسان وعراقك پیشواسی مولانا (جلال الدین اوبهی) دن تحصیل ایتدی که مشار الیهك ، تلمیذلرندن قطب الدین احمد بن محمد بن محمود هروی‌یه دخی انتسابی وار ایدی .

علوم فقهیه‌یی متعدد ذوات کرامدن اخذ وتعلم ایله‌مشدر . فقه حنفیده استادی امام (فصیح الدین محمد بن محمد علا) ، فقه شافعیده (عبدالعزیز بن احمد بن عبدالعزیز ابهری) در . ایکی جهتدن‌ده مکمل اجازتنامه اخذ ایتدیکی کبی فقه شافعیده اساتذهٔ کرامی حجة الاسلام امام ابو حامد بن محمد غزالی حضرتلرینه ، امام مشار الیه

حضرتلرینك سلسلهٔ علیه‌لری‌ده ادریس شافعی حضر-
تلرینه پیوسته‌در .

٨١٢ سنه‌سنده طقوز یاشنده اولدیغی حالده —
تحصیل علوم عالیه ایچون — هراته کوندرلمشدی. ٨٢٣ ده
یکرمی یاشنده ایکن (ارشاد) ه ، ٢٥ ده (مصباح) ه
شرحلر و (شرح عقائد) ه حواشی ، ٢٦ ده — اشارت
پربشارت حضرت پیغمبری ایله — (آداب) ه ، ٢٨ ده
(الباب) ه شرحلر ، ٣٢ ده (مطول) ه ، ٣٤ ده علامهٔ
تفتازانینك (شرح مفتاح) ینه ، ٣٥ ده (تلویح) ه
حواشی وینه او سنه قصیدهٔ برده ایله شیخ الرئیس ابو علی
ابن سینانك قصیدهٔ روحیه‌سنه ، ٣٨ ده (وقایه) یه ،
٣٩ ده (هدایه) یه شرحلر یازدیغی کبی (حدائق الایمان
لاهل العرفان) نامنده بر کتاب بهین تألیف ایله‌مشدر .

٨٤٨ تاریخنده ممالك رومه کله‌رك ایکی سنه صوکره
— ینه با اشارت جلیلهٔ جناب رسالتپناهی — (مصابیح) ه
بر شرح لطیف تألیف ومتعاقباً علامهٔ جرجانینك
(شرح مفتاح) نه و (شرح مطالع) ه ، ٥٦ ده
(کشاف) ه و (صدر الشریعه) یه حاشیه‌لرله بزدوینك
اصولندن بعض محللره شرح یازدی .

لسان فارسی اوزره (انوار الاحداق) و (حدائق
الایمان) و (تحفة السلاطین) نامنده‌کی اوچ کتابدن

باشقه (شمسیه) یه برشرح وحضرت فاتحك ارادهسیله برده تفسیر شریف یازمشدر .

مشار الیه سریع القلم ایدی . دیار رومده ابتدا قونیهیه . بعده ادرنهیه مدرس اولدی .

صدر اعظم محمود پاشا نامنه اولهرق ۷٦۱ ده تألیف ایلهدیکی سالف الذکر « تحفهٔ محمودیه » ده کافهٔ مصنفاتنی ذکر و تعداد ایلهمشدر .

بعد زمان مبتلای علت صمم اولدی . استانبوله کلدیکنده صدر مشار الیه مولانانی حضرت پادشاهه تقدیم و فضائل عدیدهسنی عرض و تعریف اتمکله او سلطان قدردان حضرتلری یکسان آقچه [*] وظیفه تعیینیله مشار الیهی غریق احسان بیوردیلر .

محمود پاشانك صاحب ترجمه حقندهکی حرمت مخصوصهسی بعضلرینك عروق حسدینی تحریك ایلهدی . حتی برکون پاشا مولانا ایله همبزم الفت ایکن — (مواقف) « حاشیه یازان — مولانا فناری حسن چلپی کلوب براز مصاحبهٔ علمیهدن صوکره پاشایه :

[*] آقچه ، بر دنك کوموش سکه دیمکدر . سلطان اورخان غازی حضرتلری زماننده اوزان واکیال وعیاره قرار ویرلدیکی صیرهده طقسان عیارینه معادل بر درهم کوموشك ضرب اولنان درتده بر جزئنه دخی « آقچه » دینلدی . صوکره برمدت اوچ آقچه بردرهم اعتبار اولنوب دها صوکره وزنی تخفیف ایدلدی .

— مولانا مصنفلك مؤلفاتنه تنقیدام وار ایكن بوذاته اودرجه‌ده رعایت ایدیشكزه استغراب ایدرم!
دیمش. بونك اوزرینه پاشادن:
— افاده‌كز مولانایی هنوز كورمه‌دیككزه دلالت ایدر. ایشته كندیلری بوراده‌در.
سوزنی ایشیدنجه شق شفه‌یه مقتدر اوله‌میه‌رق محجوب اولمش و محمود پاشا ایسه:
— مسترح اولكز؛ صممری استماع محاوره‌یه مانعدر.
دیه دفع حجابه مسارعت ایلمشدر.
صاحب ترجمه‌نك بعدالانتقال اولاد ذكوری قالمامشدی. كندیسندن مرویدركه اوائل حالنده دیار عجمده اعزهٔ مشایخدن برذات ایله خلال بحثده هر نصلسه بعض درشت سوزلر سویله‌مش. ختام بحثده عزیز مشار الیه:
— علی! ایتدیكك سوء ادب جزاسی اوله‌رق اللهدن دیلرم كه اصم ومقطوع العقب اوله‌سك! دیمش.
مولانا بونی حكایه ایتدكدن صوكره دیر ایمش كه:
« واقعا شیخك دیدیكی كبی صاغیر اولدم؛ فقط حالا ایكی كریمه‌م واردر. مكركه قیز اولاده عقبدن معدود اولمیه.»
جناب مصنفك اواخر حالنده طریق تصوفه سالك

وزين الدين خافى حضرتلرينك بعض خلفاسندن ارشاده مجاز اولدى. علم وعمل ميانى جامع ، بيخ نفس امّاره‌يى قامع ايدى . شيبت وهيبت عظيمه صاحبى ، تارك ماسوى ، كيديكى لباس ايسه ساده عبا ايدى .

۸۷۵ سنه‌سنده ۷۳ ياشنده ارتحال ايله‌دى . نعش مغفرت نقشى مضيف رسول بارى ابو ايوب انصارى حضرتلرينك تربهٔ شريفه‌لرى اتصالنده‌كى مقبرهٔ مخصوصه‌ده وديعهٔ خاك غفران قيلنمشدر .

§

مولانا مصنفكك جد اعلاسى امام فخر رازى ، اوغلى محمده زياده ميل ومحبتى اولمغله اكثر مؤلفاتى آنك نامنه تصنيف وبرچوغنده اسمنى تصريح ايله‌مشدر .

مولانانك سريع الكتابه اولديغى يوقاريده خبر ويرلمشدى . مرويدركه هركون بر كرّاسه يعنى متوسط قطعه‌ده اون طبقه كاغد مقدارى شى تسويد ايدر ايمش . قولاقلرينه صمم عارض اولدقدن صوكره طلبه‌سى درسده استشكال ايتدكلرى محللرى برر كاغده تحرير ايله مولانايه عرض ايدرلر . او دخى ايجاب ايدن جوابلرينى يازوب اصحابنه اعاده ايدر ايمش .

(تحفهٔ محموديه) سنده احوال خصوصيله‌سيله مؤلفاتندن بحث ونسخه‌نك الى سكزه بالغ اولديغنى بيان

ایله‌دکدن صوکره مقام اعتذارده « آرتق بوندن صوکره هیچ بر لسانده ، خصوصیله لسان فارسیده برشی یازمیه‌جغم » دیمش ایکن اوراده تعداد اولنانلردن باشقه دها بعض تألیفاتی کورلمشدر . شو حالده احتمالدرکه یا نقض نیت ایتمش ویا بونلری اوّلجه تألیف ایله‌دیکی حالده نصلسه اوراده ذکر ایتمه‌مشدر .

مشار الیهك مثنوی جناب جلال الدین رومیدن بعض ابیات شریفه‌یی شرح ایله‌دیکی و حضرت فاتحك امریله یازدیغی تفسیر شریفی ٨٦٣ ده ادرنه‌ده ایکن قلمه آلدیغی و مالك اولدیغی کتابلرك جمله‌سنی اوراده صحن مدرسه‌سنه وقف و مطالعه‌سی ایچون شرائط مخصوصه وضع ایله‌دیکی جملهٔ تحقیقاتدندر .

— ٢٩ —

ملا خسرو

نام عالیسی محمددر . پدری عن اصل فرانسز امراسندن ایکن اسلام ایله تشرف ایتمش و (فرامرز) نامنی آلمش بر ذاتدر . بو ذات بعد قبول الاسلام سیواس ایله توقات آره‌سنده برقریه‌ده توطن ایده‌رك اوراده کندی

نامنده بر زاويه بنا ايله‌ديكى كبى اولادينك بيوكى اولان قيزينى‌ده امراء عثمانيه‌دن (خسرو بك) نامنده بر ذاته تزويج ايله‌مشدى .

پدرينك وفاتنده ملا محمد صبى اولمغله انشته‌سنك يانده . آنك حجرهٔ تعليم و تربيه‌سنده قالمش و بو مناسبتله خلق بيننده استدالرى « خسرو بك قاينى » ، صوكره‌لري — بالترخيم — ساده‌جه « خسرو » ديه ياد اولنمشدر .

مشار اليه مقدمات علومى انشته‌سى يانده تحصيل ايتدكدن صوكره مفتى برهان‌الدين حيدر هروينك درسنه مداومت و فنون عاليه‌ده كاملاً آندن اخذ و تعلمه همت ايدوك شهرتكير آفاق اولمغه باشلادى .

يرى كلدكجه عرض اولنديغى اوزره بو كبى اصحاب كمالى اقتدارلريله متناسب بر صورتله بكام ايتمك سلاطين عظام عثمانيه‌يه مختص اولان خصائل عاليه مقتضاسندن اولديغندن پادشاه عالم پناه حضرتلرى ادرنه‌ده (شاه‌ملك) مدرسه‌سنى فاضل مشار اليهه احسان بيوردى .

ملا خسروك كندندن بيوك اولان برادرى‌ده او تاريخلرده ادرنه‌ده حلبى مدرسه‌سنده مدرس ايدى . حتى بونك وفاتنده مدرسه‌سيله برابر طلبه‌سى برادرينه ويرلديكى صيره‌ده مؤلف شقائق طاش كوپرولو زاده‌نك جدى ملا خليل‌ده طلبهٔ مومى‌اليهم ميانده بولنمشدر .

مولانا خسرو مدرسهٔ مذکورده تدریس ایله اشتغال اوزره ایکن سعدالدین تفتازانینک (مطوّل) ینه حواشی تعلیق ایلمشدی. فضلادن سیدی احمد قریمی ممالك رومه کلدیکی زمان ادرنه یه اوغرادیغنده ملاخسرو یازدیغی حاشیه‌یی «مطالعه بیورسونلر» دییه سیدی احمده کوندریر. سیدی دخی سراپا مطالعه و برچوق محلنه اعتراضلر یازوب اعاده ایدر. ملا بو حالی، علی الخصوص اعتراضات واقعه‌نك ضعف و بطلانی کورنجه قریمی‌یی الزام صورتیله اخذ انتقامی قرارلشدیره‌رق همان بر ضیافت ترتیب وعلمای بلده ایله برابر قریمی‌یی دعوت ایدر. وقتا که مصاحبهٔ علمیه‌یه باشلانیلیر. ملا خسرو کرك کندینك کرك قریمینك یازدیغی حضاره قرائت ایدوب ده ادلهٔ عقلیه و نقلیه ایله تنویر مدعی وخصمنك اعتراضاتی بربر ابطال و امحا ایلدیکجه عموم ایله برابر قریمی دخی مولانك حقنی تسلیم ایدر.

برادریدن منتقل مدرسه‌ده تدریس ایله مشغول ایکن ۸۳۲ ده قاضی عسکر نصب ادلمش و مولانا خضر بك افندیدن [*] صوکره یعنی ۸۶۳ ده استانبول قاضیلکی ایله خواص رفیعه وغلطه واسکدار قاضیلکلری و ایاصوفیه مدرسه‌لکی برلشدیریله‌رك عهدهٔ کفایتنه تفویض بیورلمشدر.

[*] خضر بکك ترجمهٔ حالی (٤) رقیله یازلمشدر.

. مرویدرکه قاضیلکی مدتنده هرصباح اصحاب حاجات
ایله طلبهٔ علوم مشار الیهك خانه‌سنده طوپلانیرلر وبعد
الطعام آتنك اوكی صیره مدرسه‌یه ، آغشاملری دخی
ینه بومنوال اوزره خانه‌سنه کوتوروررلر ایمش .

جمعه کونلری صلات جمعه‌یی آیاصوفیه‌ده ادا ایتمك
معتادی اولدیغندن جامعه داخل اولدیغی زمان تعظیماً
جماعت آیاغه قالقوب محرابه یاقین تهیئه ایدیلان مقامنه
وارنجه‌یه قدر یول ویریرلر ایمش . حتی برکون بوحال
فاتح حضرتلرینك مشهود عالیلری اولدقده وزرایه ملایی
ارائه ایله « زمانمزك ابو حنیفه‌سیدر ! » دیه مباهات
بیوردقلری مضبوط صحائف تاریخدر .

ملانك بی نهایه کوله‌لری ، جاریه‌لری وار ایکن
مطالعه خانه‌سنی کندی سیلوب سوپورور ، موبنی کندی
یاقار ایمش .

مشاغل قضا وتدریس ایله فوق العاده متوغل
بولندیغی حالده کتب اسلافدن برنی استنساخ وهرکون
ایکی یاپراق مقداری تحریر ایتمکی اعتیاد ایدنمش ایدی .
بوجهتله حین ارتحالنده کندی خطیله بر چوق کتب
معتبره نسخه‌لری بولنمش وبو جمله‌دن ایکی نسخه (شرح
مواقف) علمادن بعضلری طرفندن تبرکاً — اوزمانه

کوره خیلی پاره دیمك اولان — آلتی بیك آقچه‌یه اشترا ایدلمشدر .

برموقع معتبر وسعیده علمای عصردن ملا کورانینك کندیسنه تقدیماً اوتوردلدیغنی کورمه‌سی اوزرینه مغبر اوله‌رق ٨٨٧ ده بروسه‌یه کیتمش واوراده بر مدرسه انشا ایده‌رك عودتی حقنده فاتح حضرتلری طرفندن ارادهٔ مخصوصه صدورینه قدر تدریس ایله اشتغال ایلمه‌مشدر .

استانبوله عودتنده مقام فتوی ایله اعزاز اولندی .

ارتحالی ٨٨٥ سنه‌سی شعبانده برجمعه کونی وقوع بولمشدر . نعشی بروسه‌یه کوتوروله‌رك بنا کرده‌سی اولان مدرسه‌ده دفن ایدلدی . « مات رئیس العلما » ترکیبیله « رحمة لله علیه دائما » مصراعی تاریخ انتقالنی کوستریر .

مشار الیه اورته بویلو . اوزون صاقاللی . صاحب سکون ووقار . درویش اطوار ایمش .

باشلیجه تألیفاتی شونلردر :

حاشیهٔ مطول — حاشیهٔ تلویح — قاضی بیضاوی تفسیرینك اوائلنه حواشی — [متن وشرح اوله‌رق] درر وغرر — [کذا] مرقاة الوصول ومرآة الاصول — شرح تلخیص — حاشیهٔ اصول بزدوی — حاشیهٔ عضد — حاشیهٔ شرح مفتاح .

بونلردن ماعدا مسئلهٔ ولایه وتفسیر سورهٔ انعامه متعلق رساله‌لرله مولانا علی رومینك اسئله‌سنه اجوبه‌یی حاوی رساله‌سی واردر .

بعضاً شعر سویله‌مکده رغبت ایدرمش . آتیده‌کی مطلع ایله بوغزل مشار الیهکدر :

مطلع

باشمه بزم غم عشقکده جام افسر یتر
زخمك ایله قانلی پیراهن قبای زر یتر

غزل

یشیللر کیدیکجه طوطیٔ کویایه بکزرسك
سیه‌پوش اولدیغکجه کعبهٔ علیایه بکزرسك

قچن کیم ناز ایله آق ساده کیسه‌ك ای سمن سیما
صدفده حاصل اولمش کوهر یکتایه بکزرسك

کبوت زرکرته مائی جامه‌لر عزم چمن قیلسه‌ك
یم اخضرده خضره . کوکده کی عیسایه بکزرسك

لباس سرخ ایله حالا بشیلی فرجه کیدکجه
طراوت کلشنده غنچهٔ رعنایه بکزرسك

اوکل رخساری وصف ایتدك عجب رنکین ادالرله
سوزکده خسروا سن بلبل شیدایه بکزرسك

— ۳۰ —

زکی

اسلاف ایچنده ادبیاتك انشاء نثر قسمنده حائز اقتدار فوق‌العاده اولان اعاظمدن بریده (زکی زاده محمد) افندیدرکه مقدما ترجمهٔ حالی یازیلان ویسی یه معادل وبلکه حق تعبیر جهتیله آکا راجحدر .

مشارالیه ، روم ایلی قضاتندن احمد افندی نامنده برذاتك اوغلی اولەرق (بوسنه) ده تولد ایتمشدر .

مقدمات علومی اوراده رحله آرای افاده اولان اساتذەدن اخذ وتعلم ایلەدکدن صوکره استانبوله کلەرك فاضل شهیر قاف زاده فیض الله افندی یه بالانتساب مشارالیهدن ملازم ودور مدارس معتاده ایلەدکدن صوکره طریق قضایه سالك اولەرق — صیره‌سیله — (غبله) ، (بوستار) ، (مناستر) ، (یکی بازار) وسائر محللره قاضی اولمشدر .

۱۰٤٤ سنه‌سنده منصبدن معزول ایکن (روان) سفرینك وقوعی مناسبتیله درکار اولان اهلیتنه بناءً بااراده سنیه وقایع نویسلك مأموریتیله اردوی همایونه مأمور تعیین اولندی . فقط اوچ آی صوکره (ککبوزه) منزلنه وصولنده قضاءً آتدن دوشەرك وفات ایلەدی . نعشی قصبهٔ مذکورەده مدفوندر .

تركسينك اشهر آثاری (خمسه) درکه بش کتابه منقسم و هر فصلی بر طاقم نوادر حکایاتی ، نیجه فوائد حکمیه و اخلاقیه‌یی حاوی اولان بو تألیف متین ادای رنکین و تعبیر دلنشین ایله حقا که جزرجان ادبا اولمغه لایق بر نسخهٔ بلاغتدر .

مشارالیه حسن خط اربابندن اولدیغی قدر سریع القلم بر کاتب ایمش . بر روایته کوره قرق کونده بر تفسیر قاضی ، سلطان بایزید جامعندن فاتح جامعنه وارنجه‌یه قدر اپاق اوزرنده بر (عوامل) یازمش .

§

درت بش سنه اول مکاتب خصوصیه‌مز مدیرلرندن واجبادن برذاتك — مدیری بولندیغی مکتبده تدریسی اولنمق اوزره — واقع اولان طلبنه مبنی آثار منتخبهٔ اسلافی جامع بر مجموعه ترتیب اتمش . اوروپا مکاتب عالیه‌سندن بر چوغنده اولدیغی وجه ایله ، اثری درج ایدیله‌جك ذواتك مختصراً ترجمهٔ حالی و محاکمهٔ آثاری یازلمق ، بعده اثرنده زمانه کوره دکیشمش ، یاخود محتاج تفسیر بولنان کلمات و تعبیرات ایله سائر ایجاب ایدن محللر تنبیهات ویا اشارات مخصوصه ایله شرح و ایضاح ایدلمك صورتیله ترتیبی قرارلاشدیریلان بو مجموعه‌یه الك

اوّل (حمسه) مندرجاتندن بعض پارچه‌لر آلمش ایدم .

بو راده نی لزوم کبی کورونن شو فقره‌یی یازمقدن مقصدم اوّلا مشارالیهك حق تعبیر جهتیله بلکه ویسی‌یه فائق عد اولنه‌بیله‌جکی حقنده‌کی افاده‌نك سوز اولسون دیه دکل ، بر خیلی تتبع نتیجه‌سی اوله‌رق یازلدیغی عرض ایتمك . ثانیاً ویسی ایچون مقدما یازیلان بر مطالعه‌یی بوراده دخی تکراره یول بوله‌بیلمکدر :

« محاورات ومخابراتمزده دوچار اولندیغمز مشکلات وعثراتك اسباب حقیقیه‌سندن بری ، بلکه برنجیسی مؤلفات اسلافی کلیاً نظر اعتباردن اسقاط ایله‌مش اولمقلغمزدر . حال‌بوکه بونلر لایق اولدیغی درجه‌ده تتبع ایدلمش اولسه مشکلات محوئه‌دن بر قالمادقدن ماعدا طرز جدید انشامز دها باشقه برفوت ووسعت دها باشقه بر زینت ولطافت پیدا ایدردی . واقعا ، اکثریتی اعتباریله لفظاً ومعنیً آلوده‌ٔ غرابت وخلاف حسن طبیعت اولندیغی قابل انکار دکلدر ؛ لکن بونلر بر طوف ایدلدیکی تقدیرده اوقدر ظریف ومتین وظرافت ومتانت نسبتنده مفید کلمات وترکیبانه ، اوقدر معانیٔ بدیعه وتصورات وسیعه‌یه تصادف اولنور که انتظامی وبناءً علیه هر درلو افاده‌یه قابلیتی جهتیله بو کون حیرتمزی موجب اولمقده بولنان السنه‌ٔ حاضره‌نك ادبیاتنده بر چوق امثالی نادر کورولور دینلسه مبالغه ایدلمه‌مش اولور . »

ترکستانك شعری‌ده نثرندن آشاغی دکلدر ؛ حتی سادەلك وطبیعیلك جهتیله برچه نظمی البته نثرندن مقبول اولمق لازم کلیر .

مشار الیهك بعض اشعاری :

یاناردی نار غمله جسم صد پارهم کباب آسا
اگر سقای دیده دوکمهسهیدی اشکی آب آسا

طوقندقجه خیال ابروانك رشتهٔ جانه
فغان ایلر دل شوریده دردیدن رباب آسا

نه معنیلر نه سوزلر مندرجدر صفحهٔ دلده
اگرچه صورت ظاهرده خاموشم کتاب آسا

گزر الدن اله ساغر کبی ای نرگسی شعرك
نشاط افزا اولور یارانه مضمونك شراب آسا

—

بدره دگل نگاهی جهانك هلالهدر
نقصانهدر نظرلری صانمه کمالهدر

—

آرارکن دفتر گلده محل عارض یاری
صبا بر برینه قاتدی سحر اوراق گلزاری

— ۳۱ —

صبی قادین

[عائشه]. استانبوللودر[*]. شیخ یحیی حفیدهسیدر.

[*] کاتب چلبی (کشف الظنون) ده آماسیهلی اولدیغنی سویلیور.

سلطان سليم ثانى حضرتلرينك نديمه‌سى ايدى . سراى همايونه ملازم و سلطان مشاراليه حضرتلرينه مصاحب و منادم اولديغى شيخ آق شمس الدين حضرتلرى احفادندن معلم پادشاهى شمسى چلبينك حليله‌سى اولمق مناسبتيله‌در .

تذاكر شعرا اصحابنك متفقاً بيان ايله‌دكلرينه كوره مشاراليها هم نوعندن شعر سويله‌ينلرك ومثلا رومده — كندندن اوّل كلن — (مهرى) . (زينب) و عجمده (جلالى) . (آفاقى) . (جهان) . (دلشاد) خاتونلرك اولى واوّلجى واوزمره‌نك . بلكه بعض شعراى روم ذكورك بيله اشعر وافصحى‌در .

علوم عربيه‌ده‌كى بهرهٔ كليارى مسلم اولان ذهنى افندى حضرتلرى (مشاهير النساء) عنوانلى تأليف لطيفلرينك (ح) ماده‌سنده شويله تحقيق ايتمشلردر :

« (حبى) لفظنك اسامىٔ نسوان عربدن اوله‌رق (حبلى) وزننده اولديغى كتب عربيه‌ده مضبوط بولنديغى حالده عطائينك ذيل شقائقده فندقلى جامعنك بانيسى ملا چاپى‌نك — كه عائشهٔ حبابه داماد اولدقدن صكره اعتلا ايتمش اولديغنى اشراباً (حبى ملاسى) ديمكله مشهوردر — ترجمهٔ حالنده وسبب فيضى حبى قادين اولديغنى ايما صيره‌سنده سويله‌ديكى :

وانّ رحم الوسائط للعجب فالى مشفق من غير حى

نظم عربسنده (حی) کلمه‌سنی یا ایله تلفظ ایتمش اولدیغی آکلاشلمقده‌در . وهو من العجائب ! »

مشارالیهاك بر چوق غزلیات وقصائدی ایله اوچ بیك بیتدن زیاده (خورشید وجمشید) آدلی بر مثنویسی [*] اولدیغی مروی و تذاکر شعراده مثنوی مذکوردن برقاچ بیت منقول ایسه‌ده بوراده یالکز بر بیتی ایله

« اقسمت الی الرب هو الحی جلیل
فرد احد قادر الله جمیل »

مطلعنی غزل ملمع سلطانی‌به یازدیغی نظیره‌نی درج ایتدك .

بیت

راستدر رفتارمز مانند میل توتیا
بز هزاران دیدهٔ مخموره کیرمش چیقمشز

نظیره

فوضت الی الله هو الرب جلیل
حیّ صمدٌ دام له الفضل جمیل
یوق وارلغن اثباتی ایچون غیره تکلف
العقل له یشهد والنقل دلیل

[*] احدینك‌ده بواسمده برمنظومه‌سی واردر .

عدل ایله‌سون اول شه‌که بوله حقه تقرب
الشرع شریف والی الله سبیل
آقسه نوله دل عارضڭ آبن کوروب ای جان
الجنس الی الجنس کما قیل یمیل
بو نظم شهه نجه نظیره دییه حبی
فی الحزن مضی العمر هی الآن علیل

ذهنی افندی حضرتلری بو غزل ایچون ده دییورلرکه: « دردنجی بیت بر دیوان شعر ذکر راده‌ده رائقدر. غزلك صوڭ بیتی کندینڭ او عصرده اختیار بولندیغنی اشراب ایتمکده‌در . »

— ٣٢ —

هاشمی

[بروسه‌لی سید محمد] . جودت پاشا حضرتلرینڭ (بلاغت عثمانیه) ده « صنعت تاریخ » مبحثنده « صناعت تاریخده امام اولمشدر » دیدکلری ذاتدر . آل رسول صحیح النسبدن اولمغله (هاشمی) تخلص واو وجه ایله اشتهار ایلمشدر .

تاریخ ولادتنه اطلاع اولنه‌مادی . شاعر بلاغت

پیرا بلیغك «کلدستهٔ ریاض عرفان» عنوانلی تألیفنده — سید رضا تذکره‌سندن نقلاً — وفاتی (١٠١٢)ده اولمق اوزره کوستریلیور ایسه‌ده پراکنده و پریشان مالك اولدیغم کتابلر میاننده موجود اولوب صاحب ترجمه‌نك:

«داعیٔ مخلص محمد هاشمی»

عبارهٔ منظومه‌سنی و (١٠٧) تاریخنی حاوی مهریله مختوم وغایت نفیس تعلیق خطیله محرر بولنمه‌سی جهتیله آثار نادره‌دن معدود اولان دیوانده‌کی تاریخلردن بعضلری (١٠٣٩) سنه‌سنی کوستردیکنه نظراً هاشمینك وفاتی (١٠٤٠) سنه‌سنه طوغرو ویا اندن صوکره اولمق لازم کلیور. برده ینه بو تاریخلر ایچنده (٩٨٠) سنه‌سی وقایعنی کوسترن تاریخلر بولندیغنه وقصائدندن برنده شیخوختندن بحث ایله‌مش اولمه‌سنه باقیلیرسه — علی التخمین — سکسان سنه یاشادیغی آ کلاشیلیور. هرنه ایسه، موثوق الکلام برذاتك خبر ویردیکنه کوره ادرنه قاپوسی خارجنده ابن کمال مرحومك مقبره‌سی جوارنده مدفون ایمش.

طریقت بیرامیه‌یه منسوب ایمش. سلطان احمد خان اول حضرتلرینه صدراعظم وداماد اولان نصوح پاشانك خواص بندکانندن اولدیغنی‌ده مشارالیه نامنه سویله‌دیکی قصائد وقطعات ایله بعض غزلیات کوستریور.

مصنع ، لطيف تاريخلری واردر. مطالعه ايلديكی، باخصوص كوزل تاريخ سويله‌مكده ، تعبير آخرله ، عادی بر سوزی «شعر» حالنه قويمقده دركار اولان صعوبت دوشونلديكی حالده جودت پاشا حضرتلرينك «امام» ديمكده‌كی اصابتلری تسليم اولنور.

اقتداری يالكز كوزل تاريخ سويله‌مكدن عبارت دكلدر. — شمديلك بورايه درج ايله‌ديكمز برقاچ بيتندن دخی آكلاشيله‌بيله‌جكی اوزره — اولدقجه قوی طبيعت، صاحب خيال برشاعردر.

[ابياتندن]

عادتم دامانته يوز سورمك ايكن دائما
آستينن اوبدوروب ايتدی يكی احسان بكا

—

قوجلدی يار بكا حوض ايچنده مست خراب
نه‌اوزكه عالم اولورمش جهانده عالم آب!

—

بوسهٔ لعلك تمنا ايله‌دم يارك طوروب
ايسته‌دم اول آتشين رخساردن يوز قيزديروب

—

دیدی قاتسەم می شرابینه رقیبك زهری
دیدم آ کا طولو صوك جامی هی آفت قات قات !

—

آیده ییلده بر جبینکله رخك سیر ایتمکه
مهر ومه جانا طواف کویك ایلر ماه وسال

—

مکین خانهٔ دل دمبدم شوق جمالکدر
کوکلده غیری کیمسه ظن ایدرسه‌ك اول خیالکدر

—

چشمك خیالی خاطر اغیاری قیلدی جای
کویاکه سنك خاره‌ده شاهین یوواسیدر

—

خاك ایجره برکهر بوله‌مازسك بنم کبی
کوزدن کچیر بوعالمی غربال آلوب اله

—

ینوب سمندینه کلسه او طفل عالمکرد
اولور خزانهٔ مقصود کنج باد آورد

—

عرض ایله‌مه نادانه رخك کنج نهان اول
کیر کوکلنه ارباب دلك، کوهر کان اول

—

حقیرك كوكلنه كیرمكده لطف ایت ایلەمه تأخیر
شكاف سینەدن برتو صالوب ای مهر عالم گیر

سینەكه دگسه الم اینجنمه كل ای سیمبر
عاشق صادقلركدن دكمەده كلز ضرر

هاشمی ، كلسه قچن یانمه بردانه كوزل
چوق كورور آنی باقوب باكه عدوی احول

یوزمی كان كبهر ایلەدی كوزمدەكی قان
افندی باكه نظر قیل بای و جه كان

[تاریخلرندن]

جان ویروب اولدی روان ملك بقایه روحی

الهی ایده فتوحی كشاده باب جنانی

نهان اولدی جمالی یوز طوتوب صدقیله اللهه

قیلدی اوجمق قصدینی شاهین بو كون

فنایه ویردی جسمی باقی قالدی اسمی عالمده [*]

---

[*] شاعر مشهور باقی ایچون (١٠٠٨)

قیلدی مسکن قاره یرده آق بابا زاده مدد

—

چکلدی فهمی جان ویردی فناسن آکلیوب دهرك

—

های کوچدی ترك ایدوب بو مجلسی بزمی قودی

—

مدد کلدی شام اجل صبحی کیتدی

—

یول اولدی اسکداره بیك اوتوزده آق دکیز طوکدی

— ۳۳ —

علی قوشجی

[علاءالدین علی بن محمد] . سمرقندلیدر . پدری ملا محمد . حکمداران ماوراءالنهردن ومشاهیر حکمای اسلامیه‌دن اولغ بکك بازداری یعنی طوغانجیسی ایدی . بو مناسبتله کندیسنه‌ده « قوشجی » دینلدی .

اوائل حالنده تحصیل ایله اشتغال ایله‌دیکی صیره‌ده مولانا قاضی زادهٔ رومی ایله امیر مشار الیهدن ریاضیات وطبیعیات ، بالخاصه علم هیئت تعلمنه باشلامش ایسه‌ده نه قدر اولسه معلملك ایله متعلملك ایچنده خادمیت ومخدومیت کیرنجه امر تحصیلك ثمره‌سز قاله‌جغی امور

بدیهیه‌دن اوله‌رق باخصوص امیرك طبیعیانه اولان شدت میلانی جهتیله مصاحبتی‌ده همان آکا محصور وبوندن بهره‌یاب اولیانلر بالطبع نظر التفاتندن دور اولدیغنه بناءً برمدت هیئت تحصیلنه صرف ماحصل غیرتله کاینبغی اله کتیرمکی بقای شرف تقربی ایچون لازمه‌دن کورمش وبو مقصد اوزرینه برکون کیمسه‌یه خبر ویرمکسزین یعنی فرار صورتنده سمرقنددن چیقارق کرمانه عزیمت ایله‌مشدر .

اوراده کیجه‌نی کوندوزه قاته‌رق چالشدی . مطلوبنه واصل اولدی . حتی اوزمانه قدر فن هیئت اربابی عندنده اشکالاندن اولان بر مسئله اوزرینه کندی ملاحظات واستدلالاتنی حاوی بر رساله قلمه آلدی . هیولای املنك بووجه ایله صورت پذیر حصول اولدیغنی کوردکدن صوکره عودته لزوم کوردی .

بری طرفده جناب امیر بونك بوصورتله غیبوبتندن طولایی دلکیر اولمشدی . بناءً علیه ابتدای ملاقاتده ملانی خیلی تعذیر ایتدی . لکن خلوص نیتی وهله « بزه نه هدیه کتیردك ؟ » دیه واقع اولان سؤالی اوزرینه رساله‌ٔ معهوده‌یی تقدیم ایتمه‌سندن درجهٔ سعی وغیرتی ظاهر اولمغله قباحتنی عفو ایله‌دیکی کبی « کیم بیلیر نه قدر خطالر ایتمش‌سکدر ! » لطیفه‌سیله اوقومغه باشلادیغی

رساله‌نك محتویات حقیقت آیاتنه اطلاع ایله‌دکدن صوکره نشانهٔ تقدیر اولمق اوزره قاضی زاده‌دن منحل قالان رصدخانه مأموریتنی عهدهٔ کفایتنه تفویض ایله‌دی .

امیر مشار الیهك وقوع وفاتنه مبنی تحویل مقره قرار ویره‌رك قبلهٔ آمال حاجتمندان اولان مکهٔ مکرمه سمتنه انصراف ایله‌دی .

طی مراحل ومنازل ایله تبریزه واصل اولدیغی زمان اوراده قاعد مسند ایلخانی اولان اوزون حسن ، ملانی نزدنده آلیقویه‌رق نائل اکرام وبر آره‌لق استدعای صلح ایچون رساله استانبوله اعزام ایله‌دی . آنجق سلطان محمد خان حضرتلری ملابی اوزون حسنك یتیشه‌میه‌جکی مرتبه‌نك بیك قات فوقنده تلطیف وفیما بعد ایرانه عودت ایتمیه‌رك استانبولده قالمه‌سنی تکلیف بیوره‌مه‌لریله عهدهٔ کفایتنه مودوع اولان وظیفهٔ مهمه‌یی ایفا ایله‌دکدن صوکره بر موجب ارادهٔ پادشاهی تکرار استانبوله کلدی .

مأخذلرمزدن بری بومقامده دییورکه : « سلطان محمد خان غازی‌نیك فرجام خدّام سدره مقامدن بعض قوللرینی استقبال ایچون ارسال ایدوب مولانا علی قوشجی کندی قلمروینه داخل اولدیغی کوندن مقر اصیل جزیل سلطنت ومستقر قدیم قویم خلافته کلنجه‌یه قدر

هر قوناقده بیك آقچه صرف اولنسون دیـه فرمان ایله‌دی . ذکر اولنان فرمودهٔ جهان مطاع تنفیذ ایدیلوب حشمت وافره وعزت متکاثره ایله فاضل مشار الیه محمیهٔ استانبوله ایصال ایدلدکده تعظیم و تکریمی بر مبلغه تبلیغ ایله‌دیلرکه فرد آفریده‌یه بویله تکریم اولنمامشدر . »

شرف مثوله نائل اولدیغی کون — اثنای راهده تألیف ایله‌دیکی مروی اولان — « محمدیه » عنوانلی رساله‌سنی تقدیم ایله‌دی که علم حسابه دائر براثر بدیعدر .

مولانانك استانبوله وصولی اوزون حسن محاربه‌سنه مصادف اولمغله پادشاه حضرتلریله برلکده سفره کیتمش واثنای سفرده نام نامیٔ محمد خانی‌یه اوله‌رق علم هیئتدن بر رسالهٔ لطیفه تألیف و تفألاً « فتحیه » توسیم ایله‌مشدر .

بوسفردن عودت اولنوب استانبوله کلندیکی زمان مشار الیهه یومی ایکی یوز آقچه ایله آیاصوفیه مدرسه‌سی توجیه اولندیغی کبی دیار عجمدن برابر کتیردیکی ایکی یوز قدر آدمنك هر بری علی قدر الاستحقاق تلطیف بیورلدی .

مرویدرکه مولانای مشار الیه استانبوله ایلك کلدیکی زمان استقباله کیدنلر میاننده استانبول قاضیسی مولانا

خواجه زاده دخی وارایدی[*] . منزل اخیردن استانبوله کلنجه‌یه قدر بعض مصاحبهٔ علمیه‌ده بولندیغی صیره‌ده مولانا علی قوشجی بالمناسبه سید شریف جرجانی ایله علامهٔ تفتازانی بیننده امیر تیمور مجلسنده سبق ایدن بر مباحثه‌یی ذکر ایدوب تفتازانی جانبنی ترجیح ایله‌دی . خواجه زاده ایسه طرف خلافه ذاهب اولمغله « بن ده اولجه سزك کبی تفتازانی طرفنی التزام ایدردم ؛ لکن اجرا ایله‌دیکم تحقیق وتتبع ایله برابر هر ایکی طرفك اقوالنی میزان عقل سلیم ایله سنجیده ایله‌دیکمده سید شریف حضرتلرینی حقلی بولدم ؛ حتی بو محلی حاشیهٔ کتابده تفصیل ایتدم » دیمش ومولانا علی قوشجی مؤخراً کتابی مطالعه ایله‌دیکنده خواجه زاده‌نك تحقیقنی قبول وتصدیق ایلمشدر .

سلطان محمد خان حضرتلری مولانا علی قوشجی‌یه « خواجه زاده‌یی نصل بولدیکز ؟ » دیه‌رك فضلت علمیه‌سنی استفسار بیوروبده مشار الیهدن « رومده عجمده نظیری یوقدر » جوابنی آلدقلرنده « عربده‌ده یوقدر دیسه‌کز دها طوغرو اولوردی » دیدکلری مشهوردر .

حکایه اولنورکه سفارتله استانبوله کلوبده ایرانه عودت ایله‌دیکی اثناده مولانا طوسی ایله وقوع بولان

---

[*] ترجمهٔ حالی (٣) رقمیله یازلمشدر .

ملاقاتنده طوسی کندیسنه تکرار استانبوله کیدلمك مقرر اولدیغی مسموعی بولندیغندن بحث ایله « اوراده خواجه زاده نامنده برکوسه واردر . اوقدر فضائله مالکدرکه مقابلنده بولنه‌جق برآدم بحرالمعارف اولسه قطره مثابه‌سنده قالیر . آنکله مدارات اوزره بولنمه‌کزی توصیه ایدرم » دیمش ومولانا علی قوشجی دخی بوتوصیه وجه ایله حرکت ایله‌مشدرکه قیزینی خواجه زاده‌نك اوغلنه . وآنك قیزینی‌ده حفیدی مولانا قطب‌الدین محمده [*] تزویج ایله‌مه‌سی بونك نتائج طیبه‌سندندر .

وفاتی ٨٧٩ سنه‌سی شعبانك سکزنجی کونی واقع اولمش ونعش محترمی ابو ایوب انصاری حضرتلرینك تربهٔ منیفه‌سی جوارنده دفن ایدلمشدر .

آثار قلمیه‌سی شونلردر :

تجدیده شرح — کشاف شرحی اوائلنه واوائل تلویحه حاشیه — ذکر اولنان (محمدیه) و (فتحیه) رساله‌لری — علم صرفدن (عنقود الزواهر) — حواشیٔ شرح مطالعدن مباحث حمده متعلق بررساله — رسالهٔ وضعیه — علم هیئته دائر (مسرة القلوب) اسمنده بررساله - کافیه ایله شافیه‌یه فارسی شرحلر —

[*] قاضی زادهٔ رومینك اوغلی شمس‌الدین محمددن وجوده کلمشدر .

سور زهراوینه تفسیر — سلطان محمد خان غازی نامنه اولەرق آیاصوفیەنك احوال تاریخیەسنی مبین بر رساله .

ترجمهٔ (شقایق) ده شویله یازیلیدر : « مولانا علی قوشجی یکرمی فندن بر جلده یکرمی متن متین جمع ایدوب اکا (محبوب الحمائل فی کشف المسائل) تسمیه ایلەدی . اول مجموعهٔ مطبوعه ، که کلّهٔ جامعهٔ علوم نافعه وام الکتاب فنون لامعهٔ ساطعەدر ، بعض غلمانی مانند حمائل حامل اولوب یانندن آییرماز ایدی . ذکر اولنان فنونه هر لحظەده تجدید نظر ایدردی . مبانیٔ معانی اولان الفاظی اکثر اوقاتده منظوری اولوب اطباق اوراقی صفحات پردهٔ چشمنده ثابت ومرکوز اولدیغی کبی لوح محفوظ خاطرنده دخی کالنقش فی الحجر مسطور ومحرر ایدی . »

— ۳٤ —

کاتب چلبی

[مصطفی] . « حاجی خلیفه » و « کاتب چلبی » عنوانلریله حائز نصاب اشتهار وکثرت آثار وعلوّ اقتدار جهتیله عثمانلیلرجه حقیقةً مدار افتخار اولان بو مؤلف

حکم ، عبد الله اسمنده بر عسکرك اوغلی اولەرق
استانبولده تولد ایلەمشدر . [*]

اوائل حالنده اڭ پدره سالك اولدی . فقط
اوقویوب یازمەسی بولندیغی جهتله امور تحریریەده
استخدام ایدلدی .

بر کون فاتح جامع شریفنده ، مشهور قاضی زادەنڭ
مجلس وعظنده بولنمشدی . او کونکی وعظ ، ناسی علمه
ترغیب وجهل وضلالدن ترهیب بوانده نصایحه متعلق
اولەرق کندنده ایسه بویوله طبعاً استعداد فوق العاده
بولنمغله اوآنده ویردیکی قرار اوزرینه مقدما بر آز
کورمش اولدیغی علوم آلیەیی بالذات واعظ مومی الیهدن
اعادەیه مباشرت وآز وقت ظرفنده خیلی کسب ملکه
ومهارت ایلەدی .

٣٩ ده همدان وبغداد سفرلرینه کیدوب ٤١ ده
استانبوله عودت ایلەدیکی زمان ینه واعظ مومی الیهك
درسنه ملازمتله ایکی سنه علی التوالی تفسیر قاضی ،
احیاء العلوم ، شرح مواقف ، درر ، طریقت محمدیه
اوقودی .

---

[*] استغراب ، دها طوغروسی ، تأسف ایدیلیرکه کندی
ترجمهٔ حالنی کندی ، هم ده مفصلاً یازدیغی حالده تاریخ ولادتی
یازمامشدر !

٤٣ ده وزير اعظم طابانى ياصى محمد پاشا بغداد
فتحنه مأمور اولەرق لوازم سفريەبى تدارك واعداد
ايچون حلبده قيشلاديغى اثناده صاحب ترجمه حج
شريف نيتيله حجازه كيتمش وبعد اداءالنسك اردوى
همايون دياربكرده ايكن عودت ومواصلت ايلەمشدر .
وقتاكه ٤٥ ده سفر مذكوردن استانبوله كلدى ،
« رجعنا من الجهاد الاصغر الى جهاد الاكبر » فحواسى
اوزره بقيۀ عمرينى تحصيل وتأليف وتحرير ايله كچيرمكى
نيت وخلوص نيتك مكافاتى اولەرق على طريق الميراث
ايكى دفعه نائل اولديغى عظيم بر ثروتك قسم كليسنى
كتابه صرف ايدەرك — كندى تعبيرى وجه ايله —
حرص عظيم ايله اشتغاله شروع ايلەدى .
اوچ سنەده بومنوال اوزره كچدكدن صوكره بنه
روان سفرى وقوع بولمش وبالطبع كنديسنكده روان
اولمەسى اقتضا ايلەمش ايسەده اعتذار ، يعنى استعفا
ايدەرك كيتمەمشدر .
بونك اوزرينه فاضل مشهور اعرج مصطفى افنديك ،
آياصوفيه درسعامى كرد عبدالله افنديك ، سليمانيه
مدرسى كچى محمد افنديك درسلرينه حاضر اولديغى
كبى احمد حيدر تلامذەسندن سهرانى ولى افنديدن
منطق ، معانى ، بيان وسالف الذكر قاضى زاده
افنديدن علم حديث واصول تعلم ايلەدى . بر مقتضاى

علو همت اون سنه مدت راه طلب واستفادهده برخیلی اساتذهیه خدمت ایتدکدن صوکره فنون حکمیه وریاضیه تحصیلنه میل ایدهرك استاد سابقی مشارالیه اعرج مصطفی افندیدن حساب ، هندسه ، هیئت فنلرینی اوقودی .

٥٨ ده عهدهسنه باش محاسبه ایکنجی خلیفهلکی مأموریتی توجیه اولندیکه « حاجی خلیفه » لکله اشتهاری بوندن طولاییدر .

بر آرهلق مزاجنه انحراف طاری اولمغله تعدیل مزاج ومداواة وعلاج سبیله فن طبی واسباب روحانیهیه تشبث تقریبیله دخی « خواص » کبی « اسما » کبی بعض فنون غریبهیی اله کچیردی .

بوندن صوکره اوقاتنی طلبهٔ علوم ایله مدارسه ومذاکرهیه حصر ایلهدی . بو وجه ایله تبییض اوراق نهار وتسوید صحائف لیال ایتمکده ایکن ١٠٦٨ سنهسی ذیالحجهسنده کتاب عمری تمام اولدی .

کاتب چلبی ، امام سیوطی ، امام شعرانی کبی بنده برذات نادرالامثال وملل اجنبیه کتابلری بیله اوصاف فضیلت وحکمتیله مالامالدر .

جملهٔ مزیاتندن بریده اسلوب انشاسنك ساده ، وجیز اولمهسیدر . شو وجهه بر آز (نعیما) یی اکدیریر .

هم اسلوب انشاسنه بر نمونه ، هم مؤلفاتنه بر فهرس اولمق اوزره « ميزان الحق فى اختيار الاحق » عنوانلى رساله‌سنك كندى ترجمهٔ حاله متعلق اولان مبحثندن بر مقدارينى عيناً بورايه درج ايدهلم :

« عزله وانقطاع زمانى انتهايه قريب اولوب سابقا يازيلان (فذلكه) نك فهرستى مقامنده اولان (تقويم التواريخ) تركى وفارسى ملمع و مجدول برطرز مرغوبده يازيلوب ايكى آيده اتمامه ايريجك ١٠٥٨ اواخرنده شيخ الاسلام عبدالرحيم افندى وزير اعظم قوجه محمد پاشايه كوندروب «بونك چوق مرتبه‌يه استحقاقى واردر . نهايت دنيا خصوصنده دون همتدر . منصب وجاه ايستمز . طريقنده مصلحتى نه ايسه اصلا تردد اولنميوب كوريله » ديه تنبيه ايتمشدى . زيرا مرحومك درسنه حاضر اولوب بعض مصاحبت علميه ايدوب رساله ويرمش ايدم . تمام مرتبه قدرمى بيلوب كاهى دعوت و تواريخه متعلق اموردە مشورت ايدردى . تواريخه مراجعت بابنده فقير ايله اكتفا ايتمشدى . پاشاى مزبوره فقيرك طرف خلافنده اولان اشقيا بذل مال و خلاف انهاايله رد بابنده چوق عملار و حيلر ايتمشلردى . مخالفته قادر اولميوب اختيار اولنان ايكنجى خليفه‌لكه رؤس ويردى . عملك وبوجهك بركتى آنلرك مالنه غالب كلدى . چوق تجسس اول مخذولنلر برباد اولديلر . كفاف ومعاش بابنده مدار اولمغله بومقدار ايله اكتفا اولنوب دهازياده‌سنى طلب حكمته موافق اولمامغله فراغت وبو مرتبه‌ايله قناعت اولى كورلدى . ٥٩ ده ، ٦٠ ده علوم غريبه كتابلرى مطالعه اولنوب طبه و طب ورياضيات و حكمت درسلرين اوقوردى . نجومده (سى فصل) واسطرلابده (بيست باب) رساله‌لرين وچغمنى شرحى قاضى زاده رومى درسنى وفتحيهٔ على قوشجى درسنى دفعات ايله اوقوديلر . ٦١ ده ٦٢ ده

(سلم الوصول الى طبقات الفحول) نام طبقاتمزك اول جلدی حرف دیه وارنجه بیاض اولندی . کتاب مزبورده اولین وآخرین کبارک تواریخی یازلمشدر .

٦٣ ده محاضرات مادهلرین حروف اوزره ترتیبده (تحفة الاخبار فی الحکم والاشعار) نامیله حرف جیمه وارنجه بیاض اولندی . اسامئ کتب بوزمانه گلنجه کورولوب مطالعه اولنان تواریخ وطبقات کتابلرندن محللرینه نقلندن غیری بشخصه الدن کچن کتابخانهلرك نیجـه بیك جلد کتابی ویکرمی سنهدن بری صحافلرك آقیدوب کتیردیکی کتب جمله یرلرینه یازیلوب موضوعات علوم کتابلرنده مسطور اولان اوچ یوزدن زیاده فن دخی حروف ترتیبیله محلنه نقل اولندی . نیجه مباحث ومسائل غریبه یازلدیکه آنکله جمله علوم وکتبده عمل احالی حاصل اوله وبوکا (کشف الظنون عن اسامی الکتب والفنون) نامی قونوب سابقا مسودهسنی کورن علما بیاضنی رجا ایتدکلرینه بناء حرف حایه وارنجه جلد اولی بیاض وعلماء عصره عرض اولنمشدی . پسند وتحسین ایتدیلر . سابقا جغرافیاده (جهان نما) نام بر کتاب جمعنه شروع اولنمش ایدی . ممالك کفار کتب اسلامیهده یازلمامغله فرنکی « اطلس ماجور » رسملرینی آلنوب ترجمهسنه نیت ایدلدی . سابقا فرانسه راهبلرندن اسلامه گلن (شیخ محمد اخلاص) لاتین دیلنده ماهر اولمغله « اطلس مینور » بریجق سنهده ترجمه اولنوب اسمنه (لوامع النور) دینلدی . بعده (جهان نما) بیاضنه شروع اولنـدی . وبر (فرنکی تاریخ) دخی ترجمه اولنـدیکه ملوك نصارا تاریخیدر و (رونق السلطنه) نامندهکی قسطنطنیه تاریخی دخی ترجمه اولنوب و (فذلکه) نك مفصل سنه اوزره ترجمهسی جسته جسته یازیلوب بهائی افندی مرحوم شیخ الاسلام ایکن اوچ مسئلهٔ غریبه استفتا اولنوب جواب ویرمدکلری اولمامغله بر رسالهده شرح اولندی . ودولتك نظامی خصوصنده (دستور العمل) نام بر رساله یازلدی .

٦٤ ده و ٥ ده قانون نامنـه ومفتيلر خطـدن مسـائل غريبه‌يى ومفصل فتوالرك نقل وجمعنى متضمن (رجم الرجيم بالسين والجيم) يازيلوب كتابخانه‌ده بولنان اوچيوز جلد قدر مجموعه‌لردن فهرسه چكيلن درت بيك قدر رساله فوائدينى انتخاب مصلحتنه شروع اولندى وايكى قطعه‌ده نيجه مجموعه مألى يازلدى وبرقطعه‌ده تواريخ وطبقـات نوادرى ولطائف نكارسـتان غفارى كبى جمع اولنوب اختصار اوزره يازلدى. ١٠٥٦ ده دونغا احوالى انكساره باعث اولوب قپودانلرك دريا جنكلرى وسفرلرى وبعض ترسانه بودريا احوالى (تحفة الكبار) ده يازيلوب ٦٧ صفرنده بورساله [ميزان الحق] تحرير اولنـدى وبوزمانه كلنجه هفته‌ده بر ايكى كون امر معاش خصوصيچون قلمه واريلوب باقى اوقاتى مذاكره ومطالعه وتحريره صرف ايلمك نعمتى ميسر اولدى . اميـددركه بوندن صكره بقيهٔ عمر بوحال ايله بكچه . »

مشـارالبهك (فرنكى تاريخ) ندن بر قسـمى ايله (ميزان الحق) و (دستور العمل) مقـدما « تصوير افكار » غزته‌سنه تفرقه اولندقدن صوكره باصلديغى كبى (ميزان الحق) ايكنجى دفعه اوله‌رق ابو الضيا كتابخانه‌سى ميانه‌ده و (فذلكه) نك تركجه‌سى دخى دها اول طبع اولنمشـدى . ديكرلرى وهله — « خزانهٔ معرفت » دينلمكه لايق اولان (كشـف الظنون) دخى تركجه‌يه بعد الترجمه باصلمش اولسه نه‌قدر استفاده ايدر ايدك .

— ۳۵ —

طالب

[محمد افندی] . « استادسخن » توصیفنه لیاقت کوسترن بلاغت آزامایان شعرادندر . کرد مصطفی افندی نامنده برامامك صلبندن بروسهده دنیایه کلمشدر .

بعض علماء عصرینك ، بالخاصه بروسهلی راغب علی افندینك فیض تعلیمندن مستفیض وهابیل زاده عمر افندیدن ملازم اولدقدن صوکره بعض مدارسه مدرس اولمشدی . « ملاخسرو » مدرسهسنده مدرس بولندیغی صیرهده وزیر اعظم ، شاعر معجزدم رامی محمد پاشانك همتیله ۱۱۱٤ ده کوتاهیهیه قاضی اولدی . آناطولی والیسی نعمان پاشا ایله بینلرنده واقع اولان منافرت سببیله برسنه صوکره عزل ایدلدی . ایکی سنه قدر آچیقده قالدی . فتوی امینی محمود افندینك شیخ الاسلام پاشماقجی زاده علی افندی‌یه ایتدیکی رجا اوزرینه ارضرومه تعیین اولندی .

بورادهده آنجق سکز آی اجرای احکام قضا ایدهرك ۱۱۱۸ سنهسی رجبنده ارتحال ایلهدی .

قبری بلدهٔ مذکورهدهدر .

مرحوم شعرده اولدیغی قدر فن موسیقیده دخی ماهر وبسته ایجادینه قادر ایمش .

مرتب دیوانی واردر. بورایه فقط بعض ابیاتی درج اولندی :

اولماسون بند گران زلف گرهگیر بکا
گردش رنك یتر حلقهٔ زنجیر بکا
تشنهٔ تیغ هلاکم اوقدر کیم کورونور
موجهٔ اب بقا جوهر شمشیر بکا
نشوهٔ عشق ایله دل بولدی غنای خاطر
اولدی دُرد می غم مایهٔ اکسیر بکا
لاله اول رتبه غم عشق ایله کیم ، بلبلدر
طالبا نسبت ایله غنچهٔ تصویر بکا

دریاده ایدن اول در یکتانی تماشا
بی پردهٔ لفظ ایلهدی معنایی تماشا
برد یدهده کیم نور حقیقت اوله ، ایلر
آیینهٔ یوسفده زلیخایی تماشا
آیینه صفت سیر اولهمازسك بوصوردن
ایتسهڭ نه قدر عالم دنیایی تماشا

نه دلده تاب صداع خمار حسرت وار
نه خواستکاریٔ جام وصاله جرأت وار
دریغ ، وقت عزیز محبت اولدی هبا
نه سنده رحم ، نه بنده نیازه طاقت وار

اگرچه چوق نگه آشناده لطف اما
تغافلنده دخی باشقه بر لطافت وار

—

ای شانه پای زلفنه دوش بندن اول مهلك
شرح ایله چاك چاكیٔ هجرانی موبمو

—

نه‌سیم وزر ، نه‌بیم صرف ونه اندیشهٔ امساك
باقلسه دیدهٔ امعان ایله راحتده مفلسلر

—

مجنون بنم زمانه‌ده خاشاك غم بسر
شهباز عشق شمدی دگشدردی لانه سن

—

[پدرینك وفاتنده سویله‌مشدر]

دل از هجر پدر شد پیر ، کار چرخ برعکس است
فسون عشق کاهی میکند یعقوب یوسف را !

§

شاعر (بلیغ) «کلدستهٔ ریاض عرفان» نده طالب مرحومدن بحث ایتدیکی صیره‌ده شویله بر فقره یازیور: «شعرای معرفت پیمای عجمدن (شوکتا) برادری (رحمتا) سیاحتله بروسه‌یه قدم رسیدهٔ نزول اولوب مزبورك سعادتخانه‌لرینه بسط احرام مهمانی ایتمشدی . برقاچ ایامدن صوکره شعرای هراتدن (فائض) تخلص

ایدر برشاعر خوشکودخی سایه فکن مسافرت اولدقده
[*] برجمعیتلی نادر المثل مجموعه‌سنی (رحمتا) اخذ
وانداختهٔ جابند ایتمکله «غرقاب ایتدم» دییه علت
وهزار کونه کنایهٔ شاعرانه‌یه جسارت ایدوب فائض
مزبور متسلی اولمیوب اصرار ایتمکله صاحب ترجمه
[طالب] بورباعیٔ لطیفه نمایی، رحمتا لساندن، کویا
اولوب فائضه ویرمشدر:

— رباعی —

ای فائض نکته‌دان کزین احباب
از رفتن مجموعه شده‌ام غرق حجاب
غمکین مشوی که از کنار بغلم
کویی که سفینه بود رفته است بآب

— ۳۶ —

خیلی بك

[احمد چلبی]. بروسه‌لیدر. سپاهی زمره‌سندن
«کزدهان احمد بك» نامنده برذاتك اوغلیدر. عاصمی

[*] بوفقره جناب شاعرك غربا پرورلك کبی بر خصیصهٔ
جلیله ایله‌ده متحلی اولدیغنی کوستریر.

محمد افندیدن [*] فنون لازمه‌یی تحصیل ایله‌دکدن صوکره پدرینك مسلکنه سالك اولدی . کوزینك بری سقط ایدی . ۱۰۲٥ تاریخنده برکون بروسه قهوه خانه‌لرندن برنده « صاچاقلی اوغلی » اسمنده بر مدّاح « بدیع وقاسم » قصه‌سنی نقل ایله‌دیکی صیره‌ده (بدیع) ك ثناسنی مرتبهٔ اطرایه واردرمش . مستمعین عدادنده داخل بولنان خیلی ، برمقتضای مشرب ومذهب :

ذکر ایتمه‌سه‌ بر بدیع حسنك نامن
البته اولور اهل محبت آثم
اماکه بنم روز ازلدن ایتمش
قسام قضا ذکرمی قاسم قاسم

زمزمه‌سیله اورته‌یه آتیلوب قاسمی التزام صددنده نامناسب بر خیلی سوزلرله اظهار سوء ادب ایله‌دکدن

[*] بوده بروسه‌لی بر شاعردر . بیك تاریخنده طوغوب بیك یتمش یدیده وفات ایتمشدر . امیر سلطان وقفی کاتبی اولدیغی کبی « حلوایی مسجدی » نده‌ده امام ایمش . بروسه‌ده « بوکار باشی » نده « زندان قاپوسی » دینیلن محلده مدفوندر . اشعاری ساده‌در . حفیدندن مروی اولمق اوزره مآخذلرمزك برنده مع الاستغراب اوقوندیغنه کوره مجموعهٔ اشعارینی (علی چلبی) نامنده‌کی اوغلی استانبوله کلدیکی زمان « عصمی » تخلص ایدر برمتشاعره اهدا وبیچاره پدرینك حیات ثانیه‌سنی بوصورتله محو ولغا ایله‌مشدر .

« جنونی اهل عشقك اولسه مادرزاد نیلرسك! »

باشقه مداحلك — علت عينيه‌سندن كنايةً — « هانكى كوزكزله كوردكز ؟ » يولنده سويله‌ديكى سوز اوزرينه پرغضب اوله‌رق همان سل سيف ايله بى چاره قصه خوانك شهنامهٔ حياتنى رسيدهٔ انجام ايدر .

قهوه خانه‌ده بولنانلر خيلى‌يى دست بگريبان حضور قاضى‌يه ايصال ايدرلر . واقع اولان اعترافى اوزرينه حكم شرعى لاحق اوله‌رق حبس ايديلير . او كيجه شاعر مشهور احمد پاشانك « كرم » رديفنده‌كى قصيده‌سنك :

« طوته‌لم ايكى الم قانده ايمش قانى كرم »

مصراعنى تضميناً بر قصيدهٔ رقت انگيز انشاد ايده‌رك او تاريخده بروسه‌ده سجاده نشين شريعت غرّا اولان (رازى) افندى‌يه تقديم وموى اليهك واقع اولان توسطى اوزرينه ضمان شرعى اعطاسيله مدعيلرى ارضا ايده‌رك كريبانى نجهٔ قصصدن تخليص ايدر .

صوكره استانبوله كله‌رك بعض كبار دولته منتسب وزمرهٔ سپاهيانه كاتب اولور .

۱۰٤۰ تاريخنده خسرو پاشا ايله برلكده بغداد سفرينه كيتمش واثناى راهده تنظيم ايله‌ديكى التمش يدى بيتلى نعتنده كى :

« طوپیه جان ضعیفم سکرات موتی
اولیم نوش ایدیجك جام ممانی سکران »

بیتنك مضمونی اوزره سلافة الصهبای شهادتی تجرع ایله مشددر .

مدفنی امام اعظم ابو حنیفه [رضی الله عنه] ك قدم شریفی قربنده‌در . مرتب دیوانی وار ایمش . بورایه بر (نعت) ندن منتخب ابیات ایله حماسته متعلق برغزلی و برقاچ بیتنی درج ایله‌دك .

(نعت) ندن :

وجهی وار تشنهٔ آب کرمك اولسه جهان
که یوزك صوینه خلق اولدی سنك کون ومکان

بیلدی چون خلقته باعث اولان ذاتکدر
اولدی سرکشته او شوقیله سپهر گردان

سن سك اول نور خدا کیم ایکی ادنی ذره‌ك
بری ماه اولدی جهانه بری مهر رخشان .

سن سك اول شمع شبستان خدا کیم جبریل
اولدی پروانه صفت شوقك ایله رقص کنان

سن سك اول فارس میدان نبوت که قچن
حق رسول اولدیغکه ایسته‌دی اعدا برهان

ماهه پارماقله اشارت قیلوب ایتدك ظاهر
عرصهٔ معجزه‌ده صنعت کوی وچوکان

کوریجك شعشعهٔ مهر کف پرتابك
سینه چاك اولدی اودم شوق ایله ماه تابان

کوستروب دور قمرده نیجه یوزدن اعجاز
ایله‌دك کون کبی عالمره حق دینی عیان

—

غزل

بزمله عزم رزم فتح بغداد ایلین کلسون
غزا اجرین ، شهادت رتبه‌سن یاد ایلین کلسون

صلادر بوغزایی کندینه فرض ایلین مرده
بو نیتله امامك روحنی شاد ایلین کلسون

دونش بوقدر عدودن آلمینجه داد بغدادی
دوکوب خون سری عالمده بر آد ایلین کلسون

جرس وش دیل اوجیله سویلین پسمانده‌لر قالسون
درون سینه‌دن نی کبی فریاد ایلین کلسون

بزه روز غزاده توهوسلر یار غار اولماز
ازلدن کندی ذاتن جنکه معتاد ایلین کلسون

محصل چاریار باصفا عشقینه ای خلی
بو یولده کار وبارین جمله برباد ایلین کلسون

—

ابیات :

وصلت جانانه‌یه مانع اولورمش دمبدم
چوق کیرر آرایه برگون پیرهن باشدن چیقار

—

غرق ایله‌دی خوناب سرشکم تنی جانا
شمدن کری سن قانده بولورسڭ بنی جانا

—

ال تیغه اوروب کرچه رقیبه نظر ایتدڭ
قصدڭ بن ایدم سن آنی جانا سپر ایتدڭ
هم کوکلمی هم عقلمی هم صبرمی آلدڭ
ای شوخ جفا پیشه بکا سن نه‌لر ایتدڭ !

—

کوزلرڭ کوکلم آلوب بر قومادی تدبیره
ایکی آهو یتیشیرمش کوزمه برشیره

—

کورمه‌دی حضرت یوسف بو جمالی دوشده
حسنڭ ای ماه نیجه قابل اولور تعبیره

—

سیر جماله کاکلڭ مانع اولمه‌سی
شاهد دکلی اولدیغنه بختمڭ سیاه

—

حبس ایتسه عجبمی آنی دل محبس تنده
تیر ستمڭ آکا نه‌لر ایتدی بکنده

—

شمع سرکشلك ایدر سرو کبی برار ایدی
آتش فرقت دلداری کورنجه اریدی

—

قطعه

ای کوکل صحن چمنده لب دریا سیرین
برصنمله ایده کور کام آله‌سك دنیادن

یوقسه بردیشلری‌در، قامتی سرو اولمیجق
نه بیتر صحن چمندن، نه‌چیقار دریادن؟

— ۳۷ —

والهی

[قورت زاده شیخ]. ادرنه‌لیدر. طلبهٔ علومدن ایکن مصره عزیمت و آرزوی طریقت ارباب حقیقت ایدوب کلشنی زاده سید خیالیدن مأذون بالارشاد اولدقدن صوکره ادرنه‌یه عودتله سلطان سلیم جامعنه واعظ و « عصرنده مثال اصمعی و حافظ همپایهٔ حسین واعظ » اولمشدر.

تاریخ وفاتی ۹۹٤ درکه هم مخلصی اسکوبی والهی

افندی « مات قطب العارفین » ترکیب موزونی تاریخ دوشورمشدر .

عزیز مشار الیه « شاهد دلفریب عرفانك واله وشیداسی ، جمال باکمالك عاشق بی پرواسی ، عشق پاك ایله نشوه ناك شوق و طرب ، دائما سرگرم جام شور و شغب ، مرد کامل ، اهل حال و صاحب دل » ایمش .

برکون جامعدن چیقارکن طالب معرفت بر جوان نیك خصلت تبرکاً پابوشلرینی چویریر . والهی افندی برکره و الهانه یوزینه باقدقدن صوکره قصد تطییب ولطیفه ایله « عزیزم ! آرتق بزم ایچون بونی آیاقلرمزه دکل ، باشمزه گیمك کورندی ! » دیر .

مرویدرکه ۹۷۱ تاریخنده بر واعظ ایله غریب بر ماجراسی ظهور ایتمکله نفی ایدلمشدر .

اشعاری طرز قدمانك اك کوزللرندندر . بورایه « تذاکر شعراده وبعض مجموعه‌لرده کورولن اشعارندن انتخاب ایتدکلرمزی درج ایلەدك :

قطعه

گیردیلر تربینه گیسولر

گردنکده طولاشمه‌دن جانا

قیلدی اصلاح آره‌لرین شانه

اصلح الله شانه ابدا

بیتلر :

ویرنجه ژاله پیامن دهان جانانك
صو سپدی یوره کینه غنجهٔ کلستانك [*]

—

نوله ایل باغرمك باشن کوزتسه صوفی پیمانهم
کشینك یاری باشینه باقار ، دشمن آیاغینه

غزل

مردم روشن ضمیر مدر بصر
شوق مهر کسنز ولی فیه نظر

ایتدی دل آینه‌سن چشمك شکست
فی‌المثل مست ودکان شیشه گر

نقش جورین گریه کوکلدن یوماز
لایزیل الماء نقشاً فی‌الحجر

کون یوزك اوستنده ابر زلفکی
مردم چشمم گورلدن اولدی تر

خواب غفلتدن اویان دیر والهی
صانمه شبنم ، صو سپر پیر سحر

—

[*] تذکرهٔ ریاضیده اسکوبلو والهی‌یه اسناداولنیورسه‌ده سائر تذا کرده شیخ والهینك اولدیغی کوستریلیور .

تشبیه قیلمه کوینه یارڭ جنانی قو
بکزتمه سدره قدینه سرو روانی قو

کوسترمه‌سون بنان ایله اول ماهی ایل بکا
روشندرر کونش کبی بیلدم بن آنی قو

برصورتیله نقش کچوب دللر آلمه‌ده
بوقدر نظیری اول صنم دلستانی قو

کوکالك ترازولارسه لبینك متاعنی
برپاکه والهی یوری وار نقد جانی قو

—

بوماجرای اشك بیاض اولمیه ابد
ایده سواد دیده مدادی مگر مدد

کلدم آیاغك اوپمکه دستمده نقد جان
گل آل الم که بیعمز اولسون یداً بید

کچدی هوای طارم عرش برینندن
شول عاشق فلك زده کیتدی قاپوڭ سند

آیینهٔ جمال گله لایق اولمادی
بابلی صفت فنایه دوشوب کیمین نمد

ویر چشم والهی‌یه ضیا ، جسمنه حیات
ای نور عین عالم وای روح مرجسد !

—

— ٣٨ —

نادری

[غنی زاده محمد افندی] . شعرای علمانك اعاظمندندر . ٩٨٠ تاریخنده مهد آرای وجود اولمشدر . علوم لازمه‌یی بعد الاکمال ١٠٠٠ سنه‌سندن بدء ایله ١٠١١ سنه‌سنه قدر بعض مدارسده مدرس ، آندن صوکره — صیره‌سیله — سلانیكه ، مصره ، ادرنه‌یه ، استانبوله ، غلطه‌یه قاضی و ٢١ ده آناطولی ، ٢٨ ده — شیخ الاسلام شاعر مشهور یحیی افندی یرینه — روم ایلی قاضی عسکری اوله‌رق ٣٦ سنه‌سنه قدرده بو پایهٔ عالیده قالدیغی حالده مرض فالجدن آلتی آی اسیر فراش اولوب سنهٔ مذکوره جمادی الاخراسنده ارتحال دار نعیم ایله‌دی .

خانه‌سی جوارنده (عابد چلبی) مسجدی حظیره‌سنده مدفوندر .

(بی گناه) لفظی عددی اولان ٥٦ یی ، (الجنة مثواه) ترکیبی‌ده تاریخ انتقالنی کوستریر .

مرتب ومکمل دیوان اشعار یله منشآتندن ماعدا تفسیر بیضاوی‌یه حاشیه‌لری ، بعض حواشی‌یه تعلیقاتی واردر . کندی تعلیقات وحواشیسنه پدرینککیلری‌ده علاوه ومزج ایده‌رك بر مکمل اثر وجوده کتیرمك

عزمنده بولنديغی حالده موفق اولهمامشدر . يالكز بر دفعه استانبول قاضيسی ايكن سلطان احمدخان حضرتلرينك امرلريله موجود مسوداتی تبييض ايدوب قرطاس معتدل ايله اللی كراس [فورمه] ه بالغ اولان جزءلرينی خزانة الكتب سلطانی‌يه اهدا ايله‌مشدر .

سلطان عثمان خان امريله ايكی بيك بيت مقداری بر « شهنامه » يازمشدر .

بنده‌الكريم شعرای اسلاف ايچون ترتيب اولنمقده اولان « منتخبات » مزده كوروله‌جكی اوزره سكسان بيت قدر بر « معراجيه » سی واردركه هر بيتی الحق سحر حلال دينيله‌جك مرتبهٔ بلاغتده‌در . (ثابت) كبی اعاظم شعرادن بعضلری تنظير ايتمشلرسه‌ده هيچ بری اصلنی سبقت ايده‌مه‌مشدر .

ديوان ومنشآتنی جمع ايله‌ديكی زمان — ترجمهٔ حالی (١٥) عددنده يازيلان — عزمی زاده حالتی تقريض اوله‌رق شو قطعه‌يی سويله‌مشدر :

« نادری شعر ايله همپايه ايكن سلمانه
اولدی انشاء دلاويز ايله وصاف زمان
بويله ديوان سخن ، بويله سرآمد انشا
ياراشير دينسه آكا منشیء صاحب ديوان »

§

بعض ابیات منتخبه‌سی :

حلقهٔ مجلس اولوب دائرهٔ مطرب شوق
پرجلاجل کورونور دور ایدیجک آنی قدح

—

عجبمی طوتسه ال اوستنده نرکسی دلدار
ازلدن آره‌لرنده کوز آشنالغی وار

—

تاب میدن اولدی جسم رند دردآشام سرخ
برطوتشمش خانه‌ده چونکیم کورونور جام سرخ
رویکی زرد ایتمینجه حاصل اولماز وصل یار
سرخ پیدا ایله وار، ای عاشق ناکام سرخ ! [*]

—

فرش مینا اوزره بلقیس اولدی کویا جلوه‌گر
عکس دلداره نظر قیل صفحهٔ آیینه‌ده

—

مزارنده یاتیرکن نادری کوزلر سر کویڭ
رصدساز اولدی کویا سیر ایدر چاه ایجره کردونی

[*] بوراده‌کی « سرخ » آلتوندن کنایه‌در که « قیزیل آلتون » تعبیری مشهوردر .

— ٣٩ —

عبدالغنی افندی

نادری افندینك پدریدر . قضادن (بولی) لو امیر شاه افندینك مخدومی اولوب بولی‌یه تابع (کرده) قصبه‌سنده تولد ایتمشدر . شیخ الاسلام چیوی زاده محمد افندیدن اکتساب شرف ملازمتله اولا بروسه‌ده (فرهادیه) ، (امیرسلطان) ، (چندیك) ، (خنجریه) مدرسه‌لرینه ، ۹۷٦ ده استانبولده (مصطفی پاشا) خارجنه داخل ، متعاقباً (اسمیخان سلطان) پایه‌سنه ، ۷۸ ده صحن مدرسه‌سنه ، ۸۱ ده (آیاصوفیه) ، (سلیمانیه) مدرسه‌لرینه نائل اولدی .

ایکی سنه صوکره شام قضاسنه ، ۸٤ ده مصره قاضی اولمش و ۸٦ ده معزول اولدیغی صیره‌ده جانب حجازه عزیمتله فریضهٔ حج شریفی ایفا ایله‌مشدر .

۹۸۷ ده استانبول قاضیلکنه ، ۹۱ ده ایکنجی دفعه اوله‌رق استانبول قاضیسی اولمه‌سنی متعاقب آناطولی قاضی عسکرلکنه ترفیع اولندی . ۹٤ ده تکرار مصره قاضی اولوب ۹۵ سنه‌سنده معزولاً قاهره‌دن استانبوله کلیرکن بروسه‌یه قریب برمحلده خسته‌لنمکله برای مداوات بر مدت بروسه‌ده اقامته نیت ایله‌دیسه‌ده هنوز واصل

اولمه‌دن وفات ایله‌دی . (زینبه) زاویه‌سی ساحه‌سنده مدفوندر .

نوعی زاده عطائی مشار الیهی « دریای علوم عقلیه‌نك غواص کوهری ، فن کلامك زباندان اسراری ، مواقف ومراصد اهل تجریدك مطالع طوالع‌الانواری ، محصول دقائق علمیه‌سی رشك انداز فخر رازی ، مدار پرکار افکاری شعر وانشاده کامل ، دریای طبعی کوهر منظوم ومنثوره شامل ایدی » دییور .

شرح تجریده مدققانه حاشیه‌لری ، تفسیر بیضاوینك هوامشنه تعلیقاتی واردر . مطالعه ایله دیکی کتابلرك اکثرینه ملاحظاتی یازارمش . شامده قاضی ایکن اورانك احوال تاریخیه وسائره‌سنه دائر بر اثر یازوب خاك پای شاهانه‌یه تقدیم ایله‌دیکی مرویدر .

اشعارندن بورایه بر مطلع ایله بر غزلك درجیله اکتفا ایدلدی :

مطلع

دنیایه ویرمز ایسه‌م نوله شراب نابی
کیم رشك آسماندر هر نیلکون حبابی

غزل

برمهلقایه دوشدی دل زار مستمند
صالمش غزال مهره معنبر صاچی کمند

بر غمزه ایله ایتدی کوکل مرغنی شکار
شاهین باقشلی بر کوزی مستانه شهلوند

خاك سیاهه بوز سوره کلدم که آه وار
لطف ایله چکمه دامنك ای سرو سربلند

دوشدی عصایه شیشهٔ هجرانجره درد ایله
لعلکدن آیری پارەلەیوب کندیسینی قند

خاك اول یولنده دم که شاید که ای غنی
بر کز قدم باصوب ایده سن زاری بهرەمند

— ٤٥ —

وحید

[محمد] . صوفیەلیدر . صغر سننده استانبوله کلەرك بعض رجال علمیەیه انتساب و آنلرك فیض نظرلریله اکتساب فضائل بی حساب ایلەدکدن صوکره ازمیردن معزول منتش زاده احمد افندی ایله برلکده بروسەیه کلدیکی زمان (مقسم) جامعی امامنك وقوع وفاتنه مبنی ملای مومی الیهك همتیله جامع مذکوره امام و (سلیم زاده) جامعی خطابتیلەده نائل مرام اولمشدی .

بعد زمان بروسه محكمهٔ شرعيه‌سنه كاتب اولديغى كبى قطب‌العارفين (افتاده) حضرتلرينك جامع شريفى خطيبى پير على افندى زاده‌يه داماد اولدى .

بو ازدواجدن (محمود) نامنده بر اوغلى وجوده كلوب

محمود نام او دلبر رعنا ، او نخل ناز
الحق نه دلربا صنم دلپذير اولور
بر آفتاب حسن وبها كيم كورن آنى
محمود افندى صوفيسى اولسه اسير اولور

قطعه‌سنك مضمونه موافق صاحب جمال بر نور سيده ايكن ارتحال ايتمكله بوتأثرله چوق كچمكسزين كنديده وفات ايله‌دى . تاريخ انتقالى ١٠٩٤ در . بروسه‌ده (پوكار باشى) نده افتاده افندى رهكذارنده افتادهٔ خاك مزاردر .

اشعارى استادانه‌در . ابتدالرى (رسمى) تخلص ايدركن نصلسه اوزمان بو مخلصده شاعرلر كثير وبرينك سوزنى ديكرندن تميز — اندك فهمانه كوره — عسير اولمغله داعيهٔ تفردله (وحيد) مخلصنى اختيار ايتمشدر .

طبع شاعرانه‌سى كبى خطى‌ده يك كوزل اولديغندن بر خيلى نفيس مجموعه‌لر يازمشدر .

بعض ابیات منتخبه‌سی :

ایکی ابروی سرآمد دگل ای ماه لقا
« قاب قوسین اوادنی » بی عیان ایتدی خدا

—

قومازسلك ای صبا آسوده بردل زلف دلبرده
ینه آشفته‌لر خاطر پریشان اولماسون دیرسلك

—

صبح وش مهرنده صادق اولدیغم بیلمز دیمه
ای وحید اول مطلع انوار بیلمز کیم بیلیر

—

تأثیر ایدوب اوغنجه فمك بی وفالغی
گللرده عادت ایتدی هزار آشنالغی

—

بزم املده آخر اولور تیره روزکار
مانند شمع پیشه ایدن خود نمالغی

— ٤١ —

جنونی دده

[شیخ احمدالمولوی]. قونیه مضافاتندن (لارنده)
[قارهمان] ده خرقه پوش وجود اوله‌رق دور کمالنه‌قدر
اوراده تحصیل کمالات ایله‌ذکدن صوکره سالك طریقت

علیهٔ مولویه و مدت مدیده بغداد مولویخانه‌سنده مثنوی خوانلقله نائل فیوضات معنویه اولمشدر .

بلیغك (کلدستهٔ ریاض عرفان) نده اوقوندیغنه کوره جنونی دده هنکام پیریده صلهٔ رحم وسیله‌سیله تکرار مسقط رأسنه عودت ایله‌دیکی زمان ، اوتاریخده آستان حضرت پیرده سجاده‌نشین ارشاد اولان چلبی ابوبکر افندی حضرتلری بروسه شهری بلاد اسلامیه میاننده « برج اولیا » اولمقله شهرتکیر آفاق ایکن اوراده طریقت علیهٔ مولویه‌یه منسوب بر خانقاه اولمادیغندن بحث ایله بونك بنا واحیاسی خصوصنی عهدهٔ همتنه تودیع بیورمش ، جنونی دده ایسه اول امرده پیرلکنی درمیان ایده‌رك صورت اعتذارده بولندیسه‌ده مقدما بغدادده کوردیکی برواقعه‌یی تخطر وبو واقعه‌نك امر واقعی قبول ایچون براشارت معنویه اوله‌بیله‌جکنی تفکر ایتمه‌سی اوزرینه انفاذینه مسارعت ایله‌مشدر .

بروسه‌یه وصولنده مشایخدن شیخ یعقوب افندینك « سد باشی » جوارنده کائن زاویه‌سنه [*] نازل وچونکه اوآره‌لق یعقوب افندی استانبوله نقل ایله ابو ایوب انصاری قربنده اتخاذ مسکن ایله‌دیکی وبناءً علیه تکیه

[*] بو زاویه دن شمدی اثر قالمادیغی یعقوب افندینك ترجمهٔ حالی صیره‌سنده « کلدسته » ده بیان اولنمشدر .

شیخ ودرویشاندن خالی بولندیغی جهتله آینده ورونده فقرای مولویه‌یی جلب و جمع و اجرای آیین ایله مأمولنه نائل اولمشدر .

چوق کچمکسزین مرآت استخاره‌ده جلوه‌نما اولان دیگر بر صورت پربشارت اوزرینه «پوگار باشی» رهگذارنده بر کبند تنك و تارده اقامت اختیار واوراپی اعماره ابتدار ایله‌دیکی صیره‌ده صاحبةالخیرات بر مخدرهٔ ستوده صفات ایله «شربتی الحاج محمد افندی» نامنده برذات و دها سائر اصحاب خیر وحسنات ملکاً ومالاً برخیلی معاونت اجرا ایتمه‌لریله برخانقاه بی بدل وجوده کتیرمه‌یه موفق اولمشدر [*] .

تکیه‌نك تاریخ بناسی (۱۰۲٦) در . روایته کوره وقفیه‌سنی ـ عرفی زاده مصطفی افندی بروسه قاضیسی ایکن خدمت کتابتنده بولنان ـ شاعر برسوی (سلیمی) یازمش .

جنونی دده بو خانقاه نوبنیادده اجرای آیین ودرس مثنوی‌یه معتاد ایکن (۱۰۳۰)ده ترك خانقاه فنا ایله‌دی .

---

[*] ترجمهٔ حالی ۲۹ عددنده یازلمش اولان شاعر خبلی بك بوتکیه‌نك انشاسنه شو تاریخی سویله‌مشدر :

«مولوی خانه‌یی جنونی دده
ایله‌دی هو دیه دیه احیا»

نعش غفران نقشی زاویهٔ مذکورەدە محفوظ صندوقهٔ احترامدر . (بیانی) نامنده برشاعر فصیح البیان :

« قلدی جنونی دده تسلیم روح »

مصراعنی تاریخ دوشورمشدر .

مرحوم مشارالیه « نفس نفیسی پر تأثیر ، انکشاف ضمیر ایله شهیر ، معتقد صغیر وکبیر » بر پیر ایمش . عرفای شعرای مولویه‌دن اولدیغنه شو غزل بی‌بدل حالت انکیزی شاهد ناطقدر :

بن طوطیٔ قدسم تن فانی قفسمدر
احیا ایدن امواتی مسیحا نفسمدر

بن بار امانت چکیجی اول شترم کیم
ناله‌م ره مقصودمه بانك جرسمدر

دل ویرمه‌دی دنیایه ، اولان عارف بالله
بونده سبب مکث هوی وهوسمدر .

اول لمعهٔ رخساره‌یه در اصل سماعم
موسی صفتم نور شجر مقتبسمدر

کنجینهٔ اسرار اوله‌لی قلب جنونی
نفس اژدری حقاکه کنجینه عسسمدر

§

سايهٔ دست جناب مولوى
جلوه برسر دارد ونامش كلاه

— ٤٢ —

على فنارى

[علاءالدين بن يوسف بالى بن شمس الدين فنارى] .
فاضل محقق مولانا فنارى عليه رحمة البارينك مخاديم كرامندن يوسف بالى افندينك اوغليدر . مسقط رأسى بروسه‌در . مبادئ علومى پدرندن كوردكدن صوكره تكميل تحصيل ضمننده — اوزمانلرك دارالمعارفى حكمنده بولنان — ديار عجمه سياحتله علماء هراتدن مستفيض ، بعده سمرقنده كيده‌رك (شاهرخ ميرزا) مدرسه‌سنه مدرس اولدى .

عودت ايله‌ديكى زمان مولانا كورانينك دلالتيله حامئ اصحاب علم وعرفان فاتح سلطان محمد خان حضرتلرى بروسه‌ده كائن (مناستر) مدرسه‌سى [*] مدرسلكنى توجيه ، ٨٧٢ ده بروسه قاضيلكنه ، ٧٨ ده قاضى

[*] اليوم بومدرسه‌دن اثر قالماديغى مرويدر .

عسکرلکه ترفیع بیوردی . اون ییلی سلطان محمد خان حضرتلرینک ، سکز ییلی دخی سلطان بایزید خان حضرتلرینک زمان عالیلرنده اولمق اوزره اون سکز سنه مدت — مکرراً — قاضی عسکرلکده بولندقدن صوکره عزل ومستوفی وظیفه ایله تقاعد ایدلدیکی کبی اوغللرینه‌ده مرتبه‌لرنجه اکرام اولندی .

تراجم احوال کتابلریله تاریخلر مشار الیهک قاضی عسکرلکی زمانی ارباب استحقاق ایچون بر دور اقبال اولمق اوزره کوستریور .

بروجه محرر تقاعدی اجرا اولندن صوکره تکرار بروسه‌یه کلمش والیوم « قاضی یایلاغی » دینیلان محل فرح فزاده اتخاذ مسکن ومأوی ایدەرك — تاریخ انتقالی اولان — ۹۰۳ سنه‌سنه قدر عمرینی مطالعه وتتبع ، تدریس ، عبادت کبی الذّ اشتغالات ایله کچیرمشدر .

مأخذلرمزدن بری مولانای مشار الیهک صورت اشتغالندن بحث ایتدیکی صیره‌ده دیورکه : « مشاغل علمیه‌ایله اشتغالده بروجه ایله متمحض ایدی‌که هیچ بر زمان استراحت ایتمیوب مدت عمرنده دوشکده یاتمامش ، بیدارلق نعمتنه زهراب خواب نوشین قاتمامشدی . مطالع لیالیدن طلوع فجره قدر مطالعه‌یه مشغول اولوب طومار دیجور مسوّدات شب مطوی اولنجه‌یه قدر

بر نظر ملاحظه‌دن خالی اولمازدی . اثنای مطالعه‌ده اویقو غلبه ایله‌سه کتابلری اوکنده آچیق طورورکن دیواره اتکا ایدوب بر سهل زمان خوابه واردقدن صوکره ینه اویانوب مطالعه ایله اشتغال ایدردی . »

مرویدرکه علوم ظاهره‌ده درجهٔ کماله واصل اولدیغی کبی علوم باطنه‌یه یعنی تصوّفه دخی میل ایده‌رك طریقت علیهٔ زینیه‌دن (حاجی خلیفه) نامیله مشهور عارف بالله شیخ عبدالله افندی‌یه انتساب و آنك برکت انفاس قدسیه‌سیله فیوضات جلیله اکتساب ایله‌مشدر .

(شقایق) ده شیخ مشار الیهك ترجمهٔ حالی صیره‌سنده مندرج برفقره هم مقامه مناسب هم‌ده بعض اخوان کرام ایچون فائده‌یی موجب کورلمکله بروجه آتی نقل اولنور :

« مولانا علاءالدین فناری حضرتلری قاضی عسکر - لکدن معزول اولدقدن صوکره شیخ حاجی خلیفه حضرتلرینك خدمتنده مسلك تصوفه سالك اولوب تصفیهٔ درون وتربیهٔ ذات فضائل مکنون ایله‌مك ایسته‌دی . وحدتخانهٔ قلب پاکنی « دع نفسك وتعال » مقال بی‌مثالی مضمونجه جاروب ترك وفراغله کرد ماسوادن رفته ایدوب شاهد مقصودك آنده تجلیسنی قصد ایله‌دی . بومقابله‌ده شیخ حضرتلری جواب ویروب بیوردی‌که :

— نهایت سلوك بدایتنه تابعدر . طریقته سلوك ایدن کشی‌یه اوّلنده نه وجه ایله شروع ایدرسه آخرنده دخی اویله حرکت ایله‌مك کرکدر .

مثلا بر سالك مبادیٔ سلوکنده بالکلیه علائق ومشاغلدن فارغ اولسه نهایتنده دخی اویله اولمق لازم اولور . اما ابتداء حالده اعتدال اوزره سلوك ایله‌سه اواخر احوالنده دخی حد اعتدالدن خروج ایتمه‌مك متحتم اولور . سزك ایسه حالا دامنگیر اولور خار علائق وشوك عوائقکزك نهایتی یوقدر ؛ پای سلوکی شکست ایدر موانعکز غایتله چوقدر . بو حال ایله جمیع عوائق وعلائقی دفعةً دفع ورفع ایله‌مك میسردکلدر . صوکره وساوس شیطانیه وهواجس نفسانیه بر وادیدن راهزن اولمق مقرردر . همان سزه لازم اولان خارخار علائقی دوحهٔ دلدن اخراج ایتمکده افراط ایتمیوب اعتدال اوزره سالك اولمقدر . برده، مرید اولان کیمسه شیخ ومرشد ایچون کرامت وولایت ایله اعتقاد ایتمك لازم دکلدر ؛ بلکه همان طریق حقه سالك ومناهیج شریعته ناهج وشارعدر دییه اعتقاد ایله‌مك کافیدر . »

انتهی

مشار الیه — بر مقتضای مشرب درویشانه — ارباب قناعت وتوکلدن اولدیغی کبی فوق العاده صمت

وسکوته مائل ایمش . تلامذه‌سندن عبدالرحمن بن سید
یوسف دیمشدرکه : بن کندیسندن اون ییل مقداری
درس اوقودم . مدت مدیده‌ده خدمتنده بولندم . اکثر
اوقاتده صامت وساکت بولدم . دگمه برحال ایله سوز
سویله‌مزدی . اما سلاطین عظام حضراتنك خدمت
شریفه‌لریله شرفیاب اولدیغی زمانلردن برسوز آچیله‌جق
اولسه ذرحال شوق وانبساطه کله‌رك بلبل کبی گویا
اولوردی . برکون دیدی‌که : سلطان محمد خان حضرتلری
اثنای سفرده منزلدن منزله کلندکجه اوتاغ همایون احضار
ایدیلنجه‌یه قدر سجاده اوزرنده اوطورور ، خدمهٔ
خاصه‌دن بری قولتوغنه کیروب بردیکری‌ده آیاغندن
چیزمه‌سنی چکر ایدی . برکون تصلسه بونلردن بری
حاضر اولمامغله پادشاه حضرتلری چیزمه‌سنی چیقارتیر
ایکن بکا اتکا بیورمشدی . مدت عمرمده بوندن روح
بخش ، بوندن حالت انکیز برلذت طویمادم . ینه برکون
دیدی‌که : ایام حاره‌یه تصادف ایدن بر رمضان شریفده
سلطان بایزید خان حضرتلری بنی‌ده معیت سنیه‌لرینه
آله‌رق تنفس ایچون بر آچیقلق محلی تشریف ایتمشلردی .
وقت افطاره مترقب ومترصد بولندیغمز صیره‌ده اغترابه
باشلامش اولان کونشی ارائه وصفرت رنکیله بطائت
سیرندن کنایه ایده‌رك « ملاّ ! غالبا ضعف روزه وشدت

حرارت کونشه‌ده تأثیر ایتمش که یورومکه مجالی قالمامش ! »
بیوردیلر .

مولانانك حلم وانصافی‌ده بر کمال ایمش . منقولدرکه
بر کون اثنای تدریسده طلبه‌دن بری خواجه‌سنك
سوزینه لاابالیانه وکستاخانه اعتراضه‌قالقیشیر . جناب معلم
جواب ویرمیه‌رك شویله عضوبانه قاشلرینی چاتمقله اکتفا
وینه درسه دوام ایدر . درسك ختامنده طالبی چاغیروب
بووضعه‌دن طولانی تکدیر ایله برابر آداب درس وسؤالی
تقریر ایدر . طالب استعفای قصوره مسارعتله « بو
حرکتمك جزاسی اوله‌رق یااذن ویرکز باشقه بر
مدرسه‌ك خدمتنه کیده‌یم ، یافیما بعد درس اثناسنده
آغزمی دیلمی آچمه‌یم » دیدیکنده مولانا « بنم سکا
قارشی اولان معاملهم حدت مقتضاسی دکل ، غیرت
مبتغاسی ایدی . مع‌مافیه شمدیدن صوکره خاطرکه کلن
سؤال واعتراضی هیچ تکلف وتردد ایتمکسزین سویله .
اصلا کوجنمم » جوابنی ویریر .

مشارالیهك یادداشتی اولان ابیات بلیغهٔ فارسیه
وعربیه عد وحسابه کلمز درجه‌ده ایمش . تلامذه‌سندن
بری دیمشدرکه : « مولانادن (مطوّل) اوقور ایکن
فن بدیعه کلدیکمزده صنایع شعریه‌نك هربرینه مقام

استشهادده اوچر بشر بیت ایراد ایتمکله هپمزی اعجاب ایدردی . بر کون جسارت ایدەرك « حفظکزده نه چوق شعر وار ! » دییه حیرتمزی درمیان ایتدیکمزده « دیار عجمده طلبهٔ علومك ایکندیدن صوکره مذاکره ومشاعره ایتمەلری عادتدر . اوقودیغم اشعار ایشته بو مشاعرەنك آثار برکتیدر . بوسفر ایراندن کلیرکن محفوظم اولان غزلیاتی اون بیکه قدر صایمشدم . » جوابنی ویرمشدر .

ینه (شقایق) ده مندرجدرکه مولانا برکون اثناء تدریسده ، بالمناسبه ، جناب میسر حاجاتك فضل وکرمنه حمد وثنا ایتدکدن صوکره « شمدی یه قدر هر مقصودم حاصل اولدی . یالکز اوچ مقصودم قالدی که برنجیسی خانەمده بندن اول کیمسەنك وفات ایتمەمەسی ، ایکنجیسی مرض موتمك مشتد وممتد اولمامەسی ، اوچنجیسی حسن عاقبت وسعادت آخرت میسر اولمەسیدر . » . فی الواقع خانەسنده کندندن اول کیمسه وفات ایتمەدیکی کبی ارتحالی دخی بر کون اوکله نمازی ایچون آبدست آلوب اداء صلاته حاضرلانیرکن خستەلنمك ، ایکندی نمازی وقتنده تسلیم روح ایتمك صورتیله سهل الوقوع

اولمش ایمش . احسان آلهیدن مأمولدرکه اوچنجی
مقصودی ده حاصل اولمش اوله .

بروسه ده جدی شمس الدین فناری نك بنا کرده سی
اولان جامع شریف قربنده مدفوندر .

آثار علمیه سندن کافیهٔ ابن حاجبه شرحی و علم
حسابه متعلق رساله لری واردر .

طبیعت شعریه سی دخی اولوب (غمی) تخلص
ایله مشتهردر . بورایه درج اولنان برایکی پارچه شی
طبعنك لطافتنه دلالت ایدر :

بر غزلندن

سوز دل آرتار مدام اول روی آتشتابدن
آتش سوزان بولور گرچه سکونت آبدن

آتش مهرکله ای مه داغ سوزانم بنم
روشن اولمشدر جهانده مهر عالمتابدن

تیر باران آتسه غمزه‌ك خوش گلیر اولمك بکا
خسته کوکلم حظ ایدر یاغمورلو کونده خوابدن

—

بر مثنیندن

دون کوروب دلبری نولسون بره غدّار دیدم
گلمه‌دك یانمه کیتدك هانی اقرار دیدم

نه روادر طاقتهسن گبی هرخار دیدم
ایدهسن جان وجهاندن بنی بیزار دیدم
بلبلك زارین ایشیت ای یوزی گلزار دیدم
عهد وپیمانگه کل ایلهمه انکار دیدم
مدد اللهی سورسهڭ مدد ای یار دیدم
وعدهٔ وصله خلاف ایلهمه زنهار دیدم

§

قهر ایدوب دوندی بگا خشمله اول یاردیدی
بنی کر چکمی سورسك آ ریاکار دیدی
خانهٔ قلبگه سیر اولماسون افکار دیدی
گله بم خانه گه برشب یتیشیر زار دیدی
صونهیم آغزگه خوش لعل شکر بار دیدی
دهنگدن بوخبر چیقمیه زنهار دیدی
مدد اللهی سورسهڭ مدد ای یار دیدم
وعدهٔ وصله خلاف ایلهمه زنهار دیدم

— ٤٣ —

نشاطی

ادبیاتمزله توغل ایدنلره خفی اولمادیغی اوزره قدمای شعرا میاننده فضولی ، نفعی ، نابی ، نظیم ، ندیم ،

راغب كبی بلغا تغزل [*] ، قصیده پردازلق ، ضروب امثال ، نعتكولق ، شطحیات ، حكمیات وادیلرنده نصل برطرز خاصه سالك وسرافراز اولمشلر ایسه على العاده غزل سویله‌مكده دخی ایكی شاعر حائز قصب السبق امتیاز اولمشدركه بری (وجدی) [**] ، دیكری (نشاطی) ء استاددر .

بوزدن زیاده ادبایه وازان جمله قدیم نائلی ، فهیم ، نظیم قبیلندن اك بیوك شعرایه استاد اولان جناب نشاطینك اشعارینی مدققانه مطالعه ایدن برسخن شناس — الیوم مهجور اولان برقاچ كلمه وتعبیر ایله چكیله بیلیر اماله‌لردن قطع نظر — شعرجه ، باخصوص شعرك زمانمزده پیدا ایله‌دیكی اینجه‌لكجه بر قصور كوره‌میه‌رك نابی‌نك :

باقدم سطور نسخهٔ امكانه سرتسر
یك حرف نابقاعده یوقدر میانه‌ده

---

[*] « تغزل » اصلاً محبت زنانه دائر شعر سویله‌مك دیمك ایسه‌ده بز بوراده مطلقا عاشقانه غزل سویله‌مك معناسنه استعمال ایتدك .

[**] وجدینك دیوانچهٔ اشعاری درت بش سنه اول — معرفت عاجزانه‌مله — « عصر كتابخانه‌سی كلیاتی » میاننده نشر اولنمشدی .

بیتنی وغایت لطیف ، رقیق واونسبتده دلفریب اولان خیالات و مضامینی کوره‌رك نظیمك :

مرشد معنی نشاطیٔ نظامی لهجه کیم
اولمه‌ده صادر زبان خامه‌سندن واردات

شاعر عیسی نفس کیم فیض نطقی کوستریر
دهره احیای معانیده دمادم معجزات

قطعه‌سنی یاده مجبور اولور .

بو استاد سخن ــ سائر برچوق اکابر شعرا کبی ــ طریقت علیهٔ مولویه‌یه منسوبدر . اسم عالیسی احمد ، محل نشــو ونمــاسی ادرنه‌در . آغا زاده محمد دده حضرتلرینك درویشی وشــاکرد درس بی تشــویشی اوله‌رق یتمش سکسان سنه قدر مدرسهٔ بلاغتده مربع نشین کرسیٔ استاذیت اولمشدر .

مشارالیهك ارتحالندن صوکره اختیار سیر وسیاحتله قونیه‌یه کیده‌رك ١٠٨١ تاریخنده ادرنه شیخی اولدیغی حالده عودته استعجال و١٠٨٥ سنه‌سنده عالم جماله انتقال ایله‌مشدر .

وفاتنه شــاکردان ومحباننده یکرمی‌یی متجــاوز شاعر تاریخ سویله‌دیکی کبی شاعر مشهور نابی‌ده :

« نشاطی کتدی دوراندن »

مصراع سليس و معنيداريني سويلهمشدر .

نعش غفران نقشی ادرنه مولویخانه‌سنده محفوظ صندوقجهٔ تعظیمدر . مشارالیهك المزده بولنان اللی قدر غزلیاتندن بورایه ــ لاعلی‌التعیین ــ ایکی دانه‌سنی درج ایلەدك :

غزل

شوقز که دم بلبل شیداده نهانز
خونز که دل غنچهٔ حمراده نهانز

بو جسم نزار اوزره دوکوب ژالهٔ اشکی
چون رشتهٔ جان گوهر معناده نهانز

اولسه‌ق نوله بی نام و نشان شهرهٔ عالم
بز دل کبی برطرفه معماده نهانز

محرم بنه هر حالمزه باد صبادر
دائم شکن زلف دلاراده نهانز

هم گل کبی رنگینیٔ معنی ایله ظاهر
هم نشئه کبی حالت صهباده نهانز

گه خامه کبی شکوه طراز غم عشقز
گه ناله کبی خامهٔ شکواده نهانز

ایتدك او قدر دفع تعین که نشاطی
آیینهٔ پرتاب مجلاده نهانز

—

بلبللر اوتر شوق ایله ازهار کشاده
پیمانه بکف اولسه نوله یار کشاده

کور لطفنی ساقیٔ صفا بخش بهارك
برجام ایله اولمش کل وکلزار کشاده

سیر ایت بدن نازکنی چاك قبادن
مستانه اوشه ، تکمهٔ زرنار کشاده

چوز بند سر زلفنی ای شانه که اولسون
دللرده اولان عقدهٔ افکار کشاده

اولسه یاراشیر بلبل پرشوق نشاطی
اولمقده ینه کل کبی دلدار کشاده

— ٤٤ —

رامی پاشا

رامی پاشا اسلاف سخنوران ایچنده نفعی ، نابی کبی اعاظمدن اولدیغی حالده نامی، قدرینك لایق اولدیغی مرتبهٔ اشتهاره واصل اوله‌مامش بر شاعردر . جودت قریحه ، وسعت تصوّر ، رقت ولطافت خیال ، سرعت انتقال ، سلاست افاده کبی مزیات عالیه ایله متمیز اولان

بو سخنور بی نظیر، نابی اثرینه اقتفا ایله یتیشن شاعرلردن ایکن دهای فطریسی سایه‌سنده نابی ایله همعنان اولمق درجه‌سنه وارمشدر. محصول خامهٔ بدایع نگاری اولان آثار ایچنده اویله حکیمانه، عاشقانه، رندانه پارچه‌لره تصادف اولنورکه بربیتی هزار دیوانه بدلدر دینیله‌بیلیر. مقتضای زمان اولمق اوزره تعبیراتنده مشهود اولان بعض مسامحاتدن صرف نظر افاده‌سی فوق‌العاده سلیس و آهنکلیدر. یازدیغی شیلرده اثر تکلف کورلمز. هله تعقیدك سمتنه هیچ اوغراماز. بعضاً حکیمانه برفکری تصویر ایدر، اوقودقجه انسانی آلیر. عاشقانه غزللر یازار، لطیف ورقیق خیالاتیله مستعد کوکلرك حسیاتنی تهییج ایدر. رندانه یازدیغی آثار دلنشین ایسه مشرب رندانه‌یه مرقص بر نغمه کبی مؤثردر. صفای باده‌دن شان شاعریتنه لایق برصورتده دمساز اولور. بونکله برابر تأسف اولنورکه بوشاعر یکانه‌نك کلیات آثارینی محتوی الده برمجموعه یوقدر.

غارت زدهٔ دست نسیان اولان آثار شاعرانه‌سی ایچنده کیم بیلیر دها نه‌مکمل پارچه‌لر وار ایدی!

اسمی «محمد»، کندیسی استانبوللودر. مقتضای فطرتی اولمق اوزره دور شبابنده:

اسواق شهری کشت وگذار ایتدیکم بودر
دیوانه کوکلم اکله‌یه‌جك بریر ایسترم

مألی ترجمان حالی اولمشدی . پك لاابالیانه حرکت ایدردی . پدرینك اجباریله اوزمانلرجه بر مکتب علم وعرفان اولان دیوان همایون کتابتنه سلوك ایتدیرلدی. مؤخراً اوعصرده مصاحب مصطفی پاشانك دیوان افندیسی اولان شاعر مشهور یوسف نابی افندی‌یه انتساب ایتمشدر . رامی پاشا نابینك توسطیله مصاحب پاشانك مظهر توجهی اوله‌رق بر آزه‌لق پاشایه مصرف کاتبی وندیم خاص وصوکره‌دن نابینك کتخدا اولمه‌سی اوزرینه آنك یرینه دیوان افندیسی اولمشدر . مصاحب پاشانك وفاتنده دیوان کتابتنده قرار ایدوب فن انشاده اولان مهارت مخصوصه‌سی سایه‌سنده تدریجاً ارتقا ایله عهده‌سنه بکلکجیلك تفویض اولندی . آلتی سنه قدر بوماموریتی حسن ایفا ایتدکدن صوکره ۱۱۰۷ تاریخنده — اوزمانك ترتیب مناصبی اعتباریله شمدیکی خارجیه نظارتی مقامنده اولان — « رئیس الکتاب » اولمشدر.

۱۰۸ ده عزل ایدلمش ایسه‌ده ۱۰۹ ده تکرار مقامنه اقعاد ایدلمشدر . ۱۱۰ تاریخنده آوستریا ایله عقد مصالحه ایچون طرف سلطنت سنیه‌دن مرخص تعیین اولنمش وبوماموریتده حسن خدمت وصداقتی کورلدی. یکندن کندیسنه وزارت تکلیف اولنمشکن قبولدن امتناع ایله درت سنه قدر صورت ریاستده وزیر معنوی اولمشدر .

١٠١٤ جمادى الاولاسنده دال طابان محمد پاشا مقام صدارته كتيرلمكله سنهٔ مذكوره شعبانننك سكزنجى كونى قبه نشين [*] وسلطان مصطفى خان ثانى حضرتلرينك زمان سلطنتلرنده رمضانك يدنجى كونى مشاراليه محمد پاشا مقامنه مكين اولمشدر . ١١١٥ ده « مفتى وقعه‌سى » ناميله تاريخده مشهور اولان وقعه اثناسنده فرار ويره خيلى زمان كوشهٔ اختفاده قرار ايتدكدن صوكره ميدانه چيقمشدر . ابتدا قبريس اياتى ايله تلطيف وبر سنه صوكره‌ده مصره والى نصب ايدلديكى حالده چوق كچمكسزين عزل وردوس جزيره‌سنه اجلا ايدلدى . ١١١٩ ده ، اللى ايكى ياشنده اولديغى حالده ، جزيرهٔ مذكوره‌ده ارتحال ايتمشدر . مدت صدارتى يدى آيه قريبدر .

رامى پاشا طبعاً وفاسز اولمقله برابر ذكاى خارق العاده‌يه مالك ، ظريف ونكته‌دان ايمش . حتى بومزيتنى « حديقةالوزراء » صاحبى عثمان نائب افندى كبى پاشانك مسلك ومشربندن خوشلانمايان بعض ذوات بيله :

[*] وقتيله صدارت معيتنده يدى منتخب وزير بولنوب صدر اعظمك انفصالنده يرينه بونلردن برى تعيين اولنوردى كه قبه نشينان وزرا ديرلردى .

« كورمه‌دم بن رامی پاشا كبی بر حاضر جواب
هر سوزی ضرب المثل ، هر نكته‌سی فصل الخطاب »

بیتیله تصدیق واعترافه مجبور اولمشلردر .
مشارالیهك بعض آثاری :

— غزل —

خیال لعل نابك جام چشم ترده قالمشدر
خمار بزم نوشانوش وصلك سرده قالمشدر
دگلدر تنده دل ، سرگرمیٔ فكر نگاهكله
اوبر مست محبتدر دوشوب بر یرده قالمشدر
مكدّردر سراسر مشرب اجزای عالم هب
صفای خاطر آنجق باده‌ده ، ساغرده قالمشدر
بو سرّی كشفه بر مشكل‌كشای جود گلمزمی
« كرم » بر لفظ بی‌معنی كبی دیللرده قالمشدر

دیگر

یوق سینه‌مزده ذرّه قدر كینه‌مز بزم
محسود آفتابدر آیینه‌مز بزم

اولمه قبای جاه ایچون ای دیده خون فشان
تر دامن ایتمه خرقهٔ پشمینه‌مز بزم
دیرلرسه نوله مالك گنجینه‌در بزه
زیراكه فیض ایله طولودر سینه‌مز بزم

کچدك می صبوحدن ای پیرمغ همان
چوق کورمه نشوهٔ می دوشینه‌مز بزم

رامی عجب دیمزمی‌که برکز اونوجوان
آیا نه اولدی بندهٔ دیرینه‌مز بزم

— دیکر —

موسم گلده نه خمخانه ، نه کاشانه کرك
هرچمن صفه‌ده برمجلس رندانه کرك

شمدی گللرکبی پیمانه کرکدر الده
باغده هرکشی بلبل کبی مستانه کرك

موج خیز اولدی چمن باد بهار ایله ینه
آشنایان خرد عقل ایله بیکانه کرك

حال بیمارکئی قیل زیور بالین بیان
خواب ناز ایتمکه اول آفته افسانه کرك

ساقیا هرکسی شایستهٔ صحبت صانمه
شمع بزم میه رامی کبی پروانه کرك

— دیکر —

برلحظه نهان اولسه او مهر و نظرمدن
بیزار اولورم حاصلی نور بصرمدن
آکدقجه او رخسار عرقریزنی یارك
خونابهٔ حسرت دوکرم چشم ترمدن

بن طائر اوج فلك سوزوكدازم
آتش دوكولورسه يردر بال وپرمدن

بر دم براقير ميدك الكدن اول اياغى
ساقى خبرك اولسه بنم درد سرمدن

رامى نوله عرض ايلەر ايسەم هركسه شعرم
بازار بلاغتده اوتانمم گهرمدن

— ديكر —

شغل دنيا ايله بز ترك حضور ايلەمشز
دلمز جرعه‌كش بزم امور ايلەمشز

كيجه مجلسده غم دهره اولوب آزرده
بزمزدن اوستم پيشه‌يى دور ايلەمشز

ديده‌مز غوطه خور لجهٔ انوار جمال
جسممز اخكر خاكستر طور ايلەمشز

بز نهانخانهٔ اقليم عدمدن رامى
نيك وبد چاره نه‌در بويله ظهور ايلەمشز

—

نه فكر طرهٔ يار ايله پيچ وتابم اوله‌يدى
نه رشك شانه ايله دلده اضطرابم اوله‌يدى

كدوى دهرى پر ايتمزدى اشك خونينم
بنم ده دفع غمه برسبو شرابم اوله‌يدى

— ٤٥ —

بهشتی

[رمضان بن عبدالمحسن] . و اعظلقله مشهوردر . مولدی ادرنه ملحقاتندن (ویزه) قصبه‌سیدر . هنوز یك كنج ایكن شعر ایله صاحب شهرت اولمشدی.

افاضل عصردن محشی سنان افندینك دانشمندی بولندیغی صیره‌ده قطب دائرهٔ توحید شیخ مركز افندی حضرتلرینه مرید و برمدت سرحلقهٔ ارباب ترك وتجرید اولمشدی. بعده چورلی‌یه عزیمتله اوراده اختیار اقامت ونیجه ییللر امامت وخطابت ، خصوصیله خانه‌سی جوارنده انشا ایله‌دیكی زاویه‌ده هم تعلیم فنون هم اجرای آیین طریقت ایله‌دی . بو حال ایله كذارندهٔ لیل ونهار ایكن ٩٧٩ سنه‌سنده روح پرفتوحی عازم بهشت برین اولدی . بنا كرده‌سی اولان زاویه‌نك ساحه‌سنده مدفوندر .

شرح عقائد خیالیسنه ، آداب بحثدن مسعود رومی اوزرینه حاشیه‌سی ، شروح مفتاحه تعلیقاتی ، جامی كنارنده بعض كلماتی ، بحر سریعده (جمشاه وعلمشاه) اسمنده بركتابی ایله مرتب دیوان اشعاری واردر .

زادهٔ طبع عرفا پسندندن اولمق اوزره شمدیلك

بعض مجامیع مخصوصه‌ده کوردولن ابیاتندن برقاچنی درج ایله‌دك :

وصالك کعبه‌در، روز اجل عزمی زمانیدر
کفن احرامی، تابوت اول یولك تخت روانیدر

—

چکمزکن ایکی ابرولرینك چله‌سنی [*]
چاز ابرو اولیور قاشی کمانم کیدەرك

—

چونکه سینه‌مدر بنی درده گرفتار ایله‌ین
آخر آنك اوستنه بیقسه‌م گرکدر یاری بن

—

بزمه گل بوگیجه ای عالم حسنك ماهی
بوقسه یردن گوگه دك انجینیرز والله !

—

بلبل گلشن قدسم بوجهان دامم‌در
بنی بونده طوتان اول سرو گل اندام‌مدر

—

بر آه سوزناك ایتمش ازل کهسارده فرهاد
آنك تأثیریدر پنهان اولان آتش حجرلرده

—

سنبلکدن عارض گلگونکه پیرایه صال
گوگده چوکان غروری آفتاب وآیه صال

[*] بعض نسخه‌ده «قهر نی بن» واقع اولمشدر .

یا صبر ویا سفر دیرلر نه روم ونه عجم قالدی
طولاشدم ربع مسکونی همان ملك عدم قالدی

— ٤٦ —

وجدی

استاد سخن نشاطینك ترجمهٔ حالی یازلدیغی صیره‌ده [عدد ٤٣] غزلسرالقده آنکله توأم وجـدیٔ معجز دمدر دینلمشدی . فی‌الحقیقه ، بو وادیده اسلاف شعرا میاننده نشاطیدن صوکره اك زیاده اقتدار کوسـترن وحائز اولدیغی لطف طبیعت وحسن ادا جهتیله حقنده کندیسنك :

حساب سحر کویان ایله‌دکده قدسیان وجدی
سنی معجزدم اولمق اوزره محسوب ایله‌مشلردر

—

بوقلاسه‌ق ملکت معمورهٔ شعر وسحری
تخت اعجازده وجدی‌یی سلیمان بولورز

—

اولانلر طالب آب حیات اشعارمه باقسون
بولورلر وجدیا بیك چشمه هرسطر سیاهنده

کبی « فخریه » لری چوق کوروله‌مه‌ین آنجق بو شاعر سحر آفریندر .

مشار اليه ، « بوغوق » لقبيله ملقب مصطفى آغانك فرزند نجيبى اوله‌رق عبدالباقى بك ناميله شهرت شعاردر. اونجى عصر هجرى اوائلنده استانبولده مهد آراى وجود اولمش ودور شبابنه قدر فنون متداوله‌يى تحصيل ايله‌دكدن صوكره — اوزمانلره كوره برمكتب علم وعرفان حكمنده اولان — ديوان همايون قلمى كاتبلرى زمره سنه التحاق ايله‌مشدر .

اليوم دخى مرعى اولديغى اوزره ديوان همايون قلمنده خطوط متنوعه‌ده ، بالخاصه خط ديوانيده حائز نصاب كمال اولان ملازمينه برر مناسب مخلص ويريله‌رك مستخدمين صيره‌سنه كچيرلمك اصولدن اولمغله مشار اليه (وجدى) مخلصنى ايشته بوراده آلمشدر [*] .

وجدى، مكنوز خزانهٔ فطرتى اولان جوهر ذكا مقتضاسنجه آزوقت ظرفنده تفوق نماى اماثل ورئيس الكتاب شامى زاده محمد افندينك سوق ودلالتيله بكلكجيلك مقام والاسنه قدر ارتقا ايله‌ديكى كبى صدراعظم كوپرولو محمد پاشا مرحومك فوق العاده توجه والتفاتنه نائل اولمشدى.

شهيداً وفاتى ١٠٧٣ سنه‌سى رمضانك دردنجى صالى كونى وقوع بولمشدر .

---

[*] نيته‌كيم بزم « فائق » مخلصى ده — ١٢٨٤ تاريخنده مداومى بولنديغم — بوقلمك يادكاريدركه وجه مشروح اوزره ويرلمشدر .

[بوندن درت بش سنه اوّل دیوانچهٔ اشعارینك ایکنجی دفعه اوله‌رق واسطهٔ عاجزانه‌مله باصلمه‌سی اوزرینه نصلسه او آنه قدر وجدی‌یی لایق وجه ایله طانیه‌مامش اولان بعض ذوات طرفندن ابراز ممنونیت ایدلمش وحتی شاعر ذی ارتجال جلال بك افندی رسائل موقوته‌دن بریله «مکتوب» صورتنده برتقدیرنامه نشر ایده‌رك بونکله قدرشناسلغنی کوسترمش ایدی. وا اسفاکه بوایکنجی طبع نسخه‌لرینك‌ده آز چوق خطادن سالم اوله‌مادیغی مؤخراً اله کچیریلان بر نسخهٔ صحیحه ونفیسه‌سیله مقابله ایدلدیکی زمان تبین ایله‌مشدر!]
بوبرقاچ پارچه وجدینك نمونهٔ طبع ساحرانه‌سیدر :

ایتدی دل رویکه، رویك دل سوزانه حسد
ایتدیلر بربرینه شعله وپروانه حسد
جان فدای نکهی اولدی، بدن خاك رهی
ایله‌دی جان بدنه رشك، بدن جانه حسد

—

جسم پرزخم ونزاره پیرهن بیکانه‌در
کشتهٔ تیغ غم عشقه کفن بیکانه‌در
دل نکاهیله ایدر ناز ونیازی بی زبان
مجلس اهل محبتده سخن بیکانه‌در

سینه‌کی چاك ایت دراغوش ایله‌سون جان دلبری
بزم خاص الخاص وصل اولدقده تن بیگانه‌در

—

غمزه بی رحم اولدیغی مژکانلرندن بللیدر
تیغ خون آشام نقش جوهرندن بللیدر
مست اولوب عشاق ایله ناز ونیاز ایتدکاری
خونچکان دامان وخونین خنجرندن بللیدر
کعبه جویان محبت خضری رهبر ایله‌مز
سجده‌کاه اهل دل خاك درندن بللیدر

—

کیجه کوردم خاکه صالمش دللری زلفن چوزوب
کیمسه یارب بویله برخواب پریشان کورمه‌سون

—

قصدی جان آلمقدر اول ظالم اکر داد ایتسه‌ده
شاد مرك ایتمك مراد ایله‌ر بی شاد ایتسه‌ده
دلنواز اولمقله غمزه ترك بیداد ایله‌مز
مسلمان اولماز اوکافر کعبه بنیاد ایتسه‌ده
بی غرض صانمه نکاه لطف جور آمیزنی
وقف ناز ایله‌ر دل ویرانم آباد ایتسه‌ده
کرد باد دشت هجران ایله‌ر آنی روزکار
جسمنی عاشق غبار و آهنی باد ایتسه‌ده

بند زلفندن خلاص اولسه دوشر زنجیره دل
عشق آزاد ایلهمز گر یار آزاد ایتسهده
خاطر یاره گلن جانه وداع ایتسون همان
خیر ایله یاد ایلهمز عشاقنی یاد ایتسهده
قدرمی یاران بیلیر بن خودستالق ایلهمم
شعرمی جبریل وجدی ذیل اوراد ایتسهده

—

دل چشم آشنا سامان ایله بیگانه اولمازمی
همیشه مست ایله الفت ایدن مستانه اولمازمی
هوا خوش، هرطرف گلزار، بلبل زار وگل خندان
بواسباب جنونی سیر ایدن دیوانه اولمازمی
کنار آب ، ساقی تازه ، باده کهنه ، دل پرشوق
بوبزمه توبهلر نقل و ورع پیمانه اولمازمی
می آنده ، دلبر آنده ، جمله یاران صفا آنده
نچوب جنتدن آدم ساکن میخانه اولمازمی
سبو زانوده ، ساغر الده ، یار آغوش وصلتده
بوطرز خاص ایله مجلس عجب رندانه اولمازمی
آچلمش گل کبی پهلو ، رخ آتشبار اولوب میدن
کوکل هم بلبل شوریده ، هم پروانه اولمازمی
بومحسود طبایع سوزلری نردن بولورسڭ سن
کدورت ویرمهسهڭ وجدی دل یارانه اولمازمی

—

کوکل چشمکله ، بن غمزه کله همدم اولمق اعلادر
ایکی مستانه بر یرده ، ایکی مخمور بر یرده
محبت بنده ، دل سنده نیجه بزم صفا اولسون
که می بر یرده قالمش ، ساغر بلور بر یرده

—

بوی وصله آه سردی باعث تصریحدر
ناله زیرا نسخهٔ درد وغمی تشریحدر
وصلته پرهیز ایتدرمکدن ای حاذق مگر
خستهٔ عشقك مزاجن مقصدك تصحیحدر
تکیه گاه عشقده معشوق ایله عاشق طورور
معبد لیلیده زنجیر جنون تسبیحدر
سنبل باغ بهشتی سیر ایدرکن زاهدان
زلف مشکینك آگلمقدن غرض ترجیحدر
وجدیا کشتیٔ می ایامنی فوت ایتمه کیم
بزم عالمده نسیم نی موافق ریحدر

— ۴۷ —

ادهم برنو پاشا

(کیفی) بکی خزینه داری ارضروملو « سویله مز

زاده » محمد تیمور فنی افندینك صلبندن ١٢٤٠ تاریخنده ساحه‌زیب وجود اوله‌رق ٢٦٠ سنه‌سنه ، یعنی یکرمی یاشنه قدر پدریله برلکده قاره حصار شرقی ، کوموشخانه ، جانیك طرفلرنده بولنمش وبواثناده بر طرفدن علوم لازمه ، دیکر طرفدن پدریله ذوات سائره‌دن ادبیات تحصیلنه صرف غیرت وهمت ایله‌مشدر .

تاریخ مذکورده پدرینك ، وطن متخذی اولان ، طربزونده وقوع ارتحالی اوزرینه اوزمان طربزون والیسی بولنان خزینه‌دار زاده عبدالله پاشانك دیوان کتابتی معیتنه ، بربچق سنه صوکره مشارالیهك خلفی اولان قپودان اسبق داماد خلیل رفعت پاشانك مکتوبجیلغی خدمتنه وخلیل پاشا درسعادته کلدیکی زمان دلالت مخصوصه‌سیله مکتوبیء صدر عالی اوطه‌سنه مأمور اولمش [١٢٦٣] وبرمدت صوکره ینه قپودان مشارالیهك معیتنده اوله‌رق آلتی یدی سنه قدر ترسانه‌ده ، آیدین ، ازمیر ، جزایر بحر سفید ، خداوندکار ایالتلرنده مکتوبجیلق ودیوان کاتبلکی کبی خدمات مهمه‌ده استخدام ایدلمشدر .

ازمیرده ایکن فرانسزجه‌یه هوس ایده‌رك ذکای فطریسی سایه‌سنده آز وقت ظرفنده کما ینبغی اله کچیرمکه

موفق اولدقدن باشقه کمال پاشا مرحوم [*] برلین سفارت سنیه‌سنه مأمور اولدیغی زمان دفعهٔ سفارت مشارالیها باش سرکتابتنه تعیین اولنمشدر .

اوچ سنه امتداد ایدن بو مأموریتی اثناسنده هم ایفای وظیفهٔ مأموریته ، هم فرانسزجه‌دن ماعدا آلمان لسانی تحصیله سعی ایله‌دی .

خلیل رفعت پاشانك وقوع ارتحالیله برابر عائله‌جه بعض احوالك کوستردیکی لزوم اوزرینه مأذوناً وموقتاً استانبوله کلمش ایسه‌ده متعاقباً سفارتجه تبدل وقوعنه مبنی محل مأموریتنه عودت ایتمه‌یرك باب عالی ترجمه اوطه‌سنه ، بر آز صوکره پاساپورط اوطه‌سنه مأمور اولوب برسنه صوکره دخی بولیتیقه مأموریتی ایله یانیه‌یه عزیمت وبرسنه مرورنده مأموریت مذکوره‌نك لغوی جهتیله خدمت سابقه‌سنه عودت ایله‌دی .

بعده سیروزه ، ایکی سنه صوکره دخی درامه‌یه قائممقام اولدی . درامه‌دن منفصلاً عودتنده سبق ایدن خدماتنه وکفایت وصدق واستقامتنه مکافاةً دیوان محاسبات مالیه اعضالغنه ، مؤخراً رتبهٔ میر میرانی ایله حلب ولایتی مرکز متصرفلغنه ، صدر اسبق عالی پاشا

---

[*] شورای دولت محکمهٔ بدایت رئیسی سعادتلو سعید بك افندی حضرتلرینك پدرلریدر .

مرحومك كريده عزيمتی زماننده روم ايلی بكلر بكيلكی پايه‌سيله قنديه متصرفلغنه تعيين ايدلدی .

ايكی سنه قنديه متصرفلغنده قالدقدن صوكره بالانفصال رسومات مجلسی رياستنه واواثناده خارجيه مكتوبجيسی بولنان مستشار صدر عالی كامل پاشا مرحومك [*] قدس شريف متصرفلغنه تعيين اولنمه‌سی اوزرينه رتبه‌سی اولی صنف اولنه بالتحويل مشار اليهك يرينه خارجيه مكتوبجيلغی مقام والاسنه واصل وبووجه ايله رجال باب عالی عدادينه داخل اولدی [٢٨٦] .

مأخذمز اولان برمسوده‌ده «اوچ سنه قدر او موقع نازكترينده كمال اعتنا ايله ايفای لوازم مأموريت وباخصوص مكتوبی قلمنك ترتيب صنوف وتعديل اصوليله مستعدان كتاب وخلفای كرامك ازدياد فيض وتربيتلرينه خدمت ايله‌دی» دينيليور . آنجق «ترتيب صنوف وتعديل اصول» ايدن پرتو پاشا دكل ، ثانی بولنان كامل پاشادر .

الحاصل، كرك عالی پاشانك كرك سائر وكلا وكبرانك فوق العاده حسن توجه واعتمادلرينی قازانمش اولمه‌سی حسبيله سرعسكر مستشاری حمدی بك افنديك [صدر

[*] مذاهب مديری عطوفتلو زبور بك افندی حضرتلرينك بيوك برادرلريدر .

اسبق حمدی پاشا] مالیه نظارتنه کچه‌سی اوزرینه آچیق قالان مقامنه رتبهٔ بالا ایله تعیین ایدلدیکنی متعاقب عالی پاشانك ارتحالیله برابر وکلاجه وقوع بولان تبدل صیره‌سنده عزل ورتبه‌سی تکرار روم ایلی بکلر-بکیلکنه تبدیل وتنزیل ایدیله‌رك قسطمونی والیلکنه تعیین اولندی .

بر آره‌لق مأذوناً وموقتاً استانبوله کلدیکی حالده ینه محل مأموریتنه عودته استعجال وفقط آره‌دن چوق کچمکسزین — نزله‌لی خناق مرضیله — ١٢٨٩ سنه‌سی ذی‌قعدة الشریفه‌سنك ١٨ نجی کونی قرق طقوز یاشنده اولدیغی حالده ارتحال ایله‌دی .

قسطمونیده مدفوندر .

مرحوم « ادیب ولبیب ، سبکروح وصدیق اولوب نظر قناعت واستقامتنده دنیا وما فیها لاشی و بی اعتبار برمرد راستکار اولدقدن ماعدا حالاً وقالاً نعمت ولی نعمته شکر گذار اوله‌رق صغر سنندن بری هر کیمه مقارن اولمش ایسه جمله‌سی کندندن ممنون وخوشدل وکندیسی دخی هر حالده خیره قائل وصنوف اقربا واحباسیله همیشه حکمت وشریعت ومروّتله عامل ومعامل ایدی . حال ومقامه مناسب نیجه رشحات لسانیه ولطائف آثار قلمیه‌سی دخی اکثریا فوز وفلاح

نامه و خاصه مجراسنده جاری ایدی . نیته کیم فذلکهٔ اقوال و افکاری اولان (اطلاق الافکار) رسالهٔ مطبوعه‌سیله سائر پراکنده لایحه ولطیفه نامه‌لردن مستباندر . »

« وقتیله نشر اولنان « مجموعهٔ فنون » نامنده‌کی رسالهٔ موقوته‌ده مندرج (بقای شخصی ونوعی) عنوانلی مقالهٔ مترجمه‌سیله (عوعوه نامه) سی شایان مطالعه واستفاده آثاردندر .

مشارالیه هم شاعر ، هم منشی ایدی . ادبامزدن بر ذاتك دیدیکی کبی « اکر ایسته‌مش اولسه‌یدی بو زمانده‌ده مقبول اوله‌بیله‌جك صورتده شیلر یازه‌بیلیردی . » مشارالیه طرز قدمایی کندینه مخصوص دینیله‌جك یعنی زمانه کوره سوه سوه اوقونه‌بیله‌جك اسلوبه تحویل ایله‌مش واکثر محرراتنده شوخئ افکار وکفتارده اولان اقتدارینی کوسترمشدر .

مرحومك فضیلت علمیه‌سی کبی قوهٔ ناطقه‌سی‌ده فوق‌العاده بردرجه‌ده ایدی . خارجیه مکتوبجیلغنه ابتدای مأموریتنده — که محرر عاجز مکتوبی قلمی خلفاسندن ایدم — تبریك قدوم وظیفه‌سنك اجراسنی متعاقب حسب‌النزاکه اعادهٔ زیارتله برابر خلفا افندیلری ایفای وظیفه‌یه ترغیب وتحریص مقصدیله اوطه‌یه کله‌رك

— قلم واهل قلمك فضیلت وحیثیتنه . وظیفه شناسلغه ، وظیفه شناس اولانلرك مادی ومعنوی نائل اوله جقلری مكافاته دائر — بر خطبهٔ بلیغه ایراد ایله مشدی كه كویا اوتلجه ازبرله مش ویا بركاغده یازمش ده اوقویورمش كبی كمال سربستی ودرستی ایله سویله دیكی شو نطقك مؤداسنده كی حكمت و حقیقتله اداسنده كی حلاوت جمله یی مبهوت ایتمشدی .

جملهٔ فضائلندن بری ده بر مسوده ده صرفه ، نحوه ، بلاغته عائد برخطا كوره جك اولسه یا مسودینی چاغیروب اخطار ویا آیریجه بر پوصله ایله اشعار ایله مك ، كوزل قلمه آلنمش اولان مسوده لرك كاتبنی ده یاطونمرودن طوغرویه ویا سر خلیفه واسطه سیله تلطیف ایله مك ایدی . حاصلی ، اوچ سنه مدت خارجیه ده مكتوبجیلق ضمننده خواجه لك ایتمشدی . مولی غریق رحمت ایله سون .

مشارالیهك فن انشاده كی اقتدارینه پوقاریده اسامیسی خبر ویریلن اثرلری برهان اوله جغی كبی شعرجه اولان مهارتنه ده بعض رسائل موقوته ده محرر منظومه لری ، باخصوص « طفل نائم » عنوانیله مشهور اولان منظومهٔ بلیغه سی شاهد ناطق اوله بیلیر .

— ٤٨ —

سنان پاشا

[سنان الدين يوسف] . « تضرع » نامه عنوانلى اثر كرانقدريله عالم ادبياتده جاودانى بر نام براقمش اولان بو ذات فاضل ترجمهٔ حالى [٤] رقميله يازيلان قاضى زاده خضر بكك فرزند نجيبيدركه سلسلهٔ نسبى خواجه نصرالدين مرحومه اتصال ايدر .

٨٤٤ سنه‌سى رجبنك ١٦ نجى كونى استانبولده كهواره زيب وجود اولمشدر .

مادر زاد بر ذكاى خارق العاده‌يه مالك ايدى . سنّى هنوز يكرمى‌يه وارمامش ايدى‌كه كرك معلوماتى كرك فراستى ايله مشار بالبنان اولمشدى . ابتداى تحصيلنده فلسفيات ايله اشتغالدن پك زياده ذوق آلمشدى . آنجق كنجلكى وتجربه‌سزلكى حسبيله ذهنى دائرهٔ اوهام وظنوندن قورتاره‌ماديغندن پدرى بو اشتغالنه مانع اولمق ايستر واكثريا كنديسيله وقوع بولان مباحثه‌ده « سن وهمياتكه مغلوب اوليورسك ! » ديه توبيخ ايدردى . حتى بركونه طعام ايدرلر ايكن « سنان ! سن اوهامه تبعيتده اوقدر ايلرى واردك‌كه

شواوکڭدهکی صحنك باقیر اولدیغنه بیله شبهه ایدرسك . »
دیەسنه مقابل « طوغرو بیوردکز . غلط حس احتمالنه
بناءً بونك باقیر اولدیغنه شبهه ایتسهم یریدر . » جوابنی
آلەسی اوزرینه غضبه کلەرك صحنی قاپدیغی کبی باشنه
اورمشدر !

فاتح کشور معرفت ، حامیٔ ارباب دانش وفضیلت
سلطان محمد خان غازی حضرتلری سنان پاشایی محروسهٔ
ادرنه مدرسەلرندن برمدرسەیه ودارالحدیث مدرسەسنه
مدرس نصب ایدوب صوکره کندیلرینه خواجه تعیین
ایلەدیلر .

ریاضیاتده عصرینك فریدی اولان مولانا علی
قوشجی [ترجمهٔ حالی ٣٣ رقمندەدر] استانبوله کلدیکی
زمان حضرت فاتح سنان پاشایی مشار الیهدن علوم
ریاضیه اخذینه ترغیب بیورمشدی . سنان پاشا ایسه
تلمیذ خاصی مولانا لطفی‌یی مأمور ایدەرك آنك ضبط
ایتدیکی درسلری تقریر ایتدیروب دیکلەمك صورتیله
علوم مذکورەیی اتقان وحتی امر پادشاهی ایله قاضی
زادهٔ رومینك (چغمینی) یه یازدیغی شرحه حواشی
تحریریله بوعلمدەکی مهارتی‌ده اثبات واعلان ایلەمشدر.

حضرت پادشاهه شرف تقربی نهایت رتبهٔ وزراتی احرازه وسیله اولدی [۸۷۵] . بومناسبتله کندیسنه « خواجه پاشا » دینلمشدر .

۸۸۱ سنه‌سنده حسب الایجاب وزراتدن عزل ایدلمش ایسه‌ده علمانك شفاعتی اوزرینه اطلاق وفقط سیوری حصار قاضیلکی ومدرسلکی ایله درحال استانبولدن اخراج ایدلدی .

سلطان بایزید خان حضرتلری جالس اورنك خلافت اولدقلرنده سنان پاشایه یومی یوز آقچه ایله ادرنه‌ده دارالحدیث مدرسه‌سنی احسان بیورمشدر . مدرسهٔ مذکوره‌ده بولندیغی مدت ظرفنده شرح مواقفدن مباحث جواهره حواشی یازوب سید شریفه اسئلهٔ کثیره واعتراضات غریزه ایراد ایله‌مش و (هدایه) دن طهارت اوّلنه بر رساله یازمشدر .

وفاتی ۸۹۱ سنه‌سی صفرینك ۲٤ نجی کونی — بر روایتـه کوره ادرنه‌ده ، روایت اخرایه کوره استانبولده — وقوع بولمشدر . حضرت ابو ایوب انصاری جوارنده مدفوندر .

(شقایق) لـ «تذییل »نده اوقوندیغنه کوره سلطان بایزید ثانی زماننده دارالحدیثده مدرس ایکن وقوع

بولان طلبنه مبنی تقاعد ایدلمش ایسه‌ده بر سنه صوکره کلیبولی سنجاغی توجیه بیورلمش واوچ سنه دوام ایدن بو مأموریتنده اوحوالینك عمارتنی موجب تأسیسات نافعه‌یه بذل مجهود ایله‌مشدر .

سنان پاشا پك زیاده بذل وعطایه مائل ایمش . حتی حین وفاتنده غسلی ایچون لازم کلن صویی ایصتمغه اونده اوطون بولنه‌مامش .

اصحاب طریقته ، علی‌الخصوص شیخ ابن وفا حضرتلرینه کمال میل ومحبتی اولوب کیجه کوندوز آنلره ملازمت وانفاس مبارکه‌لرندن تمتعه غیرت ایدر ایمش .

« تضرع نامه » سی کرك ادبیات کرك حکمت الهیه‌ده‌کی اقتدارینی کوستریر برأثر عالیدر . برمقدارینی حاوی اولان مجله مطبوع و هرکسجه معلوم ایسه‌ده اتخاذ ایله‌مش اولدیغمز اصولی بوزمامق ایچون بر ایکی پارچه‌سنك اولسون نمونه اولمق اوزره بروجه آتی نقلنی لازمه‌دن کوردك :

— تضرعنامه‌سندن —

مناجات

جهان پادشاها خدالق سنك

ازل تا ابد پادشالق سنك

سن اولدك خداوند بالا وپست
وجودكله اولدی نه وار ایسه هست
ویریر وحدتكدن خبر كائنات
رواندر نسیمكله آب حیات

نه سا كه عدیل ونه سا كه علل
مغیث الوری ، خالق لم یزل

خدایا سكادر بو شاهلق سزا
كه یانكده جمله شهنشه گدا

قابوكده بیتر حاجت مور ومار
دمكله یانار شعلهٔ نور ونار

عنادل رخكله ترنم سرا
گلی لطفك ایلهر تبسم نما

§

قدیمی توانا كه جان وجهان
آنكله بولور جمله نام ونشان

عطاسی فراوان وبی انتها
له الحمد والملك والكبریا

مطرا كن چهرهٔ گل اودر
گره بند گیسوی سنبل اودر

شراب جهان گلبهٔ شوقیدر
همای خرد قمریء طوقیدر

منافع کشای شراب جهان
ویریر باغ جسمه اول آب روان

ثنا کستر ومبدع کائنات
زبان جماد وروان نبات

—

[کذا]

— عشق —

عشق بر جوهر بی مثل وهمتادرکه آنك وصفی امثال ایله دینلمز . عشق بر سرّ مخفیء ناپیدادرکه آنك تصویری مثال ایله گوسترلمز . عاشقلرك دیلی آلتنده سوزلر واردرکه لب آکا محرم اولماز . عشق اهلنك سینه‌سی ایچره نفسلر واردرکه دم آکا همدم اولماز . عاشقله معشوق میاننده بر گفتگو اولورکه زبان حاجبدن غیری اکا ترجمان اولماز . جان ایله جانان آره‌سنده بر جستجو بولنورکه گوشهٔ چشمدن اوزگه اکا دیده‌بان اولماز .

عشق بر ظاهردرکه اورتلمز ؛ عشق بر سردرکه آچلماز . عاشقك کیمسه‌یله کاری اولماز ؛ آیینهٔ عشق

ژنکاری اولماز. عشق سر آزاده‌لری بنده ایدر؛ عشق سرافرازلری اوکنده ایدر .

عشق افسانه وافسون دگلدر ؛ عشق صنعت هر دون دگلدر . هر عشق دعواسی ایدن عاشق اولماز ؛ هر محبتدن دم اوران صادق اولماز .

الهی ! هر کشی مرد عشق اولماز ودگمه قلبده درد عشق بولنماز . عشق بر کیمیادر انك معدنی جان اولور ؛ عشق بر جوهردر انك مکانی کان اولور . عشق بر ذوقدر آنكده باشقه بر دیلی وار ؛ عشق بر شوقدر آنكده آیری اهلی وار . هر دل‌که عشقه خانه اوله تیر بلایه نشانه اولور ؛ هر کوکل‌که محبته مقام اوله محنت آنده مدام اولور . هر مرتبه دشوارلقله حاصل اولور ؛ هر عزت خوارلقله حاصل اولور . هر کیم بادهٔ عشقدن سرمست اولماز ؛ نعرهٔ بلبلانه همدست اولماز . عشق تخمی گرچه دل کشتزارنده اکیلیر ومحبت نهالی اگرچه کوکل کلستاننده دیکیلیر ؛ اما آب چشم نمناك وحرارت درون سوزناك ایله نشو ونما بولور .

§

سنان پاشانك بری (یعقوب پاشا) ، دیکری

(مفتی احمد پاشا) نامنده ایکی بیوك برادری اولدیغی
ـ ترجمهٔ حاللریله برابر ـ (شقایق) ده مندرجدر .
یعقوب پاشـا متشرع ، اخلاق حسـنه صاحبی بر
ذات ایمش . بروسـه‌ده قاضی ایکن ٨٩١ ده وفات
ایله‌مش . صدرالشریعـه‌نك وقایه‌یه یازدیغی شرحـه
حواشیسی وار ایمش . قبری شیخ ابن وفا زاویه‌سی
جوارنده وشاعر نجاتینك مزاری مقابلنده ایمش . مفتی
احمد پاشـا دخی هنوز یکرمی یاشـنده ایکن مدارس
ثمانیه‌دن برینه مدرس اولمش . ٩٢٧ ده سنی طقسانی
متجاوز اولدیغی حالده ارتحـال ایله‌مش . بروسـه‌ده
جامع کبیر قربنده (مفتی مدرسه‌سی) بوذاتك ایمش .
کتابلرینی اورایه وقف ایتمش . بروسه‌ده امیر سـلطان
مرقدی یاننده مدفون ایمش .

— ٤٩ —

سلیمان سالم بك

زمانمزده طرز قدما اوزره شعر سویله‌مکله اشتهار
ایدن اصحاب اقتدارك سر آمدلرندن اسـکدارلی سلیمان
سالم بك افندی بوندن بربچق آی مقدم[*] اللی بریاشنده

[*] ١٣١٠ رمضانندن اول .

اولدیغی حالده ، عالم فانی‌یه وداع ایده‌رك بتون منتسبین ادبله برابر بوکمبضاعه‌یی‌ده داغدار حزن وماتم ایله‌مشدر . مولی غریق رحمت بیورسون .

طبع نزاهت پروری قدر شیرین وجاذبه‌دار اولان خط دستیله محرر اولوب اخوانمزدن شاعر بدیع المآثر طلعت بك افندی طرفندن ارائه اولنان « سجل احوال ورقه‌سی » مطالعه‌سندن آکلاشلدیغنه کوره مرحوم مومی‌الیه سلطان محمد خان رابع حضرتلری عهدنده مسند صدارتی احراز ایدن مشهور صوفی محمد پاشانك سلاله‌سندندر . اوقاف همایون بنا امینی متوفی سعید افندی صلبندن ۱۲۶۰ سنهٔ هجریه‌سی زجبنك اون سکزنجی کونی اسکدارده مهد آرای وجود اوله‌رق اون یاشنه قدر صبیان مکتبنده ، درت سنه مقداری اسکدار رشدیه‌سنده معتاد اولان درسلری کوردکدن صوکره خزینهٔ مالیه اوراق اوطه‌سنه کیرمش وبرطرفدن جوامع شریفه‌ده عربیات وبعض ذواتدن دخی عروض ومثنویٔ شریف اوقومشدر . اك صوك مأموریتی مکتوبیٔ مالیه دیون ادارهٔ عمومیه‌سی شعبه‌سنك برنجی صنف خلفالغی ایدی . برآره‌لق خزینهٔ مشارالیهاده متشکل اصلاحات مالیه قومیسیونی کتابتنده بولنه‌رق حسن خدمت

ولياقتنه مكافاةً رتبهٔ ثانيه صنف ثانيسنه نائل اولمشدی .

طريقت عليهٔ مولويه‌يه منسوب وحسن خلق ، حلم وتواضع ، خالصت وجدان ، علو همت ، بشاشت سيما ، طلاقت لسان كبی مزيّاتيله نزد احبّاده محبوب قلوب ايدی .

مرحوم مومی اليهی يكرمی يدی يكرمی سكز سنه‌دن بری طانيرايدم . الفتمزه ايسه اوزمانلر كنديسنك يكی اشتهاره باشلامه‌سی ، بنم‌ده هنوز اون بش ياشنده بر « شويعر » بولنشم مناسبتيله « غزل » نامنه قاره‌لايه بيلديكم منظومه‌لری تصحيح رجاسيله — بالواسطه — كنديسنه كوندرمكلكم سبب اولمشدی .

بو منظومه‌لر هپ عجيبجه شيلر ايكن سليمان بك — محضا بنی تلطيف وتشويق مقصديله — تصحيح دكل ، تنظير وتخميس ايده‌رك اعاده وحتی بعضاً بونلره التفاتی حاوی مكتوبلر دخی علاوه ايدر ايدی .

نظيره وتخميسلر ايله مكتوبلر ، حفظنه عدم اعتنا وصدمات حوادث سببيله ، ضايع اولوب كيتمش ايسه‌ده برخيليسی ازبرمده‌در . آنجق برشاعرك بدايت حالنده سويله‌ديكی سوزلری بوكون سويله‌مش كبی تلقی وآنكله اوشاعرك هويت ادبيه‌سنه حكم ايتمك صحيح اوله‌مايه‌جغندن واحتمالكه سليمان بك — هپمزك ياپديغی كبی — وقتيله سويله‌ديكی شيلری مؤخراً بكنمه‌يه‌رك محو ايتمش اولديغندن بونلردن برينك درجنی مناسب كورمه‌دم .

مرحومك نثرده‌كی اقتداری‌ده شعرده اولان اقتداردن آشاغی قالمازدی . شو حاله كوره كندیسنه « شاعر » دینلدیكی كبی « منشی » ده دینیله‌بیلیر .

یدی سكز سنه اوّل سویله‌مش اولدیغی غزللردن اوچ دانه‌سنی بروجه آتی درج ایدرز :

*
* *

دیمم مألوف شرك اول ، مذهبن بیلمز مسلمان اول
ولی چركك ریا و سمعه‌دن پاكیزه دامان اول
رقوّتله ظفر قابلمی كنه حكمت حقه
سن ایستر ابن سینا ، ایستر افلاطون یونان اول
رفوی اختصاص اورمقسه مقصد فروهٔ وصله
كتان وش چاك چاك تاب عشق ماهرویان اول
سنك تشریفكه وابسته‌در كرمیت مجلس
كل ای روح روانم نشوه بخش بزم رندان اول !
واروب برلحظه‌جك آیینه‌یه عرض ایله اندامك
نه دلجو قامتك وار سرونازم باقده حیران اول !
مسخّردر شكوه طبعكه انس وپری الحق
سریر نظمه بو اعجاز ایله سالم سلیمان اول

§

بلای ابتلایی غیره صورمه مبتلادن صور
لسان آشنایی وار لسان آشنادن صور

دگل هر مدّعا فهمه میسر مسند تحقیق
سلیمانك سكوه وشان ابن برخیادن صور

صاقین اوضاعنه آلدانمه اول شوخك كه جعلیدر
ایناغازسه‌ڭ بكا ، عشاق زار وبی نوادن صور

نجه بر بویله خونریز اولمق ایستر غمزهٔ جلاد
یوری ای سیل اشك چشم‌تر بو ماجرادن صور !

صفای روحه دائر لاف یوقدر سالم آلوده
قدحكاران اقباله نشاط ماسوادن صور

—

انیس بزمك اولسون آشنا یاد اولماسون دیرسه‌ڭ
غمك فاش ایلمه اعدایی دلشاد اولماسون دیرسه‌ڭ

مساویدن چكنمه ، خلقی اینجتمكدن ال چكمه
اگر نامك جهانده خیر ایله یاد اولماسون دیرسه‌ڭ

كیدوب غفلتله درخواب اول حضور شیخ كاذبده
عیونك انتباه آرای ارشاد اولماسون دیرسه‌ڭ

مغیلا نزار حبّ شامیانه نائل ایت كوكلك
فرحیاب ریاض حیدر آباد اولماسون دیرسه‌ڭ

لباس عقلی تطهیر ایله حوض شرع غرّادن
لكدكوب خروش سیل الحاد اولماسون دیرسه‌ڭ

دلك اسرار عشق اللهدن آگاه ایدوب سالم
آنی رام ایت خدایه نفسه منقاد اولماسون دیرسه‌ڭ

*
* *

شو منظومه‌لرك مطالعه‌سندن دخی معلوم اوله‌جغی وجه ایله سلیمان سالم بكك شعری اكثریت اوزره حكمت نظرانه‌در.

— ٥٠ —

راشد

[وقعه نویس ، یاخود مورخ] . اسلاف ایچنده — همعصری بولندیغی ندیم ، نابی استثنا ایدیلنجه — طبیعت شاعرانه‌جه اقرانی نادر كورولور علماء شعرادندر.

راشدك اقتدار شاعرانه‌سنی مجملاً تعریف ایچون « نابی كبی سویله‌ر » قول مشهورندن باشقه خاطره مناسب برسوز كلمز . بونكله برابر « كثل مكثار مهذار » مقتضاسی اوزره هرچوق سویله‌ینلر ، چوق یازانلر كبی نابی برچوق یاوه‌لر سویله‌مش اولدیغی حالده راشد — آز سویله‌دیكیچون — بر درجه‌یه قدر بوندن مصون قاله‌بیلمشدر.

آثار موجوده‌سنك دلالت ایله‌دیكی وجه ایله راشد علی العاده برشاعر دكل ، كاردان ، صاحب نظر حكیم بر فاضلدر. بناءً علیه اكثریتی اعتباریله اشعاری حكیمانه واقع اولمشدر.

تاریخ (نعیما) یه یازدیغی ذیل ایله بعض تسویداتی بر منشیء کامل دخی اولدیغنی کوستریر .

اسمی محمددر . سلطان مصطفی خان ثانی دوری علماسندن اولوب معزولاً بروسه‌ده ۱۱۰۰ تاریخنده وفات ایدن ملاطیه‌لی مصطفی افندینك فرزند ارجمندیدر .

۱۱۱۶ ده مدرسلکله اکرام وفن انشاده‌کی مهارتی ، تتبع اخبار سلفه اولان میل ورغبتی جهتیله ، حلب قاضیسی اولدیغی ۱۱۳۵ تاریخنه قدر ، وقعه نویسلك مأموریت مهمه‌سنده استخدام اولندی .

۱۱٤۱ تاریخنده دولت علیه ایله ایران دولتی بیننده منعقد اولان صلحك تشییدی ایچون طرفیندن بیوك ایلچیلر ارسالی لازمه‌دن اوله‌رق بوخصوص ایچون راشد افندی مناسب کورلدیکنه ونقط اوزمانه قدر کوندریلن ایلچیلر هپ صنف کتابدن انتخاب اولنه‌ـ کلدیکنه بناءً مشارالیه روم ایلی بکلر بکیلکی پایه‌سی توجیهیله اعزام وبعد اداء سفارت عودت ایله‌دیکنده رتبه‌سی ینه رتبهٔ علمیه‌یه بالتحویل ۱٤٥ سنه‌سنده استانبول قاضیلکنه تعیین ایدلمشدر .

مأخذلرمزدن بری دییورکه : « مقدما [اثنای سفارتده] مهردار ودواتدار اوله‌رق استخدام ایتدکلری خواص اتباعی میاننده « پاشا » تعبیری زبانزد اولمغله

حکومتلری [قاضیلکی] حالنده بعض ارباب مصالحه — پاشا حضرتلرینی می کورمك ایسته‌رسکز ؟ — دیدکلری شایع اولمشدی . »

بر آره‌لق منفیاً بروسه‌ده اقامت ایدوب ۱٤٦ ده اطلاق اولنمغله استانبوله کلمش و ۱٤۷ ده صدر اناطولی ایله بلند قدر اولمشدر .

مدت عرفیه‌سنی اکمال ایتمه‌دن ۱٤۸ صفرینك اون سکزنده موت فجائی ایله ارتحال ایله‌دی . (زنجیرلی قویو) ده خانه‌سی جوارنده مدفوندر . سنك مزارنده نوشته اولان تاریخدر :

« اوله راشد افندینك مکانی اوج علیین »

ذکر اولنان ذیلی بش جلددن عبارت ومطبوع اوله‌رق ۱۰۷۱ سنه‌سندن ۱۱۳٤ سنه‌سنه قدر ، یعنی ٦۳ سنه‌لك وقایع دولت علیه‌یی محتویدر . حسن خطی اولدیغی دخی مرویدر .

§

اشعار بلیغه‌سندن نمونه اولمق اوزره بورایه برقاچ پارچه شی درج ایله‌دك .

کار ایتدی آه نیشتر درد سخن بکا
بر زخم ناپذیر دوادر دهن بکا

بر دیده‌ده کیم عینك ادراك اوله ایله‌ر
آیینهٔ امروزده فردایی تماشا

—

مقدّم کندیکی آمادهٔ وضع مکافات ایت
وار آندن صوکره دلخواهك قدر ترك مبالات ایت

خموشان ادبدر حرفگیرانی ایدن الزام
اولوب ساکت زبان طعن بدگویانی اسکات ایت

بتانه زاهدان دل ویردیکن انکار ایدرلرسه
بودعوایی بر ایکی نازنین شاهدله اثبات ایت

—

غفلت مدار معذرت جرم اولورمی هیچ
معفو اولورمی ایله‌سه فرضا گناه مست

—

اولور بیان صدده حجاب نطق حجاب
خموشلق ایدر ایتمه‌دن حجاب ایله بحث

—

تسلیمدر قضایه اگر وار ایسه علاج
تدبیر یوقسه مانع تقدیر اولورمی هیچ

—

ایتدی بنی هجران اوقدر فرقته معتاد
کیم قورقم اودر کیم اوله‌مم وصلته معتاد

—

طالب راحت تجریده کرکدر اولمق
دل تهیدست هوس ، قلب سبکبار امید

—

اولور تلذذه وابسته لذت اشیا
عجبمی تشنه‌یه کاسه شکردن آب لذیذ
زوال عاقله تفهیم قدر نعمت ایدر
بیلیرسه پیر بیلیر اولدیغن شباب لذیذ

—

کلام بی مأله روحسز دیرلر آنکچوندر
که معنی روحدر لفظ تهی برقالب اولمشدر .
برودت وقت سرمادر ، حرارت فصل کرماسی
فصول عمر ارباب علل کویا تب اولمشدر
اودکلی سر بهر حرف مطابدر دهانم کیم
زبان آرزومه آه حسرت حسرت اولمشدر

—

بیقرار برکونده نجار ایتدیکن بنیاد بربیلده
کوچی تعمیر دلدر سهلدر خاطر شکنلکلر

—

سخن محك مقادیر ذات ایکن راشد
تفاخر اهل دله نا سزا دکلده نه‌در

—

چیقنجه آدی می آشاملقله بررندك
الندہ آب کورلسه شرابدر دیرلر

او آفتك خم زلفنده ناله قيل راشد
دعای نیم شبی مستجابدر دیرلر

—

فيض هرعصرده موقوفدر استعداده
كل تصوير بهار اولسه‌ده خندان اولماز
فكر انجامى سر آغاز امور ايله‌ر ايسه
كاردن صوكره خرد پيشه پشيمان اولماز

—

خود فروشانه هنر مايهٔ اقبال اولماز
جامهٔ زر سبب عزّت دلاّل اولماز
خاكسارئ هنر پيشه‌يى ذلت صانمه
پرتو مهر يره دوشسه‌ده پامال اولماز

—

تكا يوسز كلن نعمتده واردر لذت ديكر
نه رتبه منعم اولسه آدم ايله‌ر ارمغاندن حظ

—

ويرير صدق توجه نسبت صورى‌يه استحكام
دكلدر بعد حائل كعبه ومحراب بيننده
جهانك كفتين جور ولطفن شمدى وزن ايتدم
عجب ميزان مردم سنج ايمش احباب بيننده
دكلدر كزلك آزاردن آسوده كيشى اولسه
قلم وش استقامتله علم كتّاب بيننده

فنا ایچره بقایی رمز ایچوندر اهل توحیده
شهادت ثابت اولمق سلب ایله ایجاب بیننده
عجب برماجرادر کیمسه بیلمز راشدا سرّین
بتمله چرخ دون ، کتان ایله مهتاب بیننده

—

شکوه‌دن آنجق غرض تسکین سوز سینه‌در
حال دلدن یوقسه اول آفت خبیر اولسون دیمم

—

ترازوی نگاه راست سنجان حقیقتده
تفاوت ایله‌مز درهم قدر بیش وکم عالم

—

نمکریزیٔ ناسور ایتمه‌در زخم جگر ریشه
نوازش گونه حرف تسلیت آزاردن صوکره

—

مخلص اولماز دله تسلیم قضادن غیری
کار تقدیره نه‌در چاره رضادن غیری

— ۵۱ —

قاره چلبی زاده عبدالعزیز افندی

سلطان محمد خان ثالث عهدی صدورندن اولوب
متقاعداً بروسه‌ده اقامت اوزره ایکن ۱۰۰۷ ده وفات

ایدن قاره چابی زاده حسـام افندینـك مخدوم ثانیٔ فضائلمندیدر .

١٠٠٠ تاریخنده دنیـایه کلەرك برادری صدوردن محمد افندینك اعتنای مخصوصیله مکتسب اصناف علوم ومعارف وشیخ الاسلام صنع الله افندیدن ملازم و ١٠٢١ سنەسندن بدء ایله ١٠٣٣ سنەسنه قدر بعض مدارسده مدرس اولدقدن صوڭره ٣٣ ده یکیشهره ، ٣٦ ده مکهٔ مکرمەیه ، ٤٣ ده استانبوله قاضی ، ٥٨ ده روم ایلی قاضی عسکری ، ٥٩ ده — فقه شریفه متعلق تألیف ایله‌دیکی (کافی) نامنده‌کی کتابی حضور همایونه عرض وتقدیم ایلەمەسی اوزرینه — شیخ الاسلام اولمش وسنهٔ مذکوره شـوالنده عزل ایدیلوب ٦١ ده بهایی افندی یرینه تکرار اومقام جلیلی احراز ایلەمشدر .

کتب تاریخیەده ١٠٣٢ سنەسی وقایعی صیرەسـنده تفصیل اولنان « وقعهٔ جامع ابوالفتح » ده ذی مدخل اولمق تهمتیله منفیاً بروسەیه کوندرلدی . برسنه صوکره مظهر عفو عالی اولەرق استانبوله کلدی . ٤٣ ده قبریسه نفی ومؤخراً اطلاق ایدلدیسەده مألوف اولدیغی زباندرازلغنك ومقام وحیثیتنه یاقشمایه‌جق صورتده اظهار ایله‌دیکی خفتك جزاسی اولەرق ٦١ ده ساقزه نفی اولندی .

منفای اخیرنده استحصال ایدەبیلدیکی مأذونیت

اوزرینه بروسه‌یه چكلمش واوراده مغضوباً ومنكوبا گذارندهٔ ایام ایكن ٦٨ سنه‌سی ربیع الاولنك التنجی جمعه كیجه‌سی ارتحالی وقوع بولمشدر .

قبری بروسه‌ده دوه‌جیلر مقبره‌سی قارشیسنده والیوم « آقچه‌لی مكتب » دینیلن « حسین پاشا مدرسه-سی » جداسنده‌در .

نعیما دیبورکه : « مولانای مشارالیه موقر ومحتشم وعظمت بی‌اندازه صاحبی ، وسط القامه،ملحم ، صداسی اینجه ، كلامی سریع ، سوز بیلیر ، الزام وافهامه قادر ، متعظم ، غضوب ، طعن ودخل ایله كسر خاطره مائل ، حركتی نادر ، علمی قدر مشترك ، معرفتی اقراننه غالب ، تقریر وتحریرده سلامت تعبیره مالك ، سبك كلام وانشاده مهارتی سائردن زیاده » در .

كذلك نعیمانك قولنجه آبا واجدادندن موروث وافر ماله مالك اولوب كندیسی دخی دیوندن عاری اغنیادن اولمغله مسكن ولباس وطعامده وتربیهٔ اتباع وخدمه ودارات واحتشامده وریزانه‌ایمش. وقت طعامده متعدد اتباعی و مسافر بولنانلر آداب ایله حاضر اولوب بعدالطعام یاننده اوتورمازلر ایمش . زوّار ومسافرین ایچون باشقه‌جه مزین اوطه‌سی اولوب طلب ایتدیكی آدمی‌یاننه دعوت ایده‌رك رسمیجه صحبت ایدوب اكثر

اوقاتده یالکز جه کاشانهٔ مخصوصنده مطالعهٔ کتب وتحریره مشغول اولور ایمش .

خیره مائل اولدیغندن بروسه‌ده جامع کبیرك خارجنده ایکی جانبه وسیع ودلکشا صفه‌لر وبر معلمخانه وبر چشمه بنا ایله‌دیکی کبی درون شهرده جابجا صولر اجرا ایتمشدر. جامع کبیر قربنده‌کی چشمه اوزرنده‌کی تاریخ ، که بیت اخیری شودر :

هاتف قدسی دیدی تاریخنی
« باد رحمت بروح واقف او »
۱۰۶۵

کندی زادهٔ طبیعتیدر .

شعر وانشا ایله مشهوردر . فقط نثری نظمندن دها قوتلیدر . جملهٔ تألیفاتندن اولان (روضة الصفا) ، (روضة الابرار) ، (سلیماننامه) نامنده‌کی تاریخلری اوقونه‌جق ، هرجهتله استفاده اولنه‌جق آثار قیمتدار- دندر . بونلردن ماعدا (منتقی) عنوانلی بر سیر نبی ترجمه‌سی ، (حلیة الانبیا) آدلی بر رساله ایله (کلشن نیاز) اسمنده منظوم بر اثری ومرتب دیوان اشعاری واردر .

— ٥٢ —

احمد پاشا [١]

بروسه‌نك مدار افتخار ابديسيدر . (ولی‌الدين اوغلی) عنوانيله معروف ايدی . پدری ولی‌الدين بن الياس ـ كه سادات حسينيه‌دندر ـ سلطان مراد ثانی دورنده قاضی عسكر اولمشدر . [٢]

پادشاه مشار اليهك بروسه‌ده بنا ايله‌ديكی جامع شريف ايله عمارتك ٨٣٠ تاريخلی وقفنامه‌سی ولی‌الدينك اثر خامه‌سی اولوب بوكا « حرره الفقير ولی‌الدين بن الياس القاضی بالعكسر » عباره‌سيله وضع امضا ايتمش اولديغنی نوعی زاده « كوردم » ديه نقل ايدر . ولی‌الدين اوغلی بروسه‌ده مراديه مدرسه‌سنه مدرس اوله‌رق حائز اولديغی علومدن اصحاب تحصيلی مستفيض ايتدكدن صوكره ادرنه قاضيسی اولدی .

طالع كشای ارباب علم وعرفان فاتح سلطان محمد خان حضرتلری كنديسنی زيور سلك صدور ايله‌دی .

---

[١] معلم ناجی مرحومك « عثمانلی شاعرلری » عنوانلی اثرندن مقتبسدر .

[٢] احمد پاشا برمكتوبنه عنوان اتخاذ ايتديكی :

سلام كانفاسی اذا كنت ناطقاً   بمدح رسول الله جدی وسيدی
علی خير ابرار البرية سيرة   صديق حميمی مشفق ومؤيدی

قطعه‌سنده شرف نسبنی تصريح ايتمشدر .

ولی‌الدین اوغلی دانشوران ایچنده «ابو العرفان» اطلاقنه شایان ایدی. پادشاه حضرتلری بر کون حافظ شیرازینك بلاغت اشعارندن بحث ایتدیکی صیره‌ده:

آنان که خاك را بنظر کیمیا کنند

مصراعنی انشاد ایله «آلت طرفی نه‌در؟» بیوردقده بالبداهه:

کحل الجواهر قدمت توتیا کنند

جوابنی ویرمك کبی ظرافت پردازلقلر سایه‌سنده مظهر توجه اوله اوله خواجهٔ شهریاری اولدی.

بو استادانه تقربك نتیجهٔ فاخره‌سی اولمق اوزره بر آز صوکره خواجه‌نك وزیر اولدیغی کورلدی؛ فقط چوق کچمه‌دن بر سبب مشروعه مبنی عزل و حبس ایله دوچار بعد و جزا ایدلدی.

نوله مجمر کبی یانارسه ایچم
بزم شاه جهاندن آیرلدم

بیتی حسب حالی اولدی. پاشا:

ای محیط کرمك قطره‌سی عمان کرم

مصراعیله باشلایان مشهور «کرم» قصیده‌سنی محبسی اولان قاپوجیلر اوطه‌سنده کمال تأثرله یازه‌رق نظرگاه پادشاهی‌یه تقدیم ایتدرمه‌سی اوزرینه مظهر عفو اولمشدر.

بو کیفیت دخی فاتحك « رحمتی غضبنه غالب اولمق » خلق آلهیسیله متخلق اولدیغنه دلالت ایدر .

ذکر اولنان قصیده بك مؤثر بیتلری حاویدر . از جمله نمونهٔ بلاغت توصیفنه لیاقت کوسترن :

نی خوار ایلهمه کیم عزتی سن ویرمش ایدك
لطفکه اولمه پشیمان که بودر شان کرم

بیتی فاتحك یورکندهکی بیوکلکدن، ولوجزئی اولسون، حصهدار اولان عثمانلی یورکلرینه تأثیر ایتمهمك ممکن دکلدر . پاشا بوقصیدهده :

قول خطا ایتسه نوله عفو شهنشاه قانی
طوتهلم ایکی الم قانده ایمش قانی کرم

کبی سوزلرله اعتراف جرم ایدر .

مؤخراً دخی نائل الطاف پادشاهی اولمش ایسهده اولکی مرتبهٔ قربه یاقلاشهمامشدر .

خارجده برقاچ مأموریتده بولندقدن صوکره بایزید ثانی دورنده بروسهده « میرلوا » [متصرف] ایکن ۹۰۲ ده وفات ایتمکله بنا کردهسی اولان مدرسهنك قربنده دفن ایدلمشدر . بعده قبریاوزرینه قبه یاپلمش . او وقت بروسه محکمهسنده نائب وکاتب بولنان افلاطون

زاده محمد افندی طرفندن سویله‌نیلن تاریخ آتی تربه‌نك بالای بابنه یازلمش :

هذه مشکوة انوار لمن عده الرحمن من ممدوحه
فرمن ادناس تلك الدار اذ كان مشتاقاً الى سبوحه
قال روح القدس فی تاریخه ان فی‌الجنات مأوی روحه

مورخك اقتدار ناظمانه‌سی شایان دقتدر .

احمد پاشا فتح قسطنطنیه‌ده سائر بعض عرفا کبی فاتحك خدمتنده بولنمشدر .

ابن کمال مرحومك تاریخ عثمانی‌یه متعلق بر کتابنده بیاننه کوره محاصره‌نك صوك کونلرنده فاتح احمد پاشایی بالانتخاب « فتح میسر اوله‌جقمی ؟ » سؤال استمداد کارانه‌سیله پیر حقایق بین آق شمس‌الدین حضرتلرینك نزد منورلرینه کوندرمش ایدی . جناب مرشد بیوردیلرکه :

— عندالهیده بتون عوالم بك کوچك قالیر . بوحصارجغك نه اهمیتی اوله بیلیر ؟ فیض ازلی ایسه نامتناهیدر . نام پاکنی اعلا مقصد اعلاسیله کیجه کوندوز چالشمقده اولان بونجه اصحاب ایمانی مأیوس ایتمه‌مك شان ربانیسی اقتضاسندندر !

پاشا بو خبری حضرت پادشاهه ایصال ایتدی . پادشاه حضرتلری پاشایی « کندیلرندن شافی بر جواب

آل ! » اراده‌سیله تکرار حضور شیخه کوندردی . حضرت شیخ بودفعه بعدالمراقبه « فلان یردن یورویش ایدلسون ! » دیدکدن صوکره ایرته‌سی صباح بعون‌الله تعالی فتح میسر اوله‌رق حصارك ایچی غلغلهٔ اذان محمدی ایله طوله‌جغنی ، حتی صلات صبحك ایچریده قیلنه‌جغنی تبشیر ایله‌دی . پاشا همان بو مژده‌یی پادشاهه کوتوردی . فاتح مسرور ومطمئن اولدی . جناب شمس‌الدینك نطقی‌ده عینیله یرینی بولدی .

روایت مشهوره‌یه کوره احمد پاشا تأهل ایتمه‌یوب عمرینی تجرد حالنده کچیرمشدر .

قوت طبیعت ایله برابر وسعت معلوماتی حائز اولان مشار الیه عثمانلی شعرینك مؤسسلرندن عد اولنور . مرتب دیوانی اساتذهٔ قدمادن اولدیغنه دلیل کافیدر . (باقی) دورینه قدر دوام ایدن طرز قدیم ادبك اشهر معلمینی احمد پاشادر .

تراجم احوال محررلری « قصیده‌لرنده شعرای عجم آثارندن نقل مآل ایدردی » دیه مشار الیهی اتهام ایتمك ایسته‌رلر . بزده دیرزکه : بوکیفیت پاشانك یالکز قصیده‌لرنده دکل ، غزللرنده دخی نظر دقته چارپار . از جمله حافظ شیرازینك :

آتش آن نیست که برشعلهٔ اوخندد شمع
آتش آنست که درخرمن پروانه زدند

بیتی کورمش اولانلر پاشانك برغزلنده کی :

اول نه آتش اوله کیم شعله‌سنه شمع کوله
آتش اولدرکه یاقه خرمن پروانه‌سنی

بیتنی کورنجه نه دیرلر ؟ مع مافیه ایجاب حال ایله آزمایش طبیعت قبیلندن اوله‌رق بویله اقتباسده بولنمه‌سی طبیعی اولان مشار الیهی مؤاخذه‌ده ایلری کیتمك حقسزلق اولور .

مخترع طرز جدید عد اولنان ادبای عصرك آثارنده بیله بوکا یاقین شیلر کورولیور . هله اقتباسات غربیه کوندن کونه رواج بولمقده‌در . اقتباسه برشی دینیله‌مز ؛ فقط بونی کتم ایدوب‌ده کندی محصول قریحه‌سی کبی کوسترمکه البته « انتحال » دینیلر . حال بوکه اقتباسی دخی تجربه‌ه‌یوب‌ده میدانه معناسز بر اثر چیقارمغه نه دینیله‌جکی بیلنه‌مز !

§

بعض اشعاری

قیلدی عشقك بنی آواره المدن نه کلیر
دوشدم اول زلف سیهکاره المدن نه کلیر

—

سودای زلفی کوکلی دارای وقت ایدر
یارك خیال طرّه‌سی ظل همایدر

—

ای ماه حسنه مهر رخندن بها ویرن
اولماز ایکی جهانی سنی برکورمکه بها

—

ای قیامت کوکلمه صورمه حسابن جوریکك
اللی بیك ییلدن اوزوندر برشب هجران اکا

—

بردلی قالمشدر اوتیر غمزه‌دن قان اولمامش
برجانی واردر اول کمان ابرویه قربان اولمامش

—

لطف ایله ریحانلری کلشنده حیران ایتمکه
یاسمینه سایه صالمش سنبلك واردر سنك

—

کوبی کورمکله دلده ساکن اولماز شوق یار
قانع اولماز جنت فردوسه دیدار ایستهین

—

فر ویردی کرچه چهره‌که نور محمدی
هجرك جهنمنده‌در امت نه فائده

—

غم یه‌مزدم دل سرایٖن ییقدیغیچون روزکار
خیل سلطان خیالك آنده مهمان اولماسه

—

صور دل بیچاره‌مك حالن پریشان زلفکه
حالنی بیلمز پریشانك پریشان اولمایان

—

منع ایدرمش احمدی مهر رخکدن مدعی
کوز کوره ایمانه قصد ایله رمی شیطان اولمایان

—

کاروان دل وجان اولدی روان سن کیدەلی
نه غریب اولمشم ای مونس جان سن کیدەلی

—

ای کمان ابروسنه پیوسته قربان اولدیغم
زلف شوریدەڭ غمندندر پریشان اولدیغم

—

قیلدم بلای عشق ایله بن مبتلی سفر
مشهوردرکه عاشقه یاصبر ، یاسفر

—

محمدکه مخلوقك اعلاسیدر
جهان نور حسنی تجلاسیدر

—

بولوط یمینکه بکزەردی اولماسەیدی عبوس
کونش ضمیرکه بکزەردی کورمەسەیدی زوال

—

خدیکك جنت کبی یوز کلشن خندانی وار
جنتك خدڭ کبی برلالهٔ حمراسی یوق

—

یارسز قالمش جهانده عیبسز یار ایستەین

—

دیار یاری ترك ایتمکده ناچار اولماسون کیمسه

زهی تصوّر باطل ، زهی خیال محال !

— ٥٣ —

باقی

۹۹۳ سال هجریسنده استانبولده تولد ایتمشدر . ۹۷۳ ده طریق حجازده ارتحال ایدن پدر خوش آوازی فاتح جامع شریفنده مؤذن ایدی .

باقی کنجلکنده سراجلق صنعتنه سلوك ایتمش . ایکن استعداد مادرزاد کندیسنی طریق تحصیله ارشاد ایله‌مشدر .

بویکی مسلکده آز وقت ایچنده بین الاقران تمیز ایتدی . فضل وعرفان ایله معروف اولدی . مشهور (سنبل) قصیده‌سنی نظم ایتمه‌سی اوزرینه اشتهاری قتمرلندی . هم علما هم شعرا ایچون مدار افتخار اوله‌جق برموقع طوتدی . بر طرفدن‌ده قطع مراتب علمیه ایتمکده ایدی . ایکی دفعه استانبول قاضیسی اولدقدن صوکره آناطولی صدارتنه ارتقا ایله‌دی .

۱۰۰٦ ده روم ایلی صدارتنه رونق ویرمکده

ایدی . سنی یتمشی کچمش اولدیغندن ۱۰۰۷ ده استعفا ایله‌دی . ۱۰۰۸ رمضاننک ۲٤ نجی جمعه ایرته‌سی کونی نعش باقی یی حامل اولان تابوت فاتح میدانـنده سنك مصلی اوزرنده کورلدی . بر جماعت کثیره طرفنـدن نمازی قیلندی .

بو نمازده امامت ایدن شیخ الاسلام صنع‌الله افندی اوراده شاعرك :

قدر کبی سـنك مصلاده بیلوب ای باقی

طوروب ال باغلایه‌لر قارشیکه یاران صف صف

بیت مشهورینی تکرار ایله‌مشدر .

ادرنه قاپوسی خارجنده ابوایوب انصاری رهکذاری اوزرنده دفن اولنـدی . مرقدی زیارتکاه عرفادر . غرائبدندرکه قوجه باقینك سنك مزارینه تاریخ وفاتی یا کلش یازمشلردر .

اسمی محمود اولدیغی حالده (عبد الباقی) امضاسنی قوللانیردی . حتی خاتمنده :

فانیست جهان درو وفانیست

باقی همه اوست جمله فانیست

بیتی منقوش ایدی .

باقی الك مهم شاعرلرمزدن معدوددر .

«اوکرندی غزل طرزینی رومك شعراسی»

مصراعنده قسماً کوستردیکی وجه ایله ملته لسان معلملکی ایتمشدر . طرز قدیم نظمی زمان مستاغد اولدیغی مرتبه تجدیده چالشمشدر .

اوعصرك الك بیوك شاعری عد اولندیغی کندیسنه « ملك الشعرا » دیبه ویریلان عنواندن دخی استدلال اولنه‌بیلیر .

مرتب دیواننذن باشقه (معالم الیقین فی سیرة سید المرسلین) تسمیه ایله‌دیکی سکز یوزه قریب بیوك صحیفه‌دن متشکل (المواهب اللدنیه بالمنح المحمدیه) ترجمه‌سیله (فضائل الجهاد) و (الاعلام فی احوال بلدالله الحرام) ترجمه‌لری کبی آثار معتبرهٔ قلمیه‌سی موجوددر .

ابو ایوب انصاریده مدرس بولندیغی صیره‌ده صحابیٔ مشارالیهك روایت کرده‌سی اولان احادیث شریفه‌یی جمع ایله ترجمه ایتمشدر .

باقی حیاتنده — وجودلری طبیعی اولان حسادی مستثنی اولمق اوزره — عمومك مظهر احترامی اولمش برذات عالیدر . اصحاب حسدك غیوبتندن صوکره ایسه اواستثنا دخی قالمامشدر . حاسدلری برآرهاق شاعر (نامی)نك :

« جهانك نعمتندن کندی آب ودانه‌مز یکدر
ایلك کاشانه‌سندن کوشهٔ ویرانه‌مز یکدر »

مطلعلی غزلنی تغییر یسیر ایله کندیسنه اسناد ایدەرك وبونك بعض ابیاتندن خلاف مقصد معنالر چیقارمق ایستەیەرك حضورینی اضطرابه تحویل ایدە - بیلمشلر ایسەدە برقاچ کون ایچندە ذکر اولنان غزلك اسکی مجموعەلردە (نامی) نامنه مقید اولدیغی کورلدیکندن باقی نفی ایدلمك اوزرە ایکن مظهر عفو پادشاهی اولمشدر.

شاعرك بعض تعریضات محققەسندن دلگیر اولان شیخ الاسلام بوستان زادە محمد افندی:

«یوسفی بیلمزم اما سنی رعنا بیلیرم»

مسئلەسنی اورتەیە آتەرق کندیسنی اکفار ایتمك ایستەدیکی وقت دخی زیادەجە صیقلمش ایدی.

باقی سلطان سلیمان قانونی، سلیم ثانی، مراد ثالث، محمد ثالث دورلرندە بولنمش وجملەسنی قصیدەلرله مدح ایدەرك شاهانه احسانلرینه نائل اولمشدر.

اوائل اشتهارندە سلطان سلیمان طرفندن کندیسنه بر (کشف کشاف)، بر (هدایه) بردە (اکمل) نسخۀ نفیسەسی احسان بیورلدیغندن کتابلرك اسملرینی ایما ایدن ابیات آتیەیی حاوی قطعەیی تنظیم وتقدیم ایلەمشدی:

ایلەدی کشف ایله اظهار کرامت کرمك
ایتدی مشکللرمز خواجۀ احسانك حل

کیمه کیم رهبر اوله بدرقهٔ احسانك
یولنه قارشی طوتار شمع هدایت مشعل
کرچه کامللره عالمده نهایت یوقدر
منت اللهه سنی جملەدن ایتمش اکمل

شو قطعه دخی او پادشاه اهل پرورك بر لطف مخصوصنه مظهر اولدیغنی اعلان ایدر :

لطف ایدوب اول شه فرشته خصال
قوزولر ایلەمش قولینه عطا
باقیا کل دعایه باشلایەلم
قوزولرك باغشلاسون مولی

اوتەدن بری محقق استاد طانلدیغندن متأخرین شعرا اثرلرنده نامنی لسان تعظیم ایله یاد ایدەکلمشلردر . ازجمله (نفعی) بر قصیدەسنده :

حشرەدك آب حیات سخن باقیدر
آکدیروب زنده قیلان نام سلیمان خانی

دیدیکی کبی (ثابت) دخی :

نوله نقاد دیسەك باقی‌یه انصاف بودر
که بزم نقرهٔ اندیشەمز آنك پولیدر
نوله دوشیرسه بقایاسنی مضمونلرینك
خامه تحصیل کمالاتدهٔ باقی قولیدر

قطعەسنی سویلەمشدر .

مسلکنده منفرد اولان نفعی باقینك بر مصراعیله
بر بیتنی :

طوافه کعبهٔ کویك بقول باقیٔ مرحوم
« درون دلده نیت آب زمزمدن مصفادر »

و :

بو محلده عجب اوصافنه چسبان کورونور
نوله بو بیتنی باقینك ایدرسه‌م تضمین
« دفع یأجوج غمه ایشیکیدر سدسدید
منع جیش المه درکهیدر حصن حصین »

صورتلرنده تضمین ایده‌رك ایکی شاهد تقدیر دها اقامه ایله‌مشدر . [نفعینك :

بحمدلله زمانکده بقول صبریٔ شاکر
« کریبان فلك مهجور دست آه شکوادر »

بیتنده کورلدیکی وجه ایله صبریدن باشقه برشاعر حقنده بویله برلطفده بولندیغنی بیله‌میورز .]

نفعی ایله باقی کوزلجه تتبع ایدلسه ظن ایدرزکه نفعیده برخیلی باقی مضمونلرینه دخی تصادف اولنه‌بیلیر . شمدیلك نمونه اوله‌رق خاطرمزده اولان شو ایکی بیتی عرض ایده‌بیله‌جکز :

عرصهٔ مدح وثنا کلک پوله‌ماز پایانك
بیك اندیشه اکر بیك ییل اولورسه پویان
(باقی)

عرصهٔ مدح وثناکك حدی یوق پایانی یوق
بیك اندیشه عجبمی اولسه بی‌تاب وتوان
(نفعی)

نفعینك :

اسدی نسیم نوبهار آچلدی کللر صبحدم
آچسون بزمده کوکلمز ساقی مدد صوك جام جم

قصیده‌سنی باقینك :

عالم حیات نو بولور جانلر باغشلار دمبدم
انفاس روح اللهدر کویا نسیم صبحدم

مدحیه‌سنه پیرولك یولنده یازدیغی ظاهردر .

باقینك اشعارنده زخافدن زیاده اماله کورولور .
نادراً غلط ، حتی ربطسزلق دخی بولنه‌بیلیر . شمدی
کهنه عد ایتمکده اولدیغمز بر طاقم کلمات وتعبیراتی
استعمال ایتدیکیچون کندیسی مؤاخذه‌یه شایان
کوروله‌مز . بالعکس بونلری زماننده ممکن اولدیغی
قدر آزالتمغه همت ایتدیکی ایچون سزاوار شکران
کورلمك لازم کلیر . بر زمان کله‌بیلیرکه بزم بو کون

استعمال ایتمکده اولدیغمز کلمات و تعبیراتدن بعضلری‌ده اخلافمزه کهنه کورنمکه باشلار .

§

بعض اشعاری

قصائد و قطعاتندن :

مسکن شه محبتکه تختگاه دل
منزل خیال لعلکه خلوتسرای جان
طوتدی جهانی پرتو حسنك کونش کبی
طولدی صدای عشقك ایله کاخ کن فکان
افلاکه چیقدی ولوله‌ٔ عرصهٔ زمین
ایندی زمینه غلغلهٔ آسمانیان

—

(سلطان سلیمان حقنده)

صاحب بزمه نوری ، دوکر رزمه ناری
اوتاج مرصع ، او تیغ مجوهر
خط نظم پاکی چمنزار جنت
النده قلم چشمهٔ آب کوثر

—

(پادشاه مشارالیهك برغزلنه دائر)

جهان معدلت ، کان مروت
پناه ملك وملت نصرة الدین

شه عادل سلیمان خان غازی
معزالدوله سلطان السلاطین
نه خوش قیلدی کورك آثار لطفی
جهان صورت ومعنایی تزیین
ویروب فضل وکمالی خسروانه
معانی ملکنه ترتیب و آیین
ینه نظم ایله‌مش برعقد کوهر
ایدر بیك کرّه حسّان کورسه تحسین

شرف ویرمز دروکوهر ، کمال اولماز زروزیور
هنر کسب ایت هنر بحر فضیلت ، کان عرفان اول

اویاندر چشم جانی خواب غفلتدن سحر خیز اول
چمن بلبللریله صبحدم ذکر ایله مولایی
نه‌ممکن دسترس دامان وصل یاره ای باقی [۱]
فلك نامهربان ، دشمن قوی ، دلدار هرجایی [۲]

[۱] بوراده (دسترس) ال ایرمه مقامنده قوللانلمشدر . خواجه حافظك :

مرا بوصل توکر زانکه دسترس باشد
دکر زطالع خویشم چه‌ملتمس باشد

بیتنده کورلدیکی اوزره بواستعمال اصله موافقدر .
[۲] فضولینك :

درد چوق ، همدرد یوق ، دشمن قوی ، طالع زبون

مصراعنی آکدرمقده اولان بومصراعده باشقه برلطافت واردر .

روح بخش اولدی مسیحا صفت انفاس بهار
آچدیلر دیده‌لرین خواب عدمدن ازهار
دوشه‌دی مهر فلك یوللری دیبالر ایله
ایتدی تشریف چمن ملکنی سلطان بهار [٣]

—

(غزلیاتندن)

درونك پرمعارف ، همنشینك مرد عارف قیل
آچلمه ای یوزی گل شخص نادانه کتاب آسا
زرافشان اول کف احسان ایله سیر ایله عالمده
جهانگرد و جوانمرد جهان اول آفتاب آسا

—

بنی یاد ایله‌دك احیا ایتدك
اولدیلر گیتدیلر اما حساد

—

ناله‌ٔ عاشقه ایتمزسك داد
هی الا کوزلم الکدن فریاد !

—

حرمدن نعرهٔ لبیك لبیك ایردی افلاکه
سر کویکده کویا ناله‌ٔ عشاق شیدادر

—

[٣] (بهار) ك تکرری « ردمطلع » قبیلندندر .

منزلن باغ ارم قیلسه‌لر ایتمز آرام
اهل دل جنت کویك کبی مأوی کوزه‌در

—

جان لعلن ایله‌ر آرزو ، یار ایچمك ایسته‌ر قانمی
یارب نه‌وادیدر بوکیم جان‌تشنه ، جانان تشنه‌در !

—

دل دردینی غمکله دل افکار اولان بیلیر
بیمار حالنی ینه بیمار اولان بیلیر

—

بلا عاشقلره روز ازلده قسمت اولدقده
طبیبم ! درد هجرانك دل بیماره دوشمشدر

—

اغیار دیگله‌ر اولدی پس پرده‌دن بزی
عالمده اهل عشقه کورنمز بلا بودر

—

سن طراوت باغنك برغنچهٔ خندانی‌سك
ژاله دوشمش برك گل بر آغلامش صورتلیدر
آیاغنك آلتنه باق ، ایله نظر بن خاکه
شهسوارم ! یتر ایتدك بنی پامال یتر

—

کوکل ! تکمیل فن عشق ایدن استاد کاملدر
آنك یاننده کیمدر کوهکن ، مجنون نه جاهلدر

عاشق بی صبر و آرام ایله‌یوب سیاح ایدر
مملکت سیر ایتدیریر عشقك ولایت کوستریر

—

آلدیلر اول شمع بزم آرایی اغیار اورته‌یه
ظاهر اولدی نکتهٔ «لاخیر الا فی‌الوسط»

—

غم عشقك جهان ملکنده بولدم شادمان اولدم
کیشی غربت دیارنده ایدرمش آشنادن حظ

—

اشکم کبی غمکله قیلوب ترك خانمان
ایتدم یولکده وارمی چشمم کبی تلف

—

ژاله‌لر طاملامق ایسته‌ر گل تردن گویا
کورونن درّ بنا گوشی دکلدر یارك

—

صاحب جمال واهل کمالك محبی‌یز
باقی قول ایله‌دی بزی اول حسن برکمال

—

حرم وصله ره‌راست محبت یولیدر
راه عشاقدن آهنك حجاز ایله‌یه‌لم

—

صبا ایله حرکاتن گوروب نهاللرك
تواضع اهلی برو نوجوانه بگزه‌تدم

نوبهار اولدی کلك عزم گلستان ایده‌لم
آچه‌لم غنچهٔ قلبی گل خندان ایده‌لم

—

عالمك نه‌یله‌یه‌یم باغ وبهارین سنسز
بکا سن رخلری گلزار ایله خوشدر عالم

—

یوز سورمك اومار پایکه افتاده‌لر اما
نوبتمی دکر کیمسه‌یه دامانك اوجندن

—

طفل ایکن دایه‌سی قوجاغنده
گل ایدی قویادی بوداغنده

—

صاراردی بکزی حسددن بتمله یاری گوروب
رقیب روسیه‌ه برغریب رنك اولدی

—

آشنا اولماسون اغیار ایله دیردم اولدك
چکدیکم درد وبلالر هپ اوغیرتلر ایدی

—

بز خواب غفلت ایجره خیال محالده
گچدی نسیم صبح کبی عمر نازنین

—

(مصراعلر) :

ایردی سوز غایته باقی نه دیمك لازمدر

—

گردون دونه عاقل ایسه‌ك قیلمه اعتماد

—

حسرت عید ایله ماه نوی دنیا گوزه‌در

—

زهی رأی باطل ، زهی فکر فاسد !

—

خوب اولان البته کندین گوستریر

—

بودنیادر گهی ماتم گهی سور

—

بر سلامن آلان سلامت اولور

—

چوق اولور یار ولی یار وفادار اولماز

—

مدت دور فلك بر دمدر ، آدم بر نفس

—

باقی قالان بو قبه‌ده برخوش صدا ایمش

—

انسان کامل اولمغه سعی ایله آدم اول

—

سیراب اولورمی تشنهٔ کوثر سرابدن

—

عنایت حضرت حقدن ، کرم فیاض مطلقدن

—

معین قصه‌در سومك سولمك مانقدمدن

—

مفصل قصه باشلارسك ، غریب افسانه سویله‌رسك

—

خاکدن پرتو خورشید جهانتابه نه‌شین ؟

—

استاد حکمت اویله بویورمش کتابده

—

نادان قومازکه مردم دانا حضور ایده

—

ایتمه‌یه‌یدم دردمی بی‌درده افشا کاشکی!

— ٥٤ —

بزمی

[امام]. اسمی خلیل‌در. قوم‌قاپو جوارنده چادرجی احمد مسجدی مؤذنی عیسی خلیفه نامنده بر ذاتك مخدومیدر.

مادرزاد اولان استعدادی مقتضاسنجه هنوز یك كنج ایكن شعر وادب ایله اشتهار ایله‌مشدی.

بر آره‌لق آرزوی سیاحتله اكثر ممالك روم وعجمی طولاشدیغی صیره‌ده زیارت بیت الله معظم ایله دخی مشرف اوله‌رق بعده ساقزه كلمش ومدت‌مدیده اوراده اختیار اقامت وشیخ الیاس افندی نامنده بر ذات كرامت سماتدن اخذ ید انابت ایتمشدر.

شیخنك ارتحالندن صوكره تكرار استانبوله كله‌رك بعض كباره امام وبو مناسبتله بین الانام «امام بزمی» دیه بنام اولمشدر.

بر مدت‌ده بو حال ایله گذارندۀ ایام ولیال ایكن ١١٣٦ سنه‌سی خلالنده بر كیجه عالم منامده شیخی طرفندن وقوع بولان دعوت واشارت اوزرینه ساقزه گیتمش وبرقاچ كون ظرفنده خسته‌له‌نه‌رك بزم فانی‌یه وداع ایله‌مشدر. بلدۀ مذكوره‌ده شیخ مومی‌الیه تربه‌سی قربنده مدفوندر.

دانش وعرفان ایله عصری شعراسی میاننده ممتاز ودرویش نهاد ، پاك اعتقاد ، توکل اتصاف ، تکلفدن بری برشاعر سرافراز ایمش .

بعض مجامیع خصوصیه‌ده گوروب بورایه نقل ایله‌دیکمز ایکی پارچه اثرندن دخی فی‌الحقیقه برشاعر مقتدراولدیغی آڭلاشیلیر .

غزل

ایرشدر ساقیا پیمانه‌می رندانه دوشدکجه
آیاقلاندر خرابات اهلنی مستانه دوشدکجه
اولور هربرکی برکشتیٔ بحر آتشین امواج
اوماهك پرتو حسنی گل خندانه دوشدکجه
بنی پابند سودا ایله‌دی زنجیروش سودا
مسلسل حلقه حلقه گردن جانانه دوشدکجه
اولور هرموی تن برنخل آتشبار عشق افروز
فروغ برق نظارهم دل نادانه دوشدکجه
جمال شاهد حالی تماشا قیل کل ای بزمی
اوشوخك عکس رویی ساغر رخشانه دوشدکجه

—

رباعی

دزدیده نگاه ایله بکا آل ایتدك
حیرتده قویوب مشوش الحال ایتدك
تقریر ایده‌مم حال درونی زیرا
سن نظرهٔ اولاده بنی لال ایتدك

— ٥٥ —

منیف

انطاکیه فضلاسندن محمد افندی نامنده بر ذاتك اوغلی اولان مصطفی افندی — که مؤخراً (منیف) تخلص ایله مشدر —

جوامع الرصدنده بو باغه بر بلبل
گلیر دیمش علی قوشی هزاری نامنده

بیتنده ایما ایله دیگی اوزره (هزاری) مخلصنی حائز اولدیغی حالده ۱۱۳۰ سنه‌سی نوبهارنده اسکداره گله‌رك مورخ مشهور راشد افندینك ساحلخانه‌سنده مهمان و :

لا تعجبن ان یستند کل من
یبرع بالفضل الی راشد
لیس علی الله بمستنکر
ان یجمع العالم فی واحد [*]

قطعه‌سنی تقدیم ایله سر نامه نمای عرفان اوله‌رق مشارالیهك حسن توجهنی جلب ایله مشدی .

۱۱٤۱ ده راشد افندی اشرف خان افغانی جانبنه سفارتله مأمور اوله‌رق عزیمتنده منیفی ده برابر گوتورمشدر .

[*] بیت ثانی (متنبی) نکدر .

عودتده دفتردار اوّل بولنان عاطف افندی‌یه انتساب ایله‌دیکندن آز وقت ایچنده رتبهٔ خواجکانی ایله کدخدای صدرعالی کتابتنه وبر آز صوکره کوچوك روزنامچه‌جیلك خدمتنه نائل اولدی . مؤخراً مالیه تذکره‌جیلکنه ارتقا ایله‌دی . بر آره‌لق‌ده سفارتله ایرانه کیتدی . کندیسنك :

برزمان رومده دریاکش ایدك ای ساقی
شمدی ایرانده قناعت ایدرز چای ایله بز

بیتی مشهوردر .

برزمان صوکره ینه مالیه تذکره‌جیلکنه کتیرلدی . ١١٦٤ ده عاطف افندینك وقوع وفاتی منیفی بر اضطراب مأیوسانه‌یه دوشوردی . مأموریتنده حلاوت بوله‌مامغه باشلادی . کیتدکجه تأثری آرتدی . نهایت اختیار انزوا ایله‌دی .

فروغ مهر مرآت دله ژنکاردر سنسز
حریر پرتومه دوش جانه باردر سنسز

مطلعلی غزلی اوصیره‌لرده سویله‌مشدر .

عاطف افندینك ارتحالنه قریب اولان زمانلرده آنك اوصافنی حاوی اولمق اوزره باقینك قصیدهٔ

خاتمه‌سنی تخمیس ایتمکده ایدی . ممدوحنك غیبوبتیله تخمیس :

ساده لوحانه دوشر قید گل ومل چونکیم
اهل تجریده عبث زیب وتجمل چونکیم
بی خزاندر چمن باغ توکل چونکیم
« بوگلستانده یتر عارفه بر گل چونکیم
طاقینیر فرقنه بردانه گل تر خاتم »

پارچه‌سنده قالدی . شاعر بر ایکی آی صوکره ولی‌نعمتنه پیرو اولدی . اسکدار قبرستاننده حیدر پاشایه کیدن دکیز جهتنده‌کی جاده اوزرنده مدفوندر .

منیف حلیم ، صابر ، سبکروح ، درویش مشرب بر ظریف ایدی . زادهٔ طبعی اولان :

یارب بدلم پرتو بینش بنما
هم شمهٔ دانشی کرامت فرما
یا بینش ودانش بیقینم برسان
رب ارنی الحق وزدنی علما

رباعیسنك صوك مصراعنی نقش خاتم اتخاذ ایله‌مشدی .

مشارالیه حائز اولدیغی قابلیته نظراً برنجی درجه‌ده بولنان شاعرلرمزدن عد اولنه‌مازسه‌ده متوسطلرك مافوقنده کورونور .

براديمز :

نابی‌یه منیف ایکن مقلد
آندن ابلغ دیمش قصائد

دییور . تصدیق اولنور. فی‌الحقیقه منیفك (خرابات) ده مندرج قصیدهٔ نونیه‌سیله « دولت » قصیده‌سی کرك طمطراق کرك انسجام جهتیله نابینك کافهٔ قصائدینه غلبه ایتمشدر .

سن وقوفده ایکن انتقال ایدن منیفه نابی کبی پیر اولمق نصیب اولسه‌یدی بوغلبه‌یی اکمال ایده‌جکنده اشتباه ایدلمزدی .

دیوانچه‌سی مطبوعدر .

اشعارندن بورایه بر غزل ایله بر قطعه‌نك درجیله اکتفا ایدلدی .

غزل

نه ممکن استقامتله اوله تزویر بر یرده
دکلدر قابل الفت کمان وتیر بر یرده

گورن اول غمزهٔ مردم شکار وچشم شوخن دیر
عجبدر ایتمش آمیزش غزال وشیر بر یرده

اولورمی کارگر حیلولت تدبیر عقل ، اولسه
اگر صورت نما آینهٔ تقدیر بر یرده

گلیر الله اکبر یادمه محراب ابروسی
نه‌دم گوش ایله‌سه‌م آوازهٔ تکبیر بر یرده

معانیء تجلی نامهٔ تکوینه امعان ایت
نمایان اولمامشدر وسمهٔ تکریر بر یرده

اولان رمز آشنای صحبت خضر وکلیم آگلار
که اولماز جمع عشق وعقل پرتدبیر بر یرده

منیفا خاك پاك شهر استانبولدن غیری
دگل ابیات نظم ایتمك روا تعمیر بر یرده

قطعه

نیجه بر اشك فراقكله پر اولسون گوزمز
نیجه بر خاك تمناده سورنسون یوزمز

کاکلك آچ ، رخ پرتابكی عرض ایت جانا
بیله‌لم بزده جهانده گیجه‌مز کوندوزمز

برنجی جلدك صوڭی

تصحيح

خطا	صواب	صحيفه	سطر
١٠٧	١٠٠٧	١١٣	٧
٩٩٣	٩٣٣	٢١٧	٣

ضروری الوقوع اولان نقطه ولفظ یاکلشلرینك تصحیحی اصحاب مطالعه‌دن رجا و آره‌یرده برصیره رقمنك آتلانلمش اولمه‌سندن طولایی اعتذار اولنور .

اسلاف

متقدمین علما و شعرای عثمانیه‌نك تراجم احوالیله
آثار منتخبه‌سنی حاوی تذکره

اثر

فائق رشاد

[ایکنجی جلد]

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتنی حائزدر

استانبول
(عالم) مطبعه‌سی — احمد احسان وشرکاسی
۱۳۱۲

صاحب وناشری : عصر کتابخانه‌سی صاحبی کرقور

عالم مطبعه‌سی

— ٥٦ —

ذاتی

بالیکسریلیدر . اسمی (عوض) درکه تاریخ تولدی اولان ۸۷٦ سنه‌سنی کوستریر .

اوائل حالنده موزه‌دوز ایدی . هم بو صنعتله اشتغال ایدر، هم‌ده شعر سویله‌ردی. دیکیجیلك ایله شاعرلکك اجتماعی بر آز غریب گورونوردی .

باقینك سراجلغی ترك ایتمه‌سی قبیلندن اوله‌رق بوده صوگره‌دن دیکیجیلکی ترك ایله سلطان بایزید ثانی دورنده استانبوله کلمشدر . سلطان سلیم اول و سلیمان قانونی زمانلرینه‌ده یتشمشدر .

بو اوچ پادشاه ذی‌شانی بر طاقم قصائد ایله مدح ایده‌رك احسانلرینه نائل اولمشدر . حتی حضور سلیمی‌یه تقدیم ایله‌دیکی قیصده‌ده واقع :

سرورا بر بندهٔ بی قید در قابوگده عدل
طوته‌مازدی آنی زنجیره چکوب نوشیروان

بيتنك طرف اشرف شاهانه‌دن بالخاصه تقدير بيورلديغنى صيره‌سى كلدكجه نقل ايله افتخار ايدردى .

استانبوله كلنجه طريق قضايه سلوك ايتمك ايسته‌مش ايسه‌ده مبتلى اولديغى صمم جهتيله بو يولده موفق اوله‌مايه‌جغنى آكلايوب باشقه بر ايشله اشتغاله لزوم كورمشدر :

بايزيد جامع شريفى حواليسنده بر دكانجه آچدى‌كه اوراده آرزو ايدنلره درس اوقودور ايدى .

ايدى .

وفاتى ٩٥٤ سنه‌سنه مصادفدر .

كنديندن مروى اولديغى اوزره ١٦٠٠ دن زياده غزل ، ٤٠٠ دن زياده قصيده سويله‌مشدر . مشهور « شمع و پروانه » منظومه‌سى ٤٠٠٠ بيتى حاويدر . « احمد و محمود » نامنده ديكر بر منظومه‌سى دها واردركه ٢٠٠٠ بيتدن متشكلدر .

ذاتيده كرك لفظا كرك معنىً قابا عداولنه‌جق برخيلى تعبيرانه تصادف اولنورسه‌ده كنديسنك دقايق شعريه‌يه واقف بر مرد قوى طبيعت اولديغنى اثبات ايده‌جك برچوق ابياتده بولنور .

هرحالده اساتذهٔ ادبدن معدود برذاتدر . كنديسندن ياريم عصر قدر صوكره كلمش اولان باقى كبى سن كمالده

اولسون ضرورتدن وارسته بولنه‌بیلمش اولسه‌یدی بزه
دها قیمتدار اثرلر براقه‌بیلیردی .

بعض اشعاری

خضروش آب حیات لبکه آه ! بنی
نیچون ایردرمه‌دك ای جان سون اولسونمی سنی؟

—

قامتك ای بوستان لامکان پیرایه‌سی !
نوردن برسروردر دوشمز زمینه سایه‌سی

—

جانم آل یارب بنم مهررخ جانان ایله
عاقبت گوندر بودنیادن بنی ایمان ایله

—

گرم اولوب چاك گریبان ایتدی صدری اوردی برق
مصطفانك گیردی گویا ماه تابان قوینه

—

لطف قیلمش‌سك سلام ایتمش‌سك ای حوری لقا
اولدی ذاتی‌یه جحیم فرقتك دارالسلام

—

کوردی ذاتی لب نگاری دیدی
مدد ای عیسیٔ زمان اولدم !

—

دوستلر ! بن عندلیبی دمبدم گریان ایدوب
کولدورور دشمنلری اول ورد خندانم بنم

—

کوزم آچدم بو سحر براولو دریا کوردم
آنده بر دانهٔ خردل کبی دنیا کوردم
زاهدا آچ کوزکی عشق ایله کیر میدانه
عاشقك منزلنی عرشدن اعلی کوردم

— ٥٧ —

شیخ الاسلام یحیی افندی

۱۰۰۱ سال هجریسنده شیخ الاسلام ایکن وفات ایدن زکریا افندینك اوغلیدر . شاعر عبدالرحمن عمادی طرفندن نظم اولنان :

لمولای یحیی منصب العلم والفتوی

مصراعنده کوسترلدیکی اوزره ایللك دفعه اولەرق ۱۰۳۱ده مقام مشیختە حیات بخش اولدی . اوچ دفعەده اون طقوز یکرمی سنه قدر اومسند عالیده بولندی .

طبیعتك یك نادر یتشدردیکی ذواتدندر . زماننده هر جهتله بی نظیر عد اولنوردی . شرعیاتده ، ادبیاتده ، سیاسیاتده قازاندیغی برنجیلك شرفنی ارتحالنه قدر محافظه ایتمشدر . ابوالسعوددن صوکره کلن مشایخ اسلامك اکملی اولدیغی متفق علیهدر . شاعرلکجه ابوالسعوده ، حتی ابن کماله فائق اولدیغنده تردد ایدلمك لازم کلمز .

حسن خلق جهتیله دخی برموقع ممتاز طوتمشدر . انسان چهره‌سنده‌کی بشاشته ، طبیعتنده‌کی لطافته ، صحبتنده‌کی حلاوته مجلوب اولمامق قابل دکلدی . آنك ایچون عمومك نظر محبت واحترامی اوزرندن آیرلمادی.

سلطان مراد رابع یحیی افندی‌یه زیاده‌سیله متوجه ایدی . حتی کندیسنی بغداد وروان سفرلرینه برلکده کوتورمشدر .

بغداد سفرنده افندینك توصیه‌سی اوزرینه موکب همایون ایله برابر یکرمی قطعه محاصره طوپی کوتورلمش ایدی . بوطوپلرك استصحابنده نه‌قدر اصابت بیورلمش اولدیغی نهراً کوندرلمش اولان دیکر طوپلرك بغداده اردودن یکرمی کون صوکره وصول بولمه‌سیله میدانه چیقمشدر .

بو قبیلدن اولان تدابیر صائبه‌سی نظر حضرت پادشاهیده افندینك موقعنی اعلا ایتمکده ایدی .

ینه بو سفرده آق شهره نزول همایون وقوعنك فرداسی قصبه‌نك جنوب جهتنده کائن « باش تکیه » مسیره‌سی شرفیاب قدوم پادشاهی اولمشدی . آقشام اوستی اثنای تنزهده ذات حضرت شاهانه بر پنجره‌نك اوزرینه :

بهشتدن قطعه‌در حقا که بو عشرتگه زیبا
بوکا داخل اولان مرده اولوبدر ذوق ایله احیا

مرادی فتح ایراندن قاچان کیم کلدی بغداده
تنعم ایله‌دی ایچدی بوکوثردن شراب آسا

قطعه‌سنی یازه‌رق یحیی افندی یه تنظیرینی فرمان بیورمه‌سیله افندی دخی قبل‌الغروب زیر نظم شهریاری‌یه ابیات آتیه‌یی یازمشدر :

زهی جای فرح بخش وصفا کستر حیات افزا
نباتندن یه‌سه بر مرغ اوله اول طوطیء کویا

بهشتك قطعه‌سی دیردم ولی رشك بهشت اولمش
قدوم پادشاهیله بو نزهتکاه بی همتا

صوین کوثر دیه نظمنده اوکمش اول شه عادل
خوشا پاکیزه نظم روح بخش، آب لطافت زا

دیه اخلاص ایله برده بشر، کوکده ملك آمین
دعا ایتدکجه اول شاه جهانه صدق ایله یحیا

سنی سکسانی متجاوز اولدیغی حالده ۱۰۵۳ ذی‌الحجه‌سنك اون سکزنجی کیجه‌سی ارتحال ایله‌مشدر. سلطان سلیم جوارنده پدری زکریا افندینك یاننده مدفوندر.

نفعی مشارالیهی « معنی » ردیفلی بر قطعه ایله

وصف ایله مشدرکه انسی نك نفعی وصفنده کی قطعه سی ده بوکا تقلیداً یازلمشدر . مشهور صبری شاکر دخی افندینك مادحلرندندر .

مشار الیهك (فرائض منظومه سی شرحی) ، (نکارستان ترجمه سی) کبی بعض تألیفاتی ایله مرتب وغیر مطبوع دیوانی واردر .

خانه سی جوارنده بر مدرسه بنا ایتمشدر .

غزلیاتدن عبارت کبی اولان اشعاری حکم زمان اولمق اوزره امالاندن ، کهنه تعبیراتدن خالی دکاسه ده باقی طرزنده مضامین دقیقه یی حاویدر .

یحیانك اشعاری ندیمك اشعارنده کی لطافتی حائز اولمقله برابر متانتجه آندن اعلادر . بونك ایچون بعض ارباب ذوق یحیایی ندیمه ترجیح ایدرلر . اشعاری بزه اوقدر لطیف کورونورکه بلاغت پروران اسلافدن هیچ برینی کندینه معادل طوتمغه کوکلمز راضی اولمازه ندم بیله :

« نفعی وادیء قصائدده سخن پردازدر
اوله ماز اما غزلده باقی ویحیا کبی »

بیتیله رتبهٔ امتیازینی اعتراف ایتمشدر .

بعض اشعاری

کیم قاچار یالوارمه‌دن دلداره اما نه‌یله‌سون
عاشق شیدا نیاز ایتدکجه دلبر ناز ایدر

—

خدا کریمدر البته ایله‌مز محروم
مرامنه ایریشیر هرکیشی خدا دیه‌رك

—

یار یحیایه دیمش وقت گل و بلبلدر
صبحدم عزم ایده‌لم گلشنه بر بن بر سن

—

مقام خوبدر گلشن اوگلرخسار دیگله‌نسون
نوالر ایله‌سون دل بلبل گلراز دیگله‌نسون

—

دراز اولدقجه افزون اولمه‌ده دلبسته‌لك یحیی
محصل قورتولش یوق کاکل جانانه قیدندن

—

سودای سرزلفکی الدن قومم ای ماه
سررشتهٔ عشق الده‌در المنة‌لله

—

هم آه ایدرم قاچدیغنه بندن اوماهك
هم خوف ایدرم کیم آنی یحیی طوته اول آه

—

اشیکن بکله‌یه‌لم ای دل شیدا یارك
قیس یتمزمی بزه کیتمه‌یه‌لم یابانه

—

دفع غمده اولمیز محتاج جامه جم کبی
عاشقز بز عاشقه اکلنجه اولماز غم کبی

—

بردل، یحیی طوقنسه پرتو فیض خدا
ذرّهٔ ناچیز ایکن خورشید عالمتاب اولور

—

اولمازمی برلطیفهٔ غیبیه آشکار
بزم بلاده عاشق گریانی گولدورور

—

اوراق بهاری گوره‌لم صحن چمنده
گل موسمیدر دفتر و دیوانه باقلماز

—

گوسترمه‌دی رخن بزه اول غنچه برزمان
صوگره آچلدی وجهنی بیلدککه آل ایمش

—

زلف سیهندن کسیلیرمی دل شیدا
برر ابطه‌در جان ایله جانان آره‌سنده

—

یحیی بنیمی بولدی همان کافر زلفی
بند ایله‌یه‌جك بونجه مسلمان آره‌سنده

— ٥٨ —

خاقانی

مشهور «حلیهٔ شریفه» صاحبیدر . هم شاعرانه ، هم عاشقانه اولان بو اثر جلیل مشکور ایله ابقای نام ایتمشدر . حلیهٔ خاقانی سلیمان چلبینك مولد شریفی کبی عامه‌نك قبول و تقدیسنه مظهر اولمش آثار مبارکه دندر .

کوزلجه رستم پاشانك کریمه زاده‌سی اولوب صدر اعظم ایاز پاشانك اقرباسندن بولنان جناب خاقانینك اسمی (محمد) در . « محمد بك » عنوانیله یاد اولنوردی .

ادرنه قاپوسی جامع شریفی قبرستاننده مودوع خاك رحمت قیلنمشدر .

مرقد مبارکی وقتیله یاپلمش کهنه دمیر پارمافلقله محاطدر . قبرك اوزرنده مغروس بولنان برشجرهٔ جسیمه — که همان اوچ یوز سنه‌دن بری خاك پاك خاقانی ایله پرورش بولمقده‌در — ذاتاً خراب و تنها اولان قبرستانك اوزرینه پك حزین بر صورتده سایه انداز اولمقده‌در .

بو شجره‌یه بردنبره منعطف اولان نظر زائر کویا اورایه صاحب قبرك هیکلی دیکلمش کبی هیبت آلیر .

باش طاشـنك اوزرنده عادی بر قندیل معلقدر . جمعه ، بازار ایرته‌سی کیجه‌لری ایقاد اولنور . اطرافه حزن انگیز اشعهٔ خفیفه نشر ایدر . بو طاشدن ماعدا قبرستانده دیگر آغاجلرك آلتنده بولنان سکز اون قدر سنك مزاردن هیچ بری استقامتنی محافظه ایده‌مه‌مشدر . یا زیاده‌جه اگرلمش ، یاخود بتون بتون ییقلمشـدر . بونلر قندیلك ضیای منعکسـیله ظلمت آمیز بر منظرهٔ غریبه تشـکیل ایدر . صوقاقدن کچیلیرکن قبرسـتانك مکتب دیوارینـه متصل اولان اك بیوك پنجره‌سـندن ایچری باقلسه مدوّر ، یشیله بویانمش بر طاش کورولورکه جبهه‌سنده شو کلمه‌لر محرردر :

« هوالبـاقی ـ حـله خاقانی حضرتلو روحیچون الفاتحه »

آکلاشیلیورکه ، « حلیهٔ خاقانی حضرتلرینك » دینلمك ایستنلمش ! مرحومك نامنی سـنك مزارینه یازمق ایسـته‌ین آدمك بو نامی « حلیهٔ خاقانی » اولمق اوزره تصور ایتمه‌سی ، صوکره‌ده بونی طوغرو یازه‌مامه‌سی اسـتغرابدن زیاده تأسـفه شایان اولان حاللردندر . شبهه‌دن وارسـته‌درکه بو یازی حضرت شیـخ عطاری (پند عطار حضرتلری) عنوانیله یاد ایدنلردن برینك اثر خامه‌سیدر .

بویله شیلر کوجه گیدیور . انسان برقبرك ایچنده‌کی ذاتك بیوکلکنی دوشنیور ، برده طیشنده‌کی کتابه‌یه باقیور ، درون مرقدن « نه قیمت بیلمز آدملر ایمشسکز ! » یوللو برندا ایشیدیورمشجه‌سنه اوتانیور .

بوندن برقاچ سنه مقدم یازدیغمز بر مقاله‌ده شاعر مشهور نابینك اسکدارده قاره‌جه احمد جوارنده کائن قبرنده‌کی طاشه — کندی آثارندن اولمق اوزره — یازیلان برقطعهٔ فارسیه‌نك نه اولدیغی آکلاشلمایه‌جق صورتده تحریف ایدلمش اولدیغندن بحث ایتدیکمز صیره‌ده « هنروران امتك حیات ومماتده مظهر احترام اولدقلری دائما کورلمیدرکه هر کس شوقه کلسونده آنلردن اولمغه چالشسون » دیمش ایدك . طوغرو دکلیدر ؟

نابینك طاشنده تاریخ وفاتی رقمله کوسترلمش . حال بوکه خاقانیننککنده اوده یوق !

حلیه‌نك مقطعی اولان :

اولمه‌دن بیك یدی تاریخی تمام
بورساله‌مده تمام اولدی کلام

بیتندن آکلاشلدیغی اوزره خاقانی او فرخنده اثری (۱۰۰۷) سالی ایچنده اکمال ایتمشدر .

ارتحالی (التفات بقا) ترکیبنك کوستردیکی ١٠١٥ تاریخنه مصادفدر .

تاریخجه معلوم اولدیغی اوزره اوائلده خواجکان دیوان همایون وکبار اقلام ادرنه قاپوسی جامع شریفی جوارنده‌کی بیوك جاده‌ده مقیم اوله کلدکارندن — بر مجموعه‌ده مصادف نظر استفاده‌من اولدیغنه کوره — بو ذاتلردن معدود اولان خاقانی دخی او جهتده اقامت ایدرمش . حلیه‌نك نظمنی اکمال ایدنجه صدر اعظم وقته تقدیم ایتمکله اثر سائر اکابر دولتك دخی منظوری اوله‌رق جمله‌جه بر صورت فائقه‌ده تقدیر اولندیغندن خاقانی‌یه نه‌درلو مکافاته مظهر اولمق آرزوسنده بولندیغی سؤال اولنمه‌سی اوزرینه‌سی « آرتق اختیار اولدم . هر کون ادرنه قاپوسندن پاشا قاپوسنه پیاده اوله‌رق کیدوب کلمکه قدرتم قالمادی . مساعده بیورلسه‌ده حیوان ایله کیدوب کلسه‌م . دنیوی مکافات ایستمم » جوابی ویرمش . حال بو که اووقتك اصولنه کوره خاقانی رتبه‌سنده بولنان ذواتك رسماً حیوانه بنمه‌لری تحت ممنوعیتده اولدیغندن نظام دولتی محافظةً بو استدعاسنه مساعده ایدلمه‌مکله برابر محل مأموریتنه سهولتله کیدوب کلمکدن عبارت اولان آرزوسنك دیکر صورتله حصولیچون کندیسنه باب عالی جوارنده مناسب بر خانه احسان اولنمش .

مشار الیهك تاریخ تولدی مضبوط دكلدر ؛ فقط حلیه‌یی اكمال ایتدیكی اثناده یعنی ١٠٠٧ تاریخنده حائز حال پیری بولندیغی ذكر اولنان فقره‌دن استدلال اولنور . كندیسنك آثار سائره‌سی دخی اولدیغی مروی ایسه‌ده رسیدهٔ نظر استفاضه‌مز اولمامشدر . حلیه (واحد كالف) قبیلندن اوله‌رق علو طبعنه شهادت ایتمكده‌در .

§

حلیهٔ مشار الیهادن بعض ابیات شریفه

بحر افكاره طالوب چكمه املك
نكتهٔ چون وچرادن ال چك
كسمش آنمشدر آنی ایتمه جدل
تیغ « لایسئل عما یفعل »

—

لایق اولدركه همان سالك راه
دیه « لانعبد الا ایاه »

—

اقتضا ایتدی منزه ذاتی
سبب خلقت موجوداتی
ایتدی اولدمده همان عشق ظهور
اولدی القصه هویدا برنور

سودی اول نوری حبیم دیدی حق
اولدی دیدارینه عاشق مطلق
طولدی آوازهٔ احمدله جهان
ایله‌دی عشق آلهی غلیان

—

یاالهی کرمك مبذول ایت
عذرین افتاده‌لرك مقبول ایت
قیلمه درد اهلنی ای فرد صمد
هیبت « ثم رددنا » ایله رد
ینه لطفکدن اومار غفرانی
موردن کمتر اولان خاقانی

—

ایله‌دی مقدم فرّخ فالی
پایهٔ آل قریشی عالی
هیبت دبدبهٔ کوس نبی
کسدی عرق نسب بولهبی

—

ماسوی اللهی دلکدن ساب ایت
وادیٔ نظمه بواسلوب ایله کیت

—

اول مه‌جارده « ثم دنی »
آفتاب افق « او ادنی »

رافع رایت دین وایمان
ناظم سلسلهٔ امن وامان
باشنه كیدی « لعمرك » تاجن
آلدی معمورهٔ علمك باجن
اوقومازكن اوخلیلك خانی
ایتدی ملزم علمای سانی
اول ظهور ایتمك ایچون رب عباد
آدمك ایتدی وجودین ایجاد
ذاتنك قوّت استعدادی
اولدی احیاسنه كونك بادی
یوریدی محمل مه كوكبه سی
طوتدی عالملری بانك جرسی
متصل حق ایله همراز اولسون
قرب وصلتده سرافراز اولسون

بن نه خاكم كه بساطكده مدام
ایده یم نطقه كلوب بسط كلام
مور مدح ایتدی سلیمانی ، بنم
شرم جرمدن آچلماز دهنم
بنده اول مورقدر طاقت یوق
حاصلی مدحتكه قدرت یوق

عالم معرفتك اعلميسك
رسلك اكرميسك ، ارحميسك
شب معراجده‌كی وحدت ايچون
نی جهت كورديكك اول طلعت ايچون
مطلقا غصه‌دن اطلاق بيور
صالحا سلكنه الحاق بيور

—

نجه پاكيزه سخندن صوكره
فخر عالم ديدی : بندن صوكره
حليهٔ پاكمی كيم كورسه بنم
اوله كورمش كبی وجه حسنم

— ٥٩ —

دیار بکرلی سعید پاشا

زمانمزده آز چوق مطبوعات ايله اشتغال ايدن عثمانليلر بيننده « ديار بكرلی سعيد پاشا » نامنی بيلمه‌ين كيمسه يوق كبيدر . اصل اشتهارينه « مرآت العبر » نامنده‌كی تاريخ عموميسيله بلاغته متعلق « ميزان الادب » عنوانلی تأليف لطيفی ، علی الخصوص برقاچ سنه اول بعض رسائل ادبيه‌يه درج ايديلن منظومه‌لری سبب اولمشدر .

[سعید پاشا «اخلاف» دن معدود اولمقله برابر مسلك قدمایه سالك ، مسلك قدماده پرورده بر ذات اولدیغندن ترجمهٔ حالی « اسلاف » آره‌سنده یازلمق اقتضا ایدیور.]
کچن ۳۰۷ سنه‌سنده وقوع ارتحالی اوزرینه غزته‌لردن برینه یازدیغم بر فقره‌ده شویله دیمشدم :
« بو ذات فاضل مدت عمرینی اصلا بوش کچیرمه‌یه‌رك وظائف معینهٔ مأموریتنی ایفا ایتدکدن صوکره قالان زمانلرینی — اکثریا — تاریخ وادبیاته متعلق مؤلفات مقبوله تتبع ومطالعه‌سیله ، بعضاً تألیف وترجمه ایله امرار ایدردی . جملهٔ فضائلندن بری‌ده مسلك قدماده پرورده بر ذات اولدیغی حالده فکری پك متیقظ وبر انسان ایچون معین دور تحصیل وتعلم اولمادیغنه قانع بولند-یغندن سن و حالنك مساعده سزلکنه باقمایه‌رق فنون جدیده‌دن دخی استحصال معلوماته چالشمه‌سی ایدی . حتی محرر عاجز ۹۸ و ۹۹ تاریخلرنده دیار بکر معارف مدیریتنده بولندیغم زمان ریاضیاتده بهرهٔ کامله اصحابندن اولان معارف مفتشنك معاونتیله برایکی فنده‌کی تحصیلانی اکمال ایتمش اولدیغی کبی اخیراً استانبولده بولندیغی ایکی سنه مدتی بر طرفدن « مرآت العبر » نامنده‌کی تاریخ عمومیسنك تألیفنه ، برطرفدن‌ده فرانسز لسانی تحصیله صرف ایتمشدر . حاصلی ، مرحوم زمانمزك ابن سیناسی

اطلاقنه شایان بر مرد فاضل اوله‌رق صلاح واستقامت کبی مزیّات ایله‌ده تحلیهٔ ذات وصفات ایتمش بر نادرهٔ دوران اولمه‌سیله غیبوبت ادبیه‌سی حقیقةً ضایعات عظیمه‌دندر » .

سعید پاشا — عصرینك مشاهیر کتابندن — دیوان افندیسی زاده سلیمان نظیف افندینك صلبندن ١٢٤٨ سنهٔ هجریه‌سنده دیار بکرده قدم نهادهٔ عالم وجود اولمش وبرسنه صوکره پدری وفات ایتمکله یتیم قالمشدر .

تشکیل ولایات صیره‌سنده « دیار بکر ولایتی » نامنی آلان کردستان ایالتنك تحریرات قلمنه ١٢٦٥ سنه‌سنده ملازمتله دوامه باشلایوب ٦٨ سنه‌سنه قدر تدریجاً آلتی یوز غروش معاشه ، ٧٣ ده خواجه‌لك رتبه‌سنه نائل و٧٧ مارتنده بیك بش یوز غروش معاشله ایالت تحریرات باش کتابتنه مأمور اولمش ورفاقت وباش کتابتی زماننده اون اوچ سنه مدت مجلس کبیر ایالتك امور تحریریه‌سنی واون سنه قدر دخی عربی کتابتنی فخری اوله‌رق ایفا ایله‌مشدر . ٨٢ سنه‌سنده رتبهٔ ثالثه‌یه نائل اولوب ٨٣ ده دیار بکر ولایتی مکتوبجی معاونلکنه و ٨٤ تشرین ثانیسنده مکتوبجیلغه تعیین وحائز اولدیغی رتبهٔ ثالثه ثانیه صنف ثانیسنه ، ایکی سنه صوکره ثانیه صنف متمایزینه ترفیع اولنمشدر .

۸۸ آغستوسنده رتبهٔ رفیعهٔ میرمیرانی ایله معمورة‌ـ العزیز متصرفلغنه ، ۹۰ سنه‌سی اغستوسنده مرعش متصرفلغنه ، ۹۱ شباطنده بالاستعفا دیار بکره عودتله اوچ آی صوکره ماردین متصرفلغنه تعیین و۹۳ سنه‌سی مارتنده مأموریتی موش متصرفلغنه تحویل بیورلمش و ۹٤ ده ینه بالاستعفا دیار بکره عودت ایتمه‌سنی متعاقب (درسیم) اصلاحاتنه مأمور اولان رتبهٔ بالا رجالندن علی شفیق بك مرحومك معاونلکنه و بر آی صوکره‌ده (جزره) حوالیسی اصلاحنه مأمور مشیر عزت پاشا مرحومك معاونلکنه مأمور ایدلمشدر . بومأموریت درت آی صوکره پذیرای حسن ختام اولمغله سعرد متصرفلغنه تعیین و ۹۵ سنه‌سی ایلولنده مأموریتی دفعهٔ ثانیه اوله‌رق ماردین متصرفلغنه تحویل ایدلدی .

۹۸ سنه‌سی تموزنده طلب واختیاریله تقاعدی اجرا اولنمشدر . تقاعد زمانی یدی سنه امتداد ایده‌رك بومدت ظرفنده اوقاتی کاملاً تألیفه حصر ایله‌مشدی . ۳۰٤ رجبنده قریحهٔ الهام صبیحهٔ حضرت پادشاهیدن روم ایلی بکلر بکیلکی پایه‌سی و ۳۰۵ تشرین اولنده دفعهٔ ثانیه اوله‌رق موش متصرفلغنه تعیین اولنمقله برابر ایکنجی رتبه‌دن مجیدی نشان ذی‌شانی توجیه واحسان بیورلمشدر .

موشـده بولندیغی اون طقوز آی مدت ظرفنده وظائف مأموریتنی کمال اقدام واستقامتله ایفا ایتمکده ایکن شهرك آب وهواسیله عدم امتزاجی حسبیله مأموریتنك ماردینه تحویلنی استدعایه مجبور اولمش واستدعاسی رهین اسعاف عالی اوله‌رق ماردین متصرفلغی اوچنجی دفعه اولمق اوزره عهده‌سنه تفویض بیورلمش ایدی .

نه‌چاره‌که مأموریت اخیره‌سنك اوچ آیدن زیاده دوامنه اجل مساعده ایتمه‌یه‌رك ۱۳۰۷ سنه‌سی تشرین ثانیسنك ۱۸ نجی بازار ایرته‌سی کونی ارتحال ایله‌دی .

سعید پاشانك سلیمان نظیف ، احمد فائق اسمنده ایکی اوغلی واردر . الیوم دیار بکر مجلس اداره‌سی کاتب ثانیسی بولنان سلیمان نظیف بکك « الولد صنو ابیه » سرّینه مظهر اولدیغنه آره صیره ـ الیوم نشر ایدلمکده اولان ـ رسائل ادبیه‌یه « سلیمان نظیف » امضاسیله درج ایدیلان اشعار پاکیزه‌سی شاهد ناطق حکمنده‌در .

سعید پاشانك شعری متوسط درجه‌ده ، فقط حکیمانه‌در . کندیسی شعر ایله پك آز اشتغال ایدردی . بو جهتله نثری نظمندن اقوی و بناءً علیه کندیسنه « شاعر » دینلمکدن زیاده « منشی » دینلمك دها بجادر . اکرچه تألیفاتنده مثلا « دیدی » یرینه « سویله‌دی » کبی شیوه‌یه مخالف سوزلر کورولورسه‌ده

کندیسی مدت عمرینی دیار بکر وحوالیسنده کچیردیکی جهتله معذور کورلمیدر .

ذکر اولنان « مرآت العبر » خلقت بشردن زمانمزه قدر کافهٔ وقایع عمومیه‌یی حاوی اولمق اوزره جمع وتلفیقنه باشلانلمش وبرخیلی مقداری یازلمش ایسه‌ده آنجق طقوز جلدی نشر ایدلمشدر .

سائر مطبوع آثاری شونلردر :

میزان‌الادب ، دیوانچهٔ اشعار ، تبصرة الانسان ، نخبة‌الامثال ، مرآت صحت ، خلاصهٔ منطق .

بورایه بر غزلی وبرقاچ ابیات منتخبه‌سیله ، اك صوك شعری اولمق اوزره ، موشده خسته‌لکی هنکامده سویله‌دیکی برغزلك بعض ابیاتی درج ایله‌دك :

غزل

هابط اولمازدی مدارنده سفردن آفتاب
انفکاك ایتسه‌یدی احکام قدردن آفتاب

جوهری اهل کمالك نشأتندن بللیدر
نشره باشلار نورینی وقت سحردن آفتاب

پاك طینت کوزلر اتباعك بیله اتباعنی
برثوین منع ایلمز وجه قمردن آفتاب

دستگیر اولمق کبارك شانیدر افتاده یه
رفع ایدر برشبنم ناچیزی یردن آفتاب

تیره دلدر دیده‌سی نمناك اولان اهل ریا
نشر انوار ایله‌مز ابر مطردن آفتاب

عارض خویگردهٔ جانانی تقلید ایدر
منعکس اولدقجه گلده ژاله‌لردن آفتاب

حق وباطل نور عدل ایله نمایاندر سعید
فرق اولنماز نیك وبد گیتسه نظردن آفتاب

—

ناقابل ایچون پند حکیمانه نه حاجت
برخسته که نومید اوله درمانه نه حاجت

تحقیق ایله تقلیده مساوی ایسه رغبت
تحصیل کمالات ایله عرفانه نه حاجت

—

دل بیماری یارك کلام تلخی اینجتمز
دوا سازك علاج تلخی اسباب شفادندر

—

بوعلوی شیوه‌لر کیم کوستریرسك ای ملك سیما
بکا هپ التفات معنویدر کیم سمادندر

—

قابلیت نی تجلی شامل اشیا دگل
هرعصا اژدر نما ، هر ال ید بیضا دگل

کیزلی قالماز سوء اعمالی اسائت اهلنك
دهرده هر گوش اصم ، هر دیده نابینا دگل

هر تجلی عارفه وجه حقیقت گوستریر
بوشؤنك جلوه کاهی عالم رؤیا دگل

بعد ازین هرکاکلك سوداسنه دوشمز سعید
شمدی اوگرندی جهانك حالی شیدا دگل

— ٦٥ —

شارح مثنوی سروری

[مصلح الدین مصطفی] . شارح مثنوی و مؤلف «بحر المعارف» اولمقله مشتهر اولان بوذات فاضل کلیبولیلی خواجه شعبان نامنده بر تاجرك اوغلیدر.
٨٩٧ ده گهواره زیب وجود اولمشدر . مرویدرکه پدری اوغلنك تحصیل علم وکمال ایتمهسیچون وسعی مرتبهده صرف نقدینه همت ایلهمکدن گری طورما-یهرق حتی متن کافیهیی حفظ واتقان ایلهدیکی زمان کمال

سروردن كرك خواجه‌نى كرك كنديسنى مستغرق انعام ايتمش وآندن صوكره هرنه زمان اوغلنده اثر ترقى مشاهده ايتسه عطاياى جزيله ايله تلطيفى اعتياد ايدنمشدر.

سرورى دعاى پدرله طريق تدريسه سلوك ايده‌رك صيره‌سيله مدرسيندن نهالى جعفر چلبى، بروسه‌ده قاسم پاشا مدرسى قاره داود افندى، قدرى افندى، طاش كوپرولو زاده مصطفى افندى، عبدالواسع افندى دار الافاده‌لرنده مكتسب فضائل بى‌حساب وبعده صدوردن محيى‌الدين فنارى ٩٢٧ ده استانبول قاضيسى اولدقده باب محكمه‌سنده نائب مناب اولمشدر. مأخذلرمزدن برى ديبوركه: «اوزمانه قدر نواب محكمه محضر كبى متعين ايكن استخدام توابع ابتدا بونلرده واقع اولمشدر.»

محيى الدين افندى ٩٢٩ خلالنده آناطولى صدرى اولدقده سرورى تذكره جيلككى خدمتيله كامياب اولمشدى. بالآخره بعض خصوصدن طولايى بينلرنده وحشت حاصل اولمغله سرورى ترك طريق ايله امير بخارى زاويه‌سنده سجاده نشين ارشاد اولان نقشبندى محمود افنديدن اخذ انابت وفريضهٔ حج شريفى ايفا ايله‌ده احراز شرف بى‌نهايت ايله‌مشدى. بعدالقفول اعادهٔ زى معتاد ايله‌دكدن

باشقه محيي الدين افنديـنك اولـكندن زياده حسن نظرني جلب ايده‌رك حتى مستشار اموری اولمشدر .

٩٣٠ تاريخنده محشی سنان افندی يرينه كليبوليده صاريجه پاشا مدرسی اولدی . ٣٣ ده پيری پاشا زاويه‌سنده شيخ اولان جمال افندی ارتحال ايتدكده صاحب وقف حياتده اولمغله زاويهٔ مذكوره تعيين واقف ايله مدرسه‌يه بالتحويل مدرسلكی سروری يه ويرلديكی كبی ٩٤٤ تاريخنده وزير قاسم پاشا خليج قسطنطنيه‌ده — اليوم نامنه نسبتله ياد اولنان محلده — كی مدرسه‌ني بنا ومدرسلكني مشاراليهه شرط وتعيين ايله‌دی . اون سنه صوكره يعنی ٩٥٤ ده محيي الدين افنديـنك وقوع وفاتی سروری‌يی زياده محزون ايتمكله بو تأثرله مدرسه‌دن استعفا و امير بخاری زاويه‌سی شيخی عبد اللطيف افندی‌يه انتساب ايله‌دی . لكن اوتاريخنده بروجه تقاعد موره جزيره‌سنده متصرف لوا اولان قاسم پاشا سرورينك فراغندن مضطرب اوله‌رق برالتماسنامه تسطير وبونده « بزاومدرسه‌يی محضا سزك شرفكزه بنا ايتمشدك . اكر مقبول اولمازسه هدم ايتمك مقرر وبزجه مقامكزده بيكانه كورمكه تحمل غير متصوردر» سوزلرينی درج وتحرير ايتمه‌سی اوزرينه فقط بعد العصر جامع قاسم پاشاده مثنوی اوقوتمق

شرطیله خدمت سابقه‌سنی تکرار قبوله مجبور اولمشدر.

بواثناده مسکنی قربنده برمسجد بنا ایدوب علم وعبادتله مشغول وتکرار ادای حج شریف ایله نائل مأمول اولدی. ٩٥٥ ده متصرف لواء قارەمان اولان شهزاده سلطان مصطفی مرحومه معلم تعیین بیورلدی. ٩٦٠ ده شهزادهٔ مشارالیهك وقوع ارتحالنده سروری کمال حزن ایله اختیار عزلت وطقوز سنه بوحال اوزره قالوب ٩٦٩ جمادی الاولاسنك یدنجی کونی انتقال ایتمکله قاسم پاشاده بنا ایله‌دیکی مسجدك محرابی اوکنده غنودهٔ خاك رحمت اولمشدر. «میرود ببهشت» تاریخ وفاتیدر.

مرحوم مظنهٔ کرامت پیر صالح، حسن الصوره، سفره کشاده، مکرمت کستر، تدریسه مائل، تألیف وتحریره شیفته دل اولوب خواطر علمیه‌سنی تحریردن خالی قالمازدی. سلطان مصطفی خواجه‌لکندن صوکره مدت مدیده بوشده قالمشکن کتابی سرمایهٔ معیشت وکیمسه‌یه سرفرو ایتمکدن مجانبت ایدوب توکل وتحملی سایه‌سنده مسجدینه تعیین ایله‌دیکی وظائف وواردات وتصدقات و اخراجاتی قطع ایتمه‌مش وترسانه اربابی ایله سفائن اصحابنك صدقات ونذوریله قناعت ایده‌رك دریای قلبنه ذره قدر اضطراب کتیرمه‌مشدر.

ذکر اولنان «بحر المعارف» فن عروض وقوافی ایله صنایع شعریه واصطلاحات ادبیه‌یی جامع بر تألیف نافع اوله‌رق لسانمزده بویولده موجود اثرلرك برنجیسی اولمقله برابر الك مکملیدر. تأسف اولنورکه سروری یالکز شو اثریله ادبیاتمزه پك بیوك برخدمت ایتمش اولدیغی و «سروریٔ مورخ» ك یازدیغی شیلر شعردن بیله معدود اولمادیغی حالده سروریٔ جدیدك نامی سروریٔ قدیمك نامنه غلبه ایتمش وایشته شو حال دخی آثار اسلافی تتبعده‌کی قصور واهمالمزی اثبات ایده‌جك براهیندن بری بولنمشدر!

سروری شاعرلکجه قدماتك متوسطلرندندر. السنهٔ ثلثه‌ده برچوق اشعاری اولدیغی کبی تذاکر شعراده وبحر المعارفده‌ده بعض شعرلری واردر.

شو بیتلر اشعارینك منتخبلرندندر:

بوسه‌که جان ویرمش ایکن وردی بوسه‌ك باکه جان
معنیده ای غنجه لب اولدم دهانك رایکان

—

کوزلرم سودای زلفکله نوله قان آغلاسه
کیمسه‌یی بخت سیاه عالمده خندان ایسته‌مز

—

یاد ایدرمیسك کوکل کوینزه مهمان اولدیغك
ایشکنده اول مهلك بی‌چاره دربان اولدیغك

—

که بشر دیدم سکا کاهی ملك کاهی پری
کوردیکمجه گاه پیدا ، گاه پنهان اولدیغك

—

دیدیلر تأثیر ایدر اسما مسماده ولی
ای سروری کورمه دم عالمده خندان اولدیغك

—

آثار علمیه‌سی شونلردر :

(عربی) حاشیهٔ تفسیر بیضاوی ، شرح بخاری ، حاشیهٔ تلویح ، شرح هدایه ، حاشیهٔ شرح مواقف ، شرح مصباح ، شرح مراح ، شرح موجز ، شرح حسام ــ (فارسی) شرح مثنوی شریف ، شرح کلستان ، شرح دیوان حافظ ، شرح شبستان خیال ، شرح معمای جامی ، شرح معمیات میرحسین ــ (ترکجه) بحر المعارف ، ووض الریاضین ، کتاب نجوم وسائره که جمعاً دوتوز برعدد تألیفی واردر .

— ٦١ —

نحیفی

[سلیمان] . اوائل حالنده خطاط مشهور حافظ
عثماندن ثالث ، نسخ تمشق ایدەرك اجازت آلمش
وصوکرەلری تعلیقده دخی کسب مهارت ایلەمشدی .

خطاطلقده دوام ایله برابر برمدت خدمات دولتده
استخدام اولندقدن صوکره ۱۱۰۰ تاریخنده سفیر محمد
پاشا معیتنده ایرانه ، ایراندن عودتله مهمجه بر ایکی
مأموریتده بولندقدن صوکره دخی ۱۳۰ ده ایلچی
ابراهیم اغا رفاقتنده مجارستانه کیتمش ایدی .

مجارستاندن عودتنده شق ثانی دفترداری اولدی .
بر آز صوکره واقع اولان استدعاسی اوزرینه تقاعدی
اجرا ایدلدی . ۱۱۵۱ ده ارتحال ایتدی . طوپ قاپو
خارجنده صاری عبدالله افندی مرقدی قربنده مدفوندر .
سنك مزارنده شو تاریخ کورولور :

بو سلیمان نحیفی روحنه الفاتحه

باشلیجه آثاری شونلردر : مکمل دیوان ، برچوق
نعوت شریفه‌یی حاوی « حلیة الانوار » مجله‌سی ، منظوم
مثنوی شریف ترجمه‌سی ، منثور رسالۀ حضریه .

مشارالیه شهیردر . شمدی‌یه قدر استانبولك

یتشدیردیکی شاعرلرك دوب صوبی جهتیله الك بیوكی تحیفیدر . آثار منظومه‌سنه ، خصوصیله مثنوی ترجمه‌سنه باقلدقجه بو شرفی کندیسنه ویرمکده مضطر قالینیر .

فاتحهٔ مثنوی اولان اون سکز بیتك اوچنی شویله ترجمه ایدر :

« بشنو از نی چون حکایت می کند
از جدائیها شکایت می کند »
دیگله نیدن کیم حکایت ایتمه‌ده
آیریلقلردن شکایت ایتمه‌ده
« کز نیستان تا مرا ببریده اند
از نفیرم مرد و زن نالیده اند »
دیر قامشلقدن قوپاردیلر بنی
نالشم زار ایله‌دی مرد و زنی
« در نیابد حال پخته هیچ خام
پس سخن کوتاه باید والسلام »
پخته حالن هیچ فهم ایتمز کی خام
اختصار اوزره کرك سوز والسلام

بعض اشعاری

کیمسه اسیر کشمکش محنت اولماسون
بیهوده کرد بادیهٔ غربت اولماسون

اولدرمه گل نحیفیء شیدایی جور ایله
خوبان ایچنده اول دخی برعادت اولماسون

—

مرام اوزره سکا تفهیم ایدردم محنت عشقی
سنی کندك کبی بر بی وفایه مبتلا گورسهم

—

کاسه کاسه زهر غم نوش ایله‌دم عشقگله بن
دست جورگدن نه‌لر چکدم شکایت اولماسون
غم یه‌مه برگون ایرسك وصلمه دیرسك بکا
موعد وصلك صاقین روز قیامت اولماسون ؟

—

حکم کتاب عشق ایله اولدر ثوابه گیر
ای بی‌وفا ! اگر سنی سومك گناه ایسه

—

گیتدکجه کار ایدر دل عشاقه محنتی
عشقك اگرچه خوش گورونور ابتدالری
ارباب عشقی مست سرانداز شوق ایدر
فصل بهار نشوه‌سی ، بلبل صدالری

—

حکیم کامله کار عبث نقیصه ویریر
حقیقت اهلنه ترك مجاز لازمدر

—

مرآنه باقمه برایکی گون ایله تجربه
صبر ایله‌مك فراقکه مشکل دکلیدر ؟

—

عاشقلغمه شاهد عادلمی دکلدر
اوضاع حزینمله غریبانه نگاهم

—

حسادك اتمه هیچ نظر گفتگوسنه
شیر التفات ایدرمی کلابك غلوسنه

— ٦٢ —

ثابت

[علاءالدین] . « اوزیجه » لیدر . [*]

ثابت شعرده برطرز خاص صاحبیدر . شعرنده ضروب امثال ویا تعبیرات مشهوره ایراد اتمکده برنجی مراقیدر . هرکسك بیلدیکی بر سوزی اویله ظریفانه نظم ایدرکه اوقوندقجه صفایاب ومتبسم اولمامق قابل اولماز . معاصرلرندن اولان مشهور نابی :

ضرب المثل ایرادینه بوعصرده نابی
کیمسه اوله‌مازثابت افندی یه رسیده

[*] « اوزیجه » الحالة هذه صربستان داخلنده برقصبادر .

§

نابی اولهماز ثابت افندی کبی هرکس
ضرب‌المثل نکته‌وران ضرب مثلده

§

اول کونه زبانزد سوزی کیم بولمغه قادر
مجموعهٔ ارباب سخن جمله‌سی الده

بیتلریله بو خصوصی بیان ایتمشدر . بونلر مشار الیهك ثابت حقنده حسن توجهی اولدیغنی کوستریرسه‌ده ینه کندیسنك :

سوزده ضرب‌المثل ایرادینه سوز یوق اما
سوز اودر عالمه‌سندن قاله برضرب مثل

بیتی ثابته تعریض اولمق اوزره تلقی اولنور .

ثابت دخی صیره‌سی کلدکجه نابی حقنده اظهار احترام ایدر . مثلا آنك :

« سکا بکزر فلکك مهر درخشانیمی وار »

§

« درونمده کدر وار یأس وامیده لیاقت یوق »

مصراعلریله باشلایان غزللری تنظیر ایتدیکی صیره‌ده :

حضرت نابیٔ استاده نظیره دیمکه
ثابت آسا حلبك مرد سخندانیمی وار

§

قرش نوظهور معرفتنده شمدیلك ثابت
بولنمازسه حلب نمغاسی استانبولده رغبت یوق

بیتلرینی صرف ایتمشدر .

[ایکنجی بیت ایله او زمان شعرده نابی طرزینك حائز رواج اولدیغنی کوستریور.]

ثابت وادیٔ مخصوصنده یکتا اولمقله برابر مضمون فروشلق دردیله برچوق بی نمك سوز سویله‌مشدر.

تجلیسی غریبدر : اشعارینك نادرجه بولنان کوزللری فوق العاده شیریندر ؛ عادیلری ایسه صوك درجه‌ده طاتسزدر. کوزللری نظیره قبول ایتمز ؛ عادیلرینی تنظیره تنزل ایدلمز.

مملکتنده ، اوزالرجه فضل ایله معروف اولان خلیل افندیدن تحصیل معرفت ایتدکدن صوکره استانبوله کله‌رك سیدی زاده محمد پاشایه انتساب ایتمشدی. تدریجاً قطع مراتب علمیه ایده‌رك بوسنه ، قونیه ، دیار بکر مولویتلرینه نائل اولدقدن صوکره ۱۱۲٤ تاریخنده ارتحال ایتدی.

بوسنه‌ده ایکن اوراده والی بولنان خلیل پاشا کندیسنه رمضانده قیمتدار بر ساعت اهدا ایدنجه قطعهٔ آتیه ایله مقابله ایتمشدر :

روزه دارغمه اول آصفدن
حصهٔ خوان عنایت کلدی
وقت افطارده شمدن صوکره
شکمز قالمادی ساعت کلدی

مرحومك لسانندە رکاکت اولدیغندن بك‌دە درست سوز سویلەیەمزمش. بو جهتلە مناسبت دوشدکجە «بن سوز سویلەیەمیورم؛ برکت ویرسون قلمم بر آز سویلیور. اوده سویلەیەمەسە چاتلاردم!» دیر ایمش.

§

مشارالیهك بعض اشعار منتخبەسی:

نسخەڭ مرض عشقە علاج ایلەمەدی هیچ
ای شیخ کرامات فروش ازدە صوین ایچ!

—

صحت کبی بیمار عمە کچ کلیورلر
اولدردی بزی ناز اطبّا نە بلادر!

—

افندی! فصل بهار اولدی لالە زارە بیور
نگاە لطف ایلە نرکسلرە نظارە بیور

—

فرنك زلفە اسیر اولدك ایشتە ای دل زار!
سنك نەکارك ایدی بحر غمدە قورصاناق؟

—

سندە اول پوسکورمە بکلر وار ایکن، ثابت کبی
صاچمەدر ترتیبی بو قدر گفت وگوی عاشقك

—

نیم باز ایتمش رخن زیر نقاب طرّه‌دن
رویني هم کوردم اول مهپاره‌نك هم کوزمه‌دم

اشکم صحیفهٔ رخ جانانه دوشمه‌سون
خون شهید مصحف عثمانه دوشمه‌سون

دام بلای هجره دوشوردك فتاده‌کی
دشمنلرم سنك کبی فتّانه دوشمه‌سون

جوار شحنه‌ده مطرب ترانه‌سنج اولمه
ایشتمه‌سون سنی شیطان قولاغنه قورشون

سکان خراباتده اوکمش بولنوردی
معمور اوله‌جقده اثر میمنت اولسه

زمانه‌ده غزلی کیمسه آلمیور ثابت
کوزلره ویریلن تحفهٔ سلام کبی

[ثابتك دیوانی مطبوع دکلدر . یازمه بر نسخه‌سنی معلم ناجی افندی مرحوم بکا هدیه ایتمشدی . کرچه قلم ناسخ برچوق یرلرینی معنی چیقمایه‌جق درجه یاکلش ، نقصان یازمش ایسه‌ده مرحومك یادکاری اولدیغیچون عندمده خیلی قیمتداردر .]

— ٦٣ —

سنبلزاده وهبی

مرعشده علم وعرفان ایله معروف اولان سنبلزاده خاندانندن شاعر رشید افندینك اوغلیدر .

بلده‌سی علماسندن تحصیل علوم ومعارف ایله‌دکدن صوکره استانبوله کلمش ورجال وکباره عرض قصائد وتواریخ ایله ملازمت ایده‌رك طریق قضایه داخل اولمشدر . کیتدکجه آثاری مشهور والسنهٔ انامده فضل ومعارف ایله مذکور اولدیغی کبی بعض تحریرات مهمه وبر قاچ دفعه نامهٔ همایون تسوید ایتدیرلمکله بین‌الوکلا کسب معروفیت ایله‌دیکندن سلطان مصطفای ثالث عصرنده اعاظم رجال دولتدن یکیشهرلی عثمان افندی ورئیس الکتاب اسماعیل بك کبی قدر شناس ذاتلر محررات مهمه‌یه دائر اولان تسویدات وهبینك اثر خامه‌سی اولدیغنی طرف اشرف پادشاهی‌یه عرض ایتمه‌لریله طریق خواجکانی‌یه ادخال بیورلمشدر .

حالنه مناسب مناصب ایله قارلقده اولدیغی صیره‌ده جنتمکان عبدالحمید خان اوّل حضرتلرینك اوائل عهد همایونلرنده ایرانه سفیر تعیین واعزام ایدلمشدی . بعد العوده وقوع بولان التماسنه مبنی تکرار طریق قضایه کیرمش وردوس قضاسیله بکام اولدیغی کبی

«طياره» عنوانيله انشاد ايله‌ديكی قصيده‌سنی ركاب همايونه تقديم ايتمه‌سی اوزرينه رتبه‌سی ترفيع بيورلمشدر .

سلطان سليم ثالث مرحومك اشعاره رغبتلری اولمغله عصرلرنده صاحب ترجمه سرلوحهٔ شعرا اوله‌رق خاقان مشار اليه حضرتلرينك نام همايونلرينه ترتيب ديوان ايدوب جابجا تقديم قصائد وتواريخ ايله مظهر التفات وعطايای بی‌غايات اولوردی .

ذوق ونشاط شاعرانه ايله عمر كچيرمكی التزام ايدن وهبی طول عمر ايله كامبين وسنی متجاوز حد تسعين اولمشدی .

اواخر عمرنده نقريس علتنه مبتلی اولمغله ايكی سنه‌دن زياده بستر نشين انزوا اولدقدن صوكره ١٢٢٤ سنه‌سی ربيع الاولنك ١٤ نجی كونی عازم سنبلزار بقا اولدی .

« كلشن جنتی مأوی قيله سنبلزاده »

§

« اولدی نابود رئيس الشعرا وهبیٔ پير »

تاريخ ارتجالی كوستريركه ايكيسی ده سرورينكدر .

ادرنه قاپوسی خارجنده مدفوندر .

شانی زاده تاريخنده ديركه :

« مرحومك ابو العينا وابو دلامه وانكيلی چاوش

كبى مطيبات دلكشالرى وفرزدق وجرير آسا سرورى ايله ميانه‌لرنده گذار اولان منظور منثور اضاحيك لطائف احتوالرى وافر اولوب نصرالدين خواجه داستانلرى كبى السنهٔ يارانده دائردر . مدوّن ديوان اشعاريله منشأتى ، خصوصا ـ منظومهٔ شاهدى‌يه نظيره ـ « تحفهٔ وهبى » آدلى تأليفى و ـ خيريهٔ نابى‌يه نظيره ـ « لطفيه » سى و « شوق انگيز » نامنده‌كى اثرى جمله عندنده معتبر برر يادكار قيمتداردر . »

سليمان فائق افندى مجموعه‌سنده ديركه :

« وهبى مرحوم مختل الشعور واعمى اولدقدن صوكره خسته‌لكى بر مقدار ايلكه يوز طوتدقده شعرادن عينى ايله سرورى وسائر بر قاچ ذات عيادتنه كيتمشلر . وهبى بونلرك كلمه‌سندن عظيم ممنون اوله‌رق آغلامش وسرورى كوزل مورخ اولمغله آكا خطاباً « جانم سرورى ! بكا برسوزناك وفات تاريخى سويله‌ده صاغلغمده بر آز آغلايم .» ديمكله سرورى لطيفه قصديله بالبداهه :

« امرءالقيس ايله حشر اولسون آلهى وهبى »

ديديكنده وهبى مرحوم « بونده نه‌مانع ؟ امرءالقيس‌ده آز آدم دكلدى ! » ديمش . لكن مصراع ١٢١٩ چيقوب وهبى ايسه يدى سنه دها معمر اولمشدر . »

ینه سلیمان فائق افندی دیرکه:

« وهبی افندی مرحوم سنی سکسانی متجاوز اولدیغی حالده عقلنه خفت وکوزلرینه عمی طاری اولوب یدی سنه مقداری علیلاً اسیر فراش اوله‌رق صوکره بر آز عقلی باشنه کلمش واو حالده وفات ایتمشدر. بوعلته اوغرامازدن اوچ کون اوّل بر ضیافت ترتیب ایله جوارنده بولنان بعض ذواتی وسائر اصدقا واحبابنی دعوت ایدوب بعدالطعام احبابنه شویله خطاب ایدرکه: « سنم سکسانی متجاوز اولمغله بنم ایچون موت قریبدر؛ باخصوص بو کونلرده یابغتةً وفات ایدرم، یاخود اولمزسه‌م بر عظیم وشدید، بلکه جنون وعمی کبی علتلره اوغرارم. هانکیسی مقدّر ایسه آخرت حقنی حلال ایدکز. بك فاسق وعاصی اولدیغمدن حقمده درلو درلو سوزلر سویلرلر. بن ده جمله‌یه حلال ایتدم. لکن مسلمان قوی ومذهب حنفیه اوزره اولدیغمه حق حضورنده شهادت ایدکز. » دیدکده احبابك کیمی تسلیت وکیمی « اظهار کرامت ایدیورسکز » کبی سوزلرده بولندقده « بنم کبی کنهکارده کرامتمی اولور؟ لکن وقتیله کوزلجه طب اوقودیغمدن بیلیرم: وجودمده بر حالت وار؛ آندن مقتضای فن طب اوزره بو حالی

تفرس ایله‌دم . هله رجامی اصغا ایدکز . » دییه مجاسه ختام ویرمش وواقعا دیدیکی کبی ظهور ایتمشدر . »

وهبینك شاعرلکنه کلنجه ـ تمییزی مسلم عالم اولان ـ معلم ناجی افندی مرحوم شویله یازیور :

« مرحومك (تحفه) سی و (نخبه) سی ، (لطفیه) سی حقیقةً آثار مفیده‌دن ایسه‌ده شعرنده ذوق حقیقی اصحابنك آرایه‌جنی حلاوت بولنه‌ماز . خراباتك :

« بکزه‌ر قوقوسز کله جبلده »

تشبیهی بجادر ؛ فقط :

« سویلر سوزی علم قوتیله »

حکمی بر آز سوز کوتورور . بعض ارباب تدقیقك ظننه کوره وهبی « شعر سویله‌مك » ده طبقهٔ اخیره رجالی میاننده کورنمش ایسه‌ده « موزون سوز سویله‌مك » ده همان برنجیلردن عد اولنمغه استحقاق کوسترمشدر . کندیسی بو کورونشده معذوردر ؛ چونکه موهبهٔ طبیعت اولان حسیات شاعرانه‌دن حصه‌سنه پك آز بر شی اصابت اتمشدر . البته حسیات باشقه ، معلومات ینه باشقه . ایکیسی برلشیرسه بر کامل

شاعر تشکیل ایدر . وهبی خلقتده اولان ذوات هر سوزی موزون سویله‌یه‌جك قدر قوّت طبعه مالك اولسه‌لرده فضولی کبی بر بیت سویله‌مکه موفّق اوله‌مازلر. بویله یرلرده ﴿ ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء ﴾ نظم جلیلی پك طبیعی اوله‌رق خاطرلره کلیر .

وهبینك مطمح نظری ـ اکثر شعرا کبی ـ صنایع بدیعیه‌در . مثلا سودیکنك پرچمنه اهمیت ویرمك ایستر :

« فلکن پرچمی دلدن سوپورور غم ، بوقسه
نه‌چیچکدر بوکلستانده سپرغم بیلیرز »

دیر ، بکنیر ؛ چونکه « سوپورور غم » ایله « سپرغم » بیننده (جناس) بولور . فلکن ، پرچم ، چیچك ، کلستان ، سپرغم غلبه‌لکندن حصوله کلن (مراعات نظیر)ه ده باشقه‌جه التذات ایدر . معناده‌کی خسته‌یه باقماز ...

نفعینك فخریه‌لری لذتله اوقونور ؛ وهبینك فخریه‌لری اوقونه‌جق اولسه صوغوقلقدن باشقه بر شی حس اولنماز . انسانك بعضاً کوله‌جکی ده کله‌بیلیر . مثلا :

« نفعیء تیغ زبانم‌که زمانمده بنم
صف شکاف شعرای سخن آرای بنام

ایدرم قوة قدسیهٔ افکارمله
جند ارواح رجال سخنی استخدام »

کبی سوزلره قارشی وهبینك :

« سخنورانه صلا جامع کمالاتم
اورتبه‌لرده‌که طبع بلندم اولدی منار
کوروب دقایق افکار ذهنمی صائب
خطاسن ایتدی صفاهانده موبمو اقرار
حجاب ایدوب بنی شیرازده کورنجه همان
درون خاکه نهان اولدی عرفیٔ فخار »

بیتلری نصل اثبات وجود ایده‌بیلسون ؟

کندینی جامع، طبعنی مناره یاپوق ؛ اصفهانده صائبه « دقایق افکار ذهن » نی کوستروب خطا اقرار ایتدرمك ؛ شیرازده عرفی‌یه کورونوب مرحومی حجابندن یرك دیبنه کچیرمك کبی سوزلر هیچ بر وقت افکار شاعرانه‌دن معدود اوله‌ماز .

§

وهبینك دیوانی مطبوع اولمغله فقط بورایه بر ایکی بیتنك درجیله اکتفا ایله‌دك :

لعلك خیالی دلده صفای مدامدر
بزم جهانده می بکا سنسز حرامدر

—

اغیار ایله‌می ایچدیگن ایتمزسه‌ده اظهار
کیفیتی رعنا بیلیرز رند خبیرز

—

ایدن هر کارینی میزان انصاف ایله سنجیده
بو بازار جهانده سود کورمزسه زیان چکمز

—

خوابده گوردی کوزم عالم وصلی ، اویانوب
اوقدر آغلادی‌کیم قابل تعبیر دگل

—

سرقت شعر ایدنه قطع زبان لازمدر
بویله‌در شرع بلاغتده فتاوای سخن

—

— ٦٤ —

کلنبوی اسماعیل افندی

ولادتی ١١٤٣ تاریخنده‌در . آبا واجدادی (کلنبه) قصبه‌سنده مفتی ومدرس اوله‌رق نشر علوم ایده کلمشلر ایکن پدری محمود افندینك وفاتنده کندیسی مانند دریکتا آغوش مادرده یتیم قالمغله تحصیل علومه مبادرت ایده‌مه‌یوب بر کون اقرانیله صوقاقده جوز اوینارکن

پدرینك اصدقاسندن بری کوردکده « حیف ، سکا که آبا واجدادك فضل وکمالات ایله موصوف ایکن سن بویله صوقاقلرده خائب وخاسر لهو ولعب ایله مشغول اوله‌سك ! » دیمه‌سندن کندیسنه زیاده عار لاحق اوله‌رق همان لعب طفولیتی ترك ایله تحصیل علومه حصر همت وبعده استانبوله کله‌رك یانیجی افندی و آیاقلی کتبخانه کبی نیجه فضلادن تعلم ایله اتمام کمالات انسانیه‌یه بذل مقدرت ایدوب ۱۱۷۷ تاریخنده مدرس اولمشدر.

ایام حیاتنی تحصیل ونشر علومه حصر ایدوب حتی کامل ومکمل اولدقدن صوکره آیاقلی کتبخانه‌نك خانه‌سنده یالکزجه اوله‌رق مذاکره ومباحثه طرزنده محققانه ومدققانه (مطول) اوقومغه مبادرتله نصفنه قدر کلمشلر ایسه‌ده اتمام اولنه‌مامشدر.

اسماعیل افندی منطقدن (برهان) نامنده‌کی رساله‌ٔ مشهوره‌سنی تألیف ایله خواجهٔ مشارالیهه عرض ایله‌دکده « بك اعلی ! آنجق مطولی اتمام ایتمش اوله‌یدك دها کوزل اولوردی » دیدیکی وشاکردانی ایچنده اسماعیل افندینك تفرد وامتیازینی اعتراف ایتمکله برابر اسلاف مؤلفینك آثاری تفهم وتفطن لازمه‌سنی ترك ایله تألیف کتب ورسائل سوداسنه دوشدیکی ایچون اعتراض ایله‌دیکی مرویدر.

کرچه خواجه‌سنك شهرت وشانی کندی حیثیتنی باصدیروب وفاتی دخی خواجه‌سندن مقدم اولمغله — خواجه‌سندن صوکره‌یه قالوب‌ده — عصرنده تفرد ایده‌مه‌مش ایسه‌ده تألیفات کثیره ایله قدرینی اعلان ودرجهٔ فضل وکمالنی بیان ایتمکله نظر اخلافده صیت وشهرتجه خواجه‌سنه غالب اولمشدر. مع‌هذا خواجه‌سی برحیات ایکن دخی فنون شتاده کشب شهرت وامتیاز ایدوب حتی اوعصرده بر فرانسز مهندس «لغارتمه» جدولنی استانبوله کتیروب باب عالی‌یه بالتقدیم بوفنی استانبولده بیلیر کیمسه اولمامق صورتنی اشعار ایتدیکنه مبنی اسماعیل افندینك خانه‌سنه کوندرلدکده مهندس کرك خواجه افندینك، کرك خانه‌سنك پریشانلغنه نظراً هیچ یرینه قویه‌رق «فلان وقته قدر جوابنی ایسته‌رم» دییه عودت وایام موعوده‌نك انقضاسنده تکرار خواجه افندینك خانه‌سنه عزیمت ایله‌دیکنده اسماعیل افندی جواب یرینه بومدت ظرفنده تألیف ایتمش اولدیغی لغارتمه رساله‌سنی بالاعطا حسن مقابله ایله‌مشدر.

رسالهٔ مذکوره ترکجه سلیس ومفید اوله‌رق یازلمش براثر اولوب لغارتمه جداولنك کیفیت انشا وایجادی ایله طرق اعمالی حقنده ایکی مقاله‌یی حاویدر. لغارتمه جدولی اوروپاده علوم ریاضیه پك زیاده ایلریله‌

دکلدن صوکره یاوین وقتلرده بولنمش بر فن اولوب اودورده ایسه کتب حکمت افرنجیه هنوز استانبولده شایع ومنتشر اولمامش اولدیغندن حکمتجه اوروپاده حصوله کلن ترقیاته اسماعیل افندی بالطبع واقف دکل ایکن ریاضیات قدیمه‌یه تطبیقاً بویله بر فن نوظهورك اساس وضعنه وکیفیت استعمالنه دائر درحال بر رساله تألیفنه اقتدار کوسترمه‌سندن فرانسه‌لی مهندس متحیر اوله‌رق باب عالی‌یه کلدیکنده اسماعیل افندینك ذکاوت ومهارتنی ثناده اطرا ایتمش وحتی « شو آدم اوروپاده اولسه آغیرنجه آلتون دکردی ! » دیمش اولدیغی وبعده اسماعیل افندینك تصویرینی آلمق ایسته‌دیکندن مشارالیه باب عالیده رئیس الکتاب راشد افندینك اوطه‌سنه جلب اولنمغله بر تقریب رسمی آلنمش وفقط خواجه افندینك صیرتنده‌کی نافه کورکی ثقیل کوروله‌رك رسمنه اووقت رجال دولتنك طرز محتشمانه اوزره کیدیکی سمور کورك کیدیرلمشدر . حتی خواجه افندینك کندی رسمنی کوردکده « الحمدلله ، کندیمی سمور کورك ایچنده کوردم ! » دیدیکی مرویدر .

اسماعیل افندینك سالف الذکر اثارتمه‌سندن باشقه لسان ترکی اوزره برکتابی دها اولوب کسوراتی وسائر اعمال مهمهٔ حسابیه ومسائل جبریه‌یی جامع مفصل

ومفيد بر اثر جميل و كتاب مذكور لنديسنك رياضيانده بدطولاسى اولديغنه دليلدر .

عربى اوله رق محققانه تأليف ايله ديكى كتب ورسائل عديده سى هركسك معلومى اولديغندن بيانه حاجت كورلمز .

اسماعيل افنديك بويله هرفنده يدطولاسى اولديغى حالده عمرى مضايقه اوزره كچوب فقط مكتب بحريه كشاد اولندقده شهرى آلتمش غروش معاش ايله مكتبه رياضيات خواجه سى تعيين بيورلمش اولمغله بر مقدار نفسى كنيشله مشدى . [*]

اوائل دور سليم خانيده كاغدخانه ده اجرا اولنان بر معاينه رسمنده بعض صنايع اجراسندن صوكره بر قاچ دفعه خمبره آتلدقده نشانكاهه اصابت ايتمه يجه سلطان سليم خان حضرتلرينك جانلرى صيقلمغله بعض قرنانك عرض واخطاريله اسماعيل افندى حضور همايونه جلب اولنوب نشانكاهه اصابت قضيه سنك نتيجه بخش مرام اولمه سى خصوصى اراده بيورلدقده خواجه افندى درحال هندسه اوزره خمبره نك شكل اقامت واستقامتنى دوزلتمكله اوچ دفعه آتيلوب هردفعه سنده اصابت هدف مقصد ايله ديكندن سلطان سليم خان حضرتلرى

---

[*] شو وقتك رايج آقچه سى حسابيله آلتى يوز غروشدن زياده ايدر .

غایت محظوظ اوله‌رق خواجه افندی‌یه یومیه درت قیه پرنج تعیین بیورمشدر .

شو تعلیم کیفیتنك وقوعی اوزرینه اسماعیل افندی‌یه توشاهانه‌یه مظهر ایسه‌ده ۱۲۰٤ تاریخنده یکیشهر فنار مولویتیله بلده‌مذ کوره‌یه کیتدیکندن برسنه صوکره [۱۲۰٥] ده اوراده وفات ایله‌مشدر .

اسماعیل افندی بحریه مکتبنه خواجه تعیین اولندیغی مشاهیردن پالابیق افندی رئیس افندی‌یه کیدوب « اسماعیل افندینك فضل وکمالی مسلمدر ؛ آنجق بوفنلرده بنم اکا تفوقم واردر . بن وار ایکن باشقه‌سنك ریاضیات خواجه‌سی تعیین اولنمه‌سی نصل اوله‌بیلیر ؟ » دیدکده رئیس افندی « اولا ایکیکزی امتحان ایده‌جك بر ممیز بولنمزده سزی امتحان ایده‌مم ! ثانیاً اسماعیل افندی قدمادن وکثیر العیال اولمغله آنجق مدار تعیشی اولمق اوزره تعیین ایدلدی » جوابنی ویرمش وبونك اوزرینه خواجه افندی « مکرکه بویله جواب ویریله ! » دیوب عودت ایتمشدر .

[مشار الیه اسماعیل افندینك ترجمهٔ حالی « خزینهٔ فنون » ده نشر اولندقدن صوکره « رسملی غزته » ده بر افاده کورلدیکندن افادهٔ مذکوره بشنجی فورمه‌یه درج ایدیله‌جکدر .]

— ٦٥ —

آياقلی کتبخانه

[مفتی‌زاده‌السید محمد افندی] . فردوس آشیان سلطان حمید خان اوّل دوری علماسنك سر دفتری اولوب « آیاقلی کتبخانه » لقبیله مشهور اولان بوذات فاضل انطالیه مفتیسنك اوغلیدر . ۱۱۱۲ سنه‌سنده تولد ایدوب علوم عالیه وکمالات انسانیه‌یی مملکتنده تحصیل وتکمیل ایتدکدن صوکره ۱۱٤٦ تاریخنده استانبوله گلمش وبر مدت اعرج عثمان پاشا زاده احمد پاشا ایله طشره‌لرده دور وسفر ایدرك ٦۷ تکرار استانبوله گلوب استقرار وقطع مراتب ایله قاضی عسکر اولمشدر .

جودت تاریخنده یازلدیغنه کوره مشارالیه استانبوله ایلك گلدیکنده بر جهت امتحانه تصادف ایدوب آنجق جهت مذکوره‌نك متخیزان اساتذه وقدمای مدرسیندن برینه توجیهی مصمم واو عصرده استاذالکل ودرس وکیلی بولنان قاز آبادی احمد افندینك حضورنده لدی‌الامتحان برینك ترجیحی مطلوب وملتزم اولدیغندن بو امتحان بالطبع ذوات معدوده‌یه منحصر اوله‌رق طلبهٔ علوم شویله طورسون بیاغی درس خواجه‌لرینك بیله بو امتحانه دخوللری جائز دکل ایکن مفتی زاده

محمد افندی قاز آبادی‌یه کیده‌رك امتحانه یازلمق اوزره کندیسنی عرض ایتدکده امتحانك بر وجه مشروح مدرسین کرامدن واساتذهٔ بنامدن بعض ذواته منحصر اولدیغنی قاز آبادی اعتذار یولنده بیان و تذکار ایله‌مش ایسه‌ده محمد افندی « بنم غرضم جهت دکلدر ؛ بلکه اثبات وجوددر » دیمش وقاز آبادی ایسه شهرتی آفاقی طوتمش ، عالمده کندیسندن باشقه « عالم » دیه‌جك فردك وجودینی اعتراف ایتمك ایسته‌مز بر متعظم ذات اولمغله حضورنده بر سوخته‌نك بویله « اثبات وجود » لاقیردیسنی تفوهه اجتراسی نفسنه غایت کران کله‌رك مجرّد محمد افندی‌یه حدّینی بیلدرمك ایچون« پك اعلی ، اوغلم ! » دیه امتحانه کیرمه‌سنه رخصت ویرمشدر .

یوم معینده امتحانه کیره‌جکلرله برابر محمد افندی دخی کله‌رك ﴿ اکان للناس عجبا ان اوحینا الی رجل منهم ان انذرالناس ﴾ آیت کریمه‌سندن درس کوستریلوب مطالعه‌یه اوتوردقلرندن چوق کچمکسزین « درس یازمش کیمسه وارمی ؟ » دینلدیکی کبی مفتی زاده مجلس امتحانه کلوب قاز آبادی طرفندن التزام و آشیری دقت واهتمام ایله درمیان اولنان بونجه اسئلهٔ دقیقه وابحاث عمیقه‌یه بلا توقف جواب ویرنجه کافهٔ حقایق حکمیه ودقایق عربیه کندیسنك مستحضری وبر مکمل

« كتبخانه » كبى هر نه آر نلسه مضبوط ومدخرى اولديغنى كورەرك قاز آبادى دخى اعتراف وانصافه مجبور اولمغله مقام امتحاندن موقع احترامه رفع ايله قارشيسنه آلوب اعزازواكرامدن صوكره سائر امتحان اولنه جقلرى جلب ايله عمدهٔ مبحث اولان (ان) لفظنك ربطنه دائر بعض اسئله ايراد ايله دكده جمله سى دهبستهٔ عجز وحيرت اولديغندن « ايشته شو ملا بو مبحثى حل وتشريح ايله دكدن باشقه هر نه سؤال ايتدمسه بلا تردد جواب ويردى . نه ديرسكز ؟ » ديمش وجمله طرفندن « آياقلى كتبخانه » نك فضلى اعتراف ايدلمشدر .

قاز آبادى كيفيتى شيخ الاسلام عصر اولان ذاته عرض وانها ايله مفتى زاده حقنده حرمت ورعايت اولنمه سنى استدعا ايلەمشدر .

قاز آباديك وفاتندن صوكره بتون ميدان كنديسنه قالوب استاد كل وفريد عصر اوله رق « منم ديكر نيست » داعيه سيله دهره استغنا ايدن نيجه فحول فضلا وعلامهٔ عصر كچينن نيجه افاخم علما حلقهٔ درس فيضنده زانوزدهٔ استفاده اوله كلمشدر .

شام علماسندن اولوب مؤخراً استانبوله كله رك تعليم وتدريس علوم ايله مشغول اولان مشهور (سفرجلانى) غايت اذكيادن حكيم مشرب بر ذات

فضائل سمات اوله‌رق آنجق « رومده علما یوقدر »
دعواسنده بولنمه‌سی صدر اسبق راغب پاشا مرحومه
گران کلمکله استانبولده آنکله مباحثه ایده‌جك وبو
دعوای متعظمانه‌سندن کچیره‌جك بر ذات تحریسنده
بولنمش ایسه‌ده موجودلره گوزه‌نمه‌یوب فقط آیاقلی
کتبخانه‌یی کوزینه کسدیره‌رك مافی‌البالنی آکا کشف
واخطار ایله‌دکدن صوکره بر کیجه مخصوصاً ایکیسنی
دخی دعوتله بر آیت کریمه‌دن بحث آچه‌رق بری بریله
طوتشدردقده اوچ ساعت قدر مباحثه ممتد اوله‌رق
سفرجلانی هرنه طرفه سوق سمند مباحثه ایتدیسه آیاقلی
کتبخانه‌دن مقابله‌ٔ صحیحه کورمکله « هذا واحد من العلماء ! »
دییه مشار الیهك قدرینی اعتراف ایله برابر رومده عالم
وار اولدیغنی دخی اعترافه مجبور اولمشدر .

اجلهٔ علمادن مشهور تاتارجق عبدالله افندی ایله
کلنبوی اسماعیل افندی مشار الیهك تمیز ایدن شاکردا-
نندندر . اسماعیل افندینك ترجمهٔ حالنده یازلدیغی وجه
ایله کلنبوی‌یه مؤلفین اسلافك آثارینی لایقیله تفهم
لازمه‌سنی ترك ایله همان تألیف سوداسنه دوشدیکی
ایچون اعتراض ایتدیکی مرویدر .

جودت پاشا حضرتلری بو فقره‌یی تاریخلرنده‌ذکر
ایتدکدن صوکره بیوریورلرکه : « او عصردن صوکره

علمای اعلام حضراتنـه انقراض کلکله اگر اسماعیل افندینك تألیفات وتحریراتی اولماسه اوعصرك معلوماتنه مطلع اوله‌ماز ایدك . کاشکه خواجهٔ مشار الیه [مفتی زاده] حضرتلری دخی باری سالف الذکر امتحـانه دائر بر رسـاله‌جك یازمش اولسـه‌یدی قاز آبادینك اوبله فـکر دقیق والتزام عمیق ایله نه وادیلرده اثارهٔ غبار تحقیق وتدقیق ایله‌دیکنه ومعرکه آرای رد وایرادی اولان « ان » مبحثی (ان اوحینا) ده‌کی « ان » میدی یوقسه (ان انذر) ده‌کی « ان » میدی هیچ اولمازسه یوراسنه کسب وقوف ایدردك ا .

مشار الیهك وفاتی ۱۲۱۲ صفرینك اواسطنده‌درکه تمام یوزسنه معمر اولمشدر .

— ٦٦ —

باشخواجه اسحق افندی

عثمانلی اعاظم حکماسـندن اولوب اسـلاف میاننده بولندورمق ایسـته‌دیکم « باش خواجه » اسحق افندی مرحومده ترجمهٔ حالی مضبوط اولمایان ذوات مشهوره‌دن بریدر . مشار الیه جنت مکان سـلطان محمود خان ثانی عصری رجالندن ایکن حقنـده تاریخ جودتده فقط ایکی کلمه‌دن وانك ذیلی اولان تاریخ لطیفده برایکی سـطردن

زیاده معلومات ویرلمه‌مش اولدیغندن برخیلی مدتدن بری
مشار الیهك ترجمهٔ حالنه اطلاعی مراق ایدندیکم وتحقیق
کیفیت ایچون برچوق ذواته مراجعت ایله‌دیکم حالده
حصول امله موفق اوله‌مادیغمدن طوغروسی مکدر ایدم.
اخیراً مکتب حربیهٔ شاهانه اعدادیه‌سی کتابت معلمی
قول آغاسی محمد اسعد افندی ایله بالتصادف ایلك دفعه
اوله‌رق وقوع بولان ملاقاتمزده مناسبت کلام ایله بو مراقی
آچدیغمده، — مگر کندیلری (مرآت مکتب حربیه)
و (مرآت مهندسخانه) نامنده‌کی تألیف بهینك جامع
و مؤلفی ایمشلر — ، (مرآت مهندسخانه) نك اوچنجی
جزئنده خواجه اسحق افندی‌یه دائر جمع ایده‌بیلدکلری
معلوماتی درج ایله‌مش اولدقلرینی بیان ایله درحال جزء
مذکوردن برنسخه جلب ایده‌رك عبد عاجزه اهدا
بیوردیلر. آرتق نه‌قدر ممنون و متشکر اولدیغمی تعریف
ایده‌مم. اسعد افندینك مساعدهٔ مخصوصه‌لریله معلومات
مذکوره‌یی بروجه آتی اسلافمز میانه درج ایله‌دم.

§

مرحوم عطاافندی[*] تاریخنده «سلطان سلیم ثالث
حضرتلری رامزپاشایی مکتب [مهندسخانهٔ بری همایون]

[*] رجالدن «تاریخ اندرون» صاحبی عطابك افندی

نظارتنه تعیین ایله‌دیکی زمان اسحق افندی‌یی‌ده عربی معلملکنه تعیین ایتمشدر . » دیبور . اخیراً بعض مسموعاته کوره مکتبه تعیینی سلطان محمود خان ثانی حضرتلرینك زمان همایونلرنده وقوع بولمشدر . هرنه حال ایسه بو ذات عالی غیرت وفطانت وفوق‌العاده‌سی جهتیله مهندسخانه‌یه مأمور اولان خواجکانك و سائر فضلای عطارد نشانك سربلندی ایدی . آثاردن مؤثره استدلال قاعده‌سنجه متعدد تألیفلرینی مطالعه ایدنلرك فضل وکمالنه تصدیق خوان وقوهٔ ذهنیه وعرفانـنه حیران اولمامق قابل دکلدر .

١٢٣٢ تاریخنده و دها صوکره‌لری معلملك وظیفه‌سی اوزرنده اولدیغی حالده حدود خاقانیه‌ده‌کی استحکام و سائره‌نك انشا و تعمیرینه مأموراً برقاچ کره روم ایلی و آناطولی جهتلرینه کیتمشدر .

١٢٣٩ تاریخنده ینه معلملك خدمتی عهدهٔ کمالاتنده قالمق اوزره ٧٥٠ غروش ضم معاش ایله دیوان همایون ترجمانی تعیین اولندی . بر آره‌لق آتنه مصالحتکذاریله مأمور اولدیغی مکالمه‌نك نه صورتله جریان ایتدیکنه ومنافع ملك ودولته دائر رئیس [الکتاب] وقته تقدیم ایچون مفصل بر لایحه قلمه آلمشدر . مذکور لایحه بعض آرقداشلرمزك یکرمی سنه اول منظوری اولمشدر .

بالقان وسواحل طرفلرنده انشاسی دردست اولان استحکاماته نظارت ایتمك مأموریتیله روم ایلی‌یه کوندرلدیکی وقعه نویس لطفی افندی حضرتلرینك تاریخ معتبرنده محرردر .

اسحق افندی مکتبده درس اولمادیغی کونلری سلطان سلیمده‌کی خانه‌سنده اوتورور وصلات مفروضه‌یی سلطان سلیم جامعنده ادا ایدردی .

فی‌الاصل اسحق افندی یانیه داخلنده (نارده) قصبه‌سنده جلال پاشا محله‌سنده بر موسوی مهتدینك مخدومیدر . بونلر ایکی قارداش اولوب ایکیسی‌ده حدیث‌السن ایکن پدرلری ارتحال ایله‌دکدن صوکره تحصیل وتفیض ایدوب ایکی شعبه‌یه آیرلمشدر :

برنجی شعبه اسحق افندیدرکه مخدوملری سامی وبهائی افندیلردر .

سامی افندی مهندسخانه‌دن مخرج اولوب پدرینه معاونةً بعض درسلر تدریس ایله‌مش وپدرینك وفاتندن صوکره ارتحال ایتمشدر . بهائی افندی‌ده حسن وجمالده بی بها بر نوجوان فطانت پیرا ایکن عازم بقا اولمشدر .

اسحق افندینك برادری اولوب دیکر شعبه‌یی تشکیل ایدن اسعد افندی‌ده روم ایلی اردوی همایونی دفترداری ایکن ارتحال ایتمکله قاره‌جه احمد قبرستاننده مسکینلر

تکیه‌سی جوارنده سبیل یاننده تهیئه ایدیلن محل مخصوصنه دفن ایدلمشدر .

اسعدافندینك مخدومی مهندسخانه‌دن مخرج میرلوا اسکدارلی راشد پاشاده ۱۲۹۳ تاریخنده وفات ایدوب پدرینك یاننه دفن اولنمشدر .

اسحق افندی واسعد افندی سلطان سلیمده جوقور بوستانده‌کی قوناقلرنده برلکده امرار حیات ایتمشلر وتحصیل معارفجه یکدیکره ظهیر اولمشلردر .

اسحق افندی خانه‌سنده اکثریا ترجمه وتألیف ایله مشغول ایدی . ایچمه‌سنی معتاد ایدندیکی نارکیله‌نك ماربوجی دهاننده اولدیغی ودیزلرینی دیکوب آرقه‌سنی یاصدیغه طایامش وترجمه اولنه‌جق کتابی دیزینه قویمش بولندیغی حالده برصحیفه‌یی تکمیل کوزدن کچیریر وبعده بلاتوقف صالدیر صالدیر یازمغه باشلاردی . قواعدیله برابر بك چوق لسانه آشنا ایدی . معتبران موسویدن برینی کورسه انکله یهودیجه کوروشور ، ولاجل المصالح برراهبه ملاقی اولسه لاتینجه سویله‌شیر ایدی . اقامتکاهنه برعرب ویا بر ایرانلی ویا برفرانسز کلسه فصیح عربی ، فارسی ، فرانسزجه تکلم ایدردی .

اهالیٔ عیسویه‌جه ، یاخود پطریقخانه‌جه قرائتی مشکل وترجمه‌سی مغلق ظهور ایدن عتیق سند وسائر اوراقك

حلی ایچون چوق کره مهندسخانه‌یه اهالیدن ویطریقخانه‌دن آدملر کلوب مراجعت ایدرلر ایدی . مهندسخانه ویاطوپخانه‌ده مرمیات و سائر اسلحه‌یه دائر محتاج حل وتدقیق بر بحث جریان ایتسه آنك حقنده بر ایکی ساعت ظرفنده بر رساله یازوبروب اعطا ایدردی .

مجموعهٔ علوم ریاضیه‌نی‌ـکه کلیات وفوائدی جهتیله مشهوردر ، لاتینجه‌دن ترجمه ایتمشدر . ایلك جلدینی قدردان معارف سلطان محمود خان ثانی حضرتلرینه بالتقدیم اوزمان اوچر غروشلق اولمق اوزره بیك عدد ربعیه آلتونی احسان بیورلمشدر [*] . غیرت واقدامی اکلاملی‌که حسب الایجاب کیتدیکی سیره‌لرده بیله بوش طورمایوب قوینده طاشیدیغی قرآن کریمی ازبرایده‌رك اوچ آی ظرفنده بلا خطا حفظنی دیکلەمشدر .

صامسونده انشاسنه مأموراولدیغی ذخیره انبارینك تقسیماتی کویا بولنده اولمادیغی سویله‌نمش ایسه‌ده بواسنادك رقابتدن ایلری کلدیکی موثوق الـکلم ذاتلردن مسموعدر .

اسحق افندی تألیفات کثیره‌سی و طلبه‌یه بخش ایتدیکی فائده‌سی جهتلریله اقرانی فرسخ فرسخ کچمشدر . ١٢٤٦ سنه‌سنده باش‌خواجه اولدیغی زمان بعض غیرتسز

---

[*] الیوم بر ربعیه التونی ١٣ غروشدر .

و بضاعه‌سز معلملری تبدیل ایده‌رك یرلرینه اهل ودرایتلیلرینی تعیین ایتمشدر . حتی عهده‌سندن حساب معلملکنی نزع ایتدیکی بر کیمسه‌یی رجا ایچون اسحق افندی مکتبده طعام ایدرکن سفره‌ده برلکده اوتوران خواجه‌لردن بری « افندم ! حسن افندی داعیکزك درسنی آله‌رق رزقنه مانع اولدکز ! » دیمه‌سی اوزرینه یرده طوران یمك طبله‌سنك ایچنده‌کی صحنه کوزلرینی دیکه‌رك بکله‌مکده اولان کدیلری کوستره‌رك « اویله ایسه شو صحنك قاپاقلرینی قالدیرکزده کدیلرك رزقنه مانع اولمه‌یکز» دیه مجمل بر جواب ویرمشدر.

اسحق افندینك فضل و درایتی او وقتکی رجال دولتده معلومی ایدیسه‌ده باش خواجه‌لکی دها زیاده آرزو ایدن علی پاشا نفوذلو اولدیغندن ومدینهٔ منوره ابنیهٔ عالیه‌سیچون بر مقتدرك کوندرلمه‌سی ایجاب ایتدیکندن ۱۲۴۹ تاریخنده باش خواجه‌لك وظیفه‌سنی وکالةً عبدالحلیم افندی ایفا ایله‌مشدر .

حاجی اسحق افندی خدمت مذکوره‌یی بعد الادا فریضهٔ حج شریفی‌ده ایفایه نائل واثنای عودتنده سویشده وفات ایده‌رك رحمت رحمانه واصل اولمشدر . تاریخ وفاتی ۱۲۵۱ سنه‌سنه مصادفدر.

بو کذرگاه فناده ممکن مرتبه نام با احترامی فراموش

اولنامق و جلب دعای خیره سبب اولمق ایچون مهندسخانه نك بر آز اوسنده کی قبرستانده مشار الیهك سنك قبری اولمق اوزره مکتب طرفندن بر طاش دیکلمشدرکه « دیوان همایون سابق سرخلیفه سی و مهندسخانهٔ همایون باش خواجه سی الحاج حافظ اسحق افندی » دییه محرردر .

§

اسحق افندینك تألیفاتی

١ — فن حربدن (نصب الخیام) نامنده کی رساله درکه ١٢٤٢ ده ترجمه و تألیف اولنوب سرعسکر خسرو پاشانك امریله طبع ایتدیریله رك ضابطان عسکری ایله مهندسخانه معلملرینه اعطا اولنمشدر .

٢ — درت جلد اوزرینه مرتب (مجموعهٔ علوم ریاضیه) نامنده کی اثر نفیسیدرکه برنجی جلدی علم حساب ، جبر مقابله ، اصول هندسه دن عبارتدر .

ایکنجی جلدی مثلثات مستویه ، عملیات هندسیه ، جبرك هندسه یه تطبیقی ، مخروطیات ، حساب تمامی و تفاضلی بحثلرینی شاملدر . اوچنجی جلدی حکمت طبیعیه ، جر اثقال ، نقل و قوت میاه ، بحث کرهٔ نسیم ، علم مناظره . دردنجی جلدی الکتریق ، مثلثات کرویه ، علم هیئت ، ترکیب اجسام مباحثنی حاویدر .

بونلردن جلد اول و ثانی ۱۲٤۷ سنه‌سنده ، جلد ثالث ٤۹ده ، جلد رابع ٥۰ده طبع اولنمشدر .

«مولد الماء» و «مولد الحموضه» کبی تعبیرات مناسبهٔ کیمویه‌یی ایلك اول اسحق افندی وضع ایله‌مشدر . صوکره‌دن کلن کیمیاکران آندن اقتباس ایتمشلردر .

۳ — (تحفة الامرا) نامنده‌کی اثر کزینشدرکه مطبوعدر . محتویاتی ایسه اردو قوماندانلرینك بیان وظائفندن و غزاتی تشجیع ایچون مقالات مفیده‌دن عبارتدر . نسخه‌سی اندردر .

٤ — (اصول استحکامات) درکه بو کتابی اسحق افندی اساساً فرانسه‌لی (بلوان) اسمنده‌کی مهندس شهیرك اثرندن ترجمه وتنقیح ایدوب معلومات ذاتیه‌سنی دخی علاوه ایده‌رك اوچ مقاله اوزرینه وجوده کتیرمشدر . مقالهٔ اولی مقدمه‌سیله معلومات حربیه‌یی حاوی ، مقالهٔ ثانیه استحکامات خفیفه ، مقالهٔ ثالثه استحکامات جسیمه مسائلنی محتویدر .

٥ — (عکس المرایا فی الاخذ الزوایا) رساله‌سیدرکه مندرجاتی «اوقتاند» و «سکتاند» کبی آلت ایله ارتفاع شمس و ساعت موافقه‌یه تطبیق اصولندن عبارتدر . ۱۲٤۹ سنه‌سنده باارادهٔ سنیه طبع اولنمشدر .

٦ — (اصول اصاغه) رساله‌سیدرکه ترجمه و تألیف اولوب طوپ دوکمك اصولنی بیلدیریر .

٧ — کره رساله‌سیدر .

٨ — (حکمت) نامنده‌کی اثریدرکه لسان عربی اوزره یازلمشدر .

٩ — (دکیزلغمی رساله‌سی) درکه ١٢٤٩ده یازمشدر .

١٠ — (آلات کیمیویه) رساله‌ٔ مفیده‌سیدر .

١١ — (قواعدرسامیه)درکه پك نفیسدر وزمانمزك تخطیط اراضیسی دیمکدر ؛ فقط غیر مطبوع و کتبخانه [مهندسخانه کتابخانه‌سی]ده موجوددر . پرا کنده برقاچ اثری دها اولدیغی مرویدر .

— ٦٧ —

بلیغ

اون برنجی عصر هجری شعراسنك سر آمدانندن بری‌ده صاحب دیوان شاعر بلاغت آرا (بلیغ) در .

اسمی محمد ، مخلصی امیندر . روم ایلیده کائن واکثر بلغای شعرانك مسقط رأسی اولمق جهتیله رشك انداز مداین اولان یکیشهر فنارده مهر آرای وجود اولمشدر .

فنون لازمه‌یی علمای عصرندن ، علوم ادبیه‌یی‌ده آق اووه‌لی زاده احمد حاتم افندیدن تحصیل ایله‌دکدن

صوكره طريق قضايه داخل واسكى زغره وامثالى مناصبه نائل اولمش واڭ صوڭ منصبى اولان اسكى زغره ده ١١٧٢ تاريخنده ارتحال ايله مشدر.

ديوانى مطبوعدر. بعض ابيات منتخبه سى :

گيوب بر آل اتكلك هاله دن ميدانه عزم ايتدى
سماده مولوى آيينى تصوير ايدر مهتاب
النده خامهٔ زرّينى مولاناى رومى وش
كيجه آثار شمسى شوق ايله تنظير ايدر مهتاب

(كفشكرنامه) سندن :

عشوه ونازده اول كفشگر موى شكاف
پيشه گردر بو صنايعده دكلدر خفاف
مست حيران ايدر عاشقلرى اول گردن صاف
كورمه دى تازه وترلكده نظيرين اسلاف
خنجر غمزه يه ابروسى آنڭ تيره غلاف
هله يوقدر.سوزم اول صاغرى يه حق الانصاف

مژه چشممده كويا آتشين مسماردر سنسز
ره نظاره يه موج نكاهم خاردر سنسز
خيالڭ دوشده كورمك آرزوى ديدهٔ جاندر
كوز آچمق خوابدن هرصبحدم دشواردر سنسز

حواسه آب وتابى نكهت رويك ويرير يوقسه
شميم بوى گل دوش دماغه باردر سنسز
بليغه نوش جامى دست لطفك خوشگوار ايله‌ر
گذرگاه گلويه موج باده خاردر سنسز

قالب هرسخن دلكشه جاندر معنى
لفظده آنك ايچون بويله نهاندر معنى

اغياره خاك راهنى وصف ايله‌مز گوكل
اعمايه شرح خاصيت توتيا عبث

يازاركن كلك قدرت لوحه نقش مطلع حسنك
بولندى قامتك برمصرع ثانيسى يوق مفرد

— ٦٨ —

بروسه‌لى بليغ

[السيد اسماعيل بن ابراهيم]، امير شاه‌زاده لقبيله شهرتشعاردر . پدرى ابراهيم افندى بروسه‌ده اماتجى محله‌سى مسجدنده امام ايدى .

بليغ افندى ١٠٧٩ سنه‌سنده محلهٔ مذكورده، على رواية اخرى نعلبند محله‌سنده دنيايه گلمش و پدرينك

وفاتنده یرینه امام و حضرت امیر قدس سره‌نك عمارتی مشیختیله مقتضی المرام اولمشدر .

برطرفدن‌ده بروسه‌ده حرمین الشریفین اوقافی خدمت کتابتنی ایفا ایدر ایمش .

وفاتی ۱۱٤۲ ویا ٤۳ ده‌در . بروسه‌ده « یکی یر » مقبره‌سنده مدفوندر .

آثار شعریه‌سندن ماعدا ، حنیف زاده‌نك « کشف الظنون » ذیلی اوله‌رق تألیف ایله‌دیکی « آثار نو » عنوانلی اثرنده بیان ایله‌دیکنه کوره ، یوز عدد حدیث شریفك شرحنی حاوی (کل صد برك) نامنده بر منظومه‌سی و (سبعهٔ سیاره) اسمنده یدی عدد نعت شریفی وقاف زاده فائضی مرحومك « زبدة الاشعار » ینه ذیل اوله‌رق (نخبة الآثار) عنوانلی بر تذکرهٔ شعراسی و بر منظوم (سرکذشت‌نامه) سی ، علی الخصوص ـ « اسلاف » سرنامه‌سی آلتنده یازمقده اولدیغمز شو اثر ناچیزك مأخذلرندن بری اولان ـ (کلدستهٔ ریاض عرفان) عنوانلی تألیف بهینی واردر . بوکلدسته سلاطین عظام عثمانیه نورالله مراقدهم حضراتنك بعض مناقب علیه‌لریله شاعرك زمانه‌قدر بروسه‌ده ظهور و یا بر صورتله اوراده اقامت ایله‌مش اولان علما وادبا وهنرورانك تراجم احوالنی حاویدر .

[« قافلهٔ شعرا » مؤلفی توفیق افندی مرحوم ، « بلیغ

فناری» ایله «بلیغ بروسوی»یی بری برینه قارشدرمشدی.]

§

بروسه‌لی بلیغك ذکر اولنان «کلدسته» سندن ماعدا بر اثرینی و آنده مندرج بعض منظومه‌لرندن باشقه اشعارینی کوره‌مه‌دم ایسه‌ده کتاب مذکور مطالعه‌سندن کندیسنك - زمانه کوره - کوزل بر منشی و جابجا مندرج اولان اوفاق تفك منظوماتندن‌ده اولدقجه قوی طبیعت بر شاعر اولدیغی آکلاشیلیور. اسلافك شاعر اولانلری حقنده اتخاذ ایله‌دیکمز اصولی بوزمامق ایچون منظومات مذکوره‌دن بر ایکی پارچه‌نك نمونه اوله‌رق بورایه نقلنه لزوم کورلمشدر:

ایام بهار اولدی ینه سیر چمندر
هر جانب شهرك بدل باغ عدندر
پر ایتسه نوله شمه ایله صحن جهانی
سنبللری بر نافجة المسك ختندر
یکرنك اولوب کللر ایله غنجه دهنلر
بلبللری هم نالهٔ ارباب سخندر

رخك شوقیله صد چاك اولدی هر کل یا رسول الله
دل زارم عجبمی اولسه بلبل یا رسول الله

نه خوشدر ایله‌سه نظارهٔ لطفکله محشرده
رخ جرمی حجاب عفو گل گل یا رسول الله
مگر در یوزهٔ بو ایله‌مشدر خاك پایکدن
که ایتمش کسب نکهت بویله سنبل یا رسول الله
گریبانن خلاص ایتسه نه واز دست کشا کشدن
ایدن دامان لطفیکه توسل یا رسول الله
شفاعت قیل بلیغ ناتوانی کورمه شایسته
عذاب دوزخه ایتمز تحمل یا رسول الله

— ٦٩ —

ویشنه زاده عزتی

اسمی محمددر . شیخ الاسلام زکریا افندینك ایکنجی اوغلی وشاعر مشهور یحیی افندینك کوچك برادری اولوب «ویشنه افندی» لقبیله بنام اولان موالیدن لطف الله افندینك مخدومیدر.

۱۰۷۳ ده استانبول قاضیسی ، ۷۹ ده آناطولی قاضی عسکری ، ۸۰ ده روم ایلی قاضی عسکری اولمش و ایکنجی دفعه قاضی عسکرلکندن معزول ایکن ۱۰۹۲ ده ارتحال ایله‌مشدر.

بیوك پدری زکریا افندینك تربه‌سنده مدفوندر.

بشكطاش سمتنده برمسجدی ونامنه منسـوب برده محله‌سی اولدیغی «حديقة الجوامع»ده محرردر.

مرتب دیوانی وارایمش. بعض مجموعه‌لرده منظورمز اولان غزلیات وقطعاتندن عصرینك گزیده شاعرلرندن اولدیغی مستدلدر.

اشعارندن برقاچ پارچه:

باقلماز ای گل خود روی آفتاب سکا
فروغ نور جمالك یتر نقاب سکا

وادیٔ ایمن دیداره گذر ویرمزلر
عاشقه حوصلهٔ تاب نظر ویرمزلر

نوروز ایرشدی اولدی هوای چمن لطیف
گل نازك وبنفشـه مطرا، سمن لطیف
گور لطفنی هـوای بهـارك کاولور بودم
اولدقجه جوی موج زن وپرشـکن لطیف
اندام نازکی اولور آزرده اولسـه‌ده
تار شعاع مهر ایله بر پیرهن لطیف
یاره سزا قبا اوله‌ماز عزتی ینه
اولسه نه رتبه برك گل و یاسمن لطیف

رفتاره گلسـه سروخرامان صانیر گورن
گفتاره گلسه طوطیٔ خوشخوان صانیر گورن

جوش ایله‌دکجه شوق وصال جمال دوست
ناچیز قطرهٔ دلی عمان صانیر کورن
کوه بلاده مهر کیای محبتم
بر شکل ایله بنی ینه انسان صانیر کورن
مستغرق فروغ جمالم چو نخل طور
چشمی سپند آتش هجران صانیر کورن
بن چاك سینه ایله‌مشم دست شوق ایله
کور بی غمانی چاك کریبان صانیر کورن

رباعی- هر دیدهٔ ترخون ایله جوشان اولماز
هر دل غم عشاق ایله خروشن اولماز
هر خون جکر تربیت لعل ایتمز
هر سنك سیه لعل بدخشان اولماز

کانبوری اسماعیل افندی [ذیل]

مشار الیهك ترجمهٔ حالنی حاوی اولوب تاریخ جودتك دردنجی جلدندن بالاقتباس (اسلاف) مز میانهٔ درج ایدیلن شو مقاله‌نك «خزینه فنون» ده نشر اولنمه‌سنی متعاقب اخوانمزدن ریاضیٔ شهیر عزتلو صالح ذکی بك افندی طرفندن «وسملی غزته» یه بر مقاله درج ایدلمش ومقالهٔ مذکوره لوغارتمه کاشفنك کانبوی اسماعیل افندی

اولدیغنه دائر موجود اولان ظنك بطلانی مثبت و بعض
معلومات زائده‌یی حاوی بولنمش اولدیغندن بروجه آتی
ذیل ایدلدی:

§

فقرات مسروده مألنـه نظراً کلنبـوی مرحومك
« لوغارتمه » یی ریاضـیات قدیمه‌یه تطبیقاً کشف ایله‌دیکی
آکلاشیلیور ایسه‌ده کندیسنك تألیف ایله‌دیکی « لوغارتمه »
کتابنده بوکا دائر برصراحت کورولەمه‌مکده‌در. مرحومك
جملهٔ مؤلفاتندن اولان واعمال حسابیه ایله مسائل جبریه‌یی
جامع بولنان « حساب کسورات » نامنده‌کی دیکر برکتابنك
مقصد اولنده لوغارتمه حقنده :

« لکن متأخرینك عهد قریبده اشبو اجناس مرتبه
احکامنه مبنی اعداد صحاح ایچنده مثلا اون عددینی برشی
[برنجی قوت] فرض ایدوب مقتضاسنجه مالی [ایکنجی قوتی]
اولان یوز عددی وکعبی [اوچنجی قوتی] اولان بیك عددی
ومال مالی [دردنجی قوتی] اون بیك عددی وسائر مراتب
متصاعده‌سنی اعداد صحاح ایچندن تعیین وتحریر واسملرینی
برر جانبلرینه مرفوع منه اولمق اوزره ترقیم ایله‌دکلرندن
صوکره عدد مرتبه‌سیله شی مرتبه‌سی وشیله مال وسائر
مراتب متصـاعدهٔ متوالیـه‌دن هر ایکی مرتبه بینلرنده
اولان اعداد صحاحك دخی اول اسوس معینه‌دن اولان

حصه‌لرین رساله‌ٔ مستقله‌مزده تفصیل وبیان اولندیغی وجه اوزره نلثهٔ متناسبه قاعده‌سیله استخراج ایدوب ایکی تدددن ارن بیك، یاخود یوز بیك عدده قدر جمیع اعداد صحاحك اسوس مستخرجه‌سنی مرفوع و درجات وسادسه‌یه قدر کسور ایله کندی جدوللرینه ترقیم واول اسوسه «انساب» تسمیه‌سیله اختراع ایله‌دکلری انساب جدولی دیمکله مشهور جدول اجناس مذکوره‌نك ضرب وتقسیم وترفیع وتجذیر وسائر اضلاع باقیه استخراجی بابلرنده اولان جمیع خواصی جدول مرقوم جمیع اعداد اعتباریله مشتمل اولمغله ... »

عباره‌سی محرر بولنمشدر. بوحالده کلنبوی مرحومك متأخریندن غرضی عجبا اوروپا ریاضیونمیدر ؟ یوقسه کندندن اول کلن سائر ذواتمیدر؟ واقعا «لوغارتمه» نك کشفی ویا دها طوغروسی اختراعی شرفی اسقوچیا بارونلرندن ومشاهیر ریاضیوننذن (ژاق ناپیه‌ر) ویا (نپه‌ر) ه عائد اولدیغی وموحی الیهك بوکا دائر اولان ایلك اثری ده ١٦١٤ سنهٔ میلادیه ویا ١٠٢٣ سنهٔ هجریه‌سنده موقع انتشاره وضع ایدلدیکی مثبت ایسه‌ده لوغارتمه‌نك او زمانه قدر ممالك شاهانه‌یه صورت دخولی مجهول بولنمه‌سنه مبنی بوجهتك تحریسنه لزوم کورلمش وبو بابده بروجه آتی معلوماته دسترس اولنمشدر :

جنتمکان سلطان احمد خان ثالث حضرتلرینك زمان سلطنتلرنده و۱۱۳۲ سنه‌سی اواخرنده فرانسه دولتی نزدینه سفارتله کوندریلن «یکرمی سکز چلبی» دیمکله معروف محمد افندینك سفارتنامه‌سنده‌ده محرر اولدیغی اوزره مشارالیه محمد افندی پارس رصدخانه‌سنی تماشا ایله‌دیکی و تلسقوب ایله رصدات اجرا ایتدیکی صیره‌ده رصدخانهٔ مذکور مدیری بولنان (ژان قاسینی) ایله میانلرنده علم هیئته و ممالك شاهانه‌ده مستعمل زیجلره دائر بحث آچلمش و بومناسبتله راصد(قاسینی) متوفی پدری مشهور بیوك (قاسینی) نك تألفاتندن اولوب هنوز طبع ایدلمه‌مش اولان زیجندن برنسخهٔ محرره‌سنی هدیه اولمق اوزره محمد افندی‌یه ویرمش اولدیغی جنتمکان سلطان حمید خان اول عصرنده درسعادتده وندیك سفارتی نزدنده بولنان راهب (توده‌رینی) نك «ادبیات ترکیه» نامیله ۱۲۰۳ تاریخ هجریسنده نشر ایتمش اولدیغی براثرده منظور عاجزی اولمش ایدی.

اخیراً فرانسه‌دن بو صورتله یکرمی سکز چلبی محمد افندی واسطه‌سیله ممالك شاهانه‌یه کیرمش اولان زیج جدیدك او آنه قدر ممالك اسلامیه‌ده و ازجمله درسعادتده موجود زیجلرجه نه کبی بر تأثیر حاصل ایله‌دیکی عاجزانه تحری ایدلدیکی صیره‌ده شیخ الاسلام اسبق مرحوم عاشر

افندی کتبخانه‌سنك حفید افندی قسمنده ۱۷۸ نومروسی تحتنده :

«تحفهٔ بهیج رصینی، ترجمهٔ زیج قسینی»

نامیله برنسخهٔ محرره‌یه تصادف اولنمشدرکه بوکتاب، مدخلنده مسطور اولدیغی اوزره، اون ایکنجی قرن هجریده فرانسه‌ده برحیات بولنان راصد شهیر (قاسینی)نك تألیف ایله‌دیکی زیج کتابنك [Tables astronomiques] صورت مترجمه‌سندن عبارتدر. زیج مذکور جنتمکان سلطان مصطفی خان ثالث حضرتلرینك امرلریله ۱۱۸٤ سنهٔ هجریه‌سنده قالفه زاده اسماعیل افندی طرفندن زبان فرانسویدن لسان ترکی‌یه نقل ایدلمش اولوب مترجم کتاب اسماعیل افندی افادهٔ مرامده شو صورتله بسط مقال ایتمشدر :

«راصد مسفور [قسینی] اشبو زیج جدیدك تعدیلاتی آره‌سنه وضع ایله‌دیکی ابعادی اعشاری اوله‌رق رقم هندی ایله ادا و اعمالنی لوغارتمه جدولیله اجرا ایدوب لکن شهرتنه بناءً زیجنه تحریر ایلمه‌دیکی جدول مذکوری واعمال حسابی اشبو ترجمه‌یه ضم و الحاق اولندیغندن فضله ....»

کتاب مذکور برمقدمه، اون درت مطلب، برخاتمه اوزرینه مرتب اولوب لوغارتمه واعمال واستعمالندن باحث

اولان بمقدمه مترجم طرفندن کتابه ضم والحاق ایدلمشدر.

فی الحقیقه مترجم مقدمهٔ کتابده:

«معلوم اوله که طائفهٔ افرنج تسهیل اعمال ایچون «لوغاریتم» نامیله برعدددن اون بیك عدده رسیده اولنجه برجدول ایجاد واختراع ایلمشلردرکه قچن برعددی عدد آخره ضرب ایتمك قصد ایلهدکلرنده مضروب ایله مضروب فیهك محاذیلرنده لوغاریتمهلرینی جمع ایلیوب حاصل اولان عددك جدول مذکورده قوسی حاصل اولور»

وبراز آشاغیسندهده:

«ایمدی راصد مسفور اعمالنی جداویل نسبیه [١] ایله اجرا ایدوب لکن عندلرنده معروف ومشهور اولمغله زیجنه تحریر ایلمدیکی اجلدن بوعبد فقیر [٢] جداویل مرقومهیی بعدالترجمه صدر زیجه تحریر وبومحلده طریق اعمال وحسابی اجمالاً ایراد اولندی». دیمشدر.

مترجم کتاب اوّلا «لوغاریتم» کلمهسی ایله «لوغاریتم سینوس» و «لوغاریتم تنبخنت» تعبیرلرینی عینیله استعمال ایتدکدن صوکره مؤخراً بونلردن لوغاریتم سینوسك «نسب جیبیه» و لوغاریتم تنبختك «نسب ظلیه» ایله ولوغاریتم کلمهسنكده «انساب» ایله ترجمهسنی مناسب

[١] لوغارتمه جدوللری دیمکدر.
[٢] صاحب ترجمه اسماعیل افندی.

کورمش و چونکه لوغاریتم لفظی یونانی اولوب معنای لغویسی مطلقا نسبت دیمکدر . اما معنای اصطلاحیسی اربعهٔ متناسبه‌دن لازم کلن کسوردن عبارتدر » دیه بیان •طالعه ایله‌مشدر .

مترجمك یوقاریکی افاده‌سندن‌ده مستبان اوله‌جغی اوزره ترجمه ایله‌دیکی زیجه بردن اون بیکه قدر بالجمله اعداد صحاحك انسابی [لوغارتمه‌لری] ایله صفردن ٤٤ درجه‌یه قدر قوسلرك دقیقه بدقیقه جیب و مماسلرینك لوغاتمه‌لرینی حاوی بر جدول علاوه ایله‌مشدر.

ایشته مواد مشروحه‌دن مستبان اوله‌جغی اوزره ١١٨٦ تاریخنده قالفه زاده اسماعیل افندی طرفندن ترجمه اولنان وبر نسخهٔ محرره‌سی عاشر افندی کتبخانه‌سنده بولنان شو کتاب لوغارتمه‌نك ممالك اجنبیه‌دن کلدیکنه و ریاضیات قدیمه‌یه تطبیقاً بوراده کشف ایدلمه‌دیکنه بر شاهد حقیقی و دلیل کافیدر .

بوندن ماعدا اثر مذکور لسان ترکی اوزره لوغارتمه‌یه دائر یازلمش آثارکده اك قدیمیدر ؛ چونکه بو کونه قدر لوغارتمه‌یه دائر موجود و متداول اولان آثارك اك قدیمی کلنبوی مرحومك لوغارتمه رساله‌سی اولدیغی مثبت اولوب حال بوکه رسالهٔ مذکوره‌نك تاریخ تألیفی « تحفهٔ بهیج رصینی، ترجمهٔ زیج قسینی» نك تاریخ نشری اولان ١١٨٦ سنهٔ هجریه‌سندن مؤخردر.

برده مترجمك :

« ایمدی بو جداول ثلثه‌دن لوغاریتم سینوس جدولی «نسب جیبیه» ولوغاریتم تخنت جدولی « نسب ظلیه » ولوغاریتم جدولی «انساب» ایله ترجمه اولندی . »

دیمه‌سی بو کلمه‌لرك اولجه باشقه بر کیمسه طرفندن لسان ترکی‌یه ترجمه اولنمادیغنه دلیلدر.

لوغارتمه تعبیرینه مقابل مترجم (قسینی) نك قبول ایله‌دیکی «انساب» کلمه‌سی مؤخراً سائرارباب علوم طرفندن قبول‌ایدلمش وحتی کلنبوی مرحومده تألیفات ریاضیه‌سنده لوغارتمه یرینه «انساب» تعبیرنی استعمال ایتمش ایسه‌ده مهندسخانهٔ بریٔ همایون ومکتب حربیهٔ شاهانه‌نك کشادیله فنون ریاضیه اصول جدیده‌یه توفیقاً تدریسیه دوام اولنه‌لیدن بری « انساب » تعبیری استعمالدن همان کلیاً ساقط ویرینه، ینه «لوغارتمه» کلمه‌سی قائم اولمشدر . [١]

قالفه زاده مرحوم اسماعیل افندینك ترجمه ایله‌دیکی زیجك وقتیله پارسده (قاسینی) طرفندن یکرمی سکز چلبی

[١] مهندسخانهٔ بریٔ همایون اسبق باش خواجه‌سی مرحوم حافظ اسحق افندی، ١٢٤٦ سنهٔ هجریه‌سنده تألیف ایله‌دیکی مجموعهٔ علوم ریاضیه‌نك جلد اولنده اولا لوغارتمه ایله انسابی مترادف اوله‌رق قوللاندقدن صوکره «انساب» تعبیرنی ترك ایله یرینه « لغارتمه » کلمه‌سنی قوللانمش و او زماندن بری معلم مرحومك یازدیغی کبی « لغارتمه » صورتنده استعمال ایدلمکده بولنمشدر.

محمد افندی‌یه و یریلن « تابل آسترونومیق » اولمه‌سی احتمالی‌ده اثر مذکورك جنتمکان سلطان مصطفی خان ثالث حضرتلری طرفندن صورت مخصوصه‌ده ترجمه ایتدیرلمه‌سندن مستدلدر. وقتیله فرانسه آقاده‌میسی اعضاسندن وریاضیوندن مونتوقلانك ۱۱۸۰ سنهٔ هجریه‌سنده نشر ایله‌دیکی « تاریخ ریاضیات » نامنده‌کی کتابنك جلد اولنده‌ده مسطور اولدیغی اوزره سلطان مصطفی خان ثالث حضرتلری اول وقتلرده خدمت سلطنت سنیه‌ده بولنان وطوپخانه‌نك اصلاحات ونظاماتنه دائر لایحه‌لریله ایله مشهور اولان (بارون طوت)ك توصیه‌سی اوزرینه فرانسه دولتی آقاده‌میسیدن رسماً مکمل بر هیئت کتابی طلب ایتمش و آقاده‌می طرفندن‌ده بر چوق هیئت کتابی کوندرلدیکی وبوکتابلر میاننده اوزمانلر متداول ومشهور اولان (لالاند)ك (آسترونومی) یعنی هیئت کتابیله زیجی بولنـدیغی قیودیله مثبت بولنمش وعثمانلی تاریخلرنجه‌ده بو بابده بعض اماره‌لره تصادف اولنمشدر . [۲]

---

[۲] تاریخ واصفك جلد ثانیسنك ۲۸۰ نجی صحیفه‌سنده جنتمکان سلطان مصطفی خان ثالث حضرتلری حقنده مسطور اولان :

« جزئیات علومه میل شاهانه‌لری درکار و بو وسیله ایله نتیجه کشدکان روزکار زمان با امانلرنده رسیدهٔ حیز اعتبار اولوب حتی مغرب خلق بو فنده ماهر اولمق جهتیله فاس حاکمنه مخصوص نامه تحریر و مضموننده جمیع مغیباتك علمی ذات اجل

ایشته سلطان مصطفی خان ثالث حضرتلرینه فرانسه آقادهمیسی طرفندن کوندریلان کتب و زیجلر میاننده حسابات فلکیهده اشد لزومنه مبنی برده لوغارتمه جدولی بولنمهسی پك طبیعی کورلمش واحتمال که یکرمی سکز چلبینك ۱۱۳۲ سنهسنده کتیرمش اولدیغی زیج کتابنك ترجمهسنك او آنهقدر تأخیرینه سببده مندرجاتنك متوقف اولدیغی انساب جدولنك الده ایدلهمهمهسی اولمشدر.

مترجم اسماعیل افندینك زیجه علاوه والحاق ایلهدیکی لوغارتمه جدوللری مندرجاتنه نظراً بونلر اوزمان فرانسهده متداول اولان مشهور (قاله) نك لوغارتمه جدوللرندن استنساخ اولندیغنك تحقق ایتمهسیده کوندریلن کتب هیئت میاننده برده (قاله) لوغارتمهسی بولندیغنی تأیید ایدر.

خلاصه، لوغارتمه جدوللری جنتمکان سلطان مصطفی

واعلایه مخصوص اولوب آنجق اوقات ساعت لیل ونهاری تسویغ شرع درجهسنده اهالیٔ استانبوله نشر ایچون برشخص ارسالنی تذکیر بیوردقلری فن مذکورده کمال رغبتلرینی مؤیددر» عبارهسی فرانسه آقادهمیسندن کتب هیئت جلبنه دائر اولان فقرهدن غلط اولسه کرکدر.

برده فاسدن بویله برموقتك درسعادته کلدیکنه دائر مؤخراً برمعلوماته دسترس اولنمامهسیده بو خبرك کذبنی تصدیق ایدر. علی الخصوص بارون (طوت) وساطتیله یازدیریلهجق مکتوبك حکومات غربیه میاننده فاسدن زیاده فرانسهیه کیدهجکنده شبهه ایدیلهمز.

خان ثالث حضرتلرینك زمان سلطنتلرنده وبلکه دها اول ممالك شاهانه‌یه دخول ایتمش وایلك دفعه اوله‌رق ۱۱۸٦ سنهٔ هجریه‌سنده ترکجه‌یه نقل وترجمه ایدلدیکی مرتبهٔ ثبوته واصل اولمشدر .

کلنبوی مرحوم کبی مدقق بر حکیم ذوفنونك ممالك شاهانه‌ده صورت رسمیه‌ده ترجمه وتألیف ایتدیریلن و «قسینی» نامیله اکثر کتبخانه‌لره صورت مستنسخه‌سی وضع ایدیلن بر اثری مطالعه وتدقیق ایتمه‌سی درکار اولمغله آرتق بو بابده کندیسنك بوکا وقوفی اولمامه‌سنی ادعا ایتمك قدر خطا تصور اولنه‌ماز .

دور حمید خان اولده [۱۱۸۷ : ۱۰۲۱] درسعادته کلن فرانسز مهندسنك لوغارتمه جدولنی باب عالی‌یه تقدیم ایله بو فنی درسعادتده بیلیر کیمسه اولمامق صورتنی اشعار ایتمه‌سی مومی الیهك وقوفسزلغندن نشأت ایتمش ومع مافیه کلنبوی مرحومك انسابه دائر تألیف ایله‌دیکی کتابنی کوره‌رك مشار الیه حقنده «شو آدم اوروپاده اولسه‌ایدی آغیرنجه آلتون دکردی» دیمه‌سی قدرده هیچ بر زمان طوغرو سوز سویله‌مه‌مشدر .

کلنبوی مرحوم ایچون لوغارتمه ایجادی شرفنه لزوم یوقدر. یالکز اواخر حیاتنده تألیف ایله‌دیکی سالف الذکر «حساب کسورات» نامنده‌کی جبر کتابیله « مثلثات »

رساله‌سی شان وعظمتنه مع زیادهٍ کافیدر. کتاب مذکور «کسورات واعمال مهمهٔ حسابیه ومسائل جبریه‌یی جامع مفصل ومفید بر اثر جمیل وکندیسنك فنون ریاضیاتده ید طولاسی اولدیغنه دلیلدر».

— ٧٠ —

خواجه نشأت

اسمی سلیماندر. سلطان احمد خان ثالث وسلطان مصطفی خان اول حضرتلرینك مصاحبه‌لکلریله شرفیاب و شعر وموسقی ایله مشهور اولان الحاج احمد رفیع افندی ادرنه‌ده اقامت اوزره ایکن ١١٤٨ سنه‌سنده اوراده زینت بخش عالم وجود اولمشدر.

تاریخ تولدی اوله‌رق پدری طرفندن سویله‌نیلن:

«خدایا ایکی عالمده عزیز ایله سلیمانی»

مصراعنك نقش خاتمی اولدیغی مرویدر.

رفیع افندی ادرنه‌دن عودتنده خفتان آغالغیله حجازه کیتدیکی زمان اوغلنی‌ده برابر کوتورمشدی.

بعد اداء الحج کلیرکن قونیه‌یه اوغرادقلرنده خواجه نشأت اوره‌ده چلبی افندیدن تبرکاً سکه پوش اولدیغی کبی، تذکرهٔ فطینده محرر اولدیغی اوزره، طریق

نقشبندی مشایخندن بروسەلی شیخ امین افندیدن دخی اخذ انابت ایلەمشدر.

دارالخلافەیە وصوللردن بر آز صوکرە رفیع افندینك ارتحالی وقوع بولمش ونشأت افندی ایسە بو افتراقدن حاصل ایلەدیکی تأثرلە برابر تحصیل علمە، خصوصیلە دایە زادە جودی افندیدن فارسی تعلمنە غیرت و اکمال تحصیلدن صوکرە (ملاکورانی) سمتندە کائن خانەسندە اختیار اقامتلە هوسکاران معرفتە فارسی ومثنویٔ شریف اوقوتمغە حصر همت ایتمشدر.

مشارالیه «نشأت» مخلصنی دایەزادە افندی ویرمش وبونك ایچون‌دە شو قطعەیی نظم ایلەمشدر:

چونکه علم وادبە ایتدك ادبلە رغبت
دائما صاحب عرفان ایلە ایلە صحبت
غیرت طینتی صرف ایت اثر اسلافە
مخلص معرفتك اولە جهاندە «نشأت»

نشأت آز زماندە مثنویخوانالقلە شهرت بولەرق استانبولك مشاربالبنان بر فارسی معلمی اولدی. او وقتك الك ایلری کلن ارباب قلمی هپ بو معلمك شاکردلریلەدر. شاکردانندن شعر سویلەمکە قابلیتی اولانلرە برر مخلص ویرمك دأب استادانەسی ایدی. بونلردن الك زیادە توجهنی قازانانلرە برر دە «مخلصنامە» یازوب اهدا ایدردی.

دیوانده یکرمی یه قریب مخلصنامه واردرکه الك زیاده اعتنا ایله یازیلانلری شیخ غالب، رئیس پرتو افندی، بکلکجی عزت بك، خواجه وحي نامرینه اولانلریدر. حضرت شیخه «اسعد» مخلصنی خواجه نشأت ویرمش ایدی. مخلصنامه‌سنده:

نشأت دیدی پیران زباننده ایدوب کوش
مخلص اکا «اسعد» نه سعادت، بو نه شاندر

دیمشدر. خواجه نشأت الی آخرالعمر تدریس ایله اشتغال ونهایت سرورینك:

نشأت افندی کوچدی جنان اوله منزلی

تاریخنده کوستردیکی اوزره ۱۲۲۲ سنه‌سنده ارتحال ایله‌دی.

طوپقاپو خارجنده‌کی قبرستانده صفهٔ مخصوصه‌سنده غنودهٔ خاك رحمتدر.

مرتب دیوانی ایله ادبیاته متعلق فارسی العباره «طوفان معرفت» نامنده بر اثری واردر.

مشارالیه ارباب زعامتدن اولمغله ۱۱۸۲ ده آچیلان روسیه محاربه‌سنده بولنه‌رق خیلی یارالقلر کوسترمش و سفردن عودت ایدنجه ینه تدریس ایله اشتغاله باشلامشدر.

خواجه، کمال سخا ایله مشتهر اوله‌رق خانه‌سی ملاذ

مسافرین عد اولنور ایدی. اصحاب احتیاجه معاونتدن کری طورماز واقتضاسنه کوره بویولده آب رولر دوکردی. حتی کندیسنه «افندم، شونك بونك ایشی ایچون بوقدر آب رو دوکمك روامیدر؟» اعتراضنده بولنانلره «آب رو ایله دکیزمن چویرلمزیا، بویله ایشلر کورولور.» یوللو مقابله ایتمشدر.

خواجه‌نك شاعرلکنه کلنجه: معلم ناجی مرحوم شویله دییور:

«دیوانی لفظی، معنوی نقائص مجموعه‌سیدر دینیله بیلیر. طبیعتی رکیکدر. بعضاً اولدقجه کوزل سوز سویلر. سه‌ده تصادفی اوله‌رق سویلر. شاکردانندن پك چوغی شاعرلکده کندیسنی کچمشدر. ازجمله شیخ غالب ایله مشارالیه بینده‌کی مسافهٔ معنویه‌نك تعیینی حقیقةً مشکلدر. خواجه‌لك باشقه، شاعرلك ینه باشقه‌در. برادیبك دیدیکی کبی هر ادبیات اوقویان ویااوقودان ادیب اولمق لازم کلیور.

«خواجه نشأت ایی برشاعر ویا ادیب اوله‌مامقله برابر ایی براستاد اوله‌بیلمشدر. بوده بیوك برشرفدر. ارباب قلمی تکثیره چالشدیغی ایچون عثمانلیلر دائما رحمت خوانی اولمق لازم کلیر.»

ناجی افندی سوزینه دوام ایله دییورکه:

« موجب انتباه اوله‌جق موادندرکه شاکردانی

آره‌سنده کندیسنك اقتدار ادبیسنی حقیله تقدیر ایدنلر، یعنی ادبیاتجه اویله فوق‌العاده برذات اولمادیغنی بیلنلر بولندیغی حالده سائقهٔ خود پسندی ایله علیهنده سوز سویله‌ین اولمازدی. بوراسی جالب نظردقت اولمق طبیعیدر؛ چونکه مهم براخلاق درسیدر. انسانیتك اك بیوك مدار کمالی اخلاق دکلیدر؟»

§

مشارالیهك بعض ابیات منتخبه‌سی:

گرم الفت اولان نشأت ایله شمدی تب آنجق
آمد شد ایدن درگهنه صبح ومسادر

—

تلاش وعد وصاله سبب نه در بیلمم
یالانمی یوق کوزلم عذر عارفانه‌می یوق!

—

نه هوا و نه کمان و نه کمانکش آنجق
ایردیرن منزلنه تیری ندای «یا حق».

—

کیجه دریاده شناورلکك ایتدم خولیا
کوردم عکس مهی ظن ایله‌دم ای ماه سنی!

—

آداب عشق عاشقه آنجق نیاز ایمش
آیین شـوق دلبر طنازه ناز ایمش

....

—۷۱—

عاشق چلبی

[السید پیر محمد بن علی] . « عاشق چلبی تذکرهسی » دییه زبانزد اولان « مشـاعر الشعراء » نامنده‌کی تذکرة الشعرانك مؤلفیدر .

بیوك پدری سـید محمد فی‌الاصـل شرفادن و بغداد اهالیسـندن اوله‌رق نطع دوزلقله تعیش ایله‌دیکی ایچون « سید نطاع » دیمکله مشهور اولمشدر .

بروسـه‌ده مدفون امیر بخاری حضرتلری ییلدیریم بایزید خان حضرتلرینك عهد سـلطنتلرنده دار الخلافه‌یه کلمك قصدیله بخارادن قالقوب دور ممالك ایله‌دیکی صیره‌ده بغدادده سـید مومی الیهه مسـافر اولدیغندن آنی دخی برلکده آلوب بروسـه‌یه کلمش ایدی . مؤخراً سید نطاع امیر بخاری‌یی کندینه داماد ایله‌دیکی کبی کندی‌ده وزرادن اسحق پاشـایه داماد اولمشدر . ییلدیریم خان حضرتلری

ابواسحق زاویه‌سنی سید نطاع نامنه بنا وتولیتنی کندیسنه واولادینه شرط ایله‌دیکی کبی سادات کرامه ناظر تعیین ایتمشدر.

آخر عمرینه قدر مظهر نظر عاطفت حضرت پادشاهی ایدی.

بعد وفاته ایکی اولادی قالمشدرکه بیوکی اولان زین العابدین حضرت فاتح وسلطان بایزید ثانی زمان عالیلرنده نقیب الاشراف اولمشدی. کوچکی سید علی که، قلبه‌ده قاضی ایکن ۹٤۱ ده وفات ایتمشدر، صاحب ترجمه عاشق پاشانك پدریدر.

عاشق پاشا، پدرینك اسکوبده قاضی بولندیغی هنکامده ۹۲٤ ده پرزرین قصبه‌سنده مهد آرای وجود اولمشدر.

مقدمات علومی بعدالتحصیل شارح مثنوی سروری، طاش کوپرولو زاده، عرب زاده، صاچلی امیر. حسن چلبی، ابوالسعود افندی ایله انشته‌سی محیی‌الدین فناری کبی فحوله انتساب یعنی طریق تدریسه سلوك ایچون تهیئهٔ اسباب ایله‌مش ایکن ابتدا بر مدت اطراف عالمی کشت وکذار، بعده بروسه‌ده حضرت امیر اوقافی متولیلکنی اختیار ایله‌دی.

۹۵۳ تاریخنده بروسه اوقافنك تفتیشی اثناده وقوع بولان تضییق اوزرینه استانبوله کلدی واو اثناده دارالخلافه قاضیسی بولنان صاچلی امیرك همتیله محکمه‌یه کاتب اولدی.

برسنه صوكره بستان افندی‌یه ملازم و بو سایه‌ده طریق قضایه سالك اوله‌رق صیره‌سیله سیلیوری‌یه، پرشتنه‌یه، سرفیچه‌یه، نارده‌یه قاضی اولدی

صوڭ مأموریتنده حقنده شکایت وقوع بولمه‌سی جهتیله علائیه‌یه کوندرلمش ایسه‌ده اوراده سلطان سلیمان حضرتلرینك:

« خلق ایچنده معتبر برنسنه یوق دولت کبی
اولمایه دولت جهانده برنفس صحت کبی »

مطلعلی غزل بی بدل عالیلرینی تخمیس ایله رکاب همایونه عرض ایله‌مه‌سی اوزرینه نیکبولی قضاسی احسان بیورلمشدر.

بوراده ایکن دخی بروضع نابجاسی اوزرینه عزل وتکدیر ایدلمشکن سلطان سلیم خان حضرتلرینه برلامیه غزل تقدیم ایتمش وبونك اوزرینه قاره‌طوه قضاسی عنایت بیورلمشدر.

۷٦ سنه‌سنده جمع ایله‌دیکی تذکرة الشعرایی پادشاه عطابخشایه، عربی ذیل شقایقی دخی صدراعظم محمد پاشایه تقدیم واهدا ایله‌دکده قیدحیات ایله اسکوبه قاضی اولدی.

بو حال اوزره ورق کردان مجموعهٔ ایام ولیال ایکن ۹۷۹ شعبانك اواخرنده ذات الجنبدن وفات ایله‌دی.

بروسه‌لی جنانی وفاتنه شوتاریخی سویله‌مشدر:

« عاشق سفر ایلدی جهاندن »

مرویدرکه عاشق چلبی اسکوبه تعیین اولنوب ده لاجل التشکر شیخ الاسلام وقت ابوالسعود افندی مرحومك حضورینه کیتدیکنده افندی حضرتلری ـ اسحق چلبینك :

« بریر وارایمش دلبری عاشق کش اولورمش
اسحق مکر وار ایسه اسکوب اوله جقدر »

بیتنی ایراد ایله دکدن صوکره ـ « مولانا ! سز اورایه‌می قاضی اولدکز ؟ » دیمشلر ایمش. حضرت مفتینك بو سوزی تقدیره موافق کلمش؛ زیرا عاشق چلبی، تفصیلی شقایقده مندرج اولدیغی اوزره، اسکوبده برنازنینك درد عشقنه مبتلی و او یوزدن تارك عالم فنا اولمشدر.

مشاعرالشعرا اسندن باشقه ایکی قطعه احادیث اربعینی، «روضة الشهدا» یه، «التبرالمسبوك فی نصائح الملوك» ه، خطیب زاده‌نك « روضه » سنه ترجمه‌سی ایله شقایقه عربی ذیلی، «سکتوارنامه» اسمنده سکتوار محاربه‌سنه دائر برمنظومه‌سی واردر.

ذکر اولنان تذکرهٔ شعرا ایی سلطان سلیم حضرتلرینك نام شریفلریله تحلیه وتزیین ایتمشدر. الحق مدققانه یازلمش، جامع نوادر براثردر.

مرتب دیوانی وقابل قبول اشعاری واردر. نمونه اوله‌رق فقط شو بیتلری آله‌بیلدك :

لباسن صانمه‌یك اول گل‌عذارك چشم بلبلدر
هزاران چشم بلبلده تجلی ایله‌ین گلدر

ژاله در دیرمش در دندانك ای‌غنچه‌دهن
غنچه‌یه اینجنمه اولدر آغزینه آنك دوشن

—۷۲—

نظیم

ادیب قدسی ضمیر، نعتگوی رسول بی نظیر اولان بو شاعر شهیرك اسمی (یحیی)در. مولدی استانبول، محل اقامتی ـ وقعه نویس اسعد افندینك قولنجه ـ قوم قاپو، ـ «تاریخ اندرون» صاحبی احمد عطا بكك بیانته كوره ـ قاسم پاشادر.

زمان اشتهاری دور سلطان محمد خان رابعدن دور سلطان احمد خان ثالثه قدردر.

اندرون همایوندن نشأت ایتمش شعرادن اوله‌رق اورادن بازار باشیلقله چراغ بیورلمشدر.

عطا بك دیيوركه:

«اندرون همایونده لالاسی یعنی مربیسی اولان ذاتك

تشويق وهمتيله تحصيله ورزش ايده‌رك آززمانده عربياتدن مأذون اولديغی كبی فارسی دخی تعلم ايتمش وبواثناده بولنديغی كيلار آغالرينه مخصوص اولوب ارباب استعداد وقابليته احاله اولنه‌كلن «مرتبه طاقمی» مأموريتلرندن برينی و نوبتجی باشيلق كديكنی احراز و بو وجه ايله اكتساب حيثيت وامتياز ايله‌دكدن صوكره طلبنه مبنی مستوفی [نان پاره] ايله چراغ اولمشدر.»

اسعد افندی‌ده «اطرب الآثار»نده [*] دييوركه:

«سلطان مصطفی خان ثانی عصرنده صدرعالی عمی‌زاده حسين پاشا طرفندن «ميوهٔ تر» بازارباشيلغی توجيه‌اولنوب بر مدت او خدمتده امرار زمان ايله‌مشدر.»

نظيم محبان طريقت عليهٔ مولويه‌دن ايدی. شعر وموسيقی فنلرينی منبع معارف اولان زوايای مولويه‌دن اخذ ايله‌مشدر.

شعرده استادی ـ او عصرك رئيس شعراسی اولان ـ شيخ نشاطیٔ مولوبدر. حتی شيخ مشار اليهك ستايشی ضمننده بر قصيده‌سيله بر ايكی نشيده‌سی ديوان مطبوعنده مندرجدر [**]

[*] بو اثر عرفای اخوانمزدن ولد بهائی افندی طرفندن اصلاح وتهذيب ايله رسائل موقوته‌دن برينه درج ايدلمشدر.

[**] نشاطی مرحومك ترجمهٔ حالی ايله برابر بو مدحيه‌لردن بر ايكی دانه‌سی (اسلاف) ميانده يازلمشدر.

استادان فن ادبدن بری دفتر اشعاری ایچون «او دیوان دکل، بر برات غفراندر» دیمشدر که پك طوغرودر. جناب فخر رسالت افندیمز آنی نعتکولق خدمت مبجله‌سیله تلطیف بیورمه‌لریله سایهٔ تأیید والهام رسالتپناهیده ناقابل تنظیر قصیده‌لر وجوده کتیرمش وشعرك هر وادیسنده نعت سرا اولمشدر. الحاصل، عالم اسلامیتده نوعی شخصنه منحصر بر شاعر بی نظیردر.

فن موسیقیده دخی درجهٔ ایجاده واصل بر استاد کاملدر.

اسعد افندی مرحوم مشارالیهك «میوهٔ تر» مأمورلغنی صرف مضامینه سررشته ایده‌رك دییورکه:

«فی الحقیقه وادیٔ فن ادوارده نشر تخم آثار ایدوب سلفده سرزدهٔ ظهور اولمایان ازهار رنکارنك نغماتی تربیت فیض طبع پرنکات ایله انبات ایدوب نهادهٔ شیشهٔ ایقاع وایجاد ایله‌دکجه فن شناسانی کمال استحسانلرندن حیران ایدردی.»

صداسی تیز، اداسی طرب انکیز اولمغله حضور همایونده کرات ایله فصللر انشا ایده‌رك پك چوق عطایای سنیه‌یه نائل اولمشدر. مقام عجمده، اصول مخمسده بربسته‌سیله مقام مخیرده، اصول زنجیرده بر بسته‌سی وبش یوزدن متجاوز مربعات ونقش شرقیسی واردرکه هر بری

برمقتضای ادوار متین ولطافت نثار اولمغله بالجمله اساتذه طرفندن مظهر تحسین بی شمار اولمشدر.

نظیمك بش یوز بیوك صحیفه‌دن عبارت دیوانك همان ثلثانی نعوت شریفه‌دن عبارتدر. اشعار سائره‌سندن بعض ابیاتك درجیله اکتفا ایله‌دك:

§

مشك چین یازدم یا گلدم نه‌یله‌یم قیلدم خطا
ای غزال نازنین یازماز یا گلماز بر خدا

اولسه‌م عجبمی روینه باقدقجه خیره چشم
زیرا فروغ مهره کتیرمز نگاه تاب

غم عالم ازلدن وار ایسه آدمله توأمدر
آنکچون مجلس عالمده آدم غمله توأمدر

یارك بکا هر وجه ایله حسن نظری وار
قلبنده یر ایتسه‌م نوله قلبمده یری وار

وجه منیری اولماسه یارك نقابدار
نور نگاهی محو ایدر اول روی تابدار

پیاله الده نه دم بزمده حبیب کلیر
آیاغمه آیاغیله بنم نصیب کلیر [*]

تاراجه ویردی قافلهٔ صبر وهوشمی
دزدیده غمزه‌لره، او حرامی نظاره‌لر

نه ذلتدن، نه محنتدن، نه غمدن احتراز ایلر
امورین اول‌که تفویض جناب کارساز ایلر

عشاقه حسنی دکلی ایدر جوری دلبران
البته باده کیفی قدر دردسر ویریر

سر انکشت معارضدن اولور آزاده
بند ایدن مهر سکوت ایله لب خاموشن

کلمه‌دی بر خبر مژده ایله یاره کیدن
قالدی کوکلم کبی خوفم بو که دلداره کیدن

---

[*] بو مطلعلی غزلنی ناظم کندیسی بسته‌لەمشدر.

عکس حسنك كريه محواتمز درون سينه‌دن
شست وشو قيلماز ازاله صورتی آيينه‌دن

بر دل كه اوله مهبط انوار سحرگاه
فيض ازلی آنده تجلی ايده هر گاه
توفيق رفيق اولمايجق منزل آلنماز
چوقدر ره صحرای محبتده خطر گاه
البته مجازك يوليدر سمت حقيقت
مادام اوله قنطرهٔ عشق گذر گاه

سوزك زهرابه نوشان غمه ترياق شوق ايله
زبانك نيش آزار ايله‌مه يارانه مارانه

نوله مكتوبنه قات قات محبت ايلسەم يارك
درون نامه‌ده نامم آكلش هم كنارنده

البته اولور خاتمهٔ مصحف اميد
اخلاص كه وار فاتحهٔ نيتمزده

چیقنجه پیر هنندن او سینه دریاده
صدف حرام اوله در ثمینه دریاده
لبالب ایتدی دلی شوق بوسهٔ لعلی
ولی نه فائده اولمش دفینه دریاده
احاطه ایلدی کوز یاشی جسممی، دیدیلر:
سفینه‌ده اوله دریا، سفینه دریاده

کریانم او حالتله که دیدهم بیله بیلمز
دیده‌مدن آقان اشك دمادم بیله بیلمز

قماش نظم کاملده بولنماز تار وپود حشو
اولور همواره منوال خیالی برسیاق اوزره

دهنم چشمهٔ جاندر دهنك وصفنده
سخنم روح رواندر سخنك وصفنده
تنمه لرزه دوشر فکر دراغوشك ایله
دیلمی رعشه طوتار پیرهنك وصفنده

بیله‌یدی ویردیکی درد سر خماری اکر
ایدردی شیرهٔ انکور توبه باده‌لکه

یارك بولطافتله تنی پیرهن ایچره
كویا كه همان روح رواندر بدن ایچره
یاقوت مفرح لبی، دندان لطیفی
صان بردیزی لولودر او درج دهن ایچره

دستنه آلدقجه اول شوخ جهان آینه‌یی
عكس رخساری ایدر آینه‌دان آینه‌یی
سودیكك كیمدر بكا كوستر دیسه اول ماه رو
دستنه صد شرم ایله صونسه‌م همان آینه‌یی

—۷۳—

سید وهبی

اسمی حسیندر. یكی شهر قضاسندن معزولاً انتقال ایدن امام زاده‌نك كدخداسی حاجی احمدك اوغلیدر.

پدری جهتندن نسبی سیادت وزهادت اصحابندن جناب حسام الدینه منتهی اولمه‌سیله اوائل حالنده تبركاً «حسامی» مخلصنی اتخاذ ایتمشدی. مؤخراً شاعر احمد نیلی افندی ــ كه سیدك حائز اولدیغی استعداد خدا دادی حقیله تقدیر ایدردی ــ بركون كندیسنه « نیچون حسامی تخلص ایدیورسكز؟ شمدی یه‌قدر حسام‌الدین سلاله‌سندن

كلش بر شاعر اولمادیغی حالده او سلاله‌نك یگانه مایه الافتخاری اولان شان سیادته برده شرف شاعریت علاوه ایتمك اوزره سز گلدگز. بوسزك ایچون برموهبهٔ مخصوصهٔ الٓهیه‌در. شو حالده (وهبی) تخلص ایتمه‌گز البته انسب اولور.» دیدیکندن اوکوندن اعتباراً «حسامی»یی ترك ایله «وهبی»یی اختیار ایله‌مشدر.

وهبی ۱۱۲۳ ده طریق تدریسه دخول و تدریجاً ترقی ایده‌رك حلب مولویتنه نائل اولدقدن صوكره حجازه كیتمش ایدی. ۱۱۴۹ده استانبوله عودتنده وفات ایتمشدر. ثلث یازمقده مهارتله معروف اولان صو یولجی زاده محمد نجیب افندی ارتحالنه:

آه وهبیٔ هنر پیشه جهاندن كتدی

تاریخنی سویله‌مشدر.

جراح پاشا قربنده «جانبازیه» مسجدی خطیره‌سنده مدفوندر.

وهبینك مرتب دیوانندن باشقه برده او زمان پك طنطنه‌لی بر صورتده اجرا اولنان سور همایونك آرایشنی تصویر ایدن (سورنامه)سی واردر.

روایت مشهوره‌یه كوره سلطان احمد خان ثالث حضرتلری باب همایون خارجنده‌كی چشمهٔ نفیسی ایچون تاریخ اولمق اوزره:

بسمله‌یله ایج صویی خان احمده ایله دعا
مصراعنی تنظیم بیورمش اولدیغی حالده درت اکسیك کلمش ایدی. وهبی بونی:

آچ بسمله یله ایج صویی خان احمده ایله دعا ...

صورتنه افراغ ایله حسابی اکمال ایتدکدن صوکره بو وزن وقافیه‌ده صاحب مصراع حضرتلرینك اوصاف شاهانه‌سنی حاوی برده قصیده یازمشدر. شاعرك انفس قصائدی عد اولنان بو اثر تاریخ ایله برابر چشمه‌نك اطرافنده منقوشدر.

تاریخی سلطان احمدك جاری زبان لوله‌دن
مصراعیله کیفیت اکمالی ظریفانه ایما ایتمشدر.

وهبینك آثاری شایان مطالعه‌در.

«وهبئ قدیم نکته‌دان‌اندر»

سوزی تصدیق ایدیلیر. فقط

«عصرنده رئیس شاعراندر»

حکمنده تردد اولنور.

سیدك

مه صانمه مشتریسی چیقوب خواجهٔ فلك
کالای وصل دلبره عرض غروش ایدر

کبی عادی سوزلری یوق دکل ایسه‌ده سنبلزاده وهبی ایله

قارشیلاشدیریلنجه درجهٔ وسطاده بولنان شاعرلرمزك بیوكلرندن عد اولنمه‌سنه لزوم كورونور.

سنبلزاده سیده یالكز كثرت آثار جهتیله غلبه ایده‌بیلمشدر.

بعض اشعاری:

اثرین كورمز ایدك جان كبی جانانمزك
كلدی كوردك یرینه كلدیكنی جانمزك

مثال بحر درونكده صاقلایوب كهرك
هنر نمالغه میل ایتمه وار ایسه هنرك

ظن ایله‌رم كه لیلهٔ قدر ایچره نوردر
كوردكجه زیر زلف معنبرده كردنك

طاقدن ایله‌دی بن خاكه تنزل دلدار
بولدم اول ماهوشی كوكده آراركن یرده

سن ده عقلك وار ایسه بر نشئه تحصیل ایت یوری
عالمك طعن ایتمه تریاكیسنه، عیاشنه

مستغنیٔ ارشاد اولور ارباب حقیقت
سکان حرم نه‌یلر ایمش قبله نمایی

تیغ نکاهه بادهٔ ناز ایله آب ویر
بن اولمك ایسترم بکا قطعی جواب ویر

— ٧٤ —

جهلول بك

سلطان سلیم خان اول حضرتلرینك خواص بندکانندن اولان بو ذاتك اسمی (حسین)، مولدی (مناستر)در.

شاعرلکده اشتهاری درجه‌سنده خوش نویسلکده دخی حسن صیتی وار ایدی.

اوائل حالنده ارباب تیماردن ایکن استانبوله کلوب بر مدت قرار ایله‌دکدن صوکره طلب رزق مقسوم ایله حلبده، شامده کشت وکذار ایله‌دیکی صیره‌ده حما متصرفی جعفر پاشایه انتساب ونهایت مشارالیهه داماد اولمشدر.

سلطان سلیم مرحومك شهزاده‌لکلرنده جعفر پاشا سلطان مشارالیه حضرتلرینه لالا تعیین بیورلدقده دامادینی دخی برلکده کوتورمش، تقدیم ایتمش ایدی.

سلطان سليم خان حضرتلرى بونك ناصيهٔ حالنده اثر قابليت مشاهده بيورمه‌لرى اوزرينه خدمت كتابت خصوصيه‌لرنده استخدام وبعده شرف مصاحبت ومنادمتلريله بكام بيوردقلرى كبى جالس اورنك سلطنت اولدقلرنده مير علملكله [*] چراغ بيورديلر .

مدت مديده بوحال سعادت اشتمال ايله مغبوط اقران وامثال اولديغى حالده اختيار تقاعد ايده‌رك مسقط رأسى اولان مناستره عودت وفقط آره‌دن چوق كچمكسزين ارتحال دار آخرت ايله‌دى .

تذاكر شعراده كورولوب بالانتخاب بورايه درج ايديلن ابياتندن ـ زمانه كوره ـ كوزل بر شاعر اولديغى آكلاشيليور :

بر بر ايشن بتيردك كويكده اهل عشقك
آكاه اول اى كل تر، جان بوستانده بتمز

مدعى بولكه اولمز دير ايمش بنده‌ك ايچون
مدد اولدر بنى بوسوزلرى كوش ايتمه‌يه‌يم

---

[*] وزرانك اك قدمليسنه «شيخ الوزراء»، علمانك اك قدمليسنه «رئيس العلماء» دينلديكى كبى اوزمانلر قابوجى باشيلق رتبه‌سنى حائز اولانلرك قدمليسنه‌ده «مير علم» دينيلير ايدى .

خلاق جهان عالمه قیلدقده تجلی
هر شخصی برر حال ایله ایتمش متسلی

حضرت جانانمه بندهٔ ناچیزدن
نقل کلام ایلەمش وارمش اوکون بر مُغك [*]
بن ایسه خود دیمەدم، فرض ایدەلم که دیدم
نکتهٔ مشهورەدر: سبك من بلغك

سن شاهه بنده ایتدی بنی حاکم ازل
آلیر کوز ایله باق کولەسی اولدیغم کوزل

عید وصله تك ایرشمکلکه امکان اولسون
بر باشم وار او دخی یولکه قربان اولسون

کوکل قالسون بکم یول قالماسون دیرلر مثلدر بو

......

٧٥

شانی زاده

مشارالیهك اسم و مخلصی (محمد عطاءالله) در. موالیدن مدینهٔ منوره قاضیسی شانی زاده صادق افندینك صلبندن استانبولده تولد ایتمشدر.

[*] مغبچه معناسنه.

١٢٠٠ده مدرس، ٣١ده خواص رفیعه [قصبهٔ ایوب انصاری] قاضیسی، ٣٥ده مترجم قاموس عاصم افنـدینك مطعوناً [یعنی طاعون علتیـله مصاب اوله‌رق] ارتحالی وقوعنده یرینه وقعـه‌نویس، ٣٧ ده مکهٔ مکرمه ملاسی اولمشدر.

٤٢ ده آیدین ولایتی داخلنده (تیره) قضاسنه نفی اولنمشدی. بر کون اطلاقی خبرینی تبلیغ ایچون خانه‌سنه کلنلرك مناسبتسز تلاش ایله قوششمه‌لرندن زیاده قورقمغله بو قورقو ایله سنهٔ مذکوره اواخرنده ترك حیات ایله‌مشدر.

ادبیاتده، موسیقیده، فن هیئت و نجومده عصرینك یکانه‌سی، علی‌الخصوص علم طبده او زمانك صحیحاً رئیس الاطباسی ایدی. فقط حکیم باشیلق مسندینه که مناصب مهمه‌دن ایدی نائل اوله‌مامش و وقعه‌نویسلك مأموریتی دخی شهرت شایعه‌سنه مبنی محضا قریحهٔ همایوندن اوله‌رق توجیه بیورلمشدر .

تاریخ عاصمه ذیل اولمق اوزره یازدیغی تاریخ مشهوردر. ابتدا برمقدمه یازوب سلطان محمود خان عدلی حضرتلرینه تقدیم ایتدکده مقبول همایون اوله‌رق استدعاسی وجه ایله جلوس همایونلرندن یعنی ١٢٢٣ سـنه‌سی وقایعنـدن بدء ایله‌مه‌سنه مساعده بیورلمشدر.

علم طبدن تألیف ایله‌دیکی (معیار الاطبا) یی عرض ایتمك

ایسته‌دیکی حالده، چونکه اوزمانلر مؤلفات جدیده حضور همایون پادشاهی یه عرض ایله ارادۀ سنیه‌سی استحصال اولنمادقجه نشر اولنه‌مادیغندن، کندیسی ایسه علمادن بولندیغندن شیخ الاسلام درّی زاده عبدالله افندی‌یه تقدیم ایتمش ایسه‌ده بر چوق زمان حصول امله موفق اوله‌مامش ونهایت بوکتابك موقوف علیهی اولان (مرآة الابدان فی تشریح اعضاء الانسان) ی بالتالیف صدراعظم رؤف پاشا معرفتیله عرض ایتدیکی کبی مقدمه‌سنده دخی (معیارالاطبا) دن بحث ایتمش اولمه‌سیله هرایکیسنك طبع ونشریچون مساعدۀ سنیه استحصال ایله‌مشدر.

جودت پاشا حضرتلری تاریخلرنده بونی یازدقلری صیره‌ده ـ محض صواب و عین حکمت اولمق اوزره ـ بیوریورلرکه:

« شمدی اوزمان ایله بوزمانی مقایسه ایدملم. اوزمان شانی زاده کبی معلومات صحیحه اصحابندن برذات ـ هنوز لسانمزده اصطلاحاتی موضوع اولمایان ـ علم طبدن برکوزل کتاب یاپار ایدی‌ده آنی حضور همایونه عرض ایچون یول بوله‌مازایدی. عصرمزده ایسه عرض وتقدیمده مشکلات کورلمك شویله طورسون طرف اشرف حضرت پادشاهیدن بوبابده هردرلو تسهیلات کوسترلمکده وانواع تشویقات اجرا بیورلمقده‌در. شوحاله نظراً شانی زاده‌نك اوقدر

مشکلات ایچنده حسبی اوله‌رق چالیشوب چابالامه‌سی نه قدر جالب ستایش اولورسه بزم نشر علوم ومعارف حقنده‌کی تنبللکمز دخی اوقدر موجب سرزنش اولور.

§

ذکر اولنان تألیفاتندن باشقه (مفردات)، (مرکبات)، (اصطلاح اطبا) نامنده طبه متعلق آثار معتبره‌سی وریاضیاته دائر برچوق رسائلی واردر.

شانی زاده‌نك فن انشاده‌کی اقتدارینه تاریخی شاهد ناطقدر. انشادده دخی بضاعه‌سی اولدیغنی بعض تذاکر شعراده کوروله‌رك بورایه نقل اولنان برقاچ بیت کوستریر:

محبوب قلوب اولدیغیچون اول مه انور
آوازهٔ حسنی کبی دلدن دله دوشدی

سائق قدرته تسلیم عنان ایله یوری
اولمه پابستهٔ زنجیر ملال اول سربست

باده‌یی شوقکله زاهد قلبه سیلان ایتمه‌ده
ظنم آنی قویمق ایستر ماء جاری حکمنه

بولنمایانلر او روح مجسمه همدم
سزا دکلیدو آدمدن اولماسه معدود

هله بوبابده سندن سؤاله کلدی عطا
افندی یوقمی کرم بن کدایه برپاره

§

بعض ذوات لسانمزده اصطلاحات طبیه‌نك واضعی مشار الیه اولدیغنی سویله‌رلر. واقعا جودت پاشا حضرتلرینك «هنوز لسانمزده اصطلاحاتی موضوع اولمایان علم طبدن» دیمه‌لرندن دخی استدلال اولنه‌جغی وجه‌ایله شانی زاده‌نك اصطلاحات طبیه خصوصنده بیوك خدمتی سبق ایتمش ایسه‌ده کرك عربلردن بزه طوغریدن طوغری‌یه انتقال ایدن کرك دولت علیهٔ عثمانیه‌نك ابتدای تشکلندن شانی‌زاده زماننه‌قدر السنهٔ ثلثه اوزره یازیلان کتب متنوعهٔ فنیه‌ده هر فنك اصطلاحات مخصوصه‌سی موجود ومعلوم اولمه‌سنه وشو قدرکه او زمان‌کورولن لزوم اوزرینه کتب جدیدهٔ فنیه‌نك اجنبی لسانلرندن و بالخاصه فرانسزجه‌دن نقل وترجمه ایدلدیکی صیره‌ده یکیدن یکی‌یه تصادف ایدیلن اصطلاحات وتعبیرات فنیه‌دن طبه عائد اولانلرینك شانی زاده طرفندن «ترجمه» وتعبیر آخرله، «وضع» ایدلمش اولدیغنه نظراً شانی زاده‌نك واضعلغی «اصطلاحات جدیدهٔ طبیه»یه منحصر اولمقله برابر «مولدالحموضه. مولدالماء» کبی کیمیوی تعبیرات ایله فنون ریاضیه‌نك بر چوغی - ینه

اوعصرده بولنان حکمادن ـ باش خواجه اسحق افندی طرفندن بالترجمه وضع ایدلدیکی محقق اولمغله مشارالیهك بو خصوصده یالکز اولمادیغی درکاردر. بناءً علیه رأی عاجزانه‌مزجه شانی زاده‌نك «اصطلاحات طبیه» واضعی اولدیغی تماميله قبول ایدلمك ایچون بوکا برده «جدیده» لفظنك علاوه‌سی لازم کله‌جکی کبی معلوم اولدیغی اوزره علم طب سائر برطاقم علوم وفنونك اجتماعندن ترکب ایتمش برشی اولدیغی وفنون مذکوره‌نك اصطلاحات وتعبیرات جدیده‌سی ایسه مشارالیه خواجه اسحق افندی ایله کدخدا زاده عارف افندی، منجم باشی عثمان افندی کبی شانی زاده‌یه معاصر بولنان ذوات فاضله طرفندن وضع ایدلدیکی جهتله بوذاتلرك دخی مشارکتلری اولمق اقتضا ایدر.

....

٧٦

نائلیٔ قدیم

آز چوق شعره انتسابی اولوب ده «نائلیٔ قدیم» نامنی ایشتمه‌مش کیمسه یوق کبیدر.

نائلیٔ قدیم اساتذهٔ شعرادن معدوددر. رقت حس، نزاکت خیال ایله تمیز ایتمشدر. طرز بیانی غایت آهنکلیدر،

فقط نفعینك آهنك شاعرانه‌سی كبی جلادت آور دكل، بر مكوكب كیجه‌ده بر مشجره‌نك سایهٔ روحانیه‌سی آلتنده آهسته روان اولان بر جویبار بی‌قرارك زمزمهٔ حزینی كبی سودا پرور در. بتون یازدیغی اثرلرنده آلام شوق وغرام ایله دمساز اولمق ایسته‌ر؛ سانحاتی غایت لطیف وكندینه مخصوص بر وادیده یازار؛ اویله دلنشین تعبیرلر اختراع ایله‌ر كه انسانك اوقودقجه مفتونیتی آرتار. بعض اشعاری فوق العاده لطیفدر؛ تنظیرینك احتمالی یوقدر. بعضلری ده اوقدر فنا شیلردر كه انسان بر آنلره، بر بونلره باقارده ایكیسی بر شاعرك محصول افكاری اولدیغنه اینانامایه‌جغی كلیر؛ فقط اسلوبده‌كی عینیت اینادرمغه مجبور ایدر. بركت ویرسون كه مشارالیه دیكرلری كبی صنایع لفظیه‌یه او قدر اهمیت ویرنلردن دكلدر؛ ایی كوتو بر مضمونی استادانه لسان ایله افاده ایتمك مراقنده در. اقتدار وكمال طبعنی غزل وادیسنده اظهار ایتمشدر. بناءً علیه نائلیده آرانه‌جق بدایعك غزلیاتنده آرانلمه‌سی لازمدر.

غزل نه دیمكدر؟ نه دیمك اولدیغی ادیب فاضل ولد بهائی افندی حضرتلری طرفندن یازیلوب «خزینهٔ فنون» ه بعدالدرج «مكتب»ك ۱۵ نومرولو نسخه‌سنه دخی نقل اولنمش اولان مقالهٔ مفیده‌ده بالاطرف تعریف اولنمشدی. فی‌الحقیقه، ادبیات ایرانیه و عثمانیه‌نك مأخذی اولان

لسان عربده غزل حسن وعشقه تعلق ایدن احکام وشئونك
انواع خیالات ومضامین ادبیه وصنایع وبدایع شعریه ایله
تزیینندن عبارت اولدیغی حالده اعصار متوالیه‌نك ترقیات
فکریه‌سیله متناسب بر صورتده موضوع اصلیسنده توسع
وتکمل ایتمك لازم کلیرکن بالعکس آندن دور قاله‌رق درلو
درلو رنکلره کیرمش وحتی برزمانلر لسانمزده برطاقم ترهات
عجیبه غزل نامی آلتنده یازلمش اولدیغندن بونلرك وجودی
بوکون غزل وادیسنك منسیت ومتروکیتنه سبب اولمشدر.
حال بوکه بونلر بوکون غزل عد اولنه‌مه‌یه‌جغی کبی کچمش
زمانه کوره ده عد اولنه‌مامق لازم کلیر ؛ چونکه غزلك
موضوع اصلیسندن خارجدر .

قوافیی کاغده دیزدکدن صوکره آنلرك خاطره القا
ایده‌بیله‌جکی افکار ومضامینی تنظیم ایله مطلعی مصرّع —
بیت وجوده کتیرن هیچ بر زمانده شاعر عد اولنه‌ماز ! .
زمانا لازم کلن معلوماتی جامع اولوب ده حقیقی بر استعداد
شاعرانه ایله مفطور اولان ذات حسیات و تأثرات
روحانیه‌سنی مناظر علویهٔ طبیعته تطبیق ایتمك صورتیله
بو وادیده اظهار کمال ایده‌بیلیر و ایتمایدر. اقسام اشعار
ایچنده دیدیکم یولده غزلده‌کی مزیت ممتازه‌دن بری ده روحه
اولان تأثیر فوق‌العاده‌سیدر واقعا غزل وادیسی تنکدر ؛
واقعا غزله نسبتله منظومه یازمقده‌کی سهولت قابل انکار

دکلدر؛ فقط طبیعی و حسی یازلمش غزلیات ده یوقدر دینیله‌مز . علی‌الخصوص منظومه تنظیمنده‌ده فکر ، وزن وقافیه محکومیتندن قورتوله‌ماز .

نورسیدکان هوسپروران ادبمزدن بعضلری شعر عثمانیده وزنك عدم لزومنه دائر مطالعه بیانته قالقیشیورلر! بو درلو مطالعاتك فقدان ذوق ووقوفدن نشأت ایله‌دیکی میدانده ایسه‌ده اویله دور صباوتده آهنك شعر عثمانینك مدار قیامی اولان وزنك عدم لزومندن بحثه جرأت ایتمك ذوق آشنایان ارباب ادبی مجبور تبسم ایده‌جك حالاتدن اولدیغی کبی بالاخره قائلی ایچون جالب شرمساری اوله‌جق حد ناشناساقلردن اولدیغی جهتله ادبامز بویله‌لرینی اوزون اوزون تقدیرنامه‌لر ایله تشجیعدن واز کچسه‌لر فنا ایتمش اولمازلر؛ چونکه بویله شیلرك اذهان نورسیدکانه سوء تاثیراتی کورولیور. آشنای وزن اولسه موزون سویله‌مکدن واز کچه‌میه‌جکی طبیعی اولان اطفال ادبمز (!) بویله مهم مسائل ادبیه‌یه دائر بیان مطالعه‌یه قالقیشیر و مطالعاتی درست بر یولده افاده ایتمك شویله طورسون حتی طوغرو یازمقدن عاجز بولنورده بوده مظهر تقدیر ادبا اولورسه آرتق دوشونملی ! انسان بویله شیلری کوردکجه «قاآنی» ایله همزبان اوله‌رق تبسم کنان :

از شعر مزن لاف و برو شعر همی باف

مضمونی تکراره مجبور اولیور.

کهنه‌لم ینه غزله : بزده غزل وادیسی الڭ زیاده ازمنهٔ متأخره‌ده فنالاشمشدر. اسلافده کرچکدن حساس، شاعر یارادلمش اولانلر ایران ادبیاتندن اقتباس ایله برابر — زمانلرینه کوره — حسن طبیعته دلالت ایده‌جك برچوق کوزل اثرلر وجوده کتیرمشلر؛ فقط ایش کیتدکجه چیغیرندن چیقه‌رق برزمانلر بو اقتباسات پك فنا شیلره حصر ایدلمش وعادتا ایرانجه‌ده مقبول اولمایان برطاقم مناسبتسزلکلر آلنه‌رق ادبیاتمز فنا حالده بوزلمشدر. یوقسه ادبیات ایرانیه دینیلن خزینهٔ معرفت ایچنده فوق العاده شیلر واردر. شاعرلکله نام آلانلرمزدن مثلا «حشمت» — هر بیتی برتلدن چالار — موزون و مقفی سوز سویله‌مکی، «وهبی» سوزی جناسه بوغمغی شعرظن ایدرمش. نه در او:

سودیکم کنجم دیبه ویرانه ایتدك سن بنی

کبی سوزلر؟ بونلر چکیلیر بلالردنمیدر؟ غریبی شوراسی‌که بودرلو ترهات غزل نامی آلتنده یازلمشدر. غزل دینلدیمی الفاظی سلیس و آهنکلی، معناسی رقیق وروح استیناس اولملیدر. مثلا سخنوران عجمدن «شهیدی» نك:

چو ابر من بهوای تو ازجهان رفتم
کلی نچیدم وکریان زکلستان رفتم

مطلعیله مصدّر اولان غزل عاشقانه‌سی نه قدر لطیفدر ! انسان بویله نوحات غریبانه‌یی ایشتدکجه :

یك بیت عاشقانه به از صد قصیده است

حکمنی تصدیقده مسلوب الاختیار اولور .

زمانمزده غزلیات حقنده‌کی اعتراضاتك چوغی — ولوکه برغزل فوق العاده مهیج ووجد آور برصورتده یازلمش اولسون — اسلوبنه عائد بولنیور ؛ یوقسه اوغزلك محتوی اولدیغی حسیات رقیقه و سانحات لطیفه‌یه باقان بولنمیور . آثار اسلافك بودرجه نظر اعتباردن سقوطنه سبب اولان شیلردن بری‌ده آنلرك زمانه کوره قصیده ، غزل وادیلرنده یازلمش بولنمه‌سی و بونلرك عاینده‌کی افکارك ایسه هرکسی مطالعه‌سندن تنفیر ایده‌جك برصورتده تعمم ایتمش اولمه‌سیدر . فی الحقیقه ، متقدمین شعرا اویله محدود وادیلرده ترانه پرداز اولمشلردر ؛ فقط بو محدودیت اخلافه یادکار براقدقلری دواوینك کافهٔ مندرجاتی شایان مطالعه اوله‌مایه‌جغنه سبب عد اولنه‌ماز . ادبیات ، تحول ادوار و تجدد اعصار ایله باشقه بر رنك تجلی‌یه مظهر اولدیغیچون مشار الیهمك اویله محدود وایلرده ارباب حسن طبیعتی منجذب ایده‌جك بر طاقم بدایع فکریه وجوده کتیرمش اولمه‌لری کندیلرنجه برشرف ومزیتدر . بزه لایق اولان آثار اسلافی تدقیق ایده‌رك زمانمزده

مقبول اوله بیله‌جك بر طاقم بدایع انتخاب ایتمك و یازیلان مطالعه‌نامه‌لرله آنلرك شخصیت روحانیه‌لرینی تشریح ایتمکدر. یوقسه آثار اسلافدن برشی کورور کورمز «امان افندم، آتکنز شونلری! اوقونور شیلر دکلدر! بیك سنه‌لك مضمونلردن بیقدق، اوصاندق!» دیمك سوز دکلدر. بونلرك ایچلرنده پك فنا شیلر بولندیغی کبی فوق‌العاده شیلرده بولنه بیلیر. برکل نهالی اوزرنده سکز اون دانه غنچه، برمیلیون دیکن بولنور؛ بوحالیله کل فدانی فنا اولمق شویله طورسون بر خیابانی تزیین ایدن ازهار لطیفه‌نك الڭ نظر رباسیدر.

مطالعات مسروده‌دن مقصد شعر یازمق ایچون هرخصوصده اِثر قدمایه اقتفا ایده‌لم، مطلقا غزل وادیسنی اختیار ایده‌لم دیمك دکلدر؛ بلکه بوکونکی ترقیات فکریه ایله متناسب هر یولده اثرلر وجوده کتیرمکه چالشمقله برابر محتوی اولدیغی سانحات عاشقانه ایله هرحالده ارواحه باشقه بر تأثیر لطیفی اولان غزل وادیسنی‌ده ترك ایتمه‌یه‌لم، تغزل ایده‌لم؛ اما یاوه سویله‌مه‌یه‌لم دیمك ایسته‌رز. شوراسنی‌ده عرض ایده‌یم: هرشیئی اربابی یازارسه کوزل اولور؛ یوقسه نه معلوماتی. نه استعدادی اولمایوب‌ده مجرد شوکا بوکا تقلید ایله دمکذار اولانلرك یازدقلری اقوال موزونه غزل‌ده اولسه اوقونماز، منظومه‌ده! اونلر شعر

یازمنی ظواهر اشیایه عائد روحسز اوصاف وتصویرات ایله املای صحائف و بحور اوزان ایچنده شناورلکله جمع زخارف ایتمکدن عبارت ظن ایدرلر. شاعرك - حسیات و تصوراتنی محاسن ولطائف طبیعته تطبیق ایله وجوده کتیردیکی - نشائد عالیه‌یی اوقویانلر تلذذات روحانیه‌یه مستغرق اوللی؛ الحاصل بو حس لسان ایله قابل تعریف اولاملیدر؛ یوقسه اویله مبتذل شیلر دائما خندهٔ استهزایه هدف اولور.

بز بوکون - نه اویله مجرد نکته پردازلق خاطری‌چون یازلمش اولان - زلف ماردن، شمشیرابرودن، مومیاندن، معدوم دهندن؛ نه‌ده بی وقوفانه وسطحی نظرانه یازیلان چیچکلی، سمالی، بولوتلو، دریالی، - خطیئات ایله مالی - منظومات بی‌معنادن خوشلانیرز. انصاف اولنسون! شعر بو دیمکمیدر؟ غرب ادباسی طبیعتدن بویله‌می بحث ایدیورلر؟

این قدر هرزه چپ وراست دویدن عیبست
جائی کن سینهٔ خود را سر راهی دریاب

کلەلم ینه نائلی قدیمه: نائلی قدیم - اشعارینك مطالعه‌سندن آکلاشلدیغنه کوره - ادبیات ایرانیه‌یه الك زیاده وقوفی اولان شاعرلرمزدن اولدیغی حالده شدت تصور، احتشام وشعشعهٔ افاده ایله تمیز ایتمش اولان نفعی کبی برقصیده تنظیمنه

موفق اوله‌مامشدر . قصائدی سراپا صوغوقدر . نفعینك قصائدینه نسبتله ایچنده شایان انتخاب بر بیت بولنه‌ماز. انسان نفعینك الفاظنده‌کی او ساحرانه انسجام و آهنکه باقارده حیران اولور. هله حماسیات واديسنده یازدیغی شیلری اوقورکن نفسنده بر اثر جلادت حس ایدر. تاریخ ادبیات عثمانیه‌مزده مشارالیهه معادل بر قصیده پرداز دها ظهور ایتمه‌مش اولدیغنی و بناءً علیه کندیسنك دهات ادبدن بولندیغنی اعتراف ایله‌ر. مؤخراً نائلی دیوانی اله آوب‌ده قصیده‌لرینی کوزدن کچیرمك ایسته‌سه مطالعه‌سندن روحی صیقیلیر . بووادی نفعی‌یه مخصوصدر. حال بوکه اوقوجه شاعرك قصائدینه نسبتله غزلیاتی اویله فوق العاده شیلر دکلدر. نفعی‌ده غزل یازار؛ فقط غزلنده سوزشدن اثر بولنماز. سراپا رندانه‌در. نائلیٔ قدیم ایسه کندینه مخصوص بر ادای حزین ایله انشاد ایتدیکی غزللرنده اکثریا آلام واشواق روحانیه‌سنی تعریفه چالیشیر. بناءً علیه غزلیاتی سوزافکن قلوب ارباب هوادر. مثلا نفعینك غزلیاتی میاننده نائلینك:

نایك که چیقار زمزمه سوراخلرندن
بلبللر اوتر صانکه کلك شاخلرندن
خلد ایچره شهیدان محبت سرکویك
سیر ایتمکه روزنلر آچار کاخلرندن

بزم ادبك باكه معاشرلری یگدر
بی روی ریا صومعه كستاخلرندن
تأثیری یوركلر دلر ای نائلیٔ زار
نایك كه چیقار زمزمه سوراخلرندن

غزلی كبی رقیق بر غزل كوستریله‌مز. دقت بیوروليورمی؟ قوجه استاد بوغزلنده پك تنك قوافی اختیار ایتمش اولدیغی حالده سامعهٔ وجدانه او قدر لطیف بر صورتده تأثیر ایدیوركه انسانك اوقودقجه اوقویه‌جغی كلیور. ذاتاً او كندی سنوحات خیالیه‌سنك جیادت و لطافتنه مفتون اوله‌رق ینه كندی حقنده بلا اختیار :

اشعاری بویله سویله‌ر استاد سویله‌نجه

دیرمش. شاعرك بویله مهیج حسیات اولان غرامیاتی كوش ایدنلرك كندیسیله همزبان اقرار اولمه‌لری طبیعیدر.

نفعینك لسانمزده تعبیرات جیده اختراعی خصوصنده حائز قصب السبق انفراد اولدیغی عموماً مسلم اولمقله برابر ایكنجی درجه‌ده اولمق اوزره نائلیٔ قدیم كوستریله بیلیر. فی الحقیقه مشارالیهك تنقیح الفاظ و اختراع تعبیرات خصوصنده كوستردیكی مهارت ادیبانه دكمه بر شاعره نصیب اولمامشدر. بعض ارباب تدقیق نائلینك اشعاری محصول تكلف اولدیغنی بیان ایتمشلر ایسه‌ده بزجه بو مطالعه مشار الیهك قصائدی حقنده وارد اوله بیلیر.

هرشاعرك بر وادئ مخصوصی واردر. بالفرض فوق العاده غزللر تنظیم ایدن برشاعر بر گوزل قصیده تنظیمنه موفق اوله مایه جغی کبی برقصیده پرداز شهیرده اویله فوق العاده برغزل وجوده کتیره مز. ایشته بوکا نفعی ایله نائلی برمثالدر. بوخصوصده :

هر کسی را بهر چیزی ساختند
میل آنرا در دلش انداختند

بیورمش اولان صاحب مثنوی حضرت ملای روم برحقیقت بیان ایتمشدر.

نائلئ قدیم استانبوللودر. آدی مصطفی در. اوائل حالنده تحصیل علوم ایتدکدن صوکره اقلام مقاطعاتدن معدن قلمنه انتساب ایتمش وتدریجاً ترقی ایده رك قلمده سرخلیفه اولمشدر.

مطبوع دیواننده «طرزی» نامنه بر ایکی پارچه شی واردر. کندیسنك اولجه بو نام ایله تخلص ایدوب ده مؤخراً ترك ایتمش اولمه سی وارد خاطر اوله بیلیر. لطائف روایات ادبیه دندرکه مشارالیهك معاصرینندن شاعر شهیر نشاطی اوتجه «سمندی» تخلص ایدرمش. بونام ایله عصرك شیخ الاسلامنه برقصیده تقدیم ایتمش. شیخ الاسلام افندی نشاطینك قوت طبعنی تحسین ایله برابر کندیسنه «چلبی! مستعد بر آدمه بکزیورسك؛ لکن سمندی آت

جانبازی دیمکدر. بوندن صوکره مخلصك نشاطی اولسون »
دیمش وشاعر بو مخلصی قبول ایتمشدر. [*] هزال شهیر
سرورینك ده اولکی مخلصی حزنی ایدی.

نائلیٔ قدیمك بولندیغی عصر ادبیات عتیقهٔ عثمانیه نك
دور کمالی عد اولنور. اوزمان شیخ الاسلام یحیی، شیخ-
الاسلام وصاف، نفعی، جوری، وجدی، عزمی زاده
حالتی، عصمتی، نشاطی، صبریٔ شاکر، نوعی زاده عطائی،
نظمی، نثاری ودها پك چوق افاضل وسخنوران ظهور
ایتمشدر. نائلیٔ قدیمك بونلردن بالخاصه - صدر روم
اولوب ۱۰۷۰ تاریخنده ارتحال ایتمش اولان عصمتی ایله
شاعر مشهور وجدی یه محبت ومخالصت صمیمیه سی اولدیغی
دیواندن آکلاشیلیر.

نائلیٔ قدیم ۱۰۷۷ تاریخنده عازم دار بقا اولمشدر.
وفاتنه شو تاریخلر سویلنمشدر:

دیدیلر خلق جهان فوتنه آنك تاریخ
نائل جنت اوله نائلیٔ نادره فن

§

کوش ایدوب فوزی دیدی تاریخنی
نائلی اوله شفاعت نائلی

§

[*] بونشاطی، شاعر مولوی نشاطیدن باشقه اولسه کرك. فائق

دیدم دعا ایله تاریخ فوتنی نظمی
بهشتی نائلی‌یه ایلیه مکان مولا

§

نائل فردوس بادا نائلی الفاتحه

١٠٧٧

مشارالیهك بعض ابیات منتخبه‌سی:

بر دل بی‌تاب ایله بیلك غمزه‌یه آماده‌یم
ای دینه‌ن حکم قضادن احتراز ایله‌ر بکا

دوشردی منظرهٔ چارطاق نخوتدن
بو حسن ایله نظر ایتسه‌یدی آفتاب سکا

حسنك كه اوله جلوه‌نمای حرم قدس
ارواحه دوشر غلغلهٔ حیرت دیدار

نه غمزه‌دن نه غم یار پر جفادندر
بزم شکایتمز بخت بی‌وفادندر

آرایش بهشت لطافت دکلیدر
اول تازه کابن چمن اعتدالی کور

غریب نشوهٔ ادراکدر محبت عشق
که حیرتنده بیله انتباه لازمدر

بر جوش عکس لعل تبخاله دارڭ اولسون
هر صونديغڭ قدحده ساقی حباب کوستر
کور سجدهٔ پرستش سن باکه خوبلرده
شایستهٔ پرستش بر آفتاب کوستر

ای دل دیمه طاغتدی سیه سنبلن صبا
سندن طاغلماسون بو خبر کیم سیاهدر

شخصڭ استعدادی لطف پیکرندن بللیدر
کیمیای قابلیت جوهرندن بللیدر
ایله‌مز هر کمعیار حسنه رغبت نائلی
قدر عاشق دلبر سیمین برندن بللیدر

کوکده ناله کیم دل مشتاقدن قوپار
بر نغمه‌در حجازده عشاقدن قوپار
خاموشیٔ ادب که کشایشپذیر اولور
بر غنجه‌در حدیقهٔ اخلاقدن قوپار

درکار اولور تلاطم دریای اشتیاق
بر موجه کیم او جبهٔ بر ّاقدن قوپار

بیگانه‌لرله جنبشن اول نخل نورسك
آهه حواله ایله‌ر ایدم آه تازه‌در

ناسزا غیره نگاه ایلدیکن آز صانیر
بزه جور ایلسه اول غنجه دهن ناز صانیر
نازدن چشمنی خاموش کورن هر مژه‌سن
ترجمان نگه نادره پرداز صانیر

غوغای رستخیزی خرامی اونوتدورر
اول دم که صحن محشر اوله جلوه‌گاه ناز

هوای عشقه اویوب کوی یاره‌دك کیدرز
نسیم صبحه رفیقز بهاره دك کیدرز
پلاس پارهٔ رندی بدوش، کاسه بکف
زکات می ویریلیر بر دیاره‌دك کیدرز
فلك ! کیررسه کف نائلی‌یه دامانك
سنکله محکمهٔ کردگاره دك کیدرز

یاقار ای نائلی جبریلی داغ رشك قیسی
محبت سومنات فتنه‌در حسن بتان آتش

مهر عصمتدن بیله عاز ایله‌ر اولسه ژاله‌پاش
اول حیا کلبرکنك پاکیٔ دامانن کورك

خون اولدی باغری رشك عذارکله عاقبت
دوشدی چمنده خنجر سر تیز خاره کل
بر آل پرده چکدی عرقریز شرم اولوب
کلبرك آفتاب رخکدن عذاره کل

پاك دامن بر کل ترسك غبارمدن صاقین
شعله‌سك آب دوچشم اشکبارمدن صاقین

یاقه هزارك ای کل تر ناله‌دن صاقین
کوز یاشن آلمه آتش سیاله‌دن صاقین
اولمه او حسن جلوه فروشه فریفته
جان خرمنن او شعلهٔ جوّاله‌دن صاقین

افسوس که یوق عاقبت کاره شعورك
ای مورچه! حسرت‌کش بال طیرانسك [*]

ورق شمار گل عشرت اول کل ای واعظ
زمان عیش وطربدر کتابی نیلرسك ؟

فن احیاده مسیحه نیجه ناز ایلمسون
عالمی نرکس مخموری کبی خسته کورن

خاطرده ذوق ، دلده صفا ، تنده یوق مجال
ارباب غم ایرشسه‌ده نوروزه نیلسون

عزم باغ ایت که چمن بلبله زندان اولسون
گل ایچون ایتدیکی فریاده پشیمان اولسون

سنی کورسه ایدردی پرده دامان زلیخایی
مه کنعان کبی محبوب شهر آشوب شرمندن
نه نقش بو العجب کریانی‌یز ای نائلی بیلسه
اولور غرقاب خجلت دیدهٔ یعقوب شرمندن

[*] اذا ما اراد الله اهلاك نملة
سمت بجناحیها الی الجو تصعد

غمزه‌ڭ كبی هم نكتۀ راز دله محرم
نظارۀ عاشق كبی همراز كشاسڭ
تاب رخڭ اولدقجه فزون شعلۀ میدن
بر لمعه‌سی دنیایی یاقار برق بلاسڭ

پیمانه‌دن دوكلدی مل ناب بر یره
نور ایندی صاندیلر كورن احباب بر یره

آرایشی بهار ایله‌در كلشنڭ دخی
ای غنجه انبساطڭ او دمدر سنڭ دخی
كلبرك جان ایمش طوته‌لم یینه بار در
جسم لطیف و پاككه پیراهنڭ دخی

بهاری نیلرز اول كلعذار غنجه فمڭ
كولوب آچلمه‌سی بیڭ نو بهاره دكمزمی؟

قطعه

غارت خواب ایچون كه دست صونار
دامن زلفنه نسیم سحر
مشرق جامه خوابدن او پری
آفتابه یا طوغ یا طوغدم دیر

۷۶

حامئ آمدی

نابی ایله معاصر بر شاعر ماهردر. ایکیسنك ده یکدیکری حقنده مدحیه‌لری واردر.

بعضلر حامی‌یی، زماناً اولدیغی کبی، شاعریتجه دخی نابی‌یه مساوی عد ایتمك غیرتنده بولنورلرسه‌ده بینلرنده‌کی تفاوت ماصدق

« ببین تفاوت‌ره از کجاست تابکجا »

اولدیغی اربابنه خفی دکلدر.

مسقط رأسی اولان (آمد) یعنی دیاربکر بلده‌سنده علوم لازمه‌یی تحصیل و تکمیل ایله‌دکدن صوکره مسلك کتابته سلوك ایده‌رك بعض وزرانك دیوان افندیلکی خدمتنده استخدام اولنمش و ۱۱۶۰ تاریخنده دیاربکرده ارتحال ایله‌مشدر.

« ماردین قاپوسی» خارجنده وشهره یاریم ساعت مسافه‌ده کائن بر موقع دلکشاده بر کوشك بنا ایتمشدرکه الآن بقیهٔ آثاری مشهود ودیاربکرك اك کوزل متنزهاتندن معدوددر.

مشارالیهك دیوانی مطبوع وناجی افندینك دیدیکی کبی شایان مطالعه‌در. ابیات آتیه انتخاب کردهٔ عاجزانه‌مزدر.

غزلياندن :

كمالك نقصى، نقصانك كمالى اولديغن دربى
لسان حال ايله كامللره تقرير ايدر مهتاب

اونا خلفلره داغم كه ابجدى بيلمز
تفاخر ايتديكى دائم ديلنده ابجددر
اكرچه خوبدر اسباب حسنى سرتاپا
اوكا كل سيهى جملەدن سر آمددر

عجبمى ايتسه خردمند رشك نادانه
كه اهل هوشك اولور رنجى انتباهى قدر

صعود بام كماله حوصلەنيز هر كس
سطور شعرترى نردبان قياس ايلەر
بنى كورنلر اوكل چهرەلرله اى حامى
ميان غنجەدە برك خزان قياس ايلەر

كريمه مجرمك انكارى جرم ديكردر
اولورمى توبه كنهكاره اعتذارى قدر

مانع اولورمی پوشش مژکان سرشمکه
بکْنزەر شو خارزارەکه طوفان یواندەدر

ساقئ بزمك هلاك وضع نابرجاسی‌یم
باکه اوپدرمز ایاغك غیره اول مه رو ویریر

پاك طینت کوشهٔ غربتده‌خوار اولسونمی هیچ
کوهر آغوش صدفدن دور اولور قیمتله‌نیر

مقیم صومعه الله ایچون عزلتکزین اولماز
دل نادانی صیده بوندن اعلی بر کمین اولماز

بکا هیچ نفس امارەم کبی سوء قرین اولماز
بو دزد خانکینك کیمسه مکرندن امین اولماز
خراش سینه‌دن اولسه عجبمی بدکهر سالم
که هر بر ریزه سنك ناتراشیده نکین اولماز

نه قدر دافع اندوه ایسه، خوش مشرب ایسه
یارسز بادهٔ کلفامی طبیعت چکمز

عاقل بو باغه خارستان فنا دیمش
گلی روکشاده، غنچه هزار آشنا دیمش

رخندن بوسه چین اول سایهٔ زلفنده آرام ایت
معاش ایتمش نهاری حق بزه لیلی لباس ایتمش
می آشامانه ویرمش لبلرندن بوسه‌لر ساقی
یاقشدرمش اورمانی میك نقلك کراس ایتمش

نرکس کبی تفکر ایدوب اصل مرجعك
آچ چشم اعتبارکی دائم زمینه باق

طوتاردی شمع صفت کلشنی ضیاسی کلك
اوله‌یدی شعلهٔ رویکدن اقتباسی کلك

باقوب اسمی مسماسنده جمله متحد بولدم
آنکچون حامیا بن قانمی عنقایه بکزه‌تدم

قلب اولسه مضطرب کیدر آسایش بدن
اولماز وسط مکدّر اولنجه طرف امین

عجبمی لکنتی اولسه ، سخن او غنجه فمك
نه پیچ وتابه دوشر اول دهان تنکندن

تکمۀ زرتارکی چوز ، سینۀ سیمینك آچ
چاك چاك اولسون صدف ، دردانه‌لر رشك ایله‌سون

کاوش حکاکه صبر ایتمك کرکدر ایله‌ین
سیم و زر تحصیلنه اقدام مانند نکین

خلقه لطف ایت سخن سرد ایله نفرت ویرمه
دل کرم الفت احبابه برودت ویرمه
شاعرك مشربنه ایتمه مخالف حرکت
چشمۀ فیضی قارشدرمه کدورت ویرمه

فساد کونه مقارن ، عدم وجوده ردیف
جهان یوق اولمه‌ده مانند شمع‌وار اوله‌لی
قوایه کلدی خلل چون کورندی موی سفید
کم اولدی راحتمز ایلمز نهار اوله‌لی

کردش جام می کلفامه حاجت قويمادك
کوشهٔ چشمکله ای ساقی خراب ایتدك بنی

مصراعلر :

کشی آیاغن اوزاتمق کرك لحافی قدر

سؤاله قانع اولورمی کدا کفافی قدر

کاه اولور غربت وطن کاهی وطن غربتله نیر

قطعاتندن :

زندن رمیده شویله رفیعا افندی کیم
ختم ایتسه مصحفی اوقوماز سورهٔ نسا
نام نسایی ایتدی فراموش او رتبه کیم
نسیان ایله نسا دیسه دیر فتح ایله نسا
اسماء میده دختر رز نامی وار دییه
منفور طبعیدر می کا کون غمزدا
نیزن دیمز که ظاهر اولور آخرنده زن
اوراقه نی دمیده یازار ایتسه اقتضا

۷۷

ایکی بیراقلی زاده

[سید محمد نسیب] . مطبوع دیوانچهٔ اشعارینه مقدمه مقامنده یازیلان ترجمهٔ حالی ناطق اولدیغی اوزره سلطان مصطفی خان ثالث حضرتلرینک عهد همایونلرنده بعض مناصب دیوانیه‌ده استخدام اولنمش اولان سید سلیمان اغا نامنده بر ذاتك اوغلیدر. ۱۱۵۳ تاریخنده استانبولده تولد ایتمشدر.

یکرمی یاشنه قدر تحصیله ورزش ایله هرفنده حائز نصاب کمال اولدقدن صوکره حلب والیسی وزیر بکر پاشانك مهردارلغنده، مؤخراً مکتوبیٔ صدرعالی خلفالغی سلکنه بالالتحاق اهلیت و درایتی نشانجی محمد امین پاشانك دلخواهنه موافق کلمه‌سیله مشارالیهك دیوان کتابتنده استخدام و بر مدت صوکره وزیر مشارالیهك نائل مهر صدارت اولمه‌سی اوزرینه مکتوبی سرخلیفه‌سی، برایکی آی صوکره مکتوبجی، متعاقباً کوچك تذکره‌جیلك وکالتنه تعیین اولنه‌رق سلك رجال دولته داخل اولمشدر.

فقط برمقتضای مشرب برمدت مأمون الغائله یاشامق آرزوسنده بولندیغندن بر آره‌لق قضاءً آتدن دوشمه‌سنی وسیله اتخاذ ایده‌رك مأموریتندن استعفا ایتمشدر.

بر كون باب عالیدن صورت مخصوصه‌ده آدم كوندریلوب جلب و دعوتله جانب ایراندن كلن فارسی برمكتوبك ترجمه‌سیله برابر جوابنامه‌سی تسوید ایتدیرلمش و درحال مطلوب وجه ایله ادای خدمته موفق اولمه‌سنه مكافاةً بعض مناصب عالیه ایله تكریم ایدلمشدر.

١٢٠٤ سنه‌سنده مالیه تذكره‌جیلكی وكالتندن معزول ایكن دوچار اولدیغی مرض استسقادن رهایاب اوله‌مایه‌رق «ارجعی» امر جلیلنه لبیك زن اجابت وروم ایلی حصارنده كائن «شهیدلر» قبرستاننده متواری لحد مغفرت اولمشدر.

مقدمهٔ مذكوره‌ده یازلدیغنه كوره مشارالیه درویش نهاد برذات اولوب جمع مال ومنال قیدنده اولمادیغی كبی حفظ آثار فكرنده‌ده بولنمادیغی جهتله مطبوع دیوانچه‌سی مؤخراً بعض احبابنك مجموعه‌لرندن طوپلانیله‌بیلن اشعار و آثار منشیانه‌سندن وجوده كتیرلمشدر.

اسف اولنوركه بو دیوانچه همان سراپا یاكلش اوله‌رق طبع اولنمشدر.

§

بعض ابیات منتخبه‌سی:

ایدرمش هر بری تقلید قد وخدّ جانانه
صبا! سرو ایله شمعه سویله طورسونلر اوتورسونلر

دکل همان یوزکه جان ناتوان عاشق
سکا فلکده ملك ، یرده انس وجان عاشق
نه کلشنك کلیسك؟ هانکی برجك اختریسك ؟
نه مهرسك؟ سکا بیك جان ایله جهان عاشق
پرایتدی ولولهٔ تاب حسنك آفاقی
زمین جمالکه حیران و آسمان عاشق
صبا وار برایسهڭ اول نخل عشوه‌یه سویله :
سکا سلاملر ایله‌ر جهان جهان عاشق

کرم وارسته‌تر در قید استحقاق مکرمدن
ترازوی دودست اسخیا درهم قبول ایتمز

کفتار اهل‌دانشه‌در اعتراضمز
خود رأی وخود پسنده مماشات ایدنلرز

سرمست می عشقز پیمانه‌یه عشق اولسون
حیران جمالز بز جانانه‌یه عشق اولسون
بلبل کل رعنانك فاش ایله‌دی اسرارین
میدان محبتده پروانه‌یه عشق اولسون
ویرانه صانوب کیردم دل عالمنی کزدم
صد کنج ایله مالامال ویرانه‌یه عشق اولسون

مست ایتدی نسیبانی بومصرعی برمردك :
«هرسازه قولاق طوتدم الا نیه عشق اولسون»

اوحسرت کیم عیاندر گردننده بوسه‌دن یارك
همان بر ورد رعنادر آچلمش یاسمنلکده

عطای عالم بالایه کف کشاده اولان
مکارمندن اولور بهره ور گیاه کبی
لطافت خط وحسننده قالدی چشم أمید
کنار نسخه‌ده اعجام اشتباه کبی

نوری کوثرله ایدوب شسته آدین جان قودیلر
جانه‌ده ویردیلر آن اسمنه جانان قودیلر

ایدرسه بوسه دهندن نوله حقیره کرم
کریم اولانده نهانی اولور فقیره کرم

هرشکنجندن تماشا ایلیوب رخسارینی
سایه‌سنده زلفنك برماهتاب ایتدم بوشب

بودر آرایش بزم چمنزار محبت کیم
اوله کلدن تغافل، بلبل مهجوردن فریاد

صفای عشق بودر: تیر غمزه جانه کچه
درونه کلمه‌یه اما که ذرّه دکلی غبار

خلق ایدر دادوستد، بز پرتلاش و بی‌نصاب
چارسوی عالمك بز اوکمادق دلالی یز !

یرده، کوکده مهر دلبرله قراری قالمادی
ذرّه صای، شبنم طوت ای ناصح ! دل آواره‌یی

بردر خدا بوسوزده‌یم اولسه تنم دوچاك
سوز بر، جناب خالق کون ومکان بر

٧٨

راغب محمد پاشا

«قوجه راغب» عنوانیله شهرهٔ آفاق اولان بو ذات عالی‌قدر دفترخانه کتبه‌سندن محمد شوقی افندینك اوغلیدر. ١١١٠ تاریخنده تولدایتمشدر. اوائل شبابنده بریاندن

تحصيل معارفه اهتمام، برياندن دفترخانه‌يه دوام ايدردی. ثمرهٔ تميز اوله‌رق اوّلا روان واليسی احمد عارفی پاشانك مكتوبجيلغی خدمتنده، ثانياً تبريز جهتی سرعسكری علی پاشانك معيتنده دفتر امينی وكالتنـده بولندقدن صوكره ١١٤٠ ده روان دفترداری اولدی.

بر سـنه صوكره استانبوله عودتنده رئيس الكتاب وكالتيله وتيمـار وزعامت توزيعی خدمتيله همدانه اعزام ايدلدی. ٤٣ده بغداد دفتردارلغنه تعيين اولندی. ٤٦ده استانبوله عودتنده ماليه تذكره‌جيلكنه رونق ويردی.

٤٨ ده عهده‌سنه ارضروم سرعسكرلكی تفويض اولنان سابقا بغداد واليسی احمد پاشا معيتنده ينه رياست وكالتيله اردو دفتردارلغنه نصب اولندی.

تكرار درسـعادته كله‌رك بعض مكالمه مأموريتنده بولندقدن صوكره ٤٩ده صدارت مكتوبجيلغنه نقل اولنمقله برابر رئيس الكتاب مصطفی افندی ايله ينه بعض مكالمه‌يه مأمور ايدلدی.

مكتوبجيلقده خدمات سـابقه‌سنی تنوير ايده‌جك صورتده ادارهٔ امور ايله‌ديكندن ٥٣ده مصطفی افنديك يرينه رئيس الكتاب اولدی.

٥٧ ده رتبهٔ وزارتله مصر واليلكنه تعيين قيلندی. اوراده درت بش سـنه غايت مدبرانه ايفای وظيفه

ایله‌دکدن صوکره ٦٠ ده آیدین محصلی اولدی . ٦٣ ده اورادن صیدا منصبنه نقل اولنمشکن رقه ایالتنه تحویل اولندی .

٦٨ ده صدر سابق عبدالله پاشایه خلف اولمق اوزره والیلکله رقه‌دن حلبه کیتدی . ٧٠ ده شام ایالتی وامیر الحاجلق ایله مبشر اولدیغی حالده مصطفی پاشانك یرینه مقام صدارته دعوت بیورلدی . دارالخلافه‌یه مواصلتنده اوته‌دن بری اثبات لیاقت ایده‌کلدیکی او مقام سامی‌یه شرفبخش اولدی .

سلطان مصطفی خان ثالث دورنده شرف صهریت سنیه‌یه دخی نائل اولمشدر .

تاریخك شهادتیله ثابت اولدیغی اوزره بش التی سنه دوام ایدن مدت صدارتنده دولته پك بیوك خدمتلر ایتمشدر .

٧٦ رمضانی اوائلنده آغیر صورتده خسته‌له‌ندیکندن امور دیوانی نشانجی حمزه پاشایه تفویض ایتمشدی . شهر مغفرتك ٢٤ نجی کونی ارتحال ایله‌دی .

مدت عمرنده جمع ایتمش اولدیغی کتب نفیسه ایچون قوسقه‌ده انشا ایتدردیکی کتبخانه ایله چشمه و سبیلك یاننده آماده ایله‌دیکی مرقده دفن ایدلدی . وفاتی ختام انشا آتی تعقیب ایتمشدر .

مرتب دیوان ومنشآتیله (سفینة الراغب) نامنده مباحث شتایی مشتمل مجلهٔ جلیله‌سی متداولدر.

(راغب پاشا مجموعه‌سی) عنوانیله یاد اولنان یازمه مجموعهٔ نفیسه‌سی باغچه قاپوسنده کائن حمیدیه کتبخانه‌سنده محفوظدر. برده (رسالهٔ عروض)ی وار ایمش.

معلوم ناجی افندی مرحوم دییورکه:

«راغب پاشا سیاسیاتجه «وزیر حکیم» نامنی آلمش اولدیغی کبی ادبیاتجه‌دخی «شاعر حکیم» عنوانی قازانمشدر. اسکی صدراعظملر ایچنده کندینه مخصوص برموقع طوتمش اولان راغب ادبامز، شعرامز آره‌سنده دخی برمقام عالی احراز ایتمشدر.

«منشآتی بالطبع اهمیتنی محافظه ایده‌مه‌مش ایسه‌ده اشعار حکیمانه‌سی قیمتدن دوشمك مخاطره‌سندن مصون بولنمقده‌در. بر خیلی سانحاتی امثال عثمانیه صیره‌سنه کچمشدر. مثلا محض حکمت اولدیغی مسلم اولان:

«شجاعت عرض ایدرکن مرد قبطی سرقتن سویلر»

مصراعنی صیره‌سی کلدکجه هرکس ایراد ایدر.

«راغبك اکثر اشعار منتخبه‌سی حفظه شایان حکیمانه سوزلردر. هیچ بر شاعرمز بو یولده کندیسی قدر اثر موفقیت کوستره‌مه‌مشدر دینیله‌بیلیر. طبعی مألوف حکمت اولدیغندن عاشقانه، رندانه ابیاتی بالنسبه آزدر. شعری

تكلفله سويلر ، فقط (سامی) کبی لطافتدن خالی براقماز . (نابی) کبی ارسال مثله مائلدر . بوده آثار ایران ایله اشتغالندن ، خصوصیله (صائب) ه امثالندن ایلری کلیر . صائبی تقدیر وتقلید ایدیشنه برشی دینیله‌مه‌سه بیله (شوکت) کبی صرف خیالات ایله اوغراشانلره کوستردیکی تمایل جالب تکلمدر . دیوانده سویمسز بعض تصوراته تصادف اولنمه‌سی بو تمایلك نتایجندندر . راغب معانیده تقلیددن ، الفاظده مسامحه‌دن بر آزده‌ا متحاشی بولنسه‌یدی ترکی اشعارینك قسم اعظمی انتخابه شایان کورولوردی . شمدیکی حالده دخی منقحیتده دیوانه معادل طوتوله‌بیله‌جك بر دیوان همان یوقدر . مشار الیهك علو قدری دیوانك دواوین سائره ایله تطبیقنده میدانه چیقار . هر سوزی لفظی معنوی عیوبدن عاری اوله‌رق سویله‌مك کیمه میسر اولمش ؟»

§

مشارالیهك دیواننده انتخاب اولنان پارچه‌لر :

تواضعدر دم ریزشده چونکیم مشرب مینا
دکل خالی سعادتدن آنکچون کوکب مینا
افاضه ایله‌دکجه کندی‌ده پر فیض اولور راغب
دکلدر ساغره بوش سرفرودن مطلب مینا

رهنما لازم دکلدر اولماسون رهزن بکا
خضره محتاج اولمامق محض هدایتدر بکا
داغ هجرك بن وصاله ویرمم اما ، وصلی سن
نقد جانه ویرسه‌ڭ ای مهپاره منتدر بکا

سواد رو عرق شرم ایله اولور شسته
لسان حال حیا اعتذاردر کویا

کذشته دملرینی آب ایله ایدر اشراب
کلیر قولاغمه نیدن صدای عالم آب

کمالندن دکلدر داغ بر دل کیمسه‌یه کیمسه
مدار حقد وکین غوغای دینار و درمدر هپ

راغبا دل اکله‌نیر فکر وصال یار ایله
عاشق غمدیده اولماز قالسه‌ده تنها غریب

کورمه‌دك هیچ پشیمان اولوب عودت ایدنی

آ كلانير كيم وار ايمش ملك عدمده راحت

كندى عيبندن اولور روى نما عيب كسان
اولسه آيينه شكسته اولور اندام شكست
اهل فيضك اثرى قالماسه‌ده نامى قالير
ذكر جم دائر بزم اولمه‌در جام شكست

صفايه باعث اولور امتزاج صافدلان
شرابه آب ايله‌در اعتدال سوء مزاج

مژدهٔ مرك رقيب ايله پيام وصلك
كلسه كر توأم اولور عاشقه عيد اوستنه عيد

كذار باشتاب عمرى اشرابه كلير دائم
لب جوده صماخ جانه جوش آبدن فرياد
صرير خامه صانمه اصطلاحاته بوغلمقله
ايدر بى‌چاره دائم شيوهٔ كتّابدن فرياد
دل مجروحه زخم تازه در هر تعزيت راغب
تسلىٔ شماتت كونهٔ احبابدن فرياد

نادر بولنور طینت کاملده قصور
کم مایه‌دن ایلر نه کیم ایلرسه ظهور

آزادکان قید امل سرفراز اولور
ناز ایله‌سون سپهره او کیم بی نیاز اولور
یکسان بیلن بهار وخزانی بو کلشنك
مانند سرو قامت عمری دراز اولور

حقیقت اهلنه توفیق رهنما یتیشیر
بو یولده سالکه خضر ایسته‌مز خدا یتیشیر

چیقارمی تا بمحشر لذت زخمی درونمدن
او لطفی کیم خدنکك ایتدی هپ خاطرنشانمدر

هنرورانه کوره فتح باب کنج امید
کشادی حشره قالان دخمهٔ مطلسمدر

پست فطرتلره زینت ایله رفعت کلمز
اولسه هر طرز ایله قالیچه منقش باصیلیر

بو فروعات تخالف‌که شؤ ناتکدر
اصله عودتده بو غوغا، بو کشاکش باصیلیر

دله مرآت املدن نیجه صورت کورونور
بیلمز اماکه وراسنده وخامت کورونور
غیریده معنیٔ موهوم ایکن اول آفتده
ایله‌مش شویله تجسم‌که لطافت کورونور

طوطی و آیینه شاهددر بو قولك صدقنه
نطقنه صورت ویریر کویالرك خاموشلر
تاج فغفوره دکشمزلر سفال کهنه‌یی
جام میدن ایچمه‌یوب سردن ایچر سرخوشلر
شوخ اندك ساله‌نك رسوا اولور دلداده‌سی
اوینادیر عشاقنی اطفال بازیکوشلر
خاطر احبابدن راغب فراموش اولدی هپ
بزم انساانس الفت، ذوق نوشانوشلر

ناقص اولماز فیض ذاتی تلخیٔ ایامدن
باده تلخ اولدقجه آرتار نشئه‌سی قوتله‌نیر

لال اولور البت زبان خامهٔ پیچده موی
قیلجه‌غمدن طبع ارباب سخن علته‌نیر
کاسهٔ لبریز فغفور اولسه‌ده ویرمز صدا
ثروت افزایش بولنجه اغنیا خسته‌له‌نیر

محبوب آرارسه تند اداسن آرار بولور
مشکل پسند عشق بلاسن آرار بولور
که دیر وکاه کعبه ، کهی سومناتده
حق جوی نرده اولسه خداسن آرار بولور
بخت اولمانجه حسن طبیعت نه‌یی مفید
صائب‌ده اولسه خلق خطاسن آرار بولور

امتاز ثابت وسیاری مشکلدر خال
ظن ایدر سکان کشتی ساحل دریا یورور
بجسه‌ده ذم رقبی خوش‌ بجر تعبیرده
عاشقك حقنده اما آه بی‌پروا یورور

جکمز اوضاع فلك بارگرانك اول کیم
پاینی دامننه ، خرقه‌سنی دوشه جکر

تکلف بیلمز اصلا خوف وزشت اظهار عکس ایلر
او دل کاینه‌وش سرّ صفایه مظهر اولمشدر

لبك ملاحتنی بیامه‌ین نمك بحرام
حلاوت سخننده نه بی‌نمکلك ایدر

اضطراب نا بهنکام ایسته‌مز تحصل کام
موقعنده بی‌تکلف کار کندین کوستریر
کمسه‌یی محروم فیض ایتمز تجلیزار حسن
جنبش کهساردن دیدار کندین کوستریر
بویله در راغب مکافات عمل کیم فی المثل
صورسه‌لر مغدورینی غدار کندین کوستریر

فیض طینت باشقه‌در ، شوخیٔ صورت باشقه‌در
هر غزالی صانمه کیم دشت ختن آهوسیدر

ویرمه‌سه رخصت نوله چاك کریبانه او شوخ
صبر عاشق دلبرانك پردهٔ ناموسیدر

چونکه یوقدر انیس حجرۀ غم
راغبا صحبتم کتاب ایله در .

جهانده قطره ریز زهر حرمان اولمه‌در کاری
بونیلی کاسۀ معکوسلر کیم آسمانلردر

خراباتی کورنلر هر بری بر حالتن سویلر
صفاسن نقل ایدر رندان وزاهد ثقلتن سویلر
مان کفتکوده بد منش ایهام ایدر قبحن
شجاعت عرض ایدرکن مرد قبطی سرقتن سویلر
موافقدر ینه البت مزاجه شوۀ حکمت
طبیبك اولسه‌ده کذبی مریضك صحتن سویلر

املدن اولدیغمز بویله دور بزدندر
دکل فلکده رخاوت قصور بزدندر
باقلسه رنجشه دائر نه وضعی وار فلکك
نقوش نیك و بد شرّ و شور بزدندر

حسنی بالاتر ایدر جامه دوشنجه چسبان

نوعروس سخنه رونقی تعبیر ویریر

کاه اولور لازم درشتانه ضروری سر فرو
سنك خارا مرد خواب آلوده‌یه بالین اولور
درد و غمدن اضطراب ایتمز هوایی مشربان
کشتی‌یه بارگرانی باعث تمکین اولور

زمان اولماز مساعد ، یا مکان ، یا ساقیٔ دوران
بو عشرتکهده دلخواه اوزره راغب عیش‌ونوش اولماز

بر تجلی ایدی موسایه‌ده کیم ال ویردی
شجر طور همیشه ید بیضا ویرمز
فیضی بوقدر نه قدر اولسه‌ده زیبا تقلید
گلبن باغ مصوّر گل بویا ویرمز
زخم تیغ وتبره گرمه‌سه کوکسن مغفر
باشی اوزره یری شجعان اکا بی‌جا ویرمز

بز خط دلکش قلم صنعی کورمشز

حیران نقش خامهٔ بهزاد اولورمی‌یز

اول نشوهٔ طلبده‌در اولماز حصولده
لذت‌چش تحسر اولان وصلت ایسته‌مز

یك تمنیدن میسر اولسه‌ده کام دوکون
کلفت خوف و رجایی طبع موزون ایسته‌مز

فیض حقدر اثرك باعثی اسباب دکل
دست جنیده نکین مهر سلیمان اولماز

مرامه اولمادی رهبرده جستجولرمز
دوکلدی یرلره بیهوده آب رولرمز

برکونه بزی ایله‌نك ای شوخ فراموش
کویاکه خیالکده سنك حرف وفایز
اخلاصمزك کورمه‌دك آثارنی اصلا
آغوش تردده مکر خیر دعایز

رضایه حکم قضاده موافقز اما
بر آزده مذهب انصافده مساغ آرارز

بز که طبع پاك و قلب پر جفایه مالکز
کوییا آیینه عالم نمایه مالکز

مظفر وقت فرصتده عدودن انتقام آلماز
مرؤتمند اولان ناکامیٔ دشمنله کام آلماز
لباس نوبنوله ای اولان آرایشه مائل
کمالکدن خبر ویر کیمسه سندن احتشام آلماز

ایتدی تن نزارمی فریاد و ناله نال
قالدم اورتبه ضعف ایله یوق ارتحاله حال

هم سورسك هم تحمل ایلەمزسك جورینه
کیم دیدی راغب سکا اول بی وفایه مائل اول

چاشنیٔ وصلتندن شویله اولدم ذوقیاب
تلخیٔ ایام هجرانك فراموش ایلەدم

بولور بنم کبی بیك مبتلی او شوخ اما
چراغ مهر ایله بن اویله مهلقا بولەمم

دل که مجروح اوله ممنون نوازش اولماز
زخمی آینەنك ایلرمی قبول مرهم

بر واران بردها اقبال قفول ایلەمیور
عالم راحته بكزەر کبی اقلیم عدم

لذتی اطعمەده، راحتی جسمنده آرار
نه بیلیر نشئهٔ ادراکی نه در اهل شکم
زور یك حملهٔ اندوهه طایانماز ساقی
اولسه بنیان طرب هر نه قدر مستحکم

پاکیٔ دامنمك علتی کوتهلکیدر
عشیدن صانمه که پرهیز ایله دامن چکرم

امید نشوەدر بزه هپ دردسر ویرن
فکر صفاده اولدیغمز در کدر ویرن

بحر غمدن ینه تخلیص وجود ایله‌یه‌مز
کورمشز بزم میك بزنجه دریا نوشن

طینتنده هر کیمك اولماز خمیر معرفت
اولسه‌ده صورتده آدم فرقی یوق نسناسدن

هوای نفسدن سرمایهٔ عزتدر استغنا
عزیز اولمازدی یوسف چکمه‌سه دامن زلیخادن
لب جانبخشنك اعجازینه سوز یوق لطافتده
تکلم ایله‌دکجه فرق اولنماز لفظی معنادن

آرزوی وصلتك کیتمز دل مهجوردن
دور اولورمی فکر صهبا خاطر مخموردن

سرکشته‌در ملازمی باب توکلك
ربط ایتمه‌دکجه بر یره حبل توسلن

٧٩

هدايى

[شيخ الاسلام اخى زاده حسين افندى]. سلطان سليم خان ثانى دورنده صدور علمادن بولنان اخى زاده محمد افندينك نجل نجيبيدر. ٩٨٠ جمادى الاولاسنده تولد ايتمشدر. سنى مرتبهٔ تميزه بالغ اولدقده شيخ الاسلام خواجه سعدالدين افنديتك مجلس افادهسنه داخل وجوهر استعدادى نظر اكسير اثر استادكامله واصل اولمغله ٩٧ده ملازم، ٩٨دن بدء ايله ١٠٢٠ سنهسنه قدر بعض مدارسده مدرس اولدقدن صوكره قاف زاده فائضى افندى يرينه اناطولى قاضى عسكرى و ٢٢ رمضاننده عزمى زاده حالتى افندى يرينه استانبول و ٢٤ده غلطه قاضيسى، ١٥ده تكرار اناطولى قاضى عسكرى، ٣٢ده روم ايلى قاضى عسكرى، بعدَ زمان شيخ الاسلام يحيى افندى يرينه مسند جليل فتوى ايله مبجل اولمشدر.

مشيختى آرهسندن ايكى آى قدر زمان كچديكى حالده كوچك چكمجه جوارنده (فيلوريه) قريهسنده ارتحال ايتمكله اوراده ساحله قريب بر محلده دفن ايدلمشدر. [١٠٤٣]. [*]

---

[*] تفصيل احوالى تاريخ نعيمانك ٣ نجى جلدينك ١٩١ نجى صحيفهسندهدر.

«چوقور مدرسه»نك بانیسی ، بلاط سمتنده کائن «شهدا مسجدی»نك واقفیدر.

تذاکر شعراده کورولن اشعارندن منتخب پارچه‌لر:

شاید وفا ایدر دیه اول یار پرجفا
صبر ایلر ایدم ایله‌سه عمرم اکر وفا

کرچه زخم تیری اول قاشی کمانك بنده‌در
یاره‌سی عشاق نالانك بیلنمز قنده‌در

لطف واحسانی نه مقدار ایله‌یم دیرسه‌ك بکم
چوق امید ایتمز دل بی‌چاره مقدارین بیلیر

صالدم بوزورق دلی دریای عشقه بن
کرداب غمده قالدی کوکل نیجه روزکار

زلفکله عارضکك کوره‌لی دلبرا سنك
بر یرده ایتمز اولدی دل مبتلی قرار

*
* *

۸۰

هرابی مؤذنه

سلطان احمد خان اوّل عصری شعراسندن اولان بو ذاتك اسمی (مصطفی)، مولدی استانبولدر. شعرده‌اولدیغی قدر فن‌ادوارده دخی خیلی معلومات واشتهاری‌وارایمش.

ترجمهٔ حالی حقنده «حسن چلبی» نك ـ مؤذنلكی وموسیقی‌شناسلغی مناسبتیله ـ «صدای اشتهار واعتباری قبهٔ فلك دورای پرغلغله و آواز ایتمشدی»، «خلق‌جهان مجامع دنیا و محافل علیاده مدح وثناسنی ذاكر وتالی اولور ایدی» یولنده یازدیغی مضمونلردن باشقه معلوماته دسترس اوله‌مادق.

كرك حسن چلبی تذكره‌سنده كرك بعض مجموعه‌لرده كوردیكمز اشعارندن كندیسنك او عصرك سرآمد شاعرـ لرندن اولدیغی آكلاشیلیور. شو بر قاچ بیتنك درجیله اكتفا اولندی:

كیتدی عقلم كبی اول روح روانم كلمز
ینه حشر اولمایجق سینه‌یه جانم كلمز

بر ماهی چكر سینه‌یه شول كیم كیجه‌لرده
روشن دل اوله هاله كبی دور قمرده

مثال كعبه ایا نور دیدهٔ عشاق
كورن جمالكی مشتاق، كورمه‌ین مشتاق

نظر قیل حالنه اشكینی روان ایله‌ینك
دم كلیر عفو اولنور صوچلری قان ایله‌ینك

نهایت

Reşad, Faik

تراجم احوال

Teracüm-ü ahval

مشاهیر اممك ترجمهٔ حاللریله مسلك وآثاری حقنده مطالعاتی
وبعضیلرینك تصاویرینی حاویدر

اثر

فائق رشاد

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

استانبول

(قصبار مطبعه‌سی) -- باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری

«خزینهٔ فنون» غزته‌سی مدیری وعصر کتبخانه‌سی صاحبی کرکور

۱۳۱۳

افاده

بو اثر «اسلاف» عنوانیله بوندن اوّل نشر اولنان کتاب قبیلندن، یعنی تراجم احوالدن عبارتدر. شو قدرکه «اسلاف» یالکز عثمانلی علما، فضلا، ادبا وبالخاصه شعرای متقدمینک تراجم احوالنه منحصر ایدی. بو ایسه متأخرین ایله صنوف و امم سائره مشاهیرینک ترجمهٔ حالنی دخی حاوی اوله‌جقدر.

بناءً علیه «اسلاف» عنوانی، معناسنک محدودیتنه مبنی، ساده‌جه «تراجم احوال»ه تحویل ایله برابر اکا قارشدیرلمقسزین باشقه‌جه بر کتاب صورتنده و مصوّر اوله‌رق چیقارلمسی مناسب کورلدی.

خطاط مشهور وحدتی

خطاط مشهور وحدتی [*]

اسمی محمد شوکت. مخلصی وحدتیدر. ۱۲٤۹ سنهٔ هجریه‌سنده استانبولده تولد ایله‌مشدر. پدری خواجکان دیوان همایوندن الحاج نوری افندیدر که تکفور طاغنده متصرف ایکن وفات ایتمشدر.

وحدتی پدرندن اون‌اوچ یاشنده یتیم قالمش‌اولدیغندن تحصیل علوم و فنونه میل کوسترەرك بر طرفدن درسه دوام، دیکر طرفدن دخی تعلیم خطه اقدام ایله‌ر ایدی. ۱۲٦۲ده صالح فردی افندیدن چالیشـوب اجازت آلمش و مؤخراً قاضیعسـکر مصطفی عزت افندی مرحومدن تعلیم کورمشدر. هنوز اون درت یاشـنده ایکن دیوان همایون، بعده مهمه قلملرینه چراغ بیورلمش وبو اثناده شیخ الاسـلام ابوالسعود افندی احفادندن عیسی زاده سعدالدین افندی‌یه داماد اولمشدر.

۱۲۷۷ تاریخنده آیاصوفیه جامع شریفی درس عام خواجه‌لرندن عثمان رجائی افندی نامنده بر ذاتدن جامع

---

[*] مرحوم مشارالیهك مخدومی رضـا صفوت بك افندی طرفندن اهدا بیورلمشدر.

شریف مذکورده علوم عقلیه و نقلیه‌دن تکمیل نسخ ایده‌رك اجازت آلمشدر .

وحدتی مرحوم خطوط اسلامیه‌نك اون سکز نوعندن هر برینك یکانه استادی عد اولنمغه شایسته ید طولی صاحبی ایدی . صنایع نفیسه‌نك اکثرنده دخی استاد اولوب ازجمله رساملق وحکاکلکده صاحب رسوخ ایدی . حتی سلطان عبدالعزیز خان جانبندن کوندریلن غایت بیوك بر زمرد اوزرینه اطرافنه (المستند بتوفیقات ربانیه ، ملك الدولة العثمانیه) عباره‌سنی هلال رسمنده و اورته یرینه‌ده طغرای همایون حك ونقش ایله‌مشدرکه استانبولده او مهر همایونه کلنجه‌یه قدر زمرد اوزرینه حك اولنمامشدر. دیوانیده دخی ناصح افندی مرحومدن مجاز در . جلیده راقم طورینی التزام و «استیف» دینیلن انسجام خطوطده انفراد ایتمشدر. ریحانی خطنی دخی طرز نوین اوزره غایت لطیف یازاردی . مرحوم قدر سرعت قلمه مالك خطاط کورلمه‌مشدر .

مهمه قلمنده ایکن منشور نویسلکی کندینه انحصار ایله‌مش ایدی. شوکت پاشا مرحوم ــ که اجلهٔ خطاطین عصردن ایدی ــ وزرات منشورینی اووقته قدر یازیلان منشورلرك هیچ برینه مماثل عد اولنمایه‌جق بر طرز

بهترینده وهرسطرینی بر باشقه رنك آلتون ایله یازمه‌سی جلئ دیوانیده‌کی اقتدارینی کوستردیکندن مرحوم مشارالیه بر النده منشور، دیکر النده وحدتی اولدیغی حالده صدر وقت رشید پاشانك حضورینه کیده‌رك اثرله مؤثری برلکده تقدیم وحقنده التفات مشوقانه‌سنی رجا ایله‌مش ایدی. اهلیت پرورلکده عصرینك فریدی‌اولان صدر مشارالیه وحدتی‌یی تشریفات دیوان همایون نشان قلمنه مأمور ایله‌دیکی او زمانه کوره‌کبی امثالی نامسبوق اولمق اوزره رتبهٔ ثانیه ایله تاطیف ایتمشدر.

وحدتی مرحومك اکثر جوامعده الواح مذهبه‌سی واردر. ازجمله نورعثمانیه جامعی‌ایله باب‌عالی حظیره‌سنده‌کی نعللی مسجدده (بلال حبشی) لوحه‌لری و بروسه جامع کبیرنده بر عدد بیوك لوحه، مرکز افندی حضرتلرینك تربهٔ شریفه‌سنده قبه اوزرنده‌کی خط، آیاصوفیه جامعنده محفل همایون تحتنده «انا جعلناك ....» آیت کریمه‌سنی حاوی لوحه ایله ینه جامع مذکورده ساعتلرك اوزرنده «عجلوا بالصلوة ..» «وعجلوا بالتوبة ...» کلمات شریفه‌لرینی حاوی ایکی عدد لوحه‌سی واردرکه بو لوحه‌لری ۱۲٦۹ تاریخنده تحریر وتعلیق ایتمشدر.

اولدقده خطاطی تلطیفاً برطوپ فرمایش شال وبرساقولق چوخا ویوز عدد یوزلك قائمه احسان بیورمشلردر.

ایکی دفعه لوندره‌یه و پارسه عزیمتله پوسته پوللرینی وبانق قائمه‌لرینی واسهام عمومیه‌نك نقش وحك وطبعلرینه نظارت ایله‌مشدر.

بو اثرلر ایچنده بالخاصه بانقنوتلر شایان دقتدر. قائمه‌نك بالاسنده وایکی طرفده‌کی فرانسزجه رقملرك آلتنده خرده‌بین ایله اوقونور صورتده یکرمی دفعه (بش عدد مجیدیه یوزلك آلتونی) عباره‌سی وینه قائمه‌نك صاغ جهتنده بیضی الشکل دیوانی جلیسیله ایکی دفعه محرر اولان (بش عدد مجیدیه یوزلك آلتونی) عباره‌سی وینه او شکلده اوله‌رق یکرمی دفعه تکرر ایتمشدرکه بوکون او قدر دقیق یازی‌یی دکل، جلیسنی یازه‌جق خطاطمز یوقدر. «شفره» نامی ویردیکمز خطده‌کی مهارتی و ترسیمنده‌کی صنعت کندیسیله برابر کیتمشدر دینیله‌بیلیر.

پارسده بولندیغی اثناده متوفی اوچنجی ناپولیونه «لوئی ناپولیون» و ایمپراتریسه «اوژه‌نی» اسملرنده شفره خط ایله قول دوکمه‌لری یازوب تقدیم ایتمش ومشار الیهما طرفندن مظهر تحسین والتفات اولمشدر.

وحدتی افندی مرحوم سعادتلو ابو الضیا توفیق بك

افندی حضرتلرینك برادر رضا عیسی وخاله زاده‌سیدر.
١٢٨٨ سنهٔ هجریه‌سی محرمنك یکرمی ایکنجی کونی دوچار اولدیغی استسقای بطن علتندن رهایاب اوله‌مایه‌رق ٣٨ یاشنده اولدیغی حالده وفات ایتمش و نعش مغفرت نقشی زوجه‌سنك جدی اولان شیخ الاسلام ابوالسعود افندی مرحومك تربهٔ شریفه‌سی خطیره‌سنه دفن ایدلمشدر.

§

اعاظم ادبادن برذاتك وحدتی مرحومك مزار طاشنه یازلمق ایچون ترتیب ایله‌دیکی کتابه‌در:

«بو زاویهٔ وحدتی انزواخانهٔ سکون ایدن محمد شوکت وحدتی، که شیرازه بند سلسلهٔ شیخ عمادی ایدی، خطوط اسلامیه‌ده عصرینك شیخ وعمادی ایدی؛ ١٢٤٩ سنهٔ هجریه‌سنده تعلیمخانهٔ حیاته ورود ایله‌دی؛ ١٢٨٨ سنه‌سنده اتمام فلاکتنامهٔ وجود ایله‌دی.

«مدت انجامه ایدنجه کرك نوجوان اول کرك پیر زبون

بسم الله الرحمن الرحیم

اذا جاء اجلهم لایستأخرون ساعةً ولایستقدمون»

احمد نیلی

استانبول قاضیسی میرزا زاده محمد افندینك اوغلیدر.
۱۰۸٤ ده تولد ایتمشدر.

۱۱۰۹ ده طریق تدریسه دخول ایله برنیجه مدارسده بولنه‌رق ۱۲۹ ده ازمیر، ۳۹ ده مصر قاهره، ٤٤ ده مکهٔ مکرمه مولویتلرینه نائل اولدقدن صوکره ٤۹ ده آناطولی قاضیعسکری اولمشدر.

۱۱۱۵ ده ایکنجی دفعه اوله‌رق روم‌ایلی قاضیعسکری اولمش‌ایکن مزاجنه طاری اولان انحراف سببیله مداواة قصدیله استعفا ویکرمی کون مرورنده، یعنی ۱۵۱ سنه‌سی ربیع الاخرنده ارتحال دار بقا ایتمشدر. وفاتنه شیخ الاسلام عاصم افندی:

میرزا زاده احمد نیلی
صحن فردوسی ایلدی مسکن

تاریخنی سویله‌مشدر.

معلم ناجی مرحوم، مشار الیه ایچون دییورکه:

« نیلی اقتداری نسبتنده شهرت بوله‌مایان شاعرلرمزدن صاییلیر. لسان خاقده دائر اولان بعض ابیاتی مشهور « لاادری »نك اولمق اوزره تلقی ایدیلیر!

اشعاری طوپلانسه « دیوانچه » دینیله‌مه‌یه‌جك قدر بیوك بر كتاب تشكیل ایدر. دیوانی طبع اولنمامشدر دیه بیلیرز ؛ چونكه بز چوق آرادیغمز حالده مطبوعنی بوله‌مادق . بویله اثرلره اهمیت ویرلمه‌مه‌سی شایان تأسف حاللردندر .

« بزده تاریخ ادبیات نصل تشكل ایده بیلسون ؟ اویله مشهور ادیبلرمز موجوددركه نادراً یتیشن شاعرلرمزدن معدود اولمق لازم كلن نیاینك هنوز دیوانی كورمه‌مشدر !

« ممالك متمدنه‌ده بر كنج ملتنده یتشمش اولان اصحاب قلمك تراجم احوالنی، منتخبات آثارینی، نه یولده، نه‌قدر خدمت ایتدیكنی بیلیور .

« بر زماندن بری سایهٔ حضرت پادشاهیده ملكمزده تحصیل ایله اشتغال ایدن كنجلرمز دخی اوروپا مشاهیر ادباسنی اوروپا شبانی قدر طانیورلر . حال بوكه شعرامز ایچنده الك زیاده محبتمزه مظهر اولان فضولینك ترجمهٔ حالنی بیلمیورلر. معلملر بیلمیورلركه آنلرده بیلسونلر! آنك وقتیله مكمل ترجمهٔ حالی یازلمق لازم كلیردی . اوچ یوز بوقدر سنه كچدكدن صوكره كیم نه یازه بیلیر ؟

« بر تذكرة الشعرا آچیلوب «فضولی»یه باقلسه «ول

بلبل محرق نوای گلستان بلاغت » كبی عادتا لزومسز عد اولنه بیله‌جك سوزلردن باشقه نه كوروله بیلیر ؟

« بركت ویرسون بوعباره‌یی‌ده بز اویدوردق !

« واقعا فضـولینك نصـل بر آدم اولدیغی براقدیغی آثاردن آكلاشیلیور، فقط او باشقه نقطهٔ نظر! آثارینه باقیله‌جق، فضولی‌شویله‌در بویله‌در دینیله‌جك. فقط بوقدرله اكتفایه نیچون مجبـور اوله‌جغز ؟ البته وقتیله اكا دائر همان هیـچ برشی یازلمامش اولدیغی ایچون .

«نیلی اسلاف شعرامزك پك چوغنه ترجیـح اولنور. كوزل دوشونور، منقح سـویلر . صنعت پردازلغه میلی زیاده اولدیغی حالده سوزی جاذبه‌سز دوشمز . طبیعتی نازك، فكری خاییده ادادن مجتنبدر؛ فقط ایران مقلدلكنه مغلوب اوله‌رق :

ایتدكجه كشت دشت ستم تیر غمزه‌سی
لخت جكرله ساحهٔ دلده بمكله نیر

كبی لاقیردیلرده سویله‌دیكی اولور .»

§

بعض اشعار منتخبه‌سی

— بیتلر —

همیشه دلبر موزون خرامه میل ایله‌ر
بلایه اوغرامشز طبع شاعرانه ایله

عجبمی کفت و کو بسیاراولورسه وصف خالنده
بیلنمز اصلی چوق سوز سویله‌نیر عنبر خصوصنده

ایتمش بلند رتبهٔ نازك او آفتك
قدر نیاز عاشق شیدایی پست ایدن

اورماسون ال خنجر برّانه زحمت اولماسون
جانی تسلیم ایله‌رز جانانه زحمت اولماسون

آمدشد صباح ومسادن نتیجه یوق
غم کیتسه باری بزمزه باده کلسه‌ده

چنده نامزالرله او شوخلك
حرام اولسون خرام نازی بنسز

کوزمدن مردم آسا خال روی دلربا چیقماز
سویداوش دلمدن فکر زلف مشکسا چیقماز

جوی وش یوق ینه بر یرده قرارك ای دل
یوقسه میلك ینه بر سرو سر افرازه میدر

زیر لعلنده او خال مشكین
بر حبش دلبریدر چینه یقین

كوسترمه رقیبه رخ آینه مثالك
دیو آینه‌سی ایله‌مه مرآت جمالك

ایله‌دم كلشنده تحقیق ریاضیات صنع
اولدی اوراق كلستان نسخهٔ حكمت بكا

وعدهٔ وصلنی اقرار ایده‌مز نازندن
صد وصال اولسون او نو شیوهٔ انكاره فدا

قدّك لباس سرخ ایله آفت دكلمیدر
آفت دكل قیزلجه قیامت دكلمیدر

بوسه‌لكله اكر عشاقه ویریرسه‌ك ده قرار
یوق مخالف سكا كاركده مخیرسك سن

عرض ایتمەدیکم یاره مگر یارەمی قالدی
یا درد دله ایتمەدیکم چارەمی قالدی

کیمك همبزمیسك یاران عیش وعشرتك کیمدر
ندیمك، غمگسارك، همدمك، همصحبتك کیمدر

کوکلن آچار مذمت خار ایلەیوب کلك
کلسون بهار، فصلنی سیر ایله بلبلك

هزاری ناله وشیونده غنجەسی دلخون
بو کلشنك نەسی وار جای پر صفا دیەجك

سیر جماله محرم ایدوب ای پری بنی
بر آدمیت ایله نەوار کورەیم سنی

مصراعلر
اولورمی چست خرسست تازیانه ایله

نه دلبر بوده اولەیدق، نه دلربامز اولەیدی

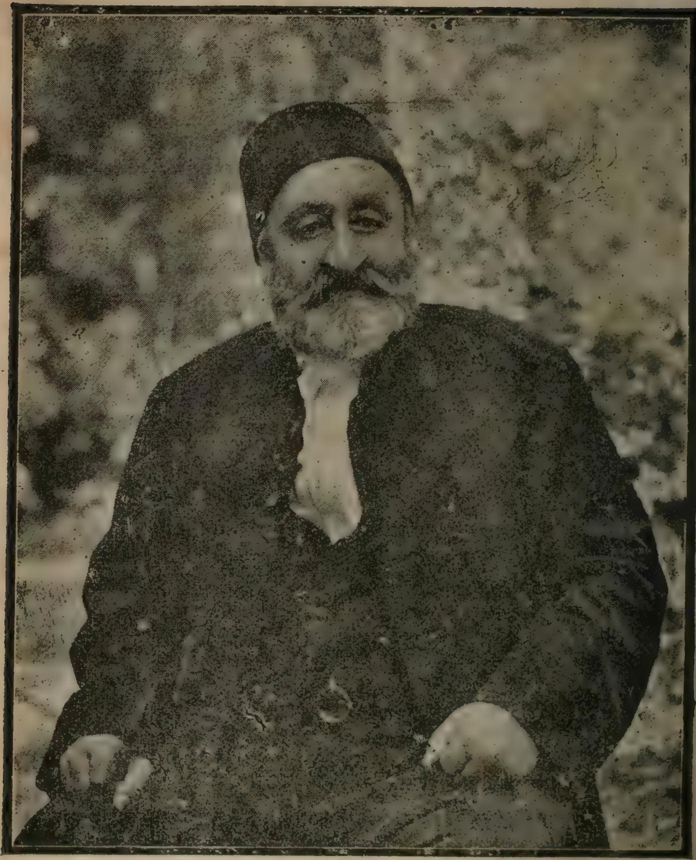

احمد وفیق پاشا

احمد وفيق پاشا

فضلای اسلامیه و قدمای وزرای سلطنت سنیه‌دن احمد وفیق پاشا ۱۲۳۳ سنه‌سنده استانبولده تولد ایده‌رك ۲٤۹ ده یعنی اون‌التی‌یاشنده ایکن صدراسبق رشید پاشا مرحوم ایله برلکده لاجل‌التحصیل پارسه کیتمش واوراده «سن‌لوئی» مکتب عالیسندن دیپلوما [مأذونیت رؤسی] آلدقدن صوکره عودتله باب‌عالی ترجمه اوطه‌سنه مأمور اولمشدر .

صیره‌سیله ممالکتین قومیسرلکی، طهران سفارت سنیه‌سی، ملغا دعاوی نظارتی، پارس سفارت سنیه‌سی، آناطولی مفتشلکی، صدرعالی‌مستشارلغی، معارف واوقاف همایون نظارتلری، رسومات امانتی، خداوندکار والیلکی کبی خدمات مهمه‌ده بولنه‌رق ٦٤ ده رتبهٔ سامیهٔ وزارتی و ایکی دفعه مقام سامیٔ صدارتی احراز ایله‌مشدر . اك صوك مأموریتی خداوندکار والیلکی ایدی.

بر مدتدن بری روم‌ایلی حصارنده کائن یالیسنده تتبع و تألیف ایله اشتغال اوزره ایکن ۱۰۳۸ سنه‌سی شعبانك یکرمی برنجی و۳۰۷ مارتنك یکرمنجی چارشنبه کونی ارتحال ایله‌مکله وصیتی و اول‌بابده شرفمتعلق بیوریلان ارادهٔ سنیهٔ

حضرت پادشاهی موجبنجه محل مذکورده « قایالر » نامیله معروف اولان قبرستانده مقبرۀ مخصوصه‌سنه دفن ایدلمشدر.

مشار الیه معلومات شامله اصحابندن و بالخاصه علم السنه و تاریخ منتسبلرندن اولدیغی کبی اوروپاده بر قاچ آقاده‌مینك اعضای فخریه‌سندن ایدی.

تاریخ طبیعیدن و بتخصیص علم حیواناتدن دخی بهره‌سی وار ایدی.

بر جلدی ترکجه، دیکری عربی وفارسی کلماتی حاوی «لهجۀ عثمانی» نامنده‌کی لغاتی، «فذلکۀ تاریخ عثمانی» سی مشهور ومتداولدر. بونلردن ماعدا تألیف وترجمه اوله‌رق مطبوع وغیر مطبوع بر قاچ اثری واردر.

۱۲۶۳ ده ایلك دفعه اوله‌رق نشر اولنان سالنامۀ رسمی‌یی مشار الیه ترتیب ایتمشدر.

احمد وفیق پاشانك اسلوب افاده‌سی پك عجیب وهمان کندینه مخصوص کبی اولوب ترتیب کلامه و اصول تنقیطه دخی رعایتی اولمادیغندن تألیفاتی، هله «لهجه»یی اوقویوب معنی چیقاره بیلمك خیلی مشکلدر.

ارتحالندن ایکی سنه صوکره برخیلی کتب نفیسه و نادره‌یی شامل کتابخانه‌سنك مخصوصاً بر دفتری تنظیم

و نشر ایدلمش ومسموعاته کوره مجموع کتبك اثمانی اوچ بیك لیرایی تجاوز ایلهمشدر .

شیخ وحیی

بالاط شیخی دیمکله معروف اولان بو ذات شریفك اسمی محمددر. سادات کرامدندر. استانبولده تولد ایتمشدر. پدری مشایخ طریقت خلوتیهدن بالاط شیخی سید حسن نوری افندیدر .

اوائل حالنده کسب کمال معرفت و تحصیل آداب طریقت ایدهرك پدرینك ارتحالنده یرینه شیخ اولمش و بعده مشیختی مخدومی سید فیض الله چلبی یه فراغتله کندیسی سلطان سلیم جامع شریفی واعظلکیله اکتفا ایلهمشدی .

۱۱۳۰ ده وفات ایدهرك ایوبده یاودود اسکلهسی قربنده پدرینك یاننه دفن ایدلمشدر .

مستقیم زادهنك یازدیغنه کوره مشار الیه صاحب وجد وحال بر ذات ستوده خصال اولوب غایت رنکین مکتوبات و مقالاتی وار ایمش .

بولندیغی عصرك سرآمد و پاکیزهکو شعراسندن معدود در .

§

بعض ابيات منتخبه‌سی :

بر مناجاتندن

کوکل اولسون نوالکله مطیب
نی لطفکله مسرور ایله یارب
ایکی عالمده لطفکدر چو مطلب
نی لطفکله مسرور ایله یارب
دل وحی کرفتار خطا در
ولی سندن طلبکار عطا در
قولك کاری تمنا و رجا در
نی لطفکله مسرور ایله یارب

غزلیاتندن

رخ طره‌یه طره رخ زیبایه مناسب
گل سنبله سنبل گل رعنایه مناسب

عجبمی ایله‌سه صد پاره انکسارم آنی
او ماهی ایله‌دی خودبین وخودنما مرآت

شراب بوس لبکله بر ایتمك اولمادی حیف
المده بویله تهی قالدی ساغر امید

ذوق وصالی فرقت یاری بیلن بیلیر
کیف شرابی رنج خماری بیلن بیلیر

نه دل اولور هوس لطف یاردن فارغ
نه یار اولور ستم بی شماردن فارغ

بی وجودان ایله الفت سبب رفعتدر
بر ایکی نقطه ایدر رتبه‌سن افزون رقمك

دلا آهیله اگلن سا که وصل یار مشکلدر
وفاسی غنجه‌نك ای عندلیب زار مشکلدر
پر اولدی کوش عالم شیونمدن کنج فرقتده
طبیبا مستمند عشقکم تیمار مشکلدر

یسری

نامی احمد در . استانبولدن ظهور ایتمشدر . اوائل حالنده تحصیل معرفت و فضیلت وطریق علمه ملازمتله مدرس و قطع مراتب طریق ایده‌رك شام شریفه قاضی اولمشدر . وفاتی ١١٠٥ ده در .

قوی طبیعت شاعرلردندر. مدوّن منشآتی و « صدر الشریعه » یه تعلیقاتی وار در .

« مکیفات خمسه » ، نام دیکرله « اثمار الاسحار » عنوانلی رسالهٔ لطیفه‌سی مشهور در .

بعض ابیات منتخبه‌سی :

تصنع اهلنه یوز ویرمه باقمه سوزشنه
ایشی بتنجه یانار موم خاتم مکتوب

داخلم سلکنه سرکشته دعاجیلرکاك
بنی ترك ایله‌مه مانند نشان تسبیح

قیسه لیلی ایدی مولی طلبنده رهبر
سن‌ده طوت سمت مجازی دلیدن اوصلو خبر

دردمز جانانه سویله‌نمش دوا سویله‌نمه‌مش
ماجرا سویله‌نمش اما مدّعا سویله‌نمه‌مش

قاضی‌عسکر مصطفی عزت افندی

مشارالیه طوسیه‌ده دشتبان زاده مصطفی آغانك صلبندن ۱۲۱۶ ده قدمنهادهٔ عالم شهود اولمشـدر . سلسلهٔ نسبی والده طرفندن طوپخـانه‌ده کندی بنا کرده‌سی اولان قادریخانه درگاه شریفنده مدفون قطب العارفین اسماعیل رومی قدس سره السامی حضرتلرینه منتهیدر .

دها کوچوك ایکن استعداد مادرزادی ظاهر اولمغله پدرینك وفاتندن صوکره والده‌سی مشـار الیهی تحصیل علوم ایچون استانبوله اعزام و تعلقاتندن بر ذاته وصایای

لازمه ایله تودیعه اهتمام ایله‌مش اولدیغندن فاتحده «باش قورشونلو» مدرسه‌سنده نتیجه مدت تحصیل علمه غیرت و مداومت اثناسنده صدای دلکشاسی و فن موسیقیده اولان معلومات کامله‌سی جهتیله کومورجی زاده حافظ افندیدن مشق ایتدیکی بر نعت شریفی سلطان محمود خان حضرتلرینك باغچه قاپوسنده بنا ایتمش اولدقلری «هدایت» جامعنده سلاملق وقوعنده بلند آواز ایله اوقومش و خاقان مشارالیه حضرتلری صدای محرق اداسنی استماعدن محفوظ اوله‌رق سلحدار علی پاشایه اکمال تحصیل و تربیه‌سنه دقت اولنوب بعده اندرون همایونه آلنمه‌سنی فرمان بیوردقلرندن اوچ سنه قدر دائرهٔ مشار الیهده تعلم علوم و تمشق خطه غیرتله اوّلا غلطه سراینه چراغ ایدلمش و اوچ سنه دخی اوراده بولنه‌رق ٣٦ تاریخنده اندرون همایونه آلنمشدر.

اندرون همایونده نیجه زمان نایزنلك و خواننده‌لك فنلرنده کسب معلومات و برطرفدن ثلث ونسخی «چومز» لقبیله ملقب مصطفی واصف افندیدن، خط تعلیقی دخی یساری‌زاده مصطفی عزت افندیدن تعلم ایده‌رك روز وشب سعی ایله اجازت آلمشدر.

بو اثناده، انتساب ایله‌دیکی مشایخ نقشبندیه‌دن شیخ

علی افندی ایله برلکده حجازه کیتمش وفریضهٔ حج شریفی
ادا ایله‌دکدن صوکره عودت ایده‌رك محمود پاشا حمامی
قربنده تملك ایله‌دیکی خانه‌ده بر مدت درویشانه ومنزویانه
وقت کچیرمشدر .

جلوس حضرت عبدالمجید خانیده عهده‌سنه ایوب
جامع شریفی خطابتیله لاله‌لی جامع شریفی اوقاف قائممقاملغی
توجیه اولندی. بش بچق سنه جامع مذکورده خطابت،
بعده امامت ثانیهٔ شهریاری خدمتیله شرفیاب وودرت سنه
سنه صوکره آناطولی و٦٥ ده امام اوللکله برابر روم ایلی
پایه‌سیله مبجل اولمشدر .

بو مدت ظرفنده شاهزادکان حضراتنك بدء بسمله
ومعلم خط خدمتلرینه تعیین وجلوس حضرت عبدالعزیز
خانیدن برمدت صوکره ملغا مجلس والا اعضالغنه مأمور
وبر آره‌لق پایه ومأموریتندن منفصل اولمش ایسه‌ده متعاقباً
رئیس العلماء ونقیب الاشراف و ٧٩ ده تکرار روم ایلی
قاضی‌عسکری ، ٨٤ ده دفعهٔ ثانیه مجلس والایه و ٨٦ ده
مجلس خاص وکلایه تعیین قیلنمش و وفاتنه قدر مجلس
خاصه دوام ایتمشدر .

مشارالیه اکثر علوم وفنونده حائز نصاب کمال ایدی.
بعضاً نظم اشعاره دخی رغبت ایدردی ؛ السنهٔ ثلثه‌ده

اشعاری واردرکه اکثری عارفانه وصوفیانه واقع اولمشدر.
حسن خطی ایسه تعریف وتوصیفدن مستغنیدر .

حلیم، سلیم، مهیب، وقور، ظریف، نکته‌دان، صالح، عابد ، الحاصل بر ذات ستوده صفات ایدی . مزاجنده مزاحه میل وار ایدیسه‌ده هر کلامی حکمت آمیز ایدی .

غرائبدن اولمق اوزره کندی نامیله ثلث و تعلیق خواجه‌لرینك ناملری (مصطفی) در .

آثار قلمیه‌سندن اون آلتی قطعه قرآن عظیم الشان ایله اون بش قدر دلائل خیرات، ایکی یوز اللیدن زیاده کبیر وصغیر حلیهٔ شریفه ، اوتوزدن متجاوز انعام وقصائد ، بر قاچ قطعه مرقعاتی واردر. آیاصوفیه جامع شریفنده‌کی اسامئ مبارکه‌یی حاوی بیوك یازیلر ایله قبه‌ده‌کی نور آیت جلیله‌سی وخرقهٔ سعادت جامع شریفنده‌کی اسامئ مبارکه وحولی قاپولری خطوطی، قاسم پاشا جامع کبیرنده کذلك اسامئ مبارکه ایله قاپو اوزرنده‌کی خطوطك کافه‌سی. یحیی افندی حضرتلرینك درگاه فیض اکتناهنده ینه اسامئ شریفه ایله تربه درونده برعدد لوحه ومرکز افندی حضرتلری درگاه سعادتپناهنده ایکی بیوك لوحه . بشکطاشده سنان پاشا جامع شریفنده مؤذن محفلی اتصالنده اسامئ مبارکه‌یی حاوی بر لوحه . بروسه جامع کبیرنده ایکی بیوك

لوحه . فندقليده سنبلى دركاه شريفنده اوچ بيوك لوحه . مصرده محمد على پاشا تربه‌سنده سورهٔ دهر ايله ، تعليق تاريخ . باب سرعسكرينك بيوك قاپوسى اوزرنده‌كى تعليق خط ايله تاريخ . قوروچشمه ، آرناودكويى ، ببك ، جوامع شريفه‌سنده اسامئ مباركه . دها سائر جوامع ومساجدده و تكايای و زواياده نيجه آثار بركزيده‌سى واردر .

مشاراليهك بى‌شمار شاكردى اولوب بونلردن رئيس الخطاطين عبدالله بك افندى ، شفيق بك مرحوم ، عبدالله زهدى افندى مرحوم ، بوردورلو عثمان افندى مرحوم ، وحدتى افندى مرحوم مشهوردر .

١٢٩٤ سنه‌سنده ٧٧ ياشنده اولديغى حالده ارتحال ايتمكله نعش غفران نقشى سالف الذكر قادرى دركاه شريفنده اسماعيل رومى حضرتلرينك جوار رحمت مدارينه دفن ايله وديعهٔ رحمت الٓهيه قيلنمشدر .

ايكى عدد تأليفى ايله فن موسيقيدن « طرز جديد » نامنده بر مقامى واردر . اليوم مطبوعاتمزك خطوطى مشار اليهك يادكاريدر .

§

ابیات آتیه نمونهٔ طبع شاعرانه‌سیدر .

نعت شریف

ای حبیب کبریا، ای مطلع نور هدا
نور چشم انبیا و رهنمای اولیا
امتکدن بر سپهرو عاصی‌یم کلدم سکا
الامان ای ملجأ امت محمد مصطفی!

§

یا محمد با که امداد ایله الله عشقنه
کوکلمی عشقکله آباد ایله الله عشقنه
عزتی وصلکله دلشاد ایله الله عشقنه
الامان ای ملجأ امت محمد مصطفی!

قطعه

وار اولان حق وارلغیدر بندن ایلرسه‌ك سؤال
یوقلغك عرفانی کافیدر سلوك اربابنه
من عرفله قد عرف سرّینی بیلدکسه اکر
حرز جان ایت سویله‌مه ظن وشکوك اربابنه

غزل

بزم وحدتدن جدا بر نای، بر بن، بر کوکل
فانیٔ باقی نما بر نای، بر بن، بر کوکل

حیرتندن گه کولر ، گه آغلار ایکلر دمبدم
بو العجب فطرتنما بر نای، بر بن ، بر کوکل
جسم زاری همچو نال و خسته حال و بی مجال
حسبحال هر بلا بر نای ، بر بن ، بر کوکل
کندی سویلر ، کندی دیکلر ، کیمسه بیلمز حالنی
اهل عشقه کیمیا بر نای ، بر بن ، بر کوکل
کار ناطق ، عبد آبق ، ذائق اکسیر حق
ساکه بکزر عزتا بر نای ، بر بن ، بر کوکل

چشم عبرتله نکاه ایت زاهدا اشیایه سن
معنیٔ صنع آلهیده نه سن وارسك، نه بن

عزتا دمده کچر ، غمده کچر عالمده
وقتی خوش کچیروب شویله‌جه اکلنملیدر

شیخ الاسلام بهائی افندی

اسمی محمددر. (۱۰۱۰) تولد ایتمشدر . فاضل شهیر
خواجه سعدالدین افندی مرحومك [*] دردنجی مخدومی

[*] خواجهٔ مشار الیه سلطان سلیم اول حضرتلرینك مصاحب
خاصی اولان مشهور « حسن جان »ك نجل نجیبیدر . حسن جان

اولوب مکرراً روم ایلی قاضی عسکری اولدقدن صوکره ۱۰۲۷ده ارتحال ایدن عزیز افندینك اوغلیدر. بوجهتله بین العلما «عزیز زاده» عنوانیله یاد اولنوردی. والده‌سی ابو السعود زاده مصطفی افندینك کریمه‌سیدر.

دها حداثت سننده بین الاقران علم وعرفان ایله مشار بالبنان اولمش ایدی. بر قاچ مدرسه‌یه مدرس اولدقدن صوکره صیره‌سیله سلانیك، حلب، شام، ادرنه مولویتلرینه نائل اولدی.

٤۹ ده استانبول قاضیلکنه، ۵۲ده آناطولی وبر آی صوکره روم ایلی قاضی عسکرلکنه، ۵۹ ده ده مسند مشیخته رونق ویرمش، ٦۱ معزول اولمشدر.

بر مدت منفیاً کلیبولیده اقامت ایدوب ٦۲ ده ثانیاً رونق فزای مقام فتوی اولمشدر. [*]

٦٤ سنه‌سی صفرینك اون اوچنجی جمعه کونی وفات ایتمکله ایرته‌سی کونی نمازی بعد الادا ابو الفتح سلطان محمد جامع شریفی قربنده احداث ایله دیکی تربه‌ده ودیعهٔ خاك رحمت قیلندی. سنك مزارنده‌کی تاریخ بودر:

مشار الیه طرفندن - فرط ذکاسنه، حسن صداسنه تمایلاً - تبریزدن برلکده استانبوله کتیریلن حافظ محمد اصفهانینك مخدومیدر. پدرینك وفاتنده یرینه کچمشدی. بعده بروسه‌یه هجرت وبرزمان صوکره اوراده رحلت ایله‌مشدر.

[*] «کلمه‌دی دهره بهائی کبی عالم مفتی» مشیختنه تاریخدر.

« منزلك فردوس اوله الفاتحه »

مرحوم مشار اليه استعداد فوق العاده اصحابندندر. هله قوهٔ حافظه‌جه نادر الامثال ایدی.

« نعیما » دییورکه: «اگرچه بر فنی کماینبغی اتقان اوزره تمام کوروب قانون تحصیل وجه ایله دفع جهله شغل ایتمش دکل ایدی؛ لکن قوت طبیعت وحدت ذکا وفطانتله ملکهٔ استخراجه مالك اولوب هر وادیده امثالنه مساوی کورونوب شرکت ایدر ایدی ».

اخلاق جهتیله‌ده عصرینك اکابرندن معدوددر.

مدت فتوالری عصر سلطان محمد خان رابعده بر سنه اون بر آی، ایکنجی دفعه‌سی آلتی آی قدر اولوب مجموعی درت سنه بش آیدر.

اوائل حالنده:

« سور آستان حضرت ملایه رویکی
مخلص اولورسه سا که او درکاهدن اولور »

بیتنی مشتمل اولان قطعه ایله مراجعت ایتمه‌سی اوزرینه شیخ الاسلام یحیی افندی طرفندن کندیسنه « بهائی » مخلصی ویرلمشدر.

§

مشار الیهك بعض اشعاری

خوار اولسه آب چشم بهائی عجب دکل

بسيار اولان كهرسه‌ده بی اعتبار در
يارك تجلياتی صد كونه كوسترن
آيينهٔ دلنده اولان انكسار در

كه با كه كه اول خنجر برّانه باقارسك
مقصودك اكر جان ايسه جانا نه باقارسك

كوزل تصوير ايدرسك خال و خط دلبری امّا
فسونی وفتنه‌يه كلدكده ای بهزاد نيلرسك

يقلماز دل بی اندر بی چكركن جام آزارك
بو بزمك باده‌نوشی مست اولور اما خراب اولماز

ای بهايی اوبتك راهنه پای اندز ايت
كنج دلده نه قدر وار ايسه كالای سرور

محكم اولدی بند زلفی اضطراب ايتدكجه بن
مرغ بی آرام اسير دام صياد اولمسون

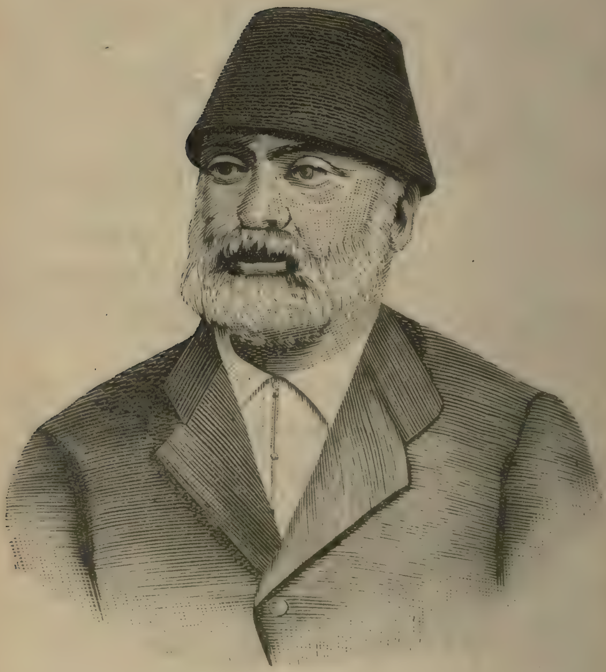

حقی بك

حقی بك

بقیةالسلف شعرای عصردن اولوب قصیده پرداز اقدم ثانیٔ نفمیٔ فخار اولان ابراهیم حقی بك شیخوختیله برابر مدت مدیده‌دن بری کوزلرینه عارض اولان علت سببیله اسکدارده چاملیجه‌ده کائن کوشکنده منزویانه یاشامقده ایکن ١٣١٣ صفرینك یکرمنجی و ٣١١ تموزینك اوتوزنجی بازار کونی یتمش بش یاشنده اولدیغی حالده اکمال انفاس معدودهٔ حیات ایله‌مش وجنازه‌سی جوار حضرت سلامیده تهیئه قیلنان مرقد مخصوصنه دفن ایدلمشدر.

حقی بك « بوغاز محافظی » دیمکله معروف «موره» محافظی وزرای سلطنت سنیه‌دن اسماعیل پاشانك اوغلیدر. ١٢٣٨ سالنده موره‌ده تولد ایتمشدر.

پدریله برابر یکرمی یاشنه قدر کلیبولیده بولنوب بعده استانبوله عودتله او زمانلر « باب دفتری » دینیلن دائره‌ده حرمین محاسبه‌سی قلمنه، ١٢٦٧ده اوقاف مکتوبی قلمنه کیرمش و بورداده اوچ سنه قدر ایفای خدمت ایده بیلمش ایسه‌ده بر مرض هائله دوچار اولمغله قلمی ترکه مجبور اولوب آندن صوکره کسب افاقت وعواطف جلیلهٔ خسروانه‌دن نائل اولدیغی مقدار کافی معاشله الی آخرالعمر

خانه‌سنده دعوات مفروضهٔ حضرت پادشاهی‌یه مواظبت ایله‌مشدر .

مشار الیه اعاظم شعرای اسلافدن نفعینك واديسنی اختیارايده‌رك دائما آنی تقليدايدر والحق موفق اولوردی. بعض کرده مفتخرانه« بن شو بیتده نفعی‌یی کچدم » دیرایدی. قصائده کچه‌مه‌مش ایسه‌ده غزلیاتده کچمشدر دینیله‌بیلیر.

زماننده عونی کبی نورس کبی حقیقهٔ دهات ادبدن معدود برخیلی ذوات موجود ایدی. بونلردن اکثرینك نظر توجهی اوزرندن آیرلمازدی . حتی عونی مشارالیهك دیوانه یازدیغی تقریضده شو بیت ایله حرمتنك درجه‌سنی کوسترمشدر :

شاکردی‌یز اول مرشد آکاه کمالك
دعواتی بزه واجبهٔ روز وشباندر

بالمناسبه دفعات ایله سویله‌ندیکی و آثار موجوده‌لرینك دخی دلالت ایله‌یه‌جکی وجه ایله اسلاف شعرا ایله آنلره پیرو اولانلر اویله بزم کبی - شاعرلکه عائد اقتدارلری یالکز سوزی افاعیل و تفاعیله اویدرمقدن عبارت - معلومات سطحیه اربابی دکل کرچکدن شاعر ، عالم ، متفنن، حکیم ذوات فاضله‌دن اولدقلرینه وحتی بك دخی -کندیسنی یاقیندن طانیانلرك معلومی اولدیغی اوزره-

ادبیات عربیه و فارسیه‌دن ماعدا بر چوق فنونده حائز ید طولی اصحاب علم ومعرفتدن بر ذات کامل بولندیغنه نظراً کچنده رسائلدن برینه ترجمهٔ حالی یازلدیغی صیره‌ده «اکر جدیات ایله اشتغال ایتمش اولسه‌یدی لسانمزه بیوك خدمت ایدردی » یولنده علاوه اولنان بر مطالعه طوغروسی ناسزادر.

دیوانی ایدیٔ قدر شناسانده دائر اولمغله فقط بر قصیدهٔ نعتیه‌سنك درجیله اکتفا اولندی :

§

مرحبا ای خطهٔ وحیك شه دادآوری
ای بهین مسند طراز دودهٔ پیغمبری

مرحبا ای شاهد عصمتسرای ماغوی
کیم جمالك قرب او ادنایه ویردی زیوری

مرحبا ای نور ربّانی که دست فطرتك
آصدی طاق قبهٔ چرخه چراغ خاوری

سنسك اول اکسیر اعظم کیم حکیم لایزال
جوهرندن ویردی ماهیاته فیض جوهری

سنسك اول سر چشمهٔ رحمت که فیض وصلتك
آدم وحوّایه ترك ایتدردی حوض کوثری

منتهای سرّ صنع کبریاسك کیم قضا
درك كنه فطرت ذاتکده اولدی سرسری

پادشاه اصطفا تخت ومعـلّا جاهسك
کیم حریم لی مع اللهیده گیدك افسری

اولدڭ اول کلزارده کلچین رؤیت کیم آنك
خیره ایتدی دیدهٔ موسایی نور منظری

اولماسه‌یدی نقطهٔ علم شریفك تا ازل
مبدأ علم الیقین ومنشأ دانشوری

منتج اولمازلر ایدی اشکال فن منطقی
جوهر کل ایتسه ترتیبنده صورتکستری

ایتمه‌سه‌یدی عقد پیوند وجوده واسطه
ذاتکی اعیان اشیانك مفیض ومصدری

حجلهٔ امکانده کورمز ایدی چشم عقل کل
ازدواج نُه پدرله چار رکن مادری

بویله یازمشدر ازل لوحنده القابك سنك
دست منشیٔ قضانك خامهٔ چابکتری :

خواجهٔ قدسی سبق وحی آور رب الفلق
شارع یکتا نسق دادآور انس و پری

خاتم پیغمبران مختار رب مستعان
نور چشم کن فکان مدلول لفظ سروری

احمد مرسل حبیب کبریا کیم ذاتیدر
انبیای صاحب العزمك مدار مفخری

پادشاه پر شکوه والضحی کیم ذاتنك
اولدی ارواح مجرّد بندهٔ فرمانبری

شهریار ملك اسرا کیم دَرِ ایواننك
اولهماز کلیخی چرخك آفتاب انوری

زیور ایوان ختم الانبیایی کیم ایدر
چشم روح اللهی روشن سودهٔ خاك دری

شاه لولاك افسر فرخنده موکب کیم آنك
روح قدسی اولدی پیش آهنك صفّ لشکری

تختگاه غیب قدسی آستاندر مسندی
ماورای حد دشت لامکاندر کشوری

فیض ذاتندن معلل کارگاه عنصری
فرّ حکمندن مسلسل دور چرخ چنبری

صورت فرماننك مأموری اقلام عقول

جذبۀ احساننك مجبوری مهر و مشتری

اولسه کمتر رشحۀ ابر بهار لطفی گر
چار باغ عنصرینك مایۀ زیب و فری

کوستریردی روزکاره باغبان نامیه
رشك نخل طور سینا شاخسار عرعری

وصف حسن شاهد خلقیله بر صاحب سخن
نظم پاکن ایلەسه آرایش سر دفتری

کوچۀ مصرعده سرکردان اولورلردی بتون
پاره پاره ایلیوب ابکار معنی معجری

گر مرید خانقاه عصمتی اولسه اولور
تیره قلب معصیت نور ثوابك مظهری

ایستەسه امکانی حکمی محالاتك ایدر
جوهر خورشیده معدن ذرۀ خاکستری

فیض اعجازی سرایت ایتمش اولسه عالمه
لولۀ آب حیات ایلر دهان اخکری

ایتسه تاب صیقل نور ضمیر پاکی گر
مظهر فیضی بو سطح عرصۀ پهناوری

عکس ایدوب روی زمینه صورت لوح قدر
روزکاره فاش اولور اشکال راز مضمری

آکلاسه ماهیت قدر غبار روضه‌سن
محو ایدردی روزکار انواع مشك و عنبری

محو ایدر بر ضربهٔ مشتیله بر دمده قضا
خصم دین وشرعنك فولاددن اولسه سری

نسخهٔ عرفاننه اولدمکه دانای قضا
قیلدی حصر نظرهٔ تحقیق دانشپروری

نقطه‌سندن کنه انواع علومی فهم ایدوب
کوردی حرفنده نهان اسرار لوح اکبری

§

پادشاه اصطفا تختا معلا مسندا
ای دو کَونك شهریار عادل و داد آوری

نعت ذاتکده زبانم یینه دنك و لال اولور
طبعمك فیض دم قدسی اولورسه یاوری

قطرهٔ بحر کمالك ایده‌م شرح وبیان
موجهٔ اعجازه غرق ایتسه‌م سطور مسطری

یاراشیر دیرسه‌م بقول نفعیٔ معجز بیان :

« ایلمش حق وصفکی قید تصوردن بری »
شکرم اولدر کیم ایدوب اندیشهٔ اوصافکی
طبعم ایتدم لجهٔ پر کوهر دانشوری
ارتکاب لاف کستاخی ایدر ایسه‌م نوله
کوکلمی شوق خیال نعتك ایتدی سرسری
نعت پاکك ویردی بر شوق دکر اندیشه‌مه
کیم آنی عاجز قالیر تقدیردن عقل جری
رخصتکله سوق ایدرسه‌م وادیٔ فخره نوله
اسب طبعم کبی بر رخش حرون ولاغری [*]

§

ایتمه محتاج ادانی یا رسول الله نبی
باب غیره دوکدوروب آب رخ و اشك تری
خاك پای صحب و اتباع کرام پاککم
جانفدای خاندانم حیدری‌یم حیدری
اول زمان کیم اوله لفظ « امتی وا امتی»
شامل احوال رنجورانه روز محشری
ایله‌مه رسوای محشر بو ضعیف کمترك

[*] اون بر بیتدن عبارت فخریه‌سی محذوفدر .

اولمه‌یم لطفکله وقف تنکنای ابتری
غیری ای خامه یتر اطناب و اکثار سخن
ساکت اول کیم ظاهر اولمشدر صلاتك دملری
تاکه خلاق عوالم قدرتن اظهار ایدوب
برقرار ایده فلکده مهر و ماه و اختری
صد صلات وصد سلام اولسون روان پاکنه
هم دخی آلینه کانلردر دوکونك سروری

معارفمندان اخوانمزدن بر ذات، بوندن ایکی سنه اول «مشاهیر شعرا» عنوانیله بر تذکرهٔ شعرای اسلاف جمع وتلفیقنه باشلامش وفقط بش آلتی دفترده یکرمیدن زیاده شعرانك ترجمهٔ حاللریله اشعار منتخبه‌سنی یازه‌بیلرك دوام واتمامنه موفق اوله‌مامشدی. مومی الیه بو دفترلری «تراجم احوال» میاننده نشر ایدلمك اوزره اهدا ایلدیکی کبی بونلر حقنده بزم فضله معلوماتمز وار ایسه علاوه‌سیله برابر ایسته‌دیکمز محللرینی ایسته‌دیکمز کبی دکشدیره‌بیلمکلکمز ایچون ده مأذونیت ویرمشدر.

بز بو مأذونیتی یالکز بر ایکیسی حقنده استعمال ایده‌رك

مأثرلرینی کندیسنك یازدیغی وجه ایله ابقا وصیرەسیلە درجنه ابتدا ایلەدك .

شاعر مشهور اشرف افندیدە بو اثر ایچون شو بلەبر تقریض تنظیم ایتمش ایدی :

. . . ایدوب اظهار کمال قدرت
منتظم بر شعرا سرکیسی ایتدی تشهیر
ذوق آلیر اهل ادب سیر وتماشاسندن
نور عرفان ایله هر جانبن ایتدی تنویر
دیریلر همت مردانه سنه منتدار
اولولر سعی فراوانی ایلەر تقدیر
یازوب اسلافمزك ترجمهٔ حاللرین
ایلەدی هر برینك صانکه مزارین تعمیر

*
* *

آهی

نامی حسن ، کندیسی نیکبولیدندر . سیدی خواجه نامنده زنکین برتاجرك صلبندن دنیایه کلمشدر . پدرینك وفاتندن صوکره استانبوله کلەرك تحصیل علم و معرفته صرف نقدینهٔ غیرت ایلەدی . جنتمکان سلطان سلیم خان اوّل دوری شعراسندندر .

دیار رومده یتیشن نغمه سرایان محبت ایچنده کندینه

مخصـوص بر آهنك حزين ايله ترانه پرداز اولمشـدر. محصول طبع رقت پروری اولان (خسرو وشـيرين)، (حسن و دل) نامنده کی اثرلری کتبخـانهٔ عالمه يادكار حيـات شاعرانه‌سيدر. فقط حسن و دل وفاتيله ناتمام قالمشدر. [*]

خاقان مشـاراليه حضرتلرينك خسرو وشيريندن برايکی پارچه منظورشاهانه‌لری اولدقده اوزمان قاضی عسكر اولان زيرك زاده ايله كمال پاشا زاده‌دن آهينك قاچ ياشنده، نه خدمتده اولديغنی سؤال بيورمشلر ايدی. مشاراليهما جواباً هنوز بر خدمتده اولمايوب سلك ملازمتده وقرق ياشلرنده بولنديغنی عرض ايتمه‌لری اوزرينه ـ سـلاطين جليل الشان عثمانی‌يه مخصوص اولان سجيهٔ عاليهٔ اهلپروری وبنده نوازی اقتضاسنجه ـ خاقان مشـاراليه حضرتلری لطفاً «آهی‌يه رعايت ايدك كه انتظام حالی جودت فكرينه بهانه وحقنده لطف وهمت شاهانه سمند طبعنه تازيانه‌در» بيوره‌رق ارباب معرفت حقنده اولان علو التفات همايونلرينی بو جملهٔ جليله ايله‌ده عالمه بيلدرمشلردر.

بونك اوزرينه مرحوم كمال پاشازاده كنديسنه يكرمی آقچه ايله بروسه‌ده بايزيد مدرسه‌سنی تكليف ايله‌مشدی.

[*] نسخه‌سی مطبوعدر.

لکن روم ایلی قاضی عسکری زیرك زاده آهینی قبول مدرسه‌دن اباء ایتدرمش اولدیغندن بر خیلی زمان دها ملازمت بکله‌دکدن صوکره «قاره فریه» مدرسلکنه نائل اولدی . او مناسبتله سلانیکده تأهل واوراده وفات ایله‌مشدر .

مشارالیهك بعض ابیاتی :

خسرو وشیریننندن

مکر بر صبحدم بو زال گردون
سپهرك دامنن قیلمشدی پر خون
مکر کیم وضع حمل ایتمشدی ناهید
آنکچون قان ایچنده طوغدی خورشید
طوغوردی صبحدم بانوی دوران
بر آلتون باشلی، صیرمه صاچلی اوغلان
چومهرك مطلعندن طوغدی اول ماه
ملکلر دیدی کوکدن زاده الله
نه‌دندر ای مه آیینه رخسار
رخك ژنکار غم طوتمس قمر وار
مبارك خاطرك ای چشمهٔ جان
قارا کولقده‌در چون آب حیوان
کوکل آیینه‌در سومز غباری

كوتورمز جام جمشید انکساری
کوروندی بر غبار توتیا وار
کوزللر خطی کیبی عنبرین بار
توزوب توزوب کلیر کلزار ایچنده
خط دلبر کبی رخسار ایچنده
نه‌دندر دلده نایك سوز وسازی
دلیکلی سینه‌لر آکلار بو رازی
نه فهم ایتسون دفك درد دلندن
طبانجه یمه‌ین استاد الندن

§

عشق وشوق اهل وجد وحال ایسته‌ر
نه کمال ایسته‌ر ونه مال ایسته‌ر

طالب اکسیر عشقم روی زردم وار بنم
ایشم آلتون ایله‌دم غیری نه دردم وار بنم

بر الف چکدی ینه سینه‌مه جانان بو کیجه
صان صارلدی بکا بر سرو خرامان بو کیجه
آیك اون دردی کبی دون کیجه مجلسده ایدی
قنده آقشاملایه‌جق اول مه تابان بو کیجه

زاهدا ايچسه‌ك اكر سن‌ده بزم شربتمز
كون كبى ظاهر اولوردى سكا كيفيتمز

«مشاهير شعرا»دن

ساجدى

اسمى على، كنديسى استانبوللو در. بوغاز ايچنك روم ايلى جهتنده كائن يكى كويده دنيايه كلمشدر.

اوائل حالنده فحول علمادن كرد حسن افنديك ملازمتيله شرفياب اولوب بعده صدور كرامدن آق محمود وقاره خليل افنديلردن تلمذ ايتمش واستعداد خدادادى سايه‌سنده تحصيل علوم وكمال ايله مغبوط الاقران اولمشدر.

ابتدا عهده‌سنه خارج مدرسه‌سى، بعده تدريجاً قطع مراتب تدريس ايله‌يه‌رك ام ولد مدرسه‌سى مدرسلكى توجيه ايدلمشدر.

بلغراد، طرابلس شام، غلطه قاضيلكلرنده ايفاى خدمت شرعيه ايله‌دكدن صوكره مفتى الانام يكيشهرلى عبدالله افنديك فتوى اماتى خدمتنده بولنه‌رق ١١٣٥ تاريخنده عازم دار القرار اولمشدر.

مشاراليه علوم عربيه‌ده حائز يدطولى وفنون شتاده بى‌مثل وبى‌همتا برفاضل روزكار اولديغى كبى شعروانشاده دخى عصرنده تميز ايتمش بر سخنور ماهر ايدى.

بعض اشعارى :

اولسه بكر قلمم حجله‌گه آراى سخن
دوشه‌نير مقدم تعبيرينه ديباى سخن
سرانكشت دل مويشكافمله بنم
حل اولور عقدهٔ اشكال معماى سخن
جان بولور قالب فرسودهٔ طرز ويسى
كلك عيسى نفسم ايله‌سه انشاى سخن
پر ايدر لجهٔ طبع كهر افشانمدن
دامن سامعه‌يى لؤلوى لالاى سخن
حسن صورت بولور آيينهٔ انديشه‌مدن
شاهد تازه ادا بكر دلاراى سخن
ايده‌مم وادئ تعبيرده ارخاى عنان
تنكدر اشهب انديشه‌مه صحراى سخن
ساجدى وارمى سنك كبى هنرمندانده
خوش ادا ، واقف اسرار مزاياى سخن

*
* *

سامی

اسمی یونس، کندیسی موصللو در. هنگام شبابنده تحصیل علوم و معارفه سعی و غیرتله بین الاقران ممتاز اولمشدر. دیاربکر وموصلده بر خیلی زمان آلای بکیلکی خدمتنده بولنمش ایدی. سلطان محمدخان رابع حضرتلرینك زمان سلطنتلرنده استانبوله کلەرك داماد مصاحب مصطفی پاشایه انتساب ایله آنك ندیم خاصی اولمشدر.

سامی برکون، بر جذبهٔ معنویه سائقه‌سیله، پاشانك خدمتنی ترك ایدەرك طریقت مولویه‌یه انتساب ایدیویر-مشدر. بر خیلی زمان غلطه مولویخانه‌سنده کوشه نشین عزلت اولمشدی.

١٠٩٠ تاریخنده استانبولدن آیریلوب موصله کیدرکن شهر مذکوره برکونلك مسافه‌سی اولان بر محلده «ارجعی» امر جلیلنه لبیك‌زن اجابت اولمشدر.

بر چوق زماندن بری متحسر اولدقلری پدرلرینی استقبال ایچون کلن اولاد و اتباعی مشارالیهك جسدینی آغلاشەرق موصله نقل ایتمشلردر.

واقف علوم شتی بر وجود نادر، بر سخنور ماهر ایدی.

بعض اشعاری :

چشم سیهك معرکه آرای قیامت
طرز نگهك باعث غوغای قیامت

مهرولره زلفك طاغیدوب عرض جمال ایت
کیم روشن اوله سرّ تجلای قیامت

سامی اوله کیم شویله می عشق ایله سرمست
نه بیم عذاب اوله ، نه فردای قیامت

—

نغمه‌یه آغاز ایدوب کلشنده مرغ خوشنوا
مطرب بزم صفادن عالمه ویردی غنا

مژده قیلدی خاك پای یاردن ویردی خبر
شمدی کلدی آیاغی توزی ایله باد صبا

سامیا شعرك سنك هر مجمعی تشریف ایدر
دائم اوقورلر آنی هر یرده یاران صفا

—

بزه بر شوخ دلستان بولنور
بی‌کسه داخی مهربان بولنور

صدف دلده گوهر مهره
مشتری خود جهان جهان بولنور

دیمه سامی کبی خجسته گهر
کان امکانده رایکان بولنور

—

ای قامتی سرو باغ حیرت
یاقدك دله بونجه داغ حیرت
یاندردی خیال روی آلك
شام غمه صد چراغ حیرت

*
* *

سعید افندی

شیخ الاسلام اسعد افندی مرحومك مخدومی ابوسعید محمد افندیدر. پدر فضیلت پرورینك همتیله علوم ومعارف شتایه کسب ایتدیکی وقوف سایه‌سنده بین العلماء مشار بالانامل بر وجود کامل اولمشدر.

طریق تدریسه دخول ایله تدریجاً قطع مراتب علمیه ایده‌رك صیره‌سیله سلیمانیه، شام، بروسه، استانبول قاضیلکلرینه شرفبخش اولمشدر. مؤخراً آناطولی قاضی‌عسکرلکنی، بعده روم ایلی صدارتنی احراز ایدوب نهایت منصب جلیل فتوی عهدهٔ کفایتنه تودیع اولنمشدر. او عصرك شعراسندن جوری چلبی مشیختنه تاریخ آتی‌یی سویله‌مشدر :

« اوله صدر جاه فتواده مؤبد بو سعيد »

١٠٤٦

اوچ دفعه دها او مسند جلیلی احراز ایله‌یه‌رك بعده منفصلاً فندقلی و ایوب جوارنده‌کی یالیسنده وقت کچیریرکن ١٠٧٠ ده تارك جهان فانی وعازم دارالنعیم جاودانی اولمشدر.

جسد پاکی حضرت ایوب انصاری جوارنده کائن جد امجدلری تربه‌سنده مدفوندر.

مرحوم بر نسخهٔ کبرای فضائل وعلوم ومحسود علمای عرب و روم ایدی. السنهٔ ثلثه‌ده تنظیم اشعاره یراعه‌زن فضیلت و اقتدار اولمشدر.

مشار الیهك بعض اشعاری:

قد موزون ساقی بر نهال ناز پرور در
می گلفام ایله ساغر الندە بر گل تر در
معطردر مشام باده نوشان بوی صهبادن
فروغ آتش میله قدح بر سیم مجمردر
قدح دور ایله‌سون پروانه آسا بزم عشرتده
صراحی شعله افروز اولدی بر شمع منوّر در
سعیدا صحبت پیمانه‌دن دور اولمه عالمده
ندیم پاك مشرب، صاف دل وار ایسه ساغردر

گل رخسارینه کیسولر ایله فر دوشدی
ینه سنبللره گلشنده گوزل یر دوشدی
گریهٔ بلبل شیدایه ایدرکن خنده
ژالەلر اول گل رعنایه عجب تر دوشدی

*
* *

اسحق افندی

اسمیله تخلص ایتمشدر. استانبوللودر. سلطان احمد خان ثالث حضرتلرینک عهد سلطنتلرنده مکرراً شرفبخش صدر روم اولان ابو اسحق اسماعیل افندینک مخدوم فضائل موسومیدر.

علی العاده قطع مراتب طریق تدریس ایله سلیمانیه رتبەسنی احراز ایدەرك سلطان احمد مدرسەسنده طلبهٔ علومه تعلیم آداب وکمال ایدرکن مکه پایەسیله اوّلا عهدەسنه ازمیر مولویتی، صوکره استانبول قاضیلکی توجیه اولنمشدر.

مرتب دیوانی واردر. ابو اللیث سمرقندینک «بوستان العارفین» نامندەکی کتابنی ترکجه‌یه ترجمه ایله داماد ابراهیم پاشایه تقدیم ایتمشدر. خلوق، فاضل بر ذات بی معادل ایدی.

شاهد آثار بلاغتی خیره‌ساز دیدهٔ ابو اسحق موصلی
اوله‌جق درجه‌لرده زینتپوش حریر معنادر.

مشارالیهك بعض اشعاری:

کوکلده پرتو سیمینبرمیدر کورونن
درون لجه‌ده عکس قمرمیدر کورونن
بیاض گردن کافور فامی یوقسه
طلوع فجر ملاحت اثرمیدر کورونن
دو ابراون مقوسمیدر جبیننده
هلال حسن جهان منتظرمیدر کورونن
سیاه خالمی آیینهٔ عذارنده
یا عکس مردمك چشم ترمیدر کورونن
دودیده اولسه‌ده اسحق چار فرق ایده‌مز
ملکمی، حورمی، آیا بشرمیدر کورونن

خم قد اولمقدن غرض شایانیٔ پابوسیدر
یوقسه بارجوری دل بیهوده بر دوش ایله‌مز
دور بینان تخیل شاهد آمالنه
پردهٔ قطع امید وصلی روپوش ایله‌مز
سیر ایدن اول مهر اوج حسن بهجت پیکری
هاله آسا دکمه بر ماهی در آغوش ایله‌مز

میل اکثار رجادر باعث تأخیر جود
یوقسه وعد وصلی اول مهرو فراموش ایلهمز

رخ پر تابشی اول مست مدام طربك
شمع نور افکنیدر مجلس شام اربك
لغزش پای خمار ایله خجالت ویرمز
نشوهٔ مألوفیٔ نوش مي جام ادبك
گل دهری دوسه روز ایتمك ایچون استشمام
غم بیهودهسنی چکمه زکام تعبك
تلخکام اولدی کوروب لعکلی صهبا زیرا
نشوهمند اولمهده همواره می آشام لبك
دله اسحق حسبدر شرف آور یوقسه
مابهالفخر اولهماز نیلی مرام نسبك

اسحق افندینك برادری اسعد افندینك بعض اشعاری:
رنك خجلت کله شرمیٔ جمالکدندر
جبهه چینیٔ حسد عارض آلکدندر
کیجهلر شعله فروکارلغی ماه نوك
جنبش آموزیٔ ابروی هلالکدندر
جوهر فرد هوس نامتجزی دلده
بو بساطت اثر نقطهٔ خالکدندر

شهره باغده حیرتله قیامی سروك
آرزوی روش قدّ نهالکدندر
رشتهٔ دل‌ینه پر عقدهٔ سودا اولدی
اسعدا چین خط یاری خیالکدندر

غبار کوینی کحل ایتمك ایسته‌ر دیدهٔ جانم
نی خاك درکدن سورمه ای چشم غزالانم
اومه ناز ایله‌دکجه بن نیاز بوسه‌لك ایتدم
طرب بخشای عشاق اولدی بو حالتله افغانم

*
* *

جزمی

اسمی عبدالکریم، کندیسی استانبوللودر. شیخ الاسلام بهایی افندی مرحومك برادرزاده‌سیدر. اوائل حالنده تحصیل علم ومعرفتله مدت ملازمتی بعد الاکمال سلسلهٔ ارباب تدریسه دخول ایله مدارس معتاده‌یی قطع ایده‌رك دیاربکر مولویتنه تعیین اولنمشدر. بیك یوز اوچ سالنده اوراده طی طومار حیات ایله عازم جنان اولمشدر.

عصرینك فضل وکمالیله مشار بالبنان اولان بلغای سخنورانندن برذات ایدی. مرتب دیوانی واردر.

مشارالیهك بعض اشعاری :

بهار ایرشدی ینه باغه یار کلمزمی
مرامم اوزره بنم بر بهار کلمزمی
همیشه بسته اولوب چین زلف یاره کوکل
قالیر کیدر او غریب الدیار کلمزمی
نوازش ایلیه‌لی خیلی اولدی غم جزمی
عجب ینه او بت غمکسار کلمزمی

بر نیچه دمدر دلك زلف پریشاندر یری
مهره همسردر کهی، که طرف داماندر یری
آرزومند اولمه ای صیاد دوشمز دامکه
اول تذرو عشوه‌نك سروخراماندر یری
کلشن کوینده یارك آشیانساز اولدی دل
بلبل آشفته‌نك جزمی کلستاندریری

جامی

اسمی محمددر. حاجی حسن زاده دیمکله مشهوردر . علماء رومك کبارندن بر ذات ایدی . سلطان بایزید زماننده آناطولی قاضی عسکرلکنه، مؤخراً دها بر چوق مناصب عالیه‌یه نائل اولمشـدر . طقوز یوز اون تاریخنده

ارتحال ایتمشدر. استانبولده آثار خیریه‌سندن اولان مدرسه‌ده مدفوندر.

مشارالیهك بر نظمی:

راه غم ایچره اوله‌لی کوکلم روان سکا
قطع ایتدی تن علاقه‌سنی کیتدی جان سکا
مهرم که اولدی عالمه روشن کونش کبی
بر ذره کلمز ای مه نامهربان سکا

حافظ

اسمی علی، کندیسی استانبوللودر. اوائل حالنده کبار مشایخ جلوتیه‌دن قطب الدوران امی سنان زاده حسن افندینك خدمت شریفه‌سنده بولنمشدر. او سببله امی‌سنان حافظی دیمکله مشتهردر. نظر فیض اثر حضرت پیر ایله تحصیل علم و معرفت و تکمیل آداب طریقت ایتمشدر. علم ادوارده اقرانی نادر و بسته واختراعه قادر برشاعر ماهر ایمش.

بیك طقسان طقوز تاریخنده زیارت بیت الحرام ومجاورت روضهٔ مطهرهٔ سید الانام شوق وجدانیسیله رهرو حجاز اولوب مصرده عازم چمنزار بقا اولمشدر.

مشارالیهك بعض اشعاری :

قرین بزم ارباب هوایم یارسول الله
حریم کوی قربکدن جدایم یارسول الله
یتر اولدم یتر غرقاب کرداب یم هجروك
ازلدن حضرتکله آشنایم یارسول الله
وجودم تیغ عشقکله سراپا چاکچاك اولسون
یولکده حافظ مخلص کدایم یا رسول الله

می عشقکله سرمست وخرابم یارسول الله
دمادم نار شوقکله کبابم یارسول الله
کرم قیل خاطر محزونمی لطفکله شادان ایت
غمکله تابکی پراضطرابم یارسول الله
در دولتما بکدن بنی رد ایتمه سلطانم
غریبم ، حافظ حسرت مآبم یارسول الله

*
* *

آلی

نامی حسین ، کندیسی «ادرنه» لیدر . درکاه عالی متفرقه‌لری سلکنه دخول ایله اکتساب هنر ومعرفت ایده‌رك عصرینك بلغای شعراسی صیره‌سنه کچمشدر .

فن انشاده زیاده مهارتی وار ایدی‌. طرز عتیق

اوزره قلمه آلنمش منشآتیله مرتب دیوانی وخلقت عالمدن کندی زماننه قدر کذار ایدن وقایع سالفه‌دن باحث بر تاریخی موجوددر.

مشارالیهك بعض اشعاری:

باغ وصلندن امید میوهٔ کام ایلرز
هیچ ممکنمی همان اندیشهٔ خام ایلرز

نه بیلسون چکدیکم پیمانهٔ خون جکر ذوقن
الندن هرکه دهرك ساغر زهر ستم چکمز

*

* *

آلینك «ادرنه» لی دکل «آطنه»لی اولدیغی منظورمز اولان بر قاچ یازمه دیواننك سرلوحه‌سی کوستریور. حتی بردانه‌سنده «عدنه‌لی!» دییه یازلمشدر. مراجعت اولنان (تذکرهٔ صفایی) نسخه‌سنده «ادرنه»لی یازلمش اولمه‌سی اثر سهوناسخدر.

معلوم اولدیغی اوزره بوندن یکرمی بش سنه اولنه کلنجه‌یه قدر «آطنه» لفظی علی‌العموم «آدنه» صورتنده یازیلیر و- هرنه‌دن ایسه - اکثریا مدلی الفلرك اوزرینه مد قونلمادیغی جهتله بعض کره «ادرنه» ایله «ادنه» بری برینه قارشدیریلیر ایدی [*]

---

[*] «آطنه»نك بوصورتده‌کی املاسی صدراسبق محمود ندیم پاشا مرحوم زماننده قرارلاشدیریله‌رق رسماً اعلان ایدلشدی.

مشارالیهك شاعر معجز بیان نفعینك تلمیذی اولدیغی‌ده ذکر اولنان یازمه دیوانلردن برنده‌کوسترلمشدر که قصیده‌لرنده‌کی الفاظ جزله وتعبیرات رشیقه ایله آتی‌یه درج ایله‌دیکمز بر غزلنك مطلعی بونی تأیید ایدر.

«کوز اوجیله عاشقه‌گه لطف ایدر گاهی عتاب»
بر عجب شوخ جهاندر اول مه عالیجناب
عارضنده سیر ایدك زلف سیاهن دلبرك
صانکه گلبرك اوستنه نقش ایله‌مشلر مشك ناب
روی پرتاب عرقناکن نیجه وصف ایده‌یم
مهر عالمتابده اولماز بو دکلی آب وتاب
کوردم اول شوخ جهان آرایی بر شب باغده
سینه‌چاك وزلف آشفته، شکفته، مست خواب
بر دم ای آلی اولورمی اول مه کنعان ایله
صبحدم گلزارده نوش ایله‌سه‌ك جام شراب

§

صبحمده اولور بیك شب دیجور نهفته
آهمده نیجه مشعلهٔ نور نهفته
هر بر گره نغمهٔ ناموس دلمده
بیك زمزمهٔ دلکش منصور نهفته

هر بر شکن طرّهٔ باد نفسمده
بیك نافهٔ عطار نشابور نهفته
اول آتش عشقم که اکر زخمه قونسه
نور ایجره اولور مرهم کافور نهفته
هر بار کشاده اوله یارب دل آلی
هیچ اولماسون اول آینهٔ نور نهفته

کچن سنه «معرض سخن» صیره‌سنده مشارالیهك «آشفته» و «غمزه‌که» ردیفنده ایکی غزل بی بدلی دها نشر اولنمشدی.

فائق

دانش بك

عاکف پاشانك «تبصره» سنده، عرفان پاشا مجموعه‌سی حقنده‌کی مکتوب مشهورده نامی ستایشله یاد اولنان دانش بك مرحومدرکه مکتوب مذکوردن آکلاشلدیغنه کوره عرفان پاشا مرحومك برادر مادریسی ایمش.

«تبصره»ده محرر اولان فقره شودر:

«دیوان همایون قلمندن مرحوم دانش بك السنهٔ ثلثه‌ده اشعار پاکیزه‌سی موجود. ذاتنده دانش ودرایتله نادرالوجود بر چلبی ایکن [پرتو پاشانك] اثنای ریاستنده

بالمناسبه بن [عاكف پاشا] زبانكذار ستايش وثنا اولدقجه التفات ايتميوب بالآخره « نه يايه‌لم ؟ دولت عليه‌ده رئيس الشعرالق مسندى يوق كه توجيه ايده‌لم » دييه فقيرى تزييف ايله [دانش بكك] حصر مطلب ايتمش اولديغى خواجه‌لق املندن مأيوس ايتمكله بى‌چاره غيرت اقران ايله ورم اوله‌رق كنج ياشنده تلف اولدى كيتدى. »

وفاتى ١٢٢٠ ده، ولادتى ٢٤٥ ده‌دركه بو حسابجه بى‌چاره هنوز يكرمى بش ياشنده ايكن ترك جامهٔ حيات ايله‌مشدر.

عاكف پاشانك ستايشنه مظهر اولوشندن دخى آكلاشيله‌جغى وجه ايله دانش بك حقيقةً دكرلى بر شاعر ايمش.

منظومن اولان ديوانچه‌سنده السنهٔ ثلثه اوزره محرر اشعارى او ياشده پك آز كيمسه‌يه نصيب اوله‌بيلن بر اقتدار شاعرانه‌يى حائز اولديغنى كوسترديكى كبى « لطائف انشا » ده مندرج بر مسوده‌سى‌ده ـ عاكف پاشايه بيله غبطه‌رسان اوله‌جق درجه‌ده ـ بر منشىٔ بى‌نظير اولديغنه شهادت ايتمكده در.

سننه نظراً اشعارينك بر چوغى طبيعى نوهوسلك زماننده سويله‌نلمش شيلردن عبارت اولمقله برابر خيلى

متین ودلنشین اولدیغندن دینیله‌بیلیر که اگر عمری وفا ایتمش اولسه ایمش شعر وانشاجه عصرینک فریدی اوله‌جق ایمش .

آتیده‌کی پارچه‌لر نمونهٔ طبع بلغا پسندیدر :

مربع

عشوه‌یه خطك ویریر منشور بی‌پروا سنك
کوزلرکدر بیضهٔ طغرای استغنا سنك
خنجر ابرولرك موقوف یك ایما سنك
زیر حکمکده جهان حسن سرتاپا سنك

§

سا که ایتمکله فدا قورتلماز عشاق اوزلرك
جان اگر چیقسه ینه چیقماز ستملی سوزلرك
بحث ایدر دائم جفادن اول سخنگو کوزلرك
هر نکاهك جانه کچمش تیر درجانا سنك

§

چشم شوخ پرفنك استادیدر جادولرك
تیر غمزه‌ك برکذار جانیدر آهولرك
سودیکم بی‌شبهه مستثناسیسك مهرولرك
کرچه کوچدر فرقتی هر آفتك الّا سنك

§

دلده بر برق تجليدر خيال بهجتك
نورسك اى ماه! نخل طوره بكزه‌ر قامتك
نجۀ خورشيد در آيينه دار طلعتك
سرمشار كدر بو صورتله يد بيضا سنك

§

دلده فكر خط مشكينك جنون‌انكيز ايكن
بر طرفدن ياد زلفك بويله سوداريز ايكن
سنده حسن وبنده بو عشق وهوالبريز ايكن
منتك يوق ملك پر شور دل شيدا سنك

§

كاكلك كيم تا ازلدن جان انك نخجيريدر
تا ابد دستمده دعواى قِدَمْ زنجيريدر
هر دوعالم سر بهم آوردۀ تسخيريدر
كورسه مجنونك اولوردى شبهه‌سز ليلا سنك

§

بار جرم عشق ايله ميزان خراب اولسه‌م‌ده كر
سرو نازم كسمزم محشرده‌ده سندن نظر
قورمى فكر قامتك انديشۀ فردايه بر
بكزه‌مز اندامكه بر وجه ايله طوبا سنك

§

مرکز وحدتده آنجق حلقهٔ بزم وصال
عشق ایسه بر وجه ایله شرکت قبول ایتمك محال
وصفن انشاد ایتدیکم بو آفتاب گل جمال
ای کوکل یا دانشکدر، یا بنمدر، یا سنك.

*
* *

غزلیاتندن

خال ایتمه‌ده پرزیب اورخ انوری سیرایت
خورشیده ضیا کستر اولان اختری سیرایت

اول عارض نوخطه باق ای طالب حکمت
بر لحظه‌ده کل باختر وخاوری سیرایت

صوك لعلکی، آچ سنیه‌کی اولدم بو کداده
آیین جمی ، شوکت اسکندری سیرایت

باق اول پری عذاره‌که انسانی آکدیریر
انسانه لعلی چشمهٔ حیوانی آکدیریر

یك بکزه‌مز جبیننه اول مهوشك صباح
بر پاره مهر او عارض تابانی آکدیریر

كلشن عجزك كوكل مرغ سفر پروازيدر
بى نوايى وشكست بال برك وسازيدر
ناى حسرت روز وشب اهل نظر دمسازيدر
پرده سوز خواب برق شعلهٔ آوازيدر

نقطهٔ موهومه‌در اشيا ازلدن تا ابد
كيم خط پركارك انجامى ينه آغازيدر

نامهٔ رحم ايلسه‌م اميد اگر دانش نوله
طفل نازم نورسانك چون كبوتر بازيدر

سنك بلبل كلك وار، كلستانك وار بنم يوقدر
ينه بيلمم نيچون آه وفغانك وار بنم يوقدر

جدالقدن دكلسك بهره وركيم كوى دلبرده
سنك بر خسدن اولسون آشيانك وار بنم يوقدر

كلندن آرى دوشمش هانكيمزدر سن‌ده انصاف ايت
سنك آه ايتمكه تاب و توانك وار بنم يوقدر

عيسى زاده

عيسى زاده لقبيله معروف اولان السيد محمدسعدالدين افندى ١٢١٨ ده استانبولده دنيايه كلمشدر .

پدری رجال علمیه‌دن عیسی زاده سید محمد سلیم افندیدر . سلسلهٔ نسبی پدر طرفندن درت بیوك ذاته منتهیدر : بونلردن بری شیخ الاسلام مولانا ابوالسعود افندی ، دیکری حضرت فاتح عصرنده صدراعظم بولنان اسکدارده مدفون رومی محمد پاشا ، اوچنجیسی مشهور چلبی مفتی محمد افندی، دردنجیسی بروسه‌ده مدفون شیخ محمد وانی افندیدر. بوذاتلرك دخی یکدیکرینه منسوبیتلری واردر . شیخ الاسلام مشهور مکی زاده مصطفی عاصم افندی دخی سعدالدین افندینك اقرباسندندر .

صغر سننده عربی‌یی مدرسیندن بر ذاتدن، فارسی‌یی کمال پاشا مرحوم ایله علمادن شفقت افندیدن تحصیل ایله مرتبهٔ کماله بالوصول باب مشیختپناهی‌یه‌دوام‌ایتمش وتدریجاً ترفیع رتبه ایده‌رك حرمین پایه‌سی آلمشدر .

٤٨ ده طریقت علیهٔ قادریه مشایخندن ایوبده ساکن عارف بالله شیخ حسیب افندی مرحومه انتساب ایله‌مشدر. طریقت علیهٔ رفاعیه وسعدیه‌یه دخی انتسابی وار ایدی.

شیخوختیله برابر باسور خسته‌لکنه مبتلی اولدیغندن تبدیل آب وهوا ایچون چاملیجه‌ده استیجار ایتدیکی صیفیه‌ده ١٢٨٣ سنه هجریه‌سی جمادی الاولاسنك ٢٤نجی کونی صباح نمازی وقتی ارتحال‌دار بقا ایتمکله نعش شریفی

ايوبه نقل ايديله‌رك جدی ابوالسعود افندی مرحومك آياق اوجنه دفن ايله وديعهٔ رحمت خدا قيلنمشدر.

مزار طاشی دامادی خطاط شهير وحدتی افندی مرحومك خطيله‌در . خلوق ، قناعتكار ، درويش نهاد ، نازك تن ، خوش سخن اولديغی كبی علوم عربيه‌ده وفقه شريفده بهرهٔ كامل صاحبی ايدی .

السنهٔ ثلثه‌ده اشعاری واردر. اللی قدر غزليات وشرقياتی حاوی مجموعهٔ اشعاری محرر حقيرده[*] محفوظدر.

بعض منتخب اشعاری :

قطعه

فخر عالم انبيانك ذات مستثناسيدر
سرّ آيات نبوت لفظنك معناسيدر
اولديلر بر حجت پاكيزه جمله انبيا
ختم ايله ذات محمد مصطفی امضاسيدر

§

غزل

دنيا غمنی چكمين آباد اولمه‌مازمی
دل ويرميجك دلبره دلشاد اولمه‌مازمی
جان ايله جهان ايجره ظفرياب اوله‌مازسه
دلداريني آغوشه چكوب شاد اوله‌مازمی

[*] وحدتی افندی زاده صفوت بك.

شب تا بسحر فکر خیالیله او شوخك
دلشاد اولهماز ایسه‌ده ناشاد اولهمازمی
هر دمده کوروب یارینی اغیارك الندە
اول سنك دلی ییقمه‌یه فرهاد اولهمازمی
کرداب غمه غرق اولوب آه ایلهمه سعدی
اغیارك او فریاد ایله برباد اولهمازمی

§

دیکر

زینت افزا اولمه‌ده کلرویی بولدقجه کمال
عندلیب آسا کورن آه ایتمه‌مك امر محال
روز وشب حسرتکش رخسار جانا ندر کوکل
هر کیجه تا صبحه‌دك ایلهر تمنای وصال
حسنکه نسبت سنك مهر ایله مه بی نوروفر
عاشقی سوزان ایدر آتش مثال اول وجه آل
خط وخالن عارض آله طراوتبخش اولوب
مطلع ابرولرك عشاقه بر فرخنده فال
معجز حسنکده بو حالت نه‌در ای نوادا
طوطیٔ کویا ایکن سعدی آکا حیران ولال

—

کوردیکم دم سنی ای عارضی کل ، سرور وان
کندیمی درك ایده‌مم بنده‌ده بر حیرت وار

—

او کل اندام ایله بر لحظه آرام ایلمزدی دل
نه‌چاره دام عشقه عندلیب آسا کرفتارم

اسعد مخلص پاشا

قدمای وزرای سلطنت سنیه‌دن اسعد مخلص پاشا انقره ولایتی داخلنده ایاش قصبه‌سی اشراف خاندانندن و قصبهٔ مذکوره‌ده دفین خاك عطرناك اولان بنیامین ولی قدس سره الجلی حضرتلرینك سلالهٔ طاهره‌سندن ایاش مفتیسی حسن افندینك اوغلیدر .

دیوانچه‌سنده محرر ترجمهٔ حالنده ، ولادتی هانکی سنه‌یه مصادف اولدیغی کوسترلمه‌مشدر .

کنج یاشنده ایکن تحصیل علوم ومعارفه سعی واقدام ایده‌رك بین الاقران برموقع عالی احراز ایله‌مشدر .

اکتساب ایله‌دیکی لیاقت و قابلیتی اوزرینه عهده‌سنه ایاش قصبه‌سی ویوده‌لغی و سلحشورلق ، ۱۲۲۱ سنهٔ هجریه‌سنده درکاه عالی قاپوجی باشیلغی رتبه‌سی توجیه بیورلمشدر . برمدت صوکره درسعادته هجرت ایتمشدر .

قدرت قلميه وكفايت ذاتيه‌سى حسبيله بعض طشره مأموريتلرنده استخدام، مؤخراً ركاب همايون كوچك ميرآخورلغى مأموريتيله بكام بيورلمشدر.

مأموريت مذكوره عهده‌سنده بولنديغى حالده علاوهً درامه‌لى متوفى محمود پاشانك تحرير مخلفاتى مأموريتيله درامه‌يه اعزام بيورلمشدر. خدمت مذكوره‌يى دلخواه عالى دائره‌سنده حسن ايفا ايله‌ديكى جنتمكان سلطان محمود خان حضرتلرينك مسموع شاهانه‌لرى اولدقده همان اوراده ايكن ١٢٣٩ ده عهدهٔ رويت و فطانتنه رتبهٔ ساميهٔ وزارتله ادرنه ايالتى توجيه بيورلمشدر.

بش سنه قدر بوراده بولندقدن صوكره بروسه‌يه اقامته مأمور ومتعاقباً قونيه ايالتى توجيهيله مسرور بيورلمشدر. آره‌سى چوق كچمه‌دن ارضرومه بجايش مأموريتى اجرا بيورلمشدر.

يدى سنه قدرده ارضرومده بولنه‌رق حسن خدمت وصدق و استقامتى كورلمه‌سيله درسعادته جلب اولنه‌رق ملغا مجلس والا اعضالغنه تعيين بيورلمشدر.

١٢٥٥ سنه‌سنده شرفوقوع بولان جلوس همايون حضرت عبدالمجيد خانيده بحرسفيد بوغازى محافظلغنه

و بدايت تنظيمات خيريه‌ده سيواس ، حلب ، بعده صيدا ايالتنه نصب بيورلمشدر .

اوچ سنه صوكره انفصال ايده‌رك تكرار بروسه‌يه اقامته مأمور و آره‌دن اون بش يكرمی كون مرورنده ايكنجی دفعه اوله‌رق ارضروم ، برسنه صوكره سيواس ، درت بش آی صوكره موصل ، مؤخراً كردستان ايالتی توجيهيله ومسرور اولمشدر .

برقاچ سنه قدر بوراده‌ده ابراز حسن خدمت وغيرت ايتمش ايسه‌ده مبتلی اولديغی ذات الجنب علتندن رهاياب اوله‌مايه‌رق ١٢٦٧ سنه‌سی ربيع الاولنك يكرمی برنجی كونی يتمش ياشنی متجاوز بولنديغی حالده عازم ديوان الهی اولمشدر .

وفاتنه بيوك مخدومی نصرت بك :

« كه اوله قصر جنان مركز اسعد پاشا »

تاريخنی سويله‌مشدر .

مشار اليه حقيقةً برشاعر فاضل و سخنور كامل ايمشلر . احبّاسندن برذاتك قولنه نظراً : پاشای مرحوم طشره‌لی اولمق مناسبتيله لسانی يك قابا ايمش . اشعارينه باقيلنجه لسانی قابا برآدمك بويله رقيق ، لطيف ، منقح شعر سويله‌ديكنه تعجب اولنور .

لطائف ادبیه‌دندرکه : بر کون پاشا مرحوم حکاك مشهور « فانی دده » نك دکاننده اوتوریورمش . هنوز آناطولیـدن کلمش ، چاریقلی ، قوجوقلو بر آدم دده‌دن برمهر ایستر ؛ فقط حك ایده‌جکی مهرك ایچنه : مملکتنده بال آریلری اولوب صنعتنك اسکیجی ، اوینك محکمه‌یه قریب ، کوزینك شاشی ، برده باغی بولندیغی ؛ لقبنك «قوشالاق» ، باباسـنك خطیب . اسـمنك اوکسز عمر اولدیغی درج اولنه‌جقمش ! . .

فانی دده عمر اغانی کمال حیرتله دیکله‌دکدن صوکره بو یولده بر مهرك حکی قابل اوله‌مایه‌جغنی لسان مناسبله آکلاتمش . عمر اغاده آلدیغی جواب اوزرینه عودت ایتمکده ایکن پاشا مرحوم چاغیره‌رق بالبداهه :

عسلی ، کفشکری ، محکمه جاری اعور
باغبانی قوشالاق ابن خطیب اوکسز عمر

بیتنی اوقومش ، مهرك‌ده او صورتله حکنی دده‌یه توصیه ایتمشدر .

مرحوم مشـار الیه عابد ، صالح ، فاضل بر ذات نادر الوجود ایمشـلر . مطبوع دیوانچه‌لری واردر . فقط نسخه‌لری پك اندر بولنور . بناءً علیه فاضل مشار الیهك

روح پاکنی شـاده بر وسیله اولور ملاحظه‌سیله بنه تعالی قریباً طرف عاجزانه‌مدن [*] طبعنه مباشرت اولنه‌جقدر. اشعارندن بعضلری درج اولندی :

مناجات

یارب بو عبد عاجزه قدرت عطا قیلوب
ایتسم هزار حمد و ثنا هر نفس سکا
احسان بیوردیغك نعم و لطفكك ینه
بیکده بر یسنك ایده‌مم شکرینی ادا

نعت

ای رسول مجتبا، محبوب وممدوح خدا
نیجه ایتسون نعت پاکك بن کبی عبد ذلیل
شانکی لولاك ایدر افلاکه اجمالاً بیان
مدح ووصفك عالمه تفصیل ایدر نظم جلیل

غزلیاتندن

ینه اول ماه کیمش جامهٔ دیبایی رنکا رنك
ایدر ابرو سیهده ناز واستغنایی رنکا رنك
بوکونا کون افکار و خیالیله دل زارم
ایدر جشممده پیدا صورت خلیایی رنکا رنك
سن ایتدکجه تلوّن وعد قطعیٔ وصالکده

---

[*] توفیق افندی.

غملك ایتمزمی روی عاشق شیدایی رنکارنك
نه رنکدن رنکه قور جام مزاجی کور نه حالتدر
هله دست مخنّاسندن آل صهبایی رنکارنك
متاع معرفت تفتیش ایدنلر مخلصا کلسون
بولورلر بندر طبعکده هرکالایی رنکارنك

کیتدی غم چونکه وصال یار کلدی خاطره
نیلیم غمدن بدل اغیار کلدی خاطره
عزم کلزار ایتدم اما دل خیال یارده
کللری کوردم کل رخسار کلدی خاطره
سیر صحرا وچمن غایت فزون ایتدی غمم
سروه باقدم قامت دلدار کلدی خاطره
سودیکندن صکره یه قالمق دیلرمش نفس بد
قصۀ نیکوی بوتیمار کلدی خاطره
زاهدا بیلمم نه دیرسك مست ایکن بو حالمه
کاه توبه، کاه استغفار کلدی خاطره
رغبت احساس ایتدیکمچون نظمه طبع یاردن
هپ فراموش ایتدیکم اشعار کلدی خاطره
مخلصا سلب شعور ایلرکن افکار کناه
اسم پاك حضرت غفار کلدی خاطره

قطعاتندن

انك كيم دستگيری فيض توفيق آلهيدر
اكا هر امر مشكل مسكه‌دن موچكمه‌دن اهون
معاذالله كيمك تدبيری توفيقه قرين اولماز
اولور خرط قتاد آسا اكا گل اخذی كلشندن

قالب تدبيره روح احسان ايدن توفيقدر
كورمدم بر ايش كورر توفيقسز تدبير ايله
رأی وتدبيرنده بر آدم فلاطون اولسه‌ده
اولمسه توفيق او رأيك فرقی يوق تصوير ايله

فرد

سومه‌مكدن باقمدی صانمه اوكلرخساره‌يه
خوفم اولدركه تحمل ايلمز نظاره‌يه

مكی‌زاده مصطفی عاصم افندی

شيخ الاسلام مشهور مكی افنديننك فرزند ارجمندی اولان بو ذات بی‌مانند ١١٨٧ سنهٔ هجريه‌سنده استانبولده مهد آرای وجود اولمشدر .

اون اوچ یاشنده ایکن طریق علمه داخل اولوب قطع مراتب ایده‌رك ١٢١٢ ده غلطه‌ده ملاسی، ١٢١٦ ده مکهٔ مکرمه ملاسی، ١٢٢٦ ده اناطولی قاضی عسکری، بعدالانفصال ١٢٢٩ ده روم‌ایلی قاضی عسکری اولدی .

١٢٣٣ سالی ربیع الاولنك اون طقوزنجی کونی - شیخ الاسلام زین العابدین افندی مرحومك انفصالنه مبنی - مسند جلیل فتوی عهدهٔ استیهالنه احاله اولندی .

بر سنه قدر او مقام عالیده بولنوب بعده معزول، بش سنه قدر خانه‌سنده عزلت نشین اولوب ٣٩ ده دفعهٔ ثانیه اوله‌رق ینه شیخ الاسلام اولدی . ٤١ ده انفصالی وقوع بولمش، ٤٨ ده اوچنجی دفعهٔ رتبهٔ مشیخته نائل اولمشدر .

جنتمکان سلطان عبدالمجید خان حضرتلری زینت‌بخش تخت عالی اولدقلرنده مکی‌زاده‌یی مشیختده ابقا بیوردیلر. افندی ایسه کمال موفقیتله اون درت سنه قدر حسن خدمت ایدوب ١٢٦٢ سنه‌سی ذی الحجه‌سنك یدنجی جمعه کیجه‌سی عازم دار جنان اولمش وجنازه نمازی فاتح جامع شریفنده برچوق رجال وعلما حاضر بولندیغی حالده ادا ایدیلوب او جوارده مدفون اولان پدری مکی افندینك یاننه دفن ایدیله‌رك ودیعهٔ رحمت رحمان قیلنمشدر.

مشارالیه عالم وفاضل، متدین، حسن اخلاق وعقل ودرایت صاحبی بر ذات بی معادل ایدی .

فصیح دده

عرفای شعرای مولویه‌نك سرآمداننددن اولان بو ذات عالیقدرك نامی احمد، کندی استانبوللودر .

اوائل حالنده خواجگان دیوان همایوندن وشعر وانشا ایله عصرینك مشاهیرندن اوله‌رق کوپرولو زاده فاضل احمد پاشانك کاتب خزینه‌سی و ندیم لیل و نهاری ایکن برکون :

« سالکان بی کشش دوست بجایی نرسند
سالها گرچه درین راه تك و پوی کنند »

جاذبه‌سیله کیمسه‌یه خبر ویرمکسزین دائرهٔ مشارالیهدن چیقوب (غونی) دده‌یه انتساب ایله مولوی و خانقاه غلطه‌ده فقر وفنا رهروی اولمشدر.

١١١١ ده وفات ایدوب خاموشان خانقاهده مدفوندر. ارتحالنه (نهادی) نامنده برشاعر :

« جلوه‌گاه اوله فصیحه گلشن دارالنعیم »

مصراعنی تاریخ سویله‌مشدر.

تعلیق خطنده ثانئ عماد اولدیغندن یازی یازمقله تعیش ایدر و آرزو ایدن ارباب شبابه درس ویریر ایمش .

(فصیحی) و (شناسی) دده‌لر ـ که ایکیسی‌ده دیوان صاحبیدر ـ جملهٔ شاگردانندندر. کندی خطیله محرر ومنظور عاجزانه‌م اولان دیواننك بر محلنده «درصوفیه ۱۰۹۳» دیه یازمش اولمه‌سنه نظراً مشارالیهك بر آره‌لق او طرفلرده بولنمش اولدیغی آکلاشیلیور.

السنهٔ ثلثه‌ده مکمل دیوانی ایله «مناظرهٔ کل ومل»، «مناظرهٔ شب وروز» ، «خسرو شیرین» ، «محمود ایاز» ، «تنباکو نامه» ناملرنده رسائل لطیفه‌سی واردر .

بیگانه ایله‌مش بنی صبر وشکیبدن
سن یار بی وفایی ایدن آشنا بکا

کریم اطلاق اولنمق ذاتنه شایان ایدی الحق
اگر گوسترمسه‌یدی عالمه چین جبین دریا

بعض ابیات منتخبه‌سی :

کلشنك سنسز گلی سوزنده اخگردر بکا
لاله‌نك هر برگی خون آلوده خنجردر بکا

صاف ایلینلر آینهٔ قلب عاشقی
ویرمشلر انکسار دروندن صفا بکا

دلده عشق لب جانان بر اولور
تنده ای روح روان جان بر اولور

نه باغك ورديسك بوی آشنای الفتك كيمدر
نه بزمك شمعیسك سوز آزمای صحبتك كيمدر

ستمله خاطره سندن فراغ کلمز هیچ
جفالرك بزه ای بی وفا صفا كليور

حال دلی سؤاله نه حاجت كه دمبدم
سويلر زبان حال ايله هر بر نگاهمز

هجوم گریه دل مبتلايی سويلتمز
بلايی كوركه سكا ماجرایی سويلتمز

نرکسلرنده شبنم تر صانمه گلشنك
افراط خنده دیده‌لرین پرنم ایلمش

صاندم آچنجه سینه‌سن اول ماه تابناك
جیب صباحی غنچهٔ خورشید ایتدی چاك

قامتی فکریله بر یرده اوتورمازسك کوکل
یاد رفتاریله بر حالتده طورمازسك کوکل

نه بیلسون چاشنیٔ اضطراب شام هجرانی
فلکده اولمامش برماهه اول نامهربان مائل

راست کلدم یاره برنخل روان اولمش کلیر
سرده گل ، دستنده گل ، جیبنده ، دامانده گل

کیمك مفتونی اولدك ای پری رویم امان سویله
نه‌در باعث سکوته سویله ای شوخ جهان سویله

ممنونی‌یز صبانك کلدکجه کوی یاره
تطییب خاطر ایلر اوغرادبو خاکساره

اول سیّدك غم رخ آلیله ای فصیح
ترك ایلدم قبالری گیدم عبالری

نهایت

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01650031 6